OSKAR LUTS

TOOTSI PÜLM
ARGIPÄEV

OSKAR LUTS

TOOTSI PULM
ARGIPÄEV

OSKAR LUTS

TEOSED

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1956

A-20907 VII

Sundeksemplar

OSKAR LUTS

TOOTSI PULM ARGIPÄEV

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1956

Illustreerinud
A. Vender ja O. Soans

Kunstiliselt kujundanud
Jaan Jensen

2
Tartu R[illegible]. Ülikooli
Raamatukogu
30386

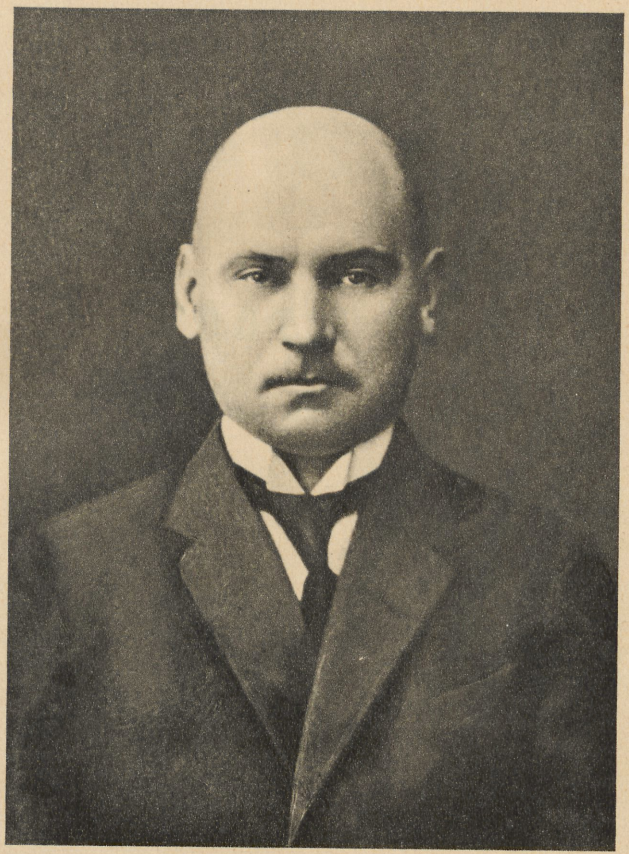

O. Luts.

TOOTSI PULM

Pildikesi lähemast minevikust

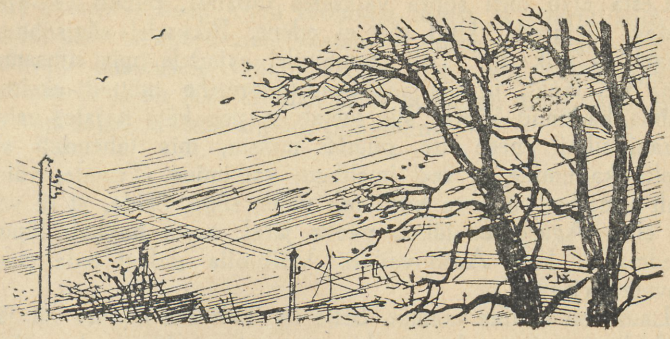

I

Hilissügise tuul vingub uulitsail, keerutab tolmu ja paberilipakaid õhus, raputab kaupluste silte ning vihiseb telefonitraatides. Raagus puudel lipneb mõni koltunud leheke, siis langevad needki kõvemal tuulepuhangul alla, keerlevad mõne aja tolmu ja prahi seas, et siis kuskil aianurgas lõplikult hävida. Külmaga harjumata inimesed tõmbavad pead õlanukkide vahele, kisuvad endid küüru ning sammuvad nii ruttu kui vähegi võimalik, aeg-ajalt tuulest vesiseks läinud silmi pühkides. Sinised ja punased ninad vahivad palitu- või kasukakrae vahelt abitult välja, otsekui küsides: millal tuleb siis õieti lumi, millal vaikib see lõikav tuul? Kuid lumi ei tõtta nii väga oma tulekuga, ei rauge ka külm põhjatuul. Mõnel hommikul keerlevad küll õhus valged, harvad kübemed, aga need pole veel oodatud külalised; need on justkui väikesed, teravad nõelad, mis tuul teekäija näole paiskab.

Lesta elab suvest saadik üksi Arno Tali korteris — sõber on jäljetult kadunud. Ei kirja ega ühtki teadet ole Tali seni saatnud. Paunverest olevat ta ühel suvisel päeval ära läinud, öeldes, et sõidab linna ja hakkab tööle. Kuid linnas pole teda keegi tuttavaist näinud; tema praegust elukohta ei tea keegi, isegi Saare omad mitte.

Lesta elab üksi sõbra vaiksetes tubades, püüab aeg-ajalt midagi kirjutada, kuid töö ei edene. Pikkadel sügisõhtutel langeb ta pilk tihti Tali raamatuile, asjadele, mis siinsamas tema ees laual, ja siis hakkavad noormehe mõtted eksima, otsima kadunud sõpra; siis toetab ta pea käte najale, vahib pärani silmil enese ette, püüdes mõista, mis tähendab see imelik kadumine ja veel imelikum vaikimine. Temale, vähemalt temalegi võiks ta kirjutada mõne sõna, öelda, et ta veel on elus. Aga päev läheb päeva järel, aasta hakkab lõpule jõudma — kuid Arno vaikib. Võib-olla polegi teda enam elavate kirjas?

Laual on lahtine raamat. Selle on Tali ära minnes nii jätnud, Lesta ei puuduta seda raamatut, ei liiguta ka ühtki teist asja peremehe tulekuni. Peremees aga on läinud kodunt otsekui lühikesele jalutuskäigule tunniks või teiseks, ilma et oleks teinud vähematki korraldust oma asjade, oma korteri kohta. Seda suurema tunneb Lesta olevat oma kohuse sõbra vastu; nüüd laseb longu üks palm oma uhked lehed, otsekui leinates kadunud peremeest — Lesta läheb kärnerilt nõu küsima, mis peaks tegema palmiga, mis ähvardab närtsida. Vahel näeb noormees lille närtsimises halba ennustust: võib-olla on Tali tõesti juba surnud? Sellest mõttest tekib uus, sõbrale pühendatud novell.

Nii läheb päev päeva järel, vaikselt, ilma sündmusteta, juhtumusteta noore kirjaniku elus; jõulukuu jõuab kätte. Ainukest väikest vaheldust toovad Lestale «kastellaan» Kippeli külaskäigud. Kaupmees elab ikka samas vigvamis, Tali korteri kõrval, hoolimata külmast ja valjust tuulest, mis seinapragudest sisse puhub. Mõnel hommikul kutsub ärimees Lesta oma tuppa ning näitab nagu uhkustades vigvami nurkadesse tekkinud lumekorda. Siis on vesi vanas plekkanumas jääks muutunud, piip aknalauale kinni külmanud ja lõdiseb endine ärijuht kõigest kehast, isegi ta habe väriseb. Peale selle algab harilikult kole rägistamine kaubakastide kallal, mille virn nüüd lausa väheneb — Kippel tahab kogu maailma soojaks kütta, nagu ta oma ahjukütmist nimetab.

Tema jutust selgub, et ta vaheajal umbes kuu aega kuskil on teeninud, siiski aga kaunis viletsate vaimudega kokku sattunud ja kohalt rutemini kui muidu lahkunud. Praegu tellib ta välismaalt kõiksuguseid metall-asju ning kaubitseb ja ajab

äri omaenese käel. Oma rõõmsast tujust ja ettevõtlikust vaimust pole ta äpardustele vaatamata põrmugi kaotanud. Käesolevale kitsikusele vaatab ärijuht alati kui möödaminevale nähtusele ja on ikka kindlas usus, et varsti, nüüd varsti paranevad asjad ja tema elujärg põhjalikult.

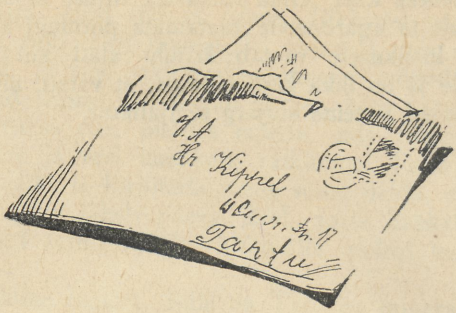

II

Ühel õhtul kuuleb Lesta eeskojas arglikke samme ja jääb uudishimulikult kuulatama. See on kindlasti keegi võõras, — Kippeli sammud on talle ammugi tuntud. Siis koputatakse ukse pihta.

«Vabandage,» ütleb keegi võõras neiu, «kas elab siin härra Tali?»

«Jah, jah...» kogeleb Lesta. «Õigemini: ta elas siin, või elab praegugi... aga... teda ei ole kodus.»

«Ah nii. On ta üleüldse Tartus?»

«Eijee... ei ole.»

«Läks ta ammugi ära?»

«Jah, juba suvel.»

«Vahest olete nii lahke ja annate mulle tema aadressi.»

«Ei tea, kahjuks, tema aadressi. Ta pole mulle kirjutanud.»

«Ah nii. Vabandage, et eksitasin.»

Jälle kostavad pimedas eeskojas arglikud sammud, siis käib väline uks ning ümberringi on endine vaikus. Lesta vaatab kaua aega ukse poole, ohkab siis miskipärast, istub laua juurde ja vajub mõttesse. Mis tähendas see käik? Kes oli see võõras? Noormees heidab pilgu Tali lahtisele raamatule, kuid selleltki ei tule vastust. Siis leiab kirjaniku mõttelend võõra käigust uut toitu — sõbrale pühendatud novell pole kaugeltki

lõpul — sinna tuleb veel nii mõndagi juurde lisada. Tõesti, kas polnud sõbra kadumine tema novellis nõrgalt, õieti mitte millegagi põhjendatud? Talil võisid ju olla kadumiseks hoopis teised põhjused, aga novellis p i d i ta selle võõra neiu ilmumisega ühendusse viima. Ei, see oli lihtne fantaasiavaesus, mis teose loomisel elult eneselt tõuget ootas, — niikaugel oli lugu. Või ei käinud siin praegu üldse keegi, võib-olla oli see ainult tema novelli unustussejäänud tegelane, kes end nüüd i s e käis meelde tuletamas? — Ah, ei, niikaugel polnud lugu veel mitte.

Nagu läbi une kuuleb Lesta, kuidas Kippel koju tuleb, eeskojas jalgu puhastab ja siis kaubakaste lõhub. Kord nagu oleks teda eeskojast isegi hõigatud. Hommikul leiab ta enese sealtsamast laua juurest ja ei tea õieti: on ta maganud või ei? Ta on muu seas siiski vist ka maganud, sest tal oli öösi liiga palju tegemist kadunud sõbraga ja võõra neiuga ja palmidega... liiga palju.

Talle ei anta kuigi kaua aega mõtlemiseks, sest juba kopib Kippel ukse pihta ja kiitleb uue lumehangega, mis öösi tema sängi alla olla tekkinud. Nüüd avab tema, Kippel, vigvamis varsti uisutee ja võtab tuli-kallist piletiraha, sest äri on äri. Igatahes on ta nüüd otsusele jõudnud, et õhtuti enam kütta ei maksa: niikuinii on vigvamis hommikul 3° külma... Reaumuri järgi. Selle asemel võib magada riietega, saabastega, mütsiga, kinnastega, põlev piip hambais... ja nii edasi.

Seepeale joovad naabrid koos teed ja lähevad tööle: Lesta apteeki, Kippel postkontori... sest välismaalt olla iga päev ja tund värsket kaupa oodata.

Lõunaajal tuleb Lesta jälle natukeseks ajaks koju, loeb öösi kirjutatud lehekülgi, parandab mõnd kohta ning leiab, et tema laidetud fantaasia öösi väga erk on olnud, liigagi erk. Nüüd, päeval, peab ta oma luulehobu tiibu pisut kärpima, muidu läheb liiga kõrgele õine lend. Veel pole ta oma tööga kaugeltki lõpul, kui eeskojast kostavad jälle kellegi võõra sammud. «See on arglikkude sammude ajajärk,» ütleb noormees enesele mõttes. «Väga huvitav, kes tuleb siis täna.»

Kuid täna ei tule Lesta juurde keegi, võõras lõgistab vigvami ukse käsirauda. Kuuldavasti pole ärimeest kodus, Lesta vaatab eeskotta.

«See onkel, kes siin elab, pole vist kodus,» ütleb kirjakandja, «vahest annate teie temale edasi selle kirja.»

Sellega on noormees nõus ja võtabki juba kirja enda kätte; kuid samal silmapilgul ilmub juba «onkel» ise välisuksele ja ajab kirja nähes habeme kikki.

«Minule — ahah!» hüüab ta. «Seda ma just ootasin kõik aeg. See on Saksamaalt, Engelsvärgi käest. Nojah — pühadeks uus kaup. Sähke, posteljon, siin on natuke jootraha, teinekord tooge mu kirjad kohe hommiku vara siia — teate, ärimeeste asi peab kähku käima.»

Rõõmsas erutuses tormab ärijuht otseteed Lesta tuppa, istub sohvale ja rebib kirja lahti.

«Nii,» ütleb ta sealjuures, «nii, kirjaniku-härra, aetakse äriasju! Kõik peab minema klipp-klapp. Ruttu tellitud, ruttu saadud, veel rutem müüdud — jälle uus tellimine sisse! Ei noh, ilmtingimata, ma ütlen ju, et kui mina aasta pärast pole Tartus Engelsvärgi asemik kõigi kolme kubermangu jaoks, siis... siis...»

Lugedes venib ärijuhi nägu järsku pikaks ja habe langeb sorgu.

«Mis on?» küsib Lesta, seda muutust märgates.

«Hmh,» teeb ärijuht, «hmh, see kiri ei ole Engelsvärgi käest. Kuradi rüblikud, mis asja nad seal siis venitavad oma kaubaga, kui nad ei saada.»

«Kust see kiri siis on?»

«Kas mina tean, kust ta on.»

«Kes siis kirjutab?»

«Oodake, oodake, seda ei tea ma kah veel. Ahah, ahah... Ah soo! Arvake ära, kirjanikuhärra: kelle käest on see kiri?»

«Seda ei tea ma kuidagi arvata. Ega ometi... ega ometi...»

«Jajah,» naeratab ärijuht, «ometi, ometi!»

«Mis te räägite? Tali?»

Selle hüüdega tõmbab noormees kirja ärijuhi käest ning loeb suure põnevusega selle sisu. Ühtlasi lähevad ta silmad niiskeks ja käed hakkavad värisema.

«Härra Kippel!» kirjutab Tali. «Mõne aja eest saatsin Lestale kirja, kuid pole seni vastust saanud. Võib-olla on ta sealt korterist ära läinud. Pööran nüüd Teie poole palvega: võtke Teie minu korter oma hoole alla (kui see veel pole edasi antud), kuni ise tulen. Tulen varsti. Kirjutada mulle enam ei maksa. Tervitades Tali. Kui Lesta veel Tartus on ja Teie teda näete — tervitage!»

«Ei, ma ütlesin ju kohe,» algab Kippel peale vaikust, «ega's inimene mõni rahakott ole, et ta sootumaks ära kaob. Seal ta nüüd on! Kadunud Nossov sõitis omal ajal kah väljamaale, oli kaks kuud väljamaal, aga ega ta sellepärast siis kaotsi läinud. Te ise olete kangesti hädaline, kirjanikusaks, ja kärsitu.»

«Aga jumal tule appi,» hüüab Lesta, «mina pole temalt ühtki kirja saanud!»

«Noh, see tuleb vahel ette,» ütleb Kippel rahulikult, «kiri läks lihtsalt kaduma.»

«Nojaa, aga peaasi — ta elab! Elab! Tali elab!»

«Ei noh, ilmtingimata. Teisest ilmast ju ei saadeta enam kirju.»

«Tõesti?» satub Lesta järsku ütlemata heasse tujju. «Kas Nossov pole teile kirjutanud? Saatke talle ometi telegramm: Põrgu, Katel nr. 77, kuulsale ärimehele Nossovile, kes eluajal kolme kubermangu nülgis ja nülitud kohtadele soola raputas. Ütelge talle, et Engelsvärk on omale vembu sisse löönud ja ei saada tellitud kaupa ära: kaks paari nuge ja kahvlid, kolm lusikat ja kiri nõelu.»

«Lubage lahkelt!» hüüab Kippel pahaselt. «Siin pole jutt kahest ega kolmest paarist, vaid viiest tosinast — kui te teada tahate. See on kõik asjata pilkamine ja tülinorimine, mis te praegu ütlesite. Ma võiks teile palju pikemalt vastata, aga mul on natuke tähtsamaid asju ajada. Kõigepealt pean ma oma krempli nüüd siia üle vedama.»

«Mis krempli? Kuhu?» küsib Lesta paha aimates.

«Heldene aeg, no siin kirjas seisab ometi, et ma tema korteri pean oma hoole alla võtma, kuni ta ise koju tuleb. Ja kui ma tema korteri oma hoolde võtan, siis ei või ma ometi enda varandust jumala hoolde jätta. Volukad ja abar on juba niikuinii lõhki kistud; pagan teab, kas neist enam asja saabki. Vaja siiski päästa, mis päästa võib.»

«Heakene küll, aga...» vaatab Lesta nõutult maha, «aga siin on lilled — need ei kannata teie suitsu ja tossutamist.»

«Ärge pellake,» vastab Kippel, «minul on lilledega ennemaltki tegemist olnud. Suitsetamine on lilledele aina kasulik.»

Veel teisigi ettekäändeid otsib Lesta, et rahutust seltsilisest lahti saada, kuid kõik on asjatu — Kippel kolib sel päeval Tali korterisse kõige oma «krempliga» ja tunneb end seal täieliku peremehena. Õigupärast polegi Lestal teguröömsa

ärimehe vastu midagi, ainult kadunud on nüüd tema vaiksed ööd, kus ta võis lugeda ja kirjutada, kuni silmad läksid tuhmiks. Ärimees istub õhtuti harilikult ka laua juures, sorib mingisuguseid arveid, rehkendab, «kalkuleerib», nagu ta ise oma toimetust nimetab, ning tõmbab alalõpmata oma hirmsat piipu või mõnd vastikut sigarijunni. Siis vaatab Lesta ohates palmi poole ja kirjutab ühel iseäranis suitsusel õhtul Talile: «Tule ruttu, Arno, muidu ei jää su lilledest muud järele kui paljad raod.»

Jälle läheb päev päeva järele, aga oodatud peremees ei ilmu veel silmapiirile.

III

Otsekui selle tasuks poetab enese üks Paunvere mees ühel lõunaajal Tali—Lesta—Kippeli korterisse, nohiseb pisut ukse kõrval ja ütleb siis heleda häälega:

«No tere kah!»

«Tere, tere!» vastab Lesta imestades. «No kudas sina ka linna said? Muuseas tulid sa päris parajal ajal, Kiir, ma pole enam ammugi Paunvere poolt inimesi näinud. Võta aga võta ära kasukas seljast ja jutusta, kudas te seal Paunveres siis nüüd elate ja olete.»

«Mis me ikke elame ja oleme,» vastab koolivend, «niisama tasahiljukesi. Tulin linna jõulu kraami ostma, töö juurde ka ühte kui teist asja vaja, noh, siis tulin sinu poole sisse, et... Kasukat ei tea kas maksab ära võtta, ega mul palju aega ei ole; vaja veel mõnes kohas käia ja...»

«Kudas arvad. Siis tule istu vähemalt. Puhka jalgu.»

Kiir istub tooli servakesele ja laseb pilgu toas ringi käia. Tema terased silmad vahivad igale poole nagu kassil, kes võõrasse ruumi on sattunud. Isegi Kippeli piip ahju simsil ei jää temast tähele panemata.

«Sa oled õige kalameheks hakanud, Lesta, ja suitsetama kah.»

«Ei. Siin toas elab küll suur kalamees ja suitsumees, aga see ei ole mina. See on kuulus ärimees Kippel, nagu sa vahest kuulnud oled.»

«Ei ole kuulnud. Aga kas siis Tali ise veel tagasi ei ole?»

«Ei ole.»

Kiir naeratab poole suuga, nuuskab siis korralikult nina ja lausub otsekui iseendale:

«Kõik tüdruku pärast.»

«Kuidas nii? Kust sa seda tead?»

«Tean,» tõmbab koolivend kaela viltu. «See ei ole Paunveres enam uudis, et ta tüdruku pärast ära läks. Jah, jah: tüdruk läks ees — Tali tagant järele! Hihii, ei tea, kui kaugel nad juba otsaga peaks olema? Võib-olla Ameerikas?»

Lesta vaatab tõsiselt enese ette ja vaikib.

«Kas sa Mitti tunned?» küsib Kiir järsku.

Lesta jaatab peaga, koolivennale teraselt otsa vaadates.

«Noh, vat seesama Mitt teab seda lugu algusest lõpuni.»

«Kudas siis Mitt seda teab?»

«Jah, seda ei tea jälle m i n a. Aga ta teab.»

«Heakene küll,» ütleb Lesta mõninga aja pärast, «mis Toots teeb?»

«Mis tal teha on,» vastab punapea hapu naeratusega, «joob ja kaaberdab niisama kui ennegi. Ah jah, pulmad on jõulu ajal, nagu rahvas räägib. Mina ei tea, mina põle teda ennast enam ammugi näind, aga nii kõneldakse. Mine tea, suurte sakste asi käib laialt. Aga vat — ega sa sedagi veel ei tea — Imelik on Paunverest ära.»

«Kuhu siis Imelik jäi?»

«Ikke niisama: naine ees ja mees tagant järele justkui Taligi! Läksivad ära sinna Venemaale, papa juurde. Peris naljakas on kõrvalt vaadata, kudas mehed hädas! Hihii! Suure keeruga tehti pulmad... tead, kurg, või nii... Ega minagi ei tea, aga Lible teab. Esite läind väga kenasti, väga ilusti elanuvad. Siis hakand proua koju, papa juurde tahtma. Noh, mis Imelikul muud, kui tõmma kah hõlmad vöö vahele ja lase jalga. Jah, Lesta, vaata, mis koolivennad teevad!»

«Hm,» ümiseb Lesta mõttes olles.

«Hii! Hea, et mina sellest portsust pääsin, muidu oleks kah jumal teab mis tehtud. Oi, see Teele on kolejonnakas ini-

mene! Jumal hoidku! Mõtle ometi: tahtis, et mina mõisavalitsejaks õpiks. Noh, ma ütlesin siis kah teisele paar tõsist sõna, et: «Jäta, kui võid! Mine ja mängi teiste meestega, mina juba ennast lõõgapidi vedada ei lase.» Pane tähele, Lesta, küll sa näed, mis ta Kentuki Lõviga tegema hakkab. Head nahka sellest paarist ei saa, see on kindel.»

«Ah jah,» tuleb Lestale midagi meelde, «kudas see sinu asi selle Teelega nii järsku lõppes? Õiguse pärast olid ju s i n a tema peigmees, mitte Toots.»

«Kudas lõppes — nii lõppeski. Mina ütlesin, et: «Jäta rahule, mine, kellele sa tahad, mina sind küll ei võta, kui sa nii tige oled.» Mis seal lõppeda oli.»

«Hm... Mina kuulsin seda lugu natuke teisiti.»

«Tõesti?» küsib punapea uudishimulikult. «Kuda s i n a kuulsid? Kelle käest sa kuulsid? Ega ometi Toots siin ei käind?»

«Ah ei! Tootsi pole ma näinud. Ja ega seal palju teisiti ei olnudki. Kõneldi umbes niisama, nagu sa ise praegu ütlesid.»

«Ei noh,» arvab Kiir elavalt, «see oli just nii. Mis häda mul valetada on. Arva ise, koolivend, mis põhjus on mul valetada. Jaa...» siin pöörab kõneleja jälle pea viltu, «kui m Teelet tõesti oleks püüdnud, või praegugi püüaks — siis o ks teine asi! Aga mina ei taha teda. Ei taha!»

Kuulaja noogutab otsekui nõus olles pead.

«No vaata, ma näen, sa saad asjast õieti aru; ja kui sulle nüüd veel keegi peaks midagi minu üle kõnelema, et nii ja nii, nagu oleks mina Raja tüdrukut püüdnud, või seal jumal teab mis teind ja olnd — siis sülga selle inimesele suhu: see inimene valetab. Õigus, nüüd oleks ma hea jutuga peaasja ära unustanud. Selle asja pärast ma õieti tulingi siia sõna tooma, et... Kas sa ei oleks nii hea, koolivend, ja ei tuleks minuga natuke linna?»

«Kuhu siis nimelt?»

«Asjalugu on niisugune et... Ma tahaks veel ühte teist koolivenda vaatama minna... Noojah, et kas sa ei tuleks ühes? Kahekesi on nagu mõnusam.»

«Kes see niisugune on?»

«Kes ta on — kah üks kirjanik, niisamuti kui sinagi. Mina teda küll enam õieti ei tunne, aga koolis me ühes käisime — seda ma tean.»

«Koolivend... koolivend...» tuletab Lesta meelde. «Kirjanik... Ega Luts viimati?»

«Hmhühüh,» naeratab Kiir kavalalt, «Luts jah. Tead, see, kes selle «Kevade» kirjutas. Ma käisin «Postimehe» kontoris ja sain aadressi — nüüd vaja teda õige vaatama minna. Kas tuled ühes?»

«Ei tea,» kehitab küsitav õlgu. «Mina ei tunne teda kah õieti ja ei ole nagu asja minna.»

«Hii, selle eest on jälle m i n u l asja. Lähme!»

«Sinul — asja? Ega ometi sina kah pole kirjanikuks hakanud? Siis on pooled Paunvere mehed kirjanikud.»

«Eih,» raputab rätsep oma punast pead, «kirjanikku minust vist ei saa, aga materjali, millest kirjutada, võin ma küll mõnele mehele anda, kes kirjatööd teeb. Jajah, peris ilusat, naljakat materjali — ära imesta midagi, kulla koolivend.»

«Ei, kulla Kiir, luba, et ma siiski imestan.»

«Ära imesta, ära imesta! Mina tean Tootsist nii veidraid lugusid, et kui Luts need kõik sinna teise «Kevade» sisse paneb, siis... Hii, siis saab alles nalja! Ja kui veel Teele nad kõik läbi loeb, siis... Ega sa ei tea, Lesta, juba esimene «Kevade» pidi pulmad peaaegu luhta ajama. Aga seal polnud veel pooligi asju. Lähme, lähme, Lesta! Ma olen nüüd üksiti linnas — vaja ära käia.»

«Mine siis pealegi, käi ära. Mina ei tule.»

«Mispärast?»

«Noh, nii... Kõigepealt ei ole mul aega, pean varsti tööle minema. Ei tea, kas sinulgi maksab minna.»

«Miks?»

«Võid ju minna, aga mina ei tule.»

«Siis ei ole midagi teha. Siis juhata mulle vähemalt, kuda ma sinna uulitsasse saan, kus ta elab. Näe, aadress on siin.»

Lesta juhatab koolivennale teed, mispeale viimane oma kompsu võtab ja minekut teeb. Jajah, vaja ära käia, kes teab, millal jälle linna saab — talvel kibe töö aeg. Kui taluinimestel kõige kergem, siis antvärkidel kõige raskem — vana asi! Jah, jäägu aga kallis koolivend terveks ja kui keegi jälle midagi kõnelema tuleb, siis süljaku suhu, otse suhu. Kui koolivend kunagi Paunveresse satub, tulgu aga siis neile kah sisse — mis see's on: tee äärest paarkümmend sammu. Jajah,

igatahes, küll ta tervised kah kõigile edasi annab peale Tootsi ja Teele... need... nojah...

«Nüüd algab vist s a l a l i k k u d e sammude ajajärk,» pomiseb Lesta endale nina alla, koolivenna saabastelt põrandale sulanud porisele loigule vaadates.

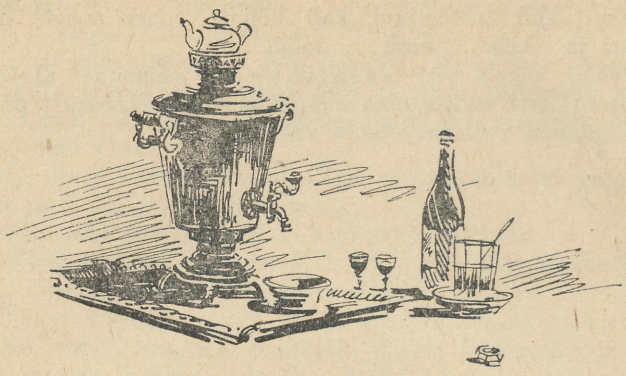

IV

Ja tõesti, mõni aeg peale Kiire minekut kobistatakse uuesti eeskojas. Seekord kuulukse tulijaid koguni rohkem olevat kui üks. Kohkunud kirjanik võrdleb end mõttes «kimbus oleva kalendritegijaga» ning lükkab kirjutatud paberilehed ruttu kõrvale. Jajah: sisse, sisse! Jumal tule appi, siin ole justkui postkontoris või kohakuulamisbüroos: üks inimene läheb, teine tuleb. No sisse, pagana pihta, siis tuleb vähemalt sellele koppimisele kord lõpp!

Väljas trambitakse veel kord jalgu vastu maad, siis venivad kaks kasukatesse ja tuisukottidesse mässitud isikut aeglaselt tuppa nagu kaks künnihärga. Esimese mulje järgi otsustades tulevad uued võõrad otseteed põhjanabalt, nii rängalt on mõlemad raskete riietega koormatud.

«Tere, Lesta!» kostab viimaks esimese tulija tuisukotist. «Ole nüüd hea mees, too kähku keeva vett ja katsu, kas sa saad meie külmanud liikmed veel lahti sulatada. Tont võtku, ma olen justament nagu suur jääpurikas ja poeks kõige parema meelega küdevasse ahju. Ei tule mina enam hobusega linna talve ajal!»

«Toots, juudaline!» hüüab Lesta. «Sind ei tunne enam äragi, sa oled justkui lumine heinakuhi. Tõmma ruttu maha kasukas, kui sa nii külmanud oled. Oota, ma aitan.»

«Jäta mind rahule,» tõrjub Toots Lestat kaugemale, «parem katsu, kuda sa selle puntra lahti saad harutada.»

Seejuures tähendab koolivend labakinnastatud käega oma kaaslasele, ühele naisterahvale, kes jalalt jalale tammudes oma suurrätiku sõlmi püüab lahti päästa.

«Muidugi mõista!» tõttab Lesta riietesse mässitud köhmusele appi. «Väga huvitav, kelle ma siit mässakutest viimati välja koorin.»

«Tee lahti, tee lahti,» ütleb Toots tuisukotti peast võttes, «küll siis näed, kes ta on.»

Viimaks on mõlemad külalised pealmistest riietest vabastunud ning sammuvad laua juurde, prisked ja punased nagu kaks punast õuna.

«Noh, Lesta,» ütleb Teele käsi hõõrudes ja rusikatesse puhudes, «nüüd loe meile ruttu midagi ette oma uuematest töödest — sellepärast me just tulimegi.»

«Sellega on aega,» arvab Toots, «see ei anna sooja. Parem katsu tõesti kuskilt kuuma vett saada, nagu ma ütlesin; mul on pudel ühes — teeme paar klaasi mõistlikku krokki. Kas seda Tossovit või Nossovit siin ei ole — see saaks niisuguse asjaga rutem valmis?»

«Nossovit ei ole, Nossov teeb äri, aga kuuma vett peab ilma tematagi saama. Oodake siin, istuge natuke, ma vaatan kohe järele.»

«Mine, mine vaata järele jah, ma annan senikaua pruudile paar mõnusat musu — siis tuleb talle jälle eluvaim sisse ja hakkab veri kiiremini käima.»

«Vaata, kus mul õige...» püüab Teele pahast nägu teha. «Siia tuleb tema musutama!»

«Jah, noh, kas ta ükskõik ei ole, kus musutatakse — maal või linnas. Ah jah, pea kinni, Lesta, ära mine veel — ma ütlen sulle enne, mispärast me linna tulime, pealegi hobusega.»

«Noh?» seisatab Lesta ukse juures.

«Noh, neid... tite asju tulime ostma. Et paneme siit kohe koorma peale, siis on pärast hea hooletu võtta. Ega minul põleks neist nii häda olndki, aga Teele hakkas peale ajama, et: lähme ja lähme, toome ära!»

«Joosep!» hüüab Teele muiates. «Ütle õigust: sul on ikke vist mõni kruvi puudus?»

«Kruvi... Võib olla, et on puudus, aga sellest peavad teised aru saama, mitte mina.»

«Mis jutt see siis niisugune on! Mine, mine, Lesta, ma annan talle siin musude asemel hea nahatäie, nii et ta maal mäletab, mis ta linnas sai. Eks ta ole ükskõik, kus peksetakse — maal või linnas.»

Senikaua kui Lesta vigvamis teemasinasse tuld paneb, sorib Teele mõnd Tali raamatut ja ütleb muu seas peigmehele:

«Sa, Joosep, ära ole nii alp võeras kohas.»

«Jah,» vastab peigmees, «see'nd mõni võeras koht! Vaata parem, kui palju siin on kõiksugu volukaid ja võrke. Need on kõik selle Tossovi või Nossovi omad. Suvel olid nad seal üle kalidori, vigvamis; ma ei tea, mispärast nad nüüd siia on toodud. Ah jah, Teele, mis on ühe musuga, peale pika tee ja suure vaeva?»

«Mis?» küsib Teele, silmi raamatult üles tõstes. Neiu on raamatu vahelt leidnud väikese sedelikese mõnesuguste märkustega ja võõra keele sõnadega; lõpule on mitu korda kritseldatud üks ning sama nimi: Virve, Virve, Virve ...

«Ma küsisin: mis on ühe musuga?»

«Ah sind oma musuga! Vaata parem, kui palju on Talil raamatuid. Ahah, ja siin, näe, ongi vist Lesta uuem kirjatöö. Vaata — «Kõdunev palm». Siin on ümberringi teadus ja kunst — siin tuled sina oma... noh, nii... päris hariliku musuga.»

«Siin on soe ja hea olla, siin istub üks armastaja-paar — ja siin tuled sina oma... noh, nii... peris hariliku jonnimisega. Siia see musu, muidu sean ma võrgud ja abarad üles ja püüan selle musu ikkagi kinni!»

«Joosep!»

«Teele!»

Peigmees on poolvägisi ühe musu omanikuks saanud ning vaatab nüüd mõrsjale süütult silma nagu tuvikene. Lesta tuleb tagasi, peseb süsiseid käsi, küsib:

«Noh, kas on juba soem?»

«Jah,» vastab Toots, «juba läheb. Üks musugi sulas juba lahti minu armsa kooliõe huultelt.»

Lesta punastab ja vaatab nurga poole.

«Lesta, kas sa Talist oled midagi kuulnud?» küsib Teele.

«Jah. Kirjutas, lubab varsti kodumaale tulla. Muud ei ütelnud midagi.»

«Ega sa ei tea, mispärast ta siit ära läks?»

«Ei.»

«Tali on muidu kena poiss,» võtab Toots sõna, «aga nii... natuke iseäralik või mis ta on. Elab iseendale, või tont teab... Aga muidu tubli poiss, ega ei mõista midagi ütelda. Noojah, nii et siis kuum vesi on sihher, mh, ah? Räägi siis oma asi ära, Teele, senikaua kui vesi keema läheb, siis hakkame — mh-mh-pup-pup — karva võtma. Kahju, et Tossovit kodus pole! Jajah, tule aga tule, Lesta, pühadeks Paunveresse, siis pannakse mul rõngas ninast läbi ja veetakse abielu-randa. Siis võite jälle laulda, et: «Nüüd surnukeha matame ja...» Noojah, kas sa siis aru ei saa: me tulime sind pulma kutsuma.»

«Ah nii,» venitab Lesta. «Tänan väga!»

«Ei noh, mis seal tänada. Muudkui tule!»

«Nimelt, nimelt, Lesta!» tõendab Teele peigmehe kutset. «Kui sina ei tule, kes siis veel peab tulema?»

«Ei noh, ma tulen ilmtingimata, kui ma aga aega saan. Ma ei ole ju prii mees, et võta aga kätte ja mine, kuhu süda kutsub. Teenistus...»

«Kas sa sellest teenistusest siis ikka veel lahti ei saa? Hakka ometi peris kirjanikuks ja ära janda apteegiga. Kirjuta! Kirjuta teine niisugune raamat veel, nagu sul suvel ilmus. Ei, see on kena raamat, Lesta, ma lugesin ta läbi ja... ei mõista midagi ütelda. Kirjuta! Tont võtku balsum vulnerarum kuntsumi ja seitsme nõia eli ja jänese testamenti ja ülemere kuradi vanaema soolikavenituse teri! Kirjuta! Haiged mõistavad ilma sinu kurjasilma elitagi surra ja palderjani juurikas ei tee muud kui ajab kassid marru; naba kruvid ja juudi kõrvad ei päästa enam kellegi hinge vanatondi küünte vahelt, kui hing kord juba sinna on sattunud. Kirjuta!»

«Jaa...» kehitab Lesta õlgu, «ei tule välja. Ei tule omaga välja — see on see asi. Aga et nüüd korra kirjandusest jutt tuli, siis... Oota, ma annan õige ühe osa omast võlast ära. Kõike ma kahjuks anda ei saa, aga poole... Poole annan ära, siis on mul natukene kergem elada.»

«Ahah,» hüüab peigmees. «Näed nüüd! Tähendab siis, et kirjastuseäri läheb peris kenasti, kui sa juba võlgasid maksad?»

«Ei, ei... Selle raha olen palgast kokku hoidnud.»

«Heakene küll, aga komisjoni mees — mis see siis ütleb?»

«Komisjoni mees ütleb, ta pole veel aega saanud arvet teha. Tulgu mina nii... edaspidi, sinnapoole.»

«Aga müünud ta sinu raamatuid ometi on?»

«Müünud on; seda ta ei salga.»

«Ei, siis lähme hommen päev ja nõuame raha müüdud eksemplaride eest välja. Mitte sellepärast, et ma oma raha tahan kätte saada, vaid sinule endale on tarvis.»

«Ega see ei aita. Ta ütleb: «Tulge uue aasta algul.» Enne ütles: «Tulge aasta lõpu poole,» nüüd ütleb: «Tulge edaspidi, sinnapoole... nii, uue aasta algul.»»

«Susi sit — või hm, hm — tema silgu karpi! Kas siis, tont võtku, sel kirjastusel alati peab mõni vemp sees olema?»

Lesta saab vaevalt õlgu kehitada ja pisut kuulatada, siis avaneb uks suure hooga, keegi komistab, kukub ja laseb ühe tulise kuradi õhku; ühtlasi sellega lendab tuppa üks väikene kaubakast, üks suitsev sigarijunn ja kõige viimaks ärimees Kippel neljakäpakil. Noor kirjanik taganeb selle veidra nähtuse eest kohkunult kõrvale, ärimees aga ajab enese kähku püsti ja annab asjaoludele vastava seletuse.

«Nüüd on nummer,» ütleb ta, «kõik tee tule ilusti nagu iga viisakas inimene, aga siin, oma ukse peal hakka käperdama nagu peni. No mina ei saa aru! See tänavune lumi on justkui kitt, kõik kogub kontsade alla kokku... käi nagu karkude peal. Ega te ei näind, kirjaniku-härra, kuhu mu sigar lendas? Ah soo, vabandage, siin on ju võõrad! Lubage lahkelt, see on ju opmani-härra ise! Tere, tere! No mis nüüd viga, nüüd on kohe üks kunde värske kauba jaoks. Mis, see obadus, mis ma lävel sain, see ei tee mulle midagi, see on niisama nagu vana venelase käes «netu»; peaasi, et Tootsi-isand just parajal ajal linna tuli. Ja nagu ma näen, pole siin laual miski muu kui vana aus kolmetärniline Saradšev. Jah, õigus — kolmetärniline.»

Tuttavad raputavad kaua teineteise kätt, siis esitleb Toots Kippelile oma pruuti. Ärimees teeb ütlemata viisaka kummarduse, kusjuures ta uuesti kukkuda ähvardab, aga õigel ajal laua nurgast kinni haarab ja tasakaalu kätte saab.

«Aga nüüd,» jätkab ta kohe, «on ilmtingimata tarvilik, et me teemasina keema ajame ja teed teeme, sest ilma teeta on isegi kolmetärniline justkui «i» ilma peata ehk nagu koer ilma sabata. Ma lähen vaatan silmapilk.»

«On juba tehtud,» ütleb Lesta.

„Ole nüüd hea mees, too kähku keeva vett ja katsu, kas saad meie külmanud liikmed veel lahti sulatada."

«Ahah, ahah — see on tore! Ega te ei näind, kuhu mu sigar lendas?»

«Siin nurgas suitseb üks junn. Aga mis junn see on, seda ma ei tea.»

«Hmhühüh, seesama ongi,» ütleb ärimees, sigarijuppi kähku suhu torgates. «Nüüd võtame selle kasti lahti ja vaatame õige järele, mis see Engelsvärk saatis. Olge nii lahke, kirjaniku-härra, tooge mulle sealt minu toast, ahju serva pealt see vana peitel — sellega on hea kangutada. Ja visake süsi masinasse; puhkuge, puhkuge, see vana toos ummistab vahel ära.»

Mõninga töö järel on saadetis lahti võetud ning õnnest särav Kippel laob kauba lauale.

«Vaadake, vaadake, opmani-härra,» ütleb ta, «ja teie kah, preili, sest oma silm on kuningas. Niisugust kaupa te siit juba ei leia. Nüüd ostke ruttu tosin või teine oma tulevase majapidamise jaoks, võib-olla on nad juba homme kõik edasi müüdud. Siinsed kaupmehed on maiad niisuguse kauba peale.»

«Ei tea,» kehitab Teele õlgu, «see on Joosepi asi. Minul ei ole midagi selle vastu.»

«Minu asi!» hüüab Joosep. «Tont võtku, noad ja kahvlid on alati perenaise mure olnud. Osta, osta, Teele, ära kirise, ega sa Tõnisson ei ole! Nuge ja kahvlid on igatahes rohkem vaja kui minule uut ülikonda. Ütleme, näituseks...»

«Uue ülikonna pead sa niikuinii tellima.»

«Ei mõtlegi. Mul on endalgi hea ülikond. Ja kui sa mulle selle uue ülikonnaga nii väga peale käid, siis lükkame pulmad edasi, kuni ma oma vana ülikonna ära kannan. Siis tellime uue ülikonna ja teeme pulmad. See on nii... aasta viie pärast.»

«Hmh,» tõmbab Teele oma ilusa nina pisut kirtsu, «ma ei tea, kellele seda vanameest aasta viie pärast veel vaja on.»

«Luba lahkelt! Sa pead teadma, et selle aasta viie sees ei lähe sa ise sugugi nooremaks. Et ma sust aga üleüldse natuke vanem olen, siis peab see just nii olemagi; mees peab alati pisut vanem olema kui naine, Aadam oli ka vanem kui Eeva — kas sul's piibliliugusid enam meeles ei ole?»

«Ei noh, ilmtingimata on opmani-härral õigus,» arvab Kippel, nuge ja kahvleid oma narmendava varruka külge pühkides. «Aga kus on ikka kaup! Ei, hea tutvuse pärast ei võta ma teie käest omale rohkem vahekasu kui kakskümmend

protsenti. Ja see ei ole tähtis, palju ma opmani-härra käest kasu saan, peaasi — tal on õnnelik käsi, las avab kauba.»

«Tehtud!» ütleb Toots. «Pakkige sisse üks tosin! See olgu pruudile pulmakingituseks. Kuuled, Teele, teist kingitust ära enam oota, — mina olen kokkuhoidlik inimene ega armasta pillamist.»

«Tehtud! Tehtud!» noogutab neiu peigmehe poole naeratades pead.

«Niisugune asi meeldib mulle!» hüüab ärimees rõõmsalt. «Nüüd on sihher, et ma teiste tosinate pealt oma kolmkümmend protsenti puhast teen. Kas te pole tähele pannud, et kaup siis alati hästi läheb, kui esimesel ostjal on õnnelik käsi? Siin on tosin nuge ja kahvlid — nendega võite süüa kogu oma eluaja, kui te väga palju äädikat ei tarvita. Aga nüüd lähen ma ja puhun oma kopsu välja, kui see teemasin muidu keema ei lähe.»

«On juba tehtud!» ütleb Lesta, tossavat teemasinat lauale tuues.

«Kroki» juures tõuseb Tootsi meeleolu nii kõrgele, et ta isegi Kippeli maale pulma kutsub. Ärimees on kutsest vaimustatud, lubab ilmtingimata minna, kui aga kirjaniku-härra ühes tuleb; muidu olevat võõras kohas, võõraste inimeste keskel natuke õudne.

Keset lõbusat juttu ja nalja jääb Toots järsku tõsiseks, kortsutab kulme ning pomiseb otsekui iseendale: «Tont teab... vaja ära käia.»

«Kus kohal?» küsib Teele tähelepanelikult.

«Oota, oota,» vastab peigmees, «lase ma võtan veel selle lõnksu krokki sisse... need viimased kakskümmend tilka suhkruveega... siis küsin Lestalt nõu — eks näe, mis tema arvab, kas maksab minna või ei.»

«Kuhu, kuhu?» pärib Lesta.

«Lutsu juurde, selle «Kevade» kirjutaja juurde. Tema on seal ilmast ja maast kokku valetanud — ma tahaks minna ja temaga rääkida paar tõsist sõna.»

Lestale läheb järsku natuke kuuma joomaaega hingekurku, ta hakkab köhima ja vaatab naerdes kõneleja poole. «Köh, höh, ei, see on ju —»

«Kentuki Lõvi on vihane, et temast nii palju kirjutati,» tähendab Teele. «Muidu ei olegi seal palju valet. Need lood on meil enestel meeles.»

«Oodake, oodake,» vehkleb peigmees kätega, et teisi rahule sundida, «laske ma seletan. Ütleme, näituseks... noojah, Luts kirjutab, et Toots tegi nii ja nii, selle ja selle koerustüki — hea küll, laseme olla! Aga kust teab Luts, et ma seda ja seda mõtlesin, kui ma nii ja nii tegin? Vastake mulle selle küsimuse peale. Seda te ometi kunagi ei näinud, et ta mulle oleks augu pähe teinud ja vaadanud, mis seal sees on. Noh — see on esiteks. Teiseks on seal siiski paar vigurit minu selga aetud, mida sugugi mina ei teinud, vaid tont teab kes. Kolmandaks, kui te teada tahate —»

«Vast aitab juba?» peatab Teele hoogu sattunud peigmeest.

«Ei aita veel — kõige tähtsam punkt tuleb alles. Noojah, teiseks —»

«Kolmandaks, kolmandaks!» parandab Teele.

«Olgu! Kolmandaks käis Lible üleeila Ülesool ja teadis kõnelda, et va punapea Kiir on lubanud linna minna, Lutsu üles otsida ja siis veel alles kõnelda ja üles lugeda kõik need minu teod... ikke selle teise «Kevade» jaoks. Vaadake, mis armas koolivend Kiir tahab teha! Armsale koolivennale põle vist esimesest «Kevadest» veel küll; nagu näha, tahab ta mulle terve oma eluaja hundiaukusid kaevata. Olgu kudas on, aga nüüd on vist küll viimane aeg, et ka mina selle Lutsu üles otsin ja talle paar õpetlikku sõna ütlen. Võtab ta kuulda Kiire juttu, siis peab ta ka mind kuulama, kui ta vähegi õiglane tahab olla oma koolivendade vastu; annab ta aga Kiirele siiski millegipärast eesõiguse, siis vaja teist õige hirmutada ja ütelda, et ka mina temast nii mõndagi tean, mis võiks üles tähendada ja kokku seada ja Laakmanni juures trükkida lasta. Nii on asjad, kui te teada tahate. Ma ei tea, mis sina arvad, Lesta, — sina oled ju ka kirjanik, — aga minu plaan on küll Lutsu juures ära käia... kas või praegu.»

«Oota natuke,» arvab koolivend naeratades. «Lutsu juures on praegu keegi ees.»

«Ees?» imestub Toots. «Kust sa seda tead?»

Kõik vaatavad küsivalt Lestale otsa, isegi Kippel võtab grokiklaasi suu juurest.

«Ta just siit minu juurest läks natuke enne teid.»

«Kes see's oli?» küsib Teele.

«Ei keegi muu kui armas koolivend Kiir.»

Tootsi silmad lähevad suureks ja ümmarguseks, siis kostab vaikseks jäänud toas tuttav naer: mh-mh-mh, pup-pup-pup.

«Tohoo tont!» hüüab peigmees. «Jälle Kiir! Ei, ei, ei, ma ütlen ju: Kiir on mul igal pool ees, kuhu ma iganes jala tõstan. Ja pange tähele, kui ma ükskord põrgu lähen, siis on Kiir seal kah juba ees ja hakkab mulle puid katla alla laduma. Oi, oi! Või juba jälle Kiir ees! Mis sa selle kohta ütled, Teele?»

«Ei mõista midagi ütelda,» naerab küsitav.

«Mina ei mõista küll enam kahte lugeda. Ei, mis seal kahte! — ühte ka ei mõista enam lugeda. Et ta Lutsu juurde pidi tulema — las'nd see olla pealegi, aga et ta siin juba e e s on, see on... tont teab mis see on! Siis ta vedas enese täna hommikuse rongiga linna. Kas ma ei ütelnd: sõidame meie kah masinaga? — Ei, lähme hobusega! Seal on nüüd — juba Kiir siin ees nagu igavene kehkadivei.»

«Mis see siis teeb,» kaitseb end Teele, «eks sa või nüüd kah minna. See on veel parem: viimane jutt jääb Lutsule paremini meelde.»

Toots pigistab ühe silma kinni ja mõtleb pisut.

«Õigus! Viimane jutt jääb paremini meelde.»

«See on tõesti naljakas,» arvab Lesta, «kuidas Paunvere omad linnas käivad. Kui ei ole, siis ei ole mitu kuud ühtegi näha; kui tulevad — siis korraga, puntras nagu vähid.»

«Lubage nüüd, saksad, lahkelt küsida,» lõpetab Kippel oma groki, «missugusest Lutsust on siin õieti jutt? Kas see viimati ei ole seesama Luts, kes ühe näitemängu on kirjutanud: «Ärimehed»?»

«Seda ma ei tea,» kehitab Toots õlgu. ««Kevade» ta on kirjutanud — seda ma tean; aga kas ta peale selle veel on midagi kokku seadnud — seda ma ei tea.»

«Seesama jah,» turtsatab Lesta.

«Nojaa, seda ma arvasin,» sõnab ärimees mõrult. «Selle mehe juurde on minulgi asja. Teate, opmani-härra, see rüblik on minust kah kirjutanud.»

«Tõesti? Mh-mh-mh...»

«Jumala õige. «Ärimehed» — see on üks näitemäng — seal olen mina seher. Nüüd teevad siin «Vanemuises» ja igal pool igavest kometit ja vigurit... Kippel ja Kippel!»

«Ei noh, siis lähme ühes!» hüüab Toots rõõmsalt.

«Ilmtingimata!»

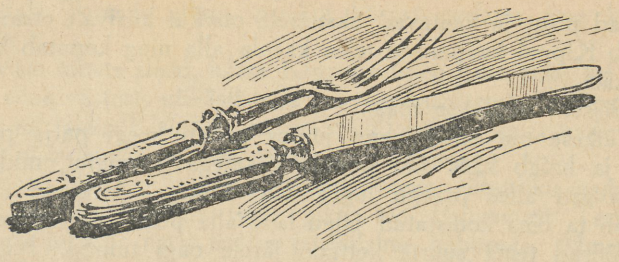

V

Mõninga arupidamise järel avaldab ka Teele soovi koolivenna Lutsu juurde minna.

«Ei noh, siis lähme ometi kõik!» arvab peigmees. «Ega siis sinagi, Lesta, meist maha ei jää?»

«Hea küll,» annab Lesta viimaks järele, «ma tulen ühes, aga üht ütlen ma teile: täna ei tahaks ma küll Lutsu nahas olla. Mõtelge ainult, me läheme talle kaela nagu mõni karistussalk.»

«Jaa,» ütleb Kippel, «kes kuulda ei taha, peab tundma, nagu sakslased räägivad.»

Ärimees laob noad ja kahvlid kasti tagasi, võtab kasti kaenlasse, paneb endale mütsi poolviltu pähe ning on täiesti minekuvalmis. Talvisest ilmast hoolimata ei kanna Kippel ühtki üleriiet, ainult pintsaku all näib tal olevat mingisugune mässakas, mille karvased varrukad pintsaku käistest välja vahivad. Selle eest kulub noorpaaril kaua aega, enne kui ta enese jälle heinakuhja sarnaseks on köhminud.

Teel käib Lesta apteegis, küsib enese «veel» paariks tunniks vabaks ja siis liigub veider seltskond otseteed Lutsu korteri poole. Kõige ees läheb Kippel Engelsvärgi kaubakastiga, aeg-ajalt lumekuule kontsade alt kaapides, siis Toots ja Teele uue ülikonna pärast riieldes, ning viimasena arglik Lesta enese ette naeratades.

Lutsu elukorter on tol ajal kaunis kõrvalises uulitsas, ühe hoovipealse maja kolmandal korral. Ukse taga peatuvad

võõrad pisut ja vaatavad üksteisele otsekui küsivalt otsa; siis võtab Kippel kaubakasti teise kaenla alla ning koputab kindlal käel.

«Sisse!» hüütakse toast.

Väikese toa ainsa akna juures seisab keegi palja peaga isik ja hoiab käes üht hallide kaantega raamatut, mida ta nähtavasti alles praegu luges või lehitses. Võõraid nähes püüab ta oma kotastatud jalgu laua alla peita, otsekui kartes, et võõrad tema suurte kottade järele ongi tulnud. Küdeva ahju suu ees istub keegi teine isand, kelles Paunvere elanikud koolivend Kiire ära tunnevad.

Kippel teretab ja võtab kohe sõna.

«Vabandage,» ütleb ta, «kas ma võiksin näitemängude kirjutaja Lutsuga kõnelda?»

«Jah,» vastatakse akna juurest, «see olen mina.»

«Väga rõõmustav! Minu nimi on Kippel, kelle te oma «Ärimeestes» muuseas Viilias Vooksiks olete ristinud.»

«Ah nii,» naeratab paljaspea kohmetult.

«Nii, nii jah. Ma arvan, et te mind lähemalt peate tundma, kui te minust juba kirjutada teadsite. Oodake, oodake, ma lisan sinna kohe veel midagi juurde, sest, olge julge, et ma siia mitte ainult selle tarvis ei tulnud, et ennast esitleda.»

«Igatahes,» pomiseb Luts abitut pilku Paunvere rahva poole heites. Kiir tõuseb ahju juurest püsti ja kõhatab pühalikult.

«Kõigepealt,» jätkab pahane ärimees, «lubage lahkelt küsida, austatud härra, missuguse õigusega mõnitate teie ausaid inimesi oma näitemängus? Kas olen mina või isand Jalak, Paun või Oili teile kunagi kallale kippunud? Et meie kokku tulime ja silikaadivabrikut tahtsime asutada — see asjalugu ei tohiks teile midagi korda minna. Mulle vähemalt on ükskõik, mis teie omas toas teete, kas loete või laulate või kirjutate... kui te aga teisi inimesi ei puutu ega mõnita. Aga teil, austatud härra, on sellegagi asja, et mina Engelsvärgi käest omal ajal lihahakkimise-masinaid tellisin. Heakene küll, mul on siin praegugi üks kast Engelsvärgi kaupa kaenlas, kuid ma ei arva sugugi, et ma sellepärast mõni kurjategija olen, keda avaliku haugutamise alla peab võtma. Ma ootan huvitusega, mis teie kui «Ärimeeste» autor mulle nende küsimuste peale vastate.»

Kõneleja vaatab võidurõõmsal pilgul kaaslaste poole ja

pilgutab Tootsile silma, otsekui kiitust oodates oma kõneannile.

«Vast lubate siiski, härra Kippel,» ütleb Luts tasa, «et ma, veel enne vastust, niihästi teile kui teie kaaslastele istet pakun. Olge nii lahked! Mul on kahjuks küll kõigest kaks tooli, aga mõni võib istuda voodile, mõni sumadanile.»

«Suur tänu, küll saab,» vastab Toots sõbraliku naeratusega. «Meie istusime terve pika tee Paunverest Tartuni. Tegime ju selle narri tembu ja sõitsime hobusega. Muuseas, jah, härra Luts, õigemini koolivend Luts, lubage, et ka mina end teile tutvustan — Joosep Toots... ehk õigemini: Kentuki Lõvi —»

«— kelle tagumiku isa viilikirja lõi,» piriseb Kiir ahju juurest, otsekui täiendades koolivenna ütlust.

«Jaa, jaa,» naeratab Luts, tehes, nagu poleks ta Kiire märkust kuulnudki, «mäletan teid väga hästi, koolivend Toots. Suvel nägin teid «Vanemuise» aias. Siis tundsin teid kohe ära, teie mind aga vist mitte.»

«Mina ise mitte — see on õigus; aga mulle näitas teid koolivend Lesta.»

«Koolivend Lesta...» tuletab Luts nimetatavat meelde.

«Jaa, jaa, koolivend Lesta,» kordab Toots. «See on seesama noormees, kes siin praegu minu kõrval seisab. Suur kirjanik ja —»

«Lesta!» hüüab Luts. «On see tõesti võimalik, et see veike kihelkonnakooli Lesta vaheajal nii suureks on kasvanud? Ma arvasin, et ma kõiki oma endisi koolivendi tunnen, aga Lestat — Ei, Lestat poleks ma iialgi ära tunnud. Või Lesta! Veikene, pisikene Lesta...»

«Jaa,» noogutab Toots pead, «aga nüüd juba suur mees ja veel suurem kirjanik.»

«Jäta!» müksab Lesta Tootsile külge, kusjuures ta ise tihedalt punastab ja nurga poole vaatab.

«Ma tean, ma tean, et ta kirjanik on,» vastab Luts. «Mul on tema raamatki riiulil. Lugesin... Ja seda andeksandmatum on asjalugu, et pisikene, hea Lesta isegi ametivendluse pärast mind kunagi üles ei otsinud.»

Seda öeldes raputab paljaspea kaua aega noore ametivenna kätt ning unustab heameele pärast isegi oma suured kotad.

«Ja nüüd, koolivend Luts,» ütleb Toots rõhuga, «tunnistage seda riidepundart ja ütelge, kes see on.»

«See... see...» kogeleb paljaspea, «see on ju — taevas tule appi! — see on ju Adeele, Raja Teele, kooliõde. Ai-ai-ai, missugune huvitav kokkusaamine pika aja tagant! Kes võis arvata! Võtke ruttu kasukad seljast, istuge kõik siia ahjusuu ette, siis kõneleme kaua, kaua koolipõlvest ja möödaläinud aegadest. Ma toon sumadani ja tõmman voodi siia lähemale, nii saate rutemini sooja ja tärkavad ka vanad mälestused ahju paistel paremini. Toots, Kiir, Teele, veike Lesta, Luts — peaaegu pool endist Paunvere kihelkonnakooli! Ah, jaa — vabandage, härra Kippel — teie istute siia meie keskele ja jutustate ka midagi omast kooli- ja noorpõlvest. Eks ju? Ärge olge nii tõsine, härra Kippel, vaadake, kui palju rõõmsaid inimesi on teie ümber!»

«Mina ei istu kuhugi, kuni te minu küsimiste peale pole vastanud,» ütleb ärimees mõrult.

«Ah jaa, jaa...» lööb Luts endale käega vastu paljast pealage. «Õigus, te tulite ju... Sellepärast rõhus mind üks asi kõige aja... rõõmustki hoolimata. Nojaa — need õnnetud «Ärimehed»! Õigemini — muidugi mõista! — nende «Ärimeeste» õnnetu autor! Ma ei tea tõesti... Muuseas olen ma juba teie küsimisedki ära unustanud. Ei, tulge siiski meie sekka, härra Kippel, muidu seisate seal nagu kohtumõistja. Missugune õnn, et mul on siin paar head koolisõpra, kes mu eest ütlevad mõne hea sõna!»

«Ma ei usu, et teie eest ütleks keegi häid sõnu, sest nagu ma tean, tuli ka härra Toots siia ainult selle mõttega, et teile omalt poolt paari küsimust ette panna. Isand Tootsi olete ühes jutus, või mina ei tea kus, niisamuti laimanud nagu mindki.»

«Kuidas?» kohkub Luts. «Ka teie, ka sina, Toots! Mis jääb minust sel kombel järele!»

«Ma arvan, teist ei jää mitte midagi järele, austatud härra, kui te meile rahuldavat seletust ei anna.»

«Jaa, jaa,» algab õnnetu paljaspea, «seda arvan ma ise ka. Ma olen praegu nagu surnukirstutegija, kelle surnud kord hauast tõusid. Kippel ja Toots on endid raamatu leheküljelt lahti kiskunud ja uidavad Tartus. Ja tikuvad mulle endale kallale. Armu! Te polnud siis sugugi nii kohutavad, kui olite alles — trükimust. Teele! Kiir! Ja minu pisikene, süütu Lesta... Minu ainsad truud hinged — päästke oma koolivend! Ei, oodake, ma püüan siiski vastata. Härra Kippel,

alias Viilias Vooks! Ka sina, koolivend Toots, teise nimega Kentuki Lõvi — ma vastan. Kas te siis tõesti usute, et te needsamad isikud olete, keda ma...»

Siin vaikib kõneleja järsku ja vaatab küsivalt Raja peretütre poole.

«On nüüd asi härra Kippeliga kuidas on,» ütleb Teele jutu sekka, «tema lugu ma ei tunne, aga Tootsil pole siin küll midagi suuremat ütlemist. Tema peab oma portsjoniga rahul olema. Seni on kõik õieti kirjutatud; teine asi on, kuidas edasi läheb. Vabandage, koolivend Luts, et ma teie juttu segasin. Ma tahtsin oma arvamist juba varem avaldada, aga ei leidnud parajat silmapilku.»

«Palun, palun!» vastab Luts lahkelt, nähtavasti rõõmustades, et ta oma seletuse võib natukesekski ajaks edasi lükata.

«Jah, Toots peab oma portsjoniga rahul olema küll,» arvab Kiir, seljaga vastu ahjunurka toetudes, «seal on Teelel õigus. Ja ega see edasigi halvemini ei lähe. Kui koolivend ja kirjanik Luts selle kõik üles märgib, mis ma temale täna meelde tuletasin, siis ei saa teine jagu sugugi halvem kui esimene.»

«Ah nii!» ajab Ülesoo peremees silmad punni. «Sa siis tulid siia meelde tuletama minu vanu pattusid. Ei, sa oled peris käest ära, kulla koolivend, ma ei tea, mis ma sinuga pean peale hakkama. Mis sa arvad, kui mina praegu hakkaks sinust kõnelema — ma ei tea, kuidas see sulle meeldiks. Mul on ainult vaja kõnelda mõnda lugu möödaläinud suvest, näituseks sellest, kuidas sa Teelelt kavala kauba ja petise tööga viis rubla välja petsid...»

«Häh, no mis seal kõnelda on,» seletab Kiir ruttu, «kas see's vale on, et sa mulle viis rubla kaotasid ja pärast maha salgasid? Ma ei saa aru, kuida sa just sellest loost kõnelda julged, kus sa ise süüdi oled. See on ju vana tuttav asi, et Ülesoo omad endid rahaasjades puhtad ei hoia. Ei noh, lubage, laske ma'nd ütlen ka paar sõna, sest kui võib kõnelda koolivend Toots ja visata minule näkku kõiksugu häbematusi, miks ei või siis mina ennast kaitsta. Nooja-noh, vanast põlnd ju ühtki kohtupäeva, kus Ülesoo peremees võlgnikkudega kohtus ei olnud. Minu papa ütleb veel tänapäev tihti: Ülesoo Toots e l a s kohtumajas. Noh, ja seda ei ütle mitte üksi minu papa, vaid kogu Paunvere rahvas. Ei noh... Hihii... ja ega seegi aeg kaugel ei ole, kus me veel seda näha saame,

kuida kontori trepi peal istub — ühel pool Raja taat ja teisel pool Ülesoo noor peremees.»

«Ei, see on juba liig,» ütleb Toots pead raputades, kuna punased plekid tema näole tekivad. «Jumala eest, Kiir, kui me praegu poleks võõras kohas, siis teeks ma su tümaks niisuguse jutu eest.»

«Seda võib sinust uskuda küll, kulla koolivend,» vastab punapea, «sest harilikult tahavad kõige suuremad kelmid endid teiste seas ikka kõige ausamatena näidata ega kannata kunagi, kui neile tõtt öeldakse; ja kõige rutem tarvitavad ikka need isikud toorest jõudu, kes on vaimliselt nõrgad... Nojaa, need, kelle pea on nõrk.»

«Vaadake!» naeratab Toots kibedalt, ümberolijate poole vaadates, otsekui otsiks ta neilt abi. «Vaadake'nd ometi! Mis te maksate mulle niisuguse frukti eest? Ma laseks ta täna kaunis odavalt minna... nii... kuuekümne kopika eest umbes, franko, see koht, kus Emajõgi veel lahti on. Edasimüüjatele annaks kuuskümmend protsenti sellestki hinnast... teeb välja kakskümmend neli kopikat. Selle raha eest võiks juba midagi osta, nagu teate. Muud nõu mul temaga enam ei ole. Nagu näete ja vahest juba ennemaltki olete tähele pannud, on sel noormehel alati otsekui krooniline häda... krooniline kõhukatarr... et ta kõik kohad peab ära reostama, kuhu iganes läheb. Ma võiks veel paljugi ütelda, kuid ütlen ainult ühe asja: kuhu jäävad riide restid? Iga Paunvere elanik võib selle kohta...»

«Ma ei tea,» ütleb Luts tukke kohendades, «kas maksab seda juttu täna edasi kõnelda. Teema on liig tõsine. Me ei kogunud ju mitte niisuguse jutu jaoks ahju ümber. Ma ei taha tungida teie jutu sisusse, ilma selletagi on sel kaks... nii ütelda... käegakatsutavat halba omadust: kõnelejad ärritavad endid ja teistel on igav. Vaadake ometi, minu väike, hea Lesta haigutab juba; kooliõde Teele on hoopis nukraks jäänud ja härra Kippel...»

«Mina ootan teie vastust,» sõnab ärimees tõsiselt, kaubakasti teise kaenla alla võttes.

«Ah jaa — vastust!» hüüab Luts. «Õigus! Muidugi ootate vastust. Pagana pihta, mis ma'nd tahtsingi ütelda? Ei noh, mul oli üks vastus, aga mine võta kinni, kuhu ta jäi. Võibolla ehk lubate, härra Kippel, et ma teile vastan kirjalikult. Ma olen nimelt ütlemata vilets kõneleja.»

«See võib õigus olla, mul pole kunagi au olnud teiega pikemat juttu ajada. Mulle ei jää muud üle, kui pean teie enese sõnu uskuma. Jaa... ilmtingimata. Aga niipalju võin ma teie ütlusele küll juurde lisada, et te pole mitte üksi ütlemata vilets kõneleja, vaid olete ka ütlemata vilets kirjanik, kuni te ausaid inimesi rahule ei jäta. Ja veel midagi — lubage lahkelt, praegu on kõnelemise kord minu käes. — Noojah, ma näen, teie püüate täna vastuse eest igal kombel kõrvale puigelda, laveerite nii... sinna ja tänna... Aga mina pean tähendama: see ei aita. Jaa, ma tean, te olete luts... Ma olen ise vana kalamees ja tean ka seda, et see kala on väga libe. Kuid pange tähele: mina, Viilias Vooks, hoian selle kala lõpuseid niikaua peos, kuni ta mulle õige vastuse annab.»

«Oh, jumal!» hädaldab paljaspea. «Kala ei kõnele ju üleüldse. Ah, nüüd tuleb mulle meelde, härra Kippel, te ütlesite ennist, et te jälle olete saanud värsket kaupa Engelsvärgi käest. Kas teil viimati ei ole neid... need, mis nad ongi... noh... Nagu võeti meelest...»

«Siinsamas kastis on mul praegu neli tosinat nuge ja kahvlid,» ütleb ärimees tähelepanelikult.

«Noh, vaat,» lööb Luts endale kämblaga otsaette, «just nuge ja kahvlid oligi mulle tarvis! Minu majapidamises on ainult üksainus sulenuga — ja seda on vähe. Oh, ma ärvisin endale ammugi osta nuge ja kahvlid — nüüd olen siis kord ometi nii kaugel. Tehke ruttu lahti see kast, härra Kippel, ma ei jõua ära oodata, kuni ma nugade ja kahvlite omanikuks saan.»

Ärimees paneb endale kähku sigarijunni suhu ja hakkab kaupa välja pakkima. Luts ajab kaela õieli, otsekui näeks ta esimest korda oma elus nuge ja kahvleid.

«Ah, mis ilusad! Ah, kui toredad! Ei, ma olen teile väga tänulik, isand Kippel, et te mind ei unustanud.»

«Ei, noh, ilmtingimata,» ütleb Kippel. «See on ju Engelsvärgi kaup! Ega see siis pole siit kusagilt Tuulast või Sorsakoskist.»

Kaup tehakse kindlaks, paljaspea kõlistab lauasahtlis hõbeja vaskraha, otsib vesti- ja püksitaskutest lisa ning saabki viimaks kokku nõutud summa. Seejuures paneb Toots tähele, et Luts umbes kümne protsendi võrra peab rohkem maksma kui tema ise ennist maksis. Ärimees paneb raha taskusse, laob

ülejäänud kauba kasti tagasi, süütab kustunud sigarijunni põlema, kergitab pükse ja teeb minekut.

«Tehtud!» ütleb ta, kasti kaenla alla võttes, «te võite vastata kirjalikult, isand Luts. Ma pean äriasjus praegu kuhugi tõttama, sellepärast pole mul aega oodata, kuni te seda teete suusõnal. Nägemiseni! Opmani-härrat ja tema auväärt pruuti loodan ma õhtul veel näha, sest kindlasti ei sõida nad täna veel ära. Nii siis lubage endid lahkelt tervitada, mu daamid ja mu härrad!»

Ärimees kaob viisaka kummardusega, kuna Luts teise silma kinni pigistab, oma määratu kota kannal korra tiiru laseb ning lausa kiitlema hakkab.

«Nii,» kelgib ta, «nii peab alati tegema! Ikka peab mõistma vastase nõrka külge leida, siis on vastane võidetud. Nüüd läks härra Kippel minema nagu hea sõber kunagi ja tegi mu koguni nugade ja kahvlite omanikuks. Elagu teravad noad ja terav vaim!»

«Jaa, terav vaim küll,» ajab Kiir pea viltu, «aga kahjuks pole see mitte teie terav vaim, mis teid seekord päästis; koolivend Luts tegi praegu sedasama, mis koolivend Peterson kihelkonnakoolis tegi, kui Toots teda taga ajas. Imelik küll, et te seda lugu enam ei mäleta, mis te esimeses «Kevades» ise olete kirja pannud.»

Teele, Lesta ja Toots hakkavad suure häälega naerma, Luts teeb väga kohmetu näo ja püüab jälle varjata oma kotastatud jalgu. Mõninga aja pärast ununeb ometi seegi piinlik vahejuhtumine; ühel kui teisel tärkavad meelde vanad, armsad mälestused, tekib lõbus jutt ja nali. Võõrad lahkuvad ahju juurest ja lähevad minema alles siis, kui on juba pime niihästi väljas kui kirjaniku väikeses toas. Kustuvate süte tuhmil valgusel jätavad kooliõde ja koolivennad Lutsu jumalaga, kusjuures Toots lõppude lõpuks tähendab:

«Nojah, kallis koolivend Luts, jääb siis nii, nagu mina ja mu auväärt pruut ütlesime. Te tulete esimesel pühal ühes Lesta ja isand Kippeliga. Ei tule te aga mitte, siis teadke, et teil on üks vihavaenlane juures, nagu on minul keegi isand Heinrihh Georg Aadniel Kaabriel Kolumbus Kristostomus von Kiir aus Supsenhof. Pühadeni on veel mõni päev aega, seni tuletan ma veel meelde mõne loo meie koolipõlvest, nii et teil teise «Kevade» kirjutamise juures materjalipuudust ei

tuleks. Iseäranis tahaks ma teile kõnelda, kuidas me kord koolivenna Kiire nooremat venda ristisime. Hmh-hmh-hmh, pup-pup-pup!»

*

Uulitsal saavad Paunvere omad veel ühe vana tuttavaga, endise Paunvere apteekriselliga kokku, kes muidugi ka pulma kutsutakse. Rohuteadlane on vaheajal jäänud vanaks ja kõhnaks ning väriseb külma pärast; oma õhukese suvepalitu on ta selga tõmmanud otsekui külma petteks, sest varju lõikava tuule eest võib sellelt luitunud hilbult vaevalt loota. Tootsil on otse piinlik temaga kõnelda oma paksus kasukas ja tuisukotis; ta teeb jutule ruttu lõpu, küsib vanakese aadressi ja ütleb siis Lesta peale tähendades:

«Noojah, teie ametivend Lesta tuleb teile siis järele.»

VI

Ja algab imelik ajajärk Tootsi elus:

«Võõrad jõulud, võõrad jõulud!» ütleb ta Liblele, kes ühel õhtul on komberdanud Ülesoole, et valitsejaisandaga mõne sõna juttu puhuda.

«Kudas nad võõrad on?» ajab kellamees püsti oma karvase kärsa. «Jõulud ikke jõulud.»

«Ei ole,» raputab Ülesoo peremees pead. «Võõrad jõulud. Hoopis võõrad jõulud.»

«Näh nüüd! Säh sulle kala! Mina ei tea, kudas võivad jõulud võõrad olla? Jõulud ikke jõulud, nagu muiste ja mullugi.»

«Kas sa's aru ei saa, Lible,» paneb Toots käe kellamehe õlale, «et need jõulud hoopis teised on kui kõik eelmised, mineva-aastased ja nii edasi, see tähendab — tagasi? Ühe sõnaga: tänavusi jõulusid ei olegi, ei tulegi; tuleb ainult pulm. Ja see pulm matab jõulud kinni. Tohoo tont, kas sa ikke veel aru ei saa? — Pulma tuju matab jõulu tuju kinni... noh, eks ole nii?»

«Seda'nd küll,» uriseb Lible järele andes. «Teile on muidugi pulm tähtsam kui jõulud.»

«Ei, mis seal tähtsam, aga...» heidab peremees käega, «aga ütleme näituseks, nagu Vanapagan ütleb, noojah, ütleme

näituseks, et sa ülehomme meile tuled siga veristama. — Kes ütleb siis, et me selle sea tapame jõuluks? — Keegi ei ütle. Siga tapetakse pulmadeks — see on nii kindel, kas kirjuta või protokolliraamatusse.»

«Seda'nd küll.»

«Nooja-noh, mis sa's vaidled?»

«Ei noh, mis seal'nd vaielda, ega ma siia vaidlema ei tulnud, mulle tuli niisama meelde, kui mina oma Mari võtsin. Kurask — pühad jäid ikke pühadeks! Mari oli nagu kõrvaline asi, oli umbes sedasama, mis uued saapad pühadeks. Mina'nd võtsin küll lihavõtte ajal naise, aga see on ükstakõik — kallid pühad on mõlemad. Ah siis ülehomme hakkame orikale kõri kallale?»

«Hmhühüh, kõri kallale jah. Aga see on kõik veikene asi, see on nagu vana venelase käes «netu», nagu öeldakse. Mõni teine küsimus on palju raskem. Säh, Lible, pane omale üks mõistlik pabeross suhu ja aita mul eelarve kokku seada.»

«Eelarve!» kohkub kellamees. «Mis loom see on?»

«Tont võtku sind, Lible! Sa tead ometi, et pulmad on otse nina all... siinsamas?»

«Tean.»

«Noh... ja minul pole veel ühtki pulmalist peale Lesta ja mõne teise saksa — linnast. Maalt, või siit ümberkaudu, põle veel ühtki hinge kutsutud. Nii seadi siis sina ruttu eelarve kokku, keda kutsuda — küllap Teele kinnitab, see on: ütleb, kas on õigus või mitte.»

«Ah, seesama ongi eelarve,» paneb Lible paberossi põlema, «hmhühüh... aga siis on see eelarve rohkem teie enda kui minu teha.»

«Tont võtku — mina ei saa! Hakkasin siin juba üks õhtu jändama, kirjutasin paberi peale: ikke see ja see, see ja see — sai inimest paarsada. Noh kuhu tont ma panen inimest paarsada? Ja pane tähele — sunnikunahad kõik enamasti ilma hobuseta. Kes neid veab? Kes neid talitab? Ei, ei, ole hea mees, Lible, seadi kokku eelarve, ega ma sind enne ära ei lase. Siis homme võtad siit hobuse ja ajad kõik need kohad läbi ja ütled: «Tere hommikust! Hundijahti! Roosna kokku! Jumalaga!» Suuremad ninad, nagu köster ja õpetaja ja mõned teised — need jäävad muidugi minu hooleks, need kutsun ma ise, aga teistele ütle lihtsalt: «Tere hommikust! Hundijahti!» ja nii edasi; noojah, et peigmehel põle endal aega tulla, et

tapab siga ja tont teab, mis ta seal kõik teeb; et nohu teisel ja hääl ära ja ork jalas ja... küll sa juba ise tead. Viinapudelid võtad muidugi kaasa, hobusele paned kuljused kaela ja sõidad nagu lihunik Tõrts küünlalaadal. Ära sa aga ennast liiga täis joo, muidu unustad mõnes kohas käimata — siis on varsti jutt väljas, et näe, et Ülesoo Toots on uhke: ei kutsu pulmagi. Nooja-noh, aga kõigepealt seadi eelarve kokku, muidu jääme oma asjaga jänni nagu Võru mees heinateoga. Ja ikke rohkem hobusemehi, hobusemehi! Sest mitte üks tont ei küsi pärast: mitu inimest seal pulmas oli; igaüks küsib: mitu hobust seal oli? Eks ole nii? Meie endi vahel öeldud, peame paar ahvigi pulma kutsuma, paar punase peaga Kiirt või nii... Ega põle midagi parata, muidu arvab veel, et me teda kardame või nii... Las tulla, las tulla! Las vaatab ise oma silmaga, et asi on nii ja nii, ja mitte põrmugi teisiti. Nooja-noh, ühe sõnaga: köstri me peame kutsuma, mh?»

«Olgu,» poriseb kellamees. «Suurt nahka tast ei ole, aga kutsuda võib.»

«Ei noh, ta on suur kõnemees — peab ilusa kõne ja õpetab mind hinge eest hoolt kandma. Emand muidugi kah — sest teisiti ei lähe. Ah?»

Lible noogutab peaga.

«Tehtud! Nii kirjutamegi: köster ja köstri emand. Edasi — õpetaja?»

«Ega sellestki suurt nahka ei ole, aga kutsuge pealegi.»

«No vaata, kolm isikut on juba käes; õpetaja proua — neljas. See muidugi ei tule, aga ütleme: neli, sest võib olla, et tuleb kah, naljaviluks. Neli, neli... Nõnda siis, et neli tükki on juba käes. Noh, siis tulevad seal isikud, kelle vastu kuidagi vaielda ei saa. Näituseks: Tõnisson. Teda ei tohi milgi tingimusel kutsumata jätta — küllap ma ise tean, mispärast. Siis: naabrirahvas, Loigu omad? Nende vastu ei või sul ka ometi midagi olla. Ah jaa — Lepiku omad... Vaat, Lible, nende kohta võiks tõesti öelda, et: põle suuremat nahka, sest neist ei ole ega saa kunagi õiget nahka. Aga ega põle midagi teha — naabrid, naabrid! Truud sõbrad ja head naabrid! Las lennata! Palju kah kuradilisi — tulevad viimati terve perega, siis on nagu Egiptuse kiiliparv. Noh, kes siis veel?... Õpetaja rentnik. See on truu hing, sinu sõber kah — selle kutsume ilmtingimata. Veskipoiss? — Jalamees on teine

küll, aga muidu kõigiti korralik ja lõbus — peab kutsuma. Kiired? — Vaat see on üks rüblikukari! Mine Kaabrieli kutsuma — tulevad viimati kõik juudalised. Ma ei tea tõesti, mis ma nende pöörastega pean tegema? Siga ja kass ja pressraud neil on, hobust, muidugi — netu. Tuleb sealt neli, viis paari pikki sääri — mis ma teen nendega! Ei, kas tead, Lible, sa lähed homme sinna ja kutsud ainult Heinrihh Georg Aadnieli — saad aru? Teisi mitte. Kiirte juures ära võta viinapudelitki välja — saad aru? Viina peab siis kõigile andma, ja kui sa kõigile viina annad, siis tuleb nii välja, et sa kõiki kutsusid. Eks ole nii? Ole vahva, Lible; kui sa kõik hästi teed ja toimetad, siis annan sulle pulma ajal niisuguse käraka, mida keegi teine ei saa. Tont võtku, seal on veel üks poiss, keda hea meelega tahaks kutsuda — aga liig kaugel, Tõukres. Kuslap — tead küll. Imelik on muidugi Venemaal, või kus tont, seda ei saa kätte. Noojah, siis veel...»

Kaua torisevad sel õhtul Toots ja Lible Ülesoo tagakambris, vaieldes ning tehes «eelarvet». Asjalugu on nimelt niisugune, et Lible, nii leplik kui ta ka on Tootsi vastu, ei taha mõne pulmakandidaadiga sugugi nõus olla; iseäranis vihane on ta mõnele jalamehele ning tähendab aeg-ajalt: «Tühi töö, valitsejaisand, ärge kirjutage! Mis tühjast kutsuda!» Vahel lähevad mõlemad kangekaelseks nagu pulgad, üks ütleb jah, teine ei, kumbki ei taha järele anda. Siis heidab kellamees käega ja ütleb, et ta üldse selle asja sekka ei sega ja pulma ka ei tule. Aga seal paneb peigmees kähku paberossi põlema, toob kapist viinapudeli, et sellelt vaadata, kas vaidluse all olevat isikut kutsuda või mitte. «See on kõige selgem rehnung,» ütleb ta. Ja mõne nobeda napsi järel lähebki Lible meel lahkemaks. «Olgu peale!» pühib ta oma vurrusid, mis vaheajal jälle pikaks on kasvanud nagu sarved, «ega siis, pagan võtku, see üks inimene enam Ülesoo kohta vaeseks ei söö — las tuleb pealegi. Kes seal siis veel on?» — «Jah, tont võtku, nagu neist puudus oleks! Seal on veel terve rägastik inimesi Iidamast ja Aadamast, keda ma kunagi näinud ega kuulnud pole, keda aga ema ja vanatoi ilmtingimata kutsuda tahavad. Mine võta kinni!»

Ja jälle algab uus tingimine ja kauplemine pulmaliste pärast, mis kestab poole ööni. Siis tõmbab Lible «hõlmad kähku vöö vahele» ning ütleb: «Nüüd üks jalg Ülesool ja teine Paunveres!»

Toots seisatab lävel, vaatab kellamehele järele, kuulatab lume kriiksumist mineja jalge all, silmitseb Paunvere kirikutorni ning ohkab. Imelik lugu! Varsti sünnib selle torni all niisugune asi, mis isegi temale, Joosep Tootsile, paljukäinud ja paljunäinud mehele, esimest korda elus ette tuleb.

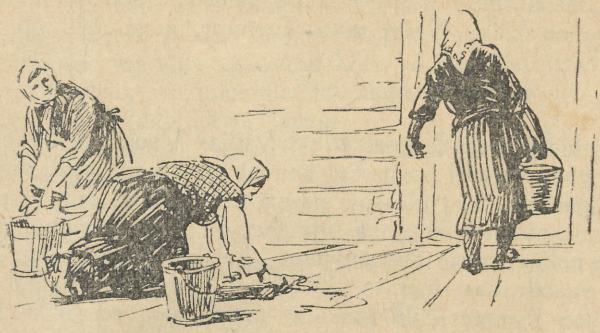

VII

Aga jätame pealegi peigmehe ja Kristjan Lible esialgu rahule, laseme neil ajada asju, kutsuda pulmalisi, tappa sigu, ühe sõnaga: teha kõik, mis on tarvis tulevaseks pulmaks. Laskem ka naistel rahulikult teha vorsti ja sülti, küürida põrandaid, uksi ja aknaid ning ärgem segagem sinna vahele, sest iga niisuguse talituse juures on isegi küllalt asjata sekeldajaid ja üleliigseid inimesi. Laskem käärida õllel, piuksuda ja piriseda vaatidel rehetubades — niisugused asjad on meile kõigile enamvähem teada. Ärgem eksitagem pruutigi pulmaeelseil päevil, temal on nüüd endalgi muret küllalt — hommikust õhtuni lõgiseb Rajal õmblusmasin, virgad sõrmed õmblevad ja tikivad, kuni nad lähevad mustaks ja krobeliseks nõelapistetest — parem vaatame teda täies säras, kui jõuab kätte õige aeg, seda enam, et see «õige aeg» pole enam kuigi kaugel. Parem astume vaimus tagasi Eesti vaimsesse keskpunkti ning vaatame, mis sünnib seal jõulu esimesel pühal. Siiski, niipalju peame ometi möödaminnes tähendama, et lihunik Törts, teise nimega Kristjan Lible, oma ringsõidul juhtumisi ühe vana tuttava kinni püüdis, kes alles päev enne seda kuskilt Venemaa sopist oli Paunveresse jõudnud. See kaugelt külaline polnud keegi muu kui Jaan Imelik; ja sama Jaan Imelik pidi siis Liblele pühalikult tõotama, et ta oma koolivenna ning sõbra Joosep Tootsi pulmas ei puudu, et ta ühes võtab oma «naised ja lapsed» ja Jüri Kuslapi, sest nii

olla Ülesoo ehk Ülenurme noore peremehe soov ja tahtmine. Ja see on kõik. Nüüd ruttu Tartusse, nagu meil oli maha tehtud.

*

Kuulus ärimees Kippel, *alias* Viilias Vooks jne., kaob esimese püha varasel hommikul kodunt ning Lesta jääb voodisse pead murdma, kas Nossovi parem käsi viimati sellelgi päeval ei läinud mõnd äri tegema. Igatahes oli ärimees kadunud ning järele polnud temast jäänud muud kui kibe sigari ving. Noormees vaatab toas ringi, ta pilk peatub kõdunenud palmil. Jaa, nüüd on ilmumas küll üks uus novell, aga see uhke lill ja mälestus sõbrast — on kadunud. Ta tõuseb aeglaselt üles, paneb enese pikkamisi riidesse ja ei saa lahti raskest tundmusest, mis teda rõhub juba mitmendat päeva. Teda ei rõõmusta pühad, ei rõõmusta ka teadmine, et ta on vaba ja võib sõita maale koolivenna pulma. Ja ometi oli ta ennemalt oodanud pühi ja seda lühikest vabadust ning huvitavat sõitu.

Teises toas vedeleb ärijuhi magamisaseme serva all Kippeli piip. See väike süütu asjake läheb Lestale korraga nii vastikuks, et ta selle jalaga keset tuba lükkab ja puruks astub. Ta ei taha enam olla ühes ruumis ei piibuga ega piibu peremehega: endised puhtad ja vaiksed toad on muutunud räpaseks otsekui kõrtsi eeskoda. Siit oleks ta juba ammugi läinud, kui tal poleks olnud kahju lahkuda Tali lilledest ja asjadest. Oleks ütlematu tore, kui Kippel täna tagasi ei tulekski; siis läheks ta Lutsu juurde ning nad sõidaksid ainult kahekesi.

Kuid vaevalt on noor kirjanik selle mõtteni jõudnud, kui eeskoja uks kärisedes lahti kistakse. «Seal ta ongi... jumala nuhtlus ise,» pomiseb Lesta seljaga ukse poole pöördudes. «Nüüd tuleb jälle mingisugune ärijutt, nagu ikka ja alati, jutt, millest juba kõik on tüdinenud peale kõneleja enese.»

«Noh,» imestab Kippel tuppa astudes, «kas kirjanikuhärra juba üleval?»

«Jah,» vastab Lesta tulija poole vaatamata.

«Noh, vat,» jätkab ärimees ruttu, «siin on siis nüüd see pudel, mis me opmanile kostiks viime, ja siin see teine, millele me tee peal päkad silma ajame. Mõlemad kolmetärnilised — ilmtingimata!»

«Jätke oma pudelid!» hüüab Lesta pahaselt.

«Nonoh,» imestab ärimees, «mispärast ma nad siis jätma

pean, kui ma nad kord ostnud olen? Ei, kirjaniku-härra on täna vist pahema jalaga sängist välja astunud ja on pahas tujus. Ei, kui ma teile aga nüüd kõik kõnelen, mis ma linnas nägin ja kuulsin, siis muudate ilmtingimata meelt.»

«Ah...!» heidab Lesta käega.

«Ei, lubage lahkelt, noorhärra, linnas oli täna peris haruldasi isikuid liikumas näha.»

«Võib arvata! Endine Nossovi ärijuht, pudelid kaenlas — see pole veel kes teab kui haruldane nähtus. Või jõite juba mõne pudeli tühjaks ja nägite Nossovit ennast. Ka see ei huvita mind põrmugi.»

Alles nüüd vaatab Lesta üle õla korterinaabri poole, et näha, missuguse näo teeb viimane tema ütluse peale. Ja korterinaabri nägu on tõesti moonutatud. Ärimehe kaunis viisaka habeme kallal on keegi kallist pühast hoolimata korda saatnud kaunis ülbe teo: ärimehe habemest pole rohkem järele jäänud kui üks veider tutt lõua otsas, nii-öelda viiekopikaline habe, või veel vähem. Suured vurrud tema kõhnal, kõrgete palgenukkidega näol teevad ta pisut hülgesarnaseks. Pahast tujust ja tusast hoolimata ei jõua Lesta naeratust tagasi hoida. Engelsvärgi asemik märkab seda ja küsib muiates:

«Mis on? Kuidas kirjaniku-härrale meeldib minu uus sihverplaat?»

«Tore, tore!» vastab küsitav. «Teil on vist ka naisevõtmise plaanid nagu Tootsilgi?»

«Ahah, ahah!» läheb Kippel järsku elavaks. «Eks ma ole nüüd aastat kümme noorem — mis te arvate?»

«Rohkem,» arvab Lesta. «Teie olete nüüd noorem kui enne... nii aastat viiskümmend.»

«Ei noh,» naerab ärimees, «seda'nd mitte. Viiekümne aasta eest polnud mul veel püksegi jalas, aga nii... aastat kümme ilmtingimata. Seda ütles mulle see isik kah, keda ma uulitsal nägin. Ja seda isikut võib juba uskuda — see on natuke vanem ja tõsisem mees kui kirjaniku-härra.»

«Hm...» venitab Lesta mõttes. Ning sel ajal kui väsimatu ärijuht ikka edasi varistab tulevikuplaane ehitades, suurustades, mõnd rikast leske naiseks võtta lubades (äri suurendamise suhtes), vaatab ta tusaselt välja, kurva pilguga saates mõnd langevat lumeräitsakat. Siis hakkab kuskil lööma üks raskemeelne kirikukell, aeglaselt ja kaeblikult, otsekui tahaks ta jõuluröömu asemel jutustada mõnd kurba lugu. Noor-

mehele tulevad meelde lapse- ja koolipõlve jõulud ning see teeb tema meeleolu miskipärast veel rõhutumaks. Ei, ta ei kahetse ega igatse tagasi möödaläinud päevi — polnud ju sealgi midagi iseäranis rõõmustavat — see on kõigepealt äärmine üksindustunne, mis teda täna iseäranis piinab. Tubli, ta sõidab täna maale, Paunveresse, oma kodukülla, aga kas on tal siis sealgi mõni tõsine sõber, nagu oli näiteks Tali? Seal on igal iseendaga küllalt tegemist, kuna viinaklaasi sõprused pole tema sõprused. Nojaa — vanemad. Vanemate pärast...

Siis nähtavasti tüdineb Kippel isegi oma kelkimisest või lõpetab käesoleva jutu, nähes, et teda ei kuulata, torkab uue sigari suhu, paneb käe Lesta õlale ning ütleb ootamatu lihtsusega:

«Tali on siin.»

«Tali!» hüüab noormees, korterinaabrile suuril silmil otsa vahtides. «Ja kus on ta siis? Kuhu ta läks?»

«Mina nägin teda praegu uulitsal. Ta tuli minu ees siiapoole, tasa, nagu ta harilikult käib.»

«Noh?»

«Ei midagi. Ma ütlesin, et me täna suure kompaniiga Paunveresse Tootsi pulma sõidame — kutsusin ühes.»

«Nojaa, aga kuhu ta siis jäi, kui ta siiapoole tuli?»

«Ei noh, seda ma ei tea. Mõtles, mõtles, pööris ümber ja läks. Ah jaa, lubas tulla mõne aja pärast — olevat veel kuskil tarvis käia.»

«See on rohkem kui imelik! Tõesti, ei tahaks uskuda, et te õigust räägite. Ei, te ütelge mulle kõigepealt, kui palju olete täna Saradševi joonud? Pudel? Kaks? Kolm?»

«Lubage lahkelt, kirjaniku-härra! Mis alkoholisse puutub, siis tarvitan ma seda alati mõõdukalt. Harilikult joon ma sedagi ainult kroki näol. Tänase hommiku kohta võin ma teile kinnitada, et ma rohkem pole joonud kui kaks napsi tuttava habemeajaja juures... kui see kirjaniku-härrale nii tähtis on. Ei noh, kui te ei usu, siis võime ju kihla vedada. Mina ütlen: Tali o n siin, öelge teie, et e i o l e — eks siis pärast näe.»

«Ei,» raputab Lesta pead, «mina ei suuda sellest aru saada. Kui mul vähimatki aimu oleks, kus ta praegu on, siis läheksin talle jalamaid järele.»

«Ei noh,» tahab ärijuht midagi öelda, kuid vaikib järsku,

ajab kõrvad kikki ning võtab sigari suust. «Kuulete — tulebki! Ma ütlesin ju kohe: ta tuleb.»

Rõõmsas ärevuses tõttab Lesta välja, oodatavale sõbrale vastu, kuid jääb pettunult eeskotta seisma: tulijaid on koguni kaks isikut, aga kumbki neist pole Arno Tali. Esimese sisseastuja tunneb ta kohe ära, teise külmast moonutatud nägu ja rohelist nina peab ta enne mõne silmapilgu uurima, et otsusele jõuda, kus ja kunas ta niisugust isandat on näinud.

Peale tervitust ja vastastikust pühade-õnnesoovi astuvad kõik kolm tuppa ning esimene võõras algab kohe juttu.

«Meie nagu pidime täna Tootsi pulma sõitma, kulla Lesta,» ütleb ta mütsi peast võttes.

«Meie nagu sõidamegi täna Tootsi pulma,» vastab Kippel Lesta eest, võõrale kätt vastu sirutades. «Tere hommikust, härra Luts, ning häid pühi!» Ja teise tulija poole pöördudes: «Ahaa, vana apteekri-saks ka siin! Väga rõõmustav! Nüüd on terve see komplekt koos — tunni või poolteise pärast pole muud kui kabjaplagin vaksali poole.»

Kas tundsid Luts ja apteekrisell teineteist juba ennemalt või sattusid nad alles täna juhtumisi kokku — jääb teadmatuks: igatahes on nad mõlemad varakult platsis, otsekui oleks nende asjaajamisel jumal teab kui suur tähtsus. Vana rohuteadlane on meile tuntud õhukeses suvepalitus, kuna tema suurt paljast kolu tahab varjata ning külma eest kaitseda tundmatut värvi viltkübar. Lagunenud kamassid on oma sündimisaasta ammu unustanud. Lutsu «ehib» pikk, jõevähksinine palitu, mis talle ulatub peaaegu maani, aga soojuse mõttes nähtavasti palju soovida jätab. Niisuguseid pikki voodrita palituid on Lesta lapsepõlves tihti näinud; siis kandsid neid palgivedajad kasukatel ning temale tegi poisikesena suurt lõbu vahtida kirjalisi vöid, millega voorilised kinnitasid need sinised palitud oma tüsedate kehade ümber. Nüüd aga seisab tema ees isik, kellel pole kasukat palitu all ega vööd palitul, ning see isik on tema koolivend Luts; ja veel seisab tema ees keegi isand õhukeses suvepalitus ning ühtlasi ka kolmas — hoopis ilma palituta. Kuid nad kõik tahavad sõita maale... käreda külmaga... sest seal kuskil on pulm.

Aga siis tuleb noorele kirjanikule hoopis midagi muud meelde.

«Jaa,» ütleb ta, «teie võite ju kõik sõita, kui te külma ei karda, aga mina pean esiteks Tartu jääma.»

VIII

Pika vaidluse järel läheb Kippelil korda Lestale siiski selgeks teha, et ta sõitma peab ja sõita võib. Kuigi Tali veel oma korterisse pole ilmunud, siis on ometi loomulik, et temagi pühadeks maale sõidab; võib-olla ongi teine juba vaksalis ning ootab seal teisi reisiseltsilisi. Ja kuigi ta ei peaks sõitma lõunase rongiga, siis pääseb ta korterisse igal ajal sisse, sest võti võib jääda majahoidja kätte.

Kipitseva südamega sammub noormees teiste seltsis vaksalisse, tihti tagasi vaadates, kas sõber ei ilmu viimati kuskilt silmapiirile. Vaksaliski eraldub ta teistest ning vahib üksisilmi linna poole. Ärimees Kippel satub pileteid ostes kassapidajaga tülli, sekeldab sandarmiga, jookseb siis ühe ja teise raudteeametniku juurde, nõudes õiglast ja otsest vastust, millal need vanad kastid õige mõtlevad Tallinna poole lokerdama hakata ja kas nad seda üldse mõtlevad teha tänase päeva jooksul. Sel kombel asju ajades unustab ta oma Saradševi-pudelid kuhugi aknalauale, mispeale kohe käre siunamine tekib, et keegi rüblik tema kallihinnalise paki on «sisse löönud». Siis on tal jälle sandarmiga tegemist, ta peab näitama oma passi, mingisugusele dokumendile alla kirjutama ja siis veel ühele dokumendile alla kirjutama, kui keegi raudtee-

ametnik tema «kallihinnalise» paki on aknalaualt üles leidnud.

Seda ja ka mõnd muud tegevust vaatleb vana apteeker filosoofilise rahuga ega lausu kogu aeg sõnagi. Aeg-ajalt pomiseb ta endamisi midagi arusaamatut ja pühib tilku oma rohelise nina otsast. Selles seisab kõik tema tegevus rongi minekuni. Luts on käed oma määratu kuue varrukatesse toppinud, istub pingil, noogutab oma ülemist kehajagu, otsekui paludes jumala õnnistust pikale ja hädaohtlikule teekonnale.

Aga Tali ei tule. Teise kella ajal viiakse Lesta poolvägisi vagunisse, kuhu ta jääb istuma raudteesõidu lõpuni, küsimus suurtes sinistes silmades.

Vagunist välja astudes tunnevad kõik neli pulmalist, et ilm vahepeal märksa külmemaks on läinud. Apteeker väristab õlgu ja pomiseb jälle enese-ette mõne arusaamatu sõna. Vedur vilistab, ähib, vagunid hakkavad ragisema ning lähevad oma teed; tühjale lumisele jaamaesisele jääb neli nõutut meest nagu neli kurge keset lagedat sood. Jaama-ametnik mõõdab neid uudishimuliku pilguga ja kaob siis ruttu jaamahoonesse, mis oma suuruselt kuidagi ei eraldu harilikkudest raudteevahtide putkadest.

Kippel vaatab korra härmatunud metsa poole, surub käed sügavale püksitaskuisse ja ütleb:

«Kaunis õudne! Imelik küll, et opmanihärra meile hobust ja suuremaid riideid vastu ei saatnud. Ega pole midagi teha, laseme jalga, muidu külmame siia kõik kondiks. Astuge ees, kirjaniku-härra, ja näidake rada — minu jalg pole eluilmas Paunveresse saanud.»

«Lubage mulle enne veel natukene seda pudelit,» pomiseb vana apteeker.

«Seda küll,» arvab ärimees. «See paneb vere kiiremini käima.»

Kui kõik reisilised on vere kiiremini käima pannud, astutakse teele. Aga seal selgub mõne aja pärast, et apteeker valjusti nohisema hakkab ning teistest tikub maha jääma. Siis ei jää teistelgi muud üle kui sammu vähendada.

«Kudas on?» küsib Lesta, osavõtlikult oma vana ametivenna kurba kuju vaadeldes.

«Ega ta suurem asi ole,» vastab küsitav. «Külm. Rutem ei jõua minna — siis matab hinge kinni.»

«Ma ei saa tõesti Tootsist aru,» tähendab noormees meelepahaga. «Kutsub inimesed välja — teab ometi, et neist mõned

on kõhnas riides. Oodake, vanahärra, teeme mõneks ajaks palitutega vahetust. Ei, tõesti — teisiti ei saa!»

«Aga teie ise?»

«Ma olen noorem. Pealegi on mul kampsun.»

Vahetus sünnib, teekond läheb edasi. Siis jõuavad reisilised ühe vana kuulsa kõrtsi juurde, kuid soendada nad endid seal ei saa: kõrts on pime, kõige koppimise peale pole seestpoolt kuulda ainsatki häält. Küllap on kõrtsimeeski endale püha võtnud ja kuhugi külla sõitnud. Videvik läheneb; ülal hakkavad vilkuma üksikud külmad tähed; lumi krigiseb sammujate jalgade all ikka heledamalt; rohuteadlasel on tundmus, otsekui tahaksid tema saapa õhukesed tallad maanteele kinni külmata. Ärimees Kippeli härmatunud hülgevurrudes ripuvad pikad jääpurikad, hiilates põleva sigari kumal otsekui mõned algupärased ilustised pulmalise nina all. Jutt vaikib ammu, igal on ühe ja sama mõttega tegemist: saaks ometi kord pärale.

Vana veski kohal kihutab teekäijaile keegi hobusemees vastu ja karjub käriseval häälel:

«Alt ära! Alt ära!»

Vaevalt saab Luts oma pikas palitus teelt kõrvale hüpata, kui kihutaja juba teekäänaku taha kaob. Viimaks, kui reisilised ühele mäekünkale on jõudnud, kus tunnukse valitsevat kõige kõvem külm, ütleb Lesta lõdisedes:

«Jumal tänatud! Nüüd oleme varsti Ülesool. Seal all, näete, seal, kus paistavad tuled — seal ongi Paunvere. Meie aga pöörame siitsamast pahemat kätt ning kui meile midagi iseäralikku ei juhtu, siis võime umbes kümne minuti pärast sõbra Tootsi põhjalikult esile võtta, et ta meiega nii halvasti talitas.»

See ütlus värisevalt mehikeselt kõlab Kippelile nagu muusika; ärimehes tärkab jälle lootus ja hea tuju. Ta teeb teekäänakul paar naljakat hüpet ning hüüab krobeda häälega: hurraa!

Kui külmanud mehikesed parajasti Ülesoo õue tahavad pöörduda, kuulevad nad hobuse puristamist enese kannul ning astuvad pisut kõrvale, et sõitjat mööda lasta. Aga otse nende kõrval peatub saan ja keegi naisterahvas hüüab:

«Halastaja taevas! Need on ju Lesta ja Luts ja need kaks teist härrat linnast. Kas Joosep tõesti nii häbemata oli, et ta teile küüdimeest vaksali vastu ei saatnud? Ruttu, ruttu, tuppa,

rehetuppa, ahju, ahju peale — kui te veel üleüldse liikuda saate! Niisuguse kerge riidega!»

Ja veel enne kui võõrad vastata saavad, sõidab kõneleja täie hooga õue, hüppab saanist maha, jookseb kambrisse ja hüüab:

«Joosep, võrukael, sul on neli külmanud inimest väljas ja sa ise konutad siin soojas toas, justkui poleks sul nendega mingisugust asja. Mine jalamaid, too nad sisse, võib-olla ehk jääb neist veel mõni ellu.»

Aga juba jooksebki peigmees, ninasõõrmed laiali, välja ning hakkab kohe tulijaid siunama:

«No tont võtku, ma ei saa aru, mispärast te jalgsi komberdate — ma saatsin ometi hobuse vastu, ja kasukad ja suure saaniteki ja...»

«Oota, Toots,» vastab Lesta, «lähme sisse, lase meie keeled sulavad kurgulae küljest lahti — siis vastame sulle.»

TRÜ Raamatukogu

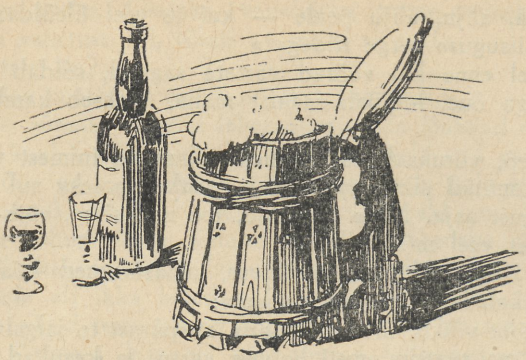

IX

Kogu talu rahvas vaatleb imestades linnast tulnud võõraid. Vana perenaine astub neile vastu ning tunnistab igat otse näkku, lootes näha mõnd kaugemalt tulnud sugulast. Isegi vana, haige Ülesoo Andres komberdab eeskambri lävele ning võtab piibu suust. Sulane ja tüdruk tõusevad laua juurest pingilt, suruvad endid selgadega vastu aknalauda, otsekui ruumi tehes noore peremehe külalistele. Keegi kortsulise näoga eit ajab enese voodis istukile, köhib ja hõõrub silmi; kass hüppab ahjukapist maha, käib, saba seljas, paar korda üle toa, silitab perenaise seelikut, asetab enese siis jälle endisele soojale asemele ning hakkab silmi pesema. Reheall haugub Krants.

Alles mõni silmapilk tagasi nii vaikses talus algab elu ja liikumine.

«Tont võtku,» manab noor peremees, «kuhu jäi siis Lible? Ma tahaks heameelega teada, kuhu kanti ta õige kihutas, selle asemel et teile vastu tulla.»

«See ei paranda asja,» arvab Teele, kes oma kasuka juba on tagakambrisse viinud, «nüüd aita neil suuremad riided maha võtta ja vii nad kohe rehetuppa — seal saavad nad

ennem sooja. Seni kui me siin teed keedame, anna neile seal mõni lonks viina või midagi sellesarnast, mis neisse eluvaimu tagasi toob. Näed, Lestal ei puutu enam hammas hamba vastu ja härra Kippeli habeme — nii vist oli teie nimi, ärge pange pahaks! — noojah, härra Kippeli habeme on külm sõna õiges mõttes ära «võtnud».»

Ärimehel ongi tõesti nii külm, et ta enam suurustamagi ei suuda hakata; tema viiekopikaline habe tudiseb hirmuäratavalt.

Toots süütab väikese tahmalambi ja astub eel; tema järel komberdavad kõik linlased rehetuppa.

«Ei tea, kust niisugused maivanderid õige on välja tulnud?» sõnab vana peremees põrandale süljates.

Luts, kes viimasena rehetuppa läheb, teeb seda kriitikat kuuldes veidra grimassi, tuletab meelde mõnd möödaläinud silmapilku oma elus, loeb neile natuke moraali peale ja neelatab, otsekui oleks ta sellega hävitanud kõik selle, mis oli enne, ning otsekui algaks nüüd, just nüüd, hoopis teine ajajärk tema elus ja tegutsemises.

Rehetoas on päev enne seda küpsetatud kõiksugu leibu — küll hapusid, küll magushapusid, küll hoopis magusaid —, seepärast on ahi veel soe ja armas, nagu kavatsetav kirjanikkude kodu. Seina ääres piuksub raske õllevaat, otsekui tahaks selle sisu tulijaile öelda: «Siis maitske mind ometi! Jooge mind ometi!» Selle vaadi kõrvale madalale pingile istub vana apteeker, tõmbab kamassid jalast, võtab oma auväärt pea käte vahele ning ohkab; teised toetuvad selgadega vastu ahju, kopivad üht jalga vastu teist ning puhuvad rusikatesse. Toots paneb lambi õllevaadile, teeb näo, nagu tahaks öelda oma külalistele midagi õige mõnusat, ei ütle aga siiski midagi, vaid kaob selle asemel ruttu peretarre. Rehetoa vaikust ei sega mõne minuti kestes miski muu kui Krantsi vihane urisemine reheall. Siis läheb keegi kambrist õue, avab rehealuse väravad ja ajab Raja peretütre hobuse varjule.

«Ei,» ütleb Kippel järsku, «kui me siin ikka nii edasi konutame ja keegi sõna ei lausu, siis oleks parem olnud, kui me linnast paar ekspressi oleksime ühes võtnud — kõnelema.»

Ühtlasi tulevad ärimehele meelde tema Saradševi pudelid, millest ta Tartu vaksalis peaaegu ilma oleks jäänud.

«Lubage lahkelt, saksad...» algab ta, kuid ei saa oma ütlust lõpetada — Toots astub Teele saatel rehetuppa, endine

paljuütlev naeratus näol. Peigmehe käes on pudel mingisuguse joomaajaga, pruut kannab taldrikul mingisugust söömaaega.

Mõninga aja pärast valitseb rehetoas elav jutt, naer ja nali; seltskond jaguneb rühmadeks, nagu see niisugustel juhtumitel on harilik nähtus. Kippel kõneleb Lutsuga kirjandusest, eriti eesti uuemast näitekirjandusest, kusjuures Luts saab mõnegi isaliku nõuande osaliseks; vana apteeker jagab peigmehele õpetussõnu eluteele, kinnitades ikka ja jälle, et ülem asi siin maailmas on r a h u. Jaa, nüüd, see tähendab praegusel silmapilgul, on härra Toots muidugi niisuguses seisukorras, kus ta maailmakera pooleks jagab ja oma asju nii ette kujutab, et ühel poolel on kõik t e i s e d, kuna teisel poolel pole kedagi peale tema armsama; aga kui härra Toots elab ja elab ja saab umbes nii vanaks, kui see vana ahv siin vaadi kõrval — siis näeb ta kindlasti, et rahu, rahu on üle kõige. Muidugi ei taha tema, vana gorilla, härra Tootsile halba ette kuulutada — ta soovib temale südamest kõike head —, kuid omal kaunis pikal eluajal on ta tihti näinud, et abielu pole muud kui ristisõda, kus õige vähesed jõuavad tõotatud maale... nagu laulusalm ütleb. Abielu... nii meelitav kui ta ka vahel on... saab tihti armastuse hauaks ja naine on rist sellele hauale. Mõned ütlevad koguni, et seal, kus algab abielu, lõppevat armastus; teised jälle: abielu on piiratud kindluse sarnane — kes seal juba kord sees, need tahavad välja, ja kes väljas, need tahavad sisse. Kas pole härra Toots isegi midagi sellesarnast tähele pannud, mh, ah? Temale tuleb ikka meelde tema vana lell... See kuldne hing kuulis oma naiselt ainult ü h e a i n s a m a korra seda sõna: jah! (altari ees nimelt), pärast polnud kunagi muud kui: ei! Aga iseenesest mõista, tehku'nd noor sõber, kuidas ta ise paremaks peab, sest igaüks on oma õnne sepp. Eks ole tõsi, mh?»

Nendele ja teistele sõnadele Toots ainult muigab salapäraselt ning kostitab vanahärrat muuseas ka värske õllega.

Lesta müksab Lutsule küünarnukiga külge ja tähendab tasa:

«Enne oli ekspressi vaja, kes kõneleks, nüüd peame vist ekspressi kutsuma, kes kuulaks.»

Siis sõidab keegi tulise rutuga õue, jätab hobuse sinnasamasse, tormab kambrisse, kraaksub seal mõne arusaamatu sõna ja ilmub siis rehetoa lävele.

«Võtke mul või pea otsast,» kriiskab uus juurdetulija, «võtke mul või kaks pead otsast, valitseja-isand, aga linnast ei tulnud mitte ühte hingegi.»

«Sa pidid ju inimestele vastu sõitma, mitte hingedele,» vastab peigmees. «Hea küll, Lible, mine võta hobune lahti ja vii talli, küll me pärast vaatame, mitu pead me sul otsast võtame.»

«Kos? Mis? Ei noh — säh sulle nüüd!» imestab Lible käsi kokku lüües ja lävelt kadudes.

Siis tuleb Teele toitu ringi kandes jälle Lesta juurde tagasi ja pärib muuseas linna uudiseid.

«Ah jaa — õigus!» hüüab noormees. «Tali on Tartus.» Ja kohe, kus ta seda on öelnud, ilmub ta näole süüdlase ilme: ta aimab, et on midagi öeldud, mis käesoleva silmapilguga kuidagi kokku ei sünni.

«Tõesti? On see võimalik?» satub kooliõde ärevusse, kuid rahustub ruttu ning jätkab kaunis üksluiselt: «Ah nii... Tali on siis jälle Tartus... Imelik, et ta pühadeks maale ei tulnud.»

Sel silmapilgul astub Kippel täidetud klaasiga pruudi ette, peab tulise kõne, laseb elada pruuti ja peigmeest ja kõiki häid vaime, ei unusta isegi Nossovit haua põhja. Pruut tänab viisaka kummardusega ja tervitab omalt poolt võõraid, kes neid oma külaskäiguga austavad.

Seepeale läheb Teele otsekui õhtusöögi asjus kambrisse, ilmub aga mõne minuti pärast uuesti lävele ja hüüab Lestat.

«Kas sa siis tõesti ei tea, Lesta, mispärast Arno pühadeks maale ei tulnud?» küsib Teele, koolivennale Ülesoo tagakambris istet pakkudes.

«Eijee...» kogeleb Lesta, «ei tea tõesti. Mina pole teda näinudki, temaga olla Kippel täna hommikul linnas kõnelnud.»

«Hm... Ja mis on ta Kippelile öelnud?»

«Eijee... õieti mitte midagi.»

«Seda ma usun. See on tema viis.»

«Võib-olla tuleb ta õhtuse rongiga,» seletab Lesta edasi. «Ootasin teda lõunaajal, aga ta ei tulnud.»

«Jaa, jaa,» tähendab Teele, «ei, see on ju ükskõik, ma küsisin aga niisamuti... möödaminnes. Siiski, väga kena, kui ta tuleks — on ju vana koolivend ja nii edasi.»

«Jaa, muidugi,» kinnitab noor kirjanik seda ütlust aralt.

Natukene aega vahib Raja peretütar mõttes olles enese ette, ärkab siis otsekui unest ja ütleb naeratades:

«Ega siis midagi, kulla Lesta, vaja teiste juurde tagasi minna. Ma arvan, teevesi on juba valmis ja laud kaetud. Niisuguse pika reisi ja külmetamise peale olete muidugi näljased nagu kord ja kohus.»

«Pole viga,» naeratab koolivend kooliõele vastu.

Noormees on rõõmus, et see temale kaunis piinlik jutt nii ruttu lõppes; asi polnud sugugi nii traagiline, nagu see ehk oleks olla võinud.

Õhtusöök on valmis, võõrad palutakse lauda. Kutse võetakse rõõmuga vastu; toibunud külalised tulevad rehetoast peretarre, ainult vana rohuteadlane jääb endiselt õllevaadi kõrvale istuma. Kõik kutsed, isegi pruudi ja peigmehe head sõnad ning meelitused jäävad tagajärjetuks.

«Tänan, tänan, sõbrad!» vastab vanahärra. «Ärge viitke minuga oma kallist aega, head inimesed. Mina olen juba söönud ja joonud, ja kui ma ehk veel peaksin janu tundma, siis on õllevaat siin kõrval. Ühe sõnaga: mul on praegu hea olla, mispärast peaksin otsima veel paremat.»

«Siis toome teile ehk siia midagi,» tingib Teele.

«Ei, ei! Ärge liigutage minu pärast täna enam sõrmegi.»

Pruutpaaril ei jää muud nõu üle kui õlgu kehitades peretarre teiste külaliste juurde minna. Vahepeal on vana mürakaru Lible ka juba otsaga kambrisse jõudnud ning jõllitab võõraid nähes silmi, otsekui näeks kodukäijaid.

«Eih, eih, hõkk,» hakkab ta varsti tänitama, «ma ei võta taipu, mis silmamoonutused need on kallil pühade ajal! Kui see silmamoonutus ei ole, siis lubage küsida, ausad härrad, missugust teed te õige tulite: kas läbi õhu või läbi maa? Eih, hõkk, oleks ma hiirepoega kah tee peal ehk vaksalis näind! Ja veel, vot, noor peremees, veel küsin vaksalis, et: kas oli kedagi? — Ei! Vana Bogdaanov jah, et: põlnd siin kedagi; et: neli kaaki ronisivad siin maha, aga jumal teab, kuhu need läksivad.»

«Hea küll! Hea küll!» tõrjub Toots kõnelejat. «Istu nüüd laua juurde ja söö. Istu, vaat, sinna isa kõrvale, seal pingi otsal on veel ruumi. Täna õnne, et sa ise tagasi said.»

«Tohhoo tont, no kuhu siis mina pidin jääma!»

Kõik on kõige paremas korras, külalised söövad, joovad, kõnelevad talurahvaga kõiksugu asjadest, nagu on külmad

ilmad, halvad ajad, homne pulm ja nii edasi. Aga siis läheb ärimees Kippel järsku rahutuks, pöörab end siia ja tänna, sosistab Lutsule midagi kõrva ning küsib viimaks valjult:

«Aga lubage lahkelt, auväärt seltskond, kas ei võiks keegi mulle öelda, kuhu jäi see lahke neiu, kes meid nii sõbralikult vastu võttis? Ma tahan nimelt küsida, kuhu jäi selle talu tulevane ilu ja uhkus? Miks ei istu ta meie seas? Kas teeme talle tõesti nii palju tüli, et tal pole aega meie seltsis viibida?»

«Ei, jah,» küsivad seepeale mitu häält korraga, «kus on Teele?»

«Õigus, õigus!» noogutab peigmees naeratades peaga. «Vaja üles otsida, nii see asi ei lähe.»

Toots tõuseb laua juurest ja mõtleb: «Ega ta ometi koju ei sõitnud... Tema saab niisuguse asjaga valmis.»

«Preili on tagakambris,» juhatab teenijatüdruk pliidi juurest.

X

«Noh, Teele, mis mood see siis on?» ütleb peigmees tagakambrisse astudes. «Külalised söövad õhtust ja sina istud siin, pea käte vahel. Tule, sind oodatakse!»

Kuid pruut istub endiselt laua juures, selg eeskambri poole, pea käte vahel.

«Mis viga?» küsib Toots.

Endine vaikus.

«Ah sina, veike kelm!» algab peigmees kelmika naeratusega, kusjuures ta pruudi valget kaela pisut kõditab. «Muidu kaunis kenakene asi teine, aga natukene tujukas. Jah, niisugused naljakad tujud sel meie noorel perenaisel — tont teab, kust nad tulevad.»

«Jäta, jäta!» tõstab neiu õlanukid kõrgele, et kaela kõditamise eest kaitsta. «Sul on ju nüüd seal hea küllalt olla, mispärast tahad sa veel paremat? Võta õpetust vanalt apteekrisellilt.»

«Ei noh, tule, tule!» mangub Toots, mokki toruli ajades. «Ole pai! Näed, see ärimees Tossov või Nossov, või kes ta seal on, ei söö ega joo ilma sinuta. Ma arvan, ta on sind armastama hakanud. Ta ütles, et sina olevat Ülesoo talu tulevane ilu ja uhkus.»

«Hea küll, küll ma tulen. Mine nüüd.»

«Tehtud! Aga tule kohe.»

Peigmees paitab korra pruudi kätt, peab siis veel silmapilgu aru ja läheb tagasi võõraste juurde.

«Tuleb, tuleb,» vastab ta külaliste küsivatele pilkudele, «ega ta rahakott ei ole, et hoopis kaduma läheb.» Ja Lesta kõrva poole kummardudes lisab ta sosistades juurde: «Pagana naised! On neil aga kõiksugused tujud!»

Mõnigi minut saadetakse lõbusasti mööda, aga siis hakkavad külalised jälle ühel meelel ja ühel häälel pruudi ilmumist nõudma.

«Ei, see asi on tõesti käest ära!» kargab Toots laua juurest üles. «Nüüd lähen ma ultimaatumiga.»

«Tule!» pajatab peigmees sunnitud karmusega, «kui sa jalamaid ei tule, siis viime su vägisi. Kuuled!»

«Jäta mind ivakesekski rahule, kui võid. Kui ei — siis lähen silmapilk koju.»

«Mis see siis tähendab?»

«Tähendab mis see tähendab, aga ma tahan praegu üksi olla.»

«Üksi olla...» kordab peigmees. «Naljakas lugu! Kui siia tulid, olid nii rõõmus ja lahke kõigi vastu, isegi minule naeratasid... nüüd järsku... Ei, ma ei saa aru, mispärast sa korraga nii imelikuks läksid. Kas on midagi iseäralikku juhtunud?»

«Midagi iseäralikku pole juhtunud.»

«Mis sul siis viga on, Teele? Mõtle, juba homme saad sa minu omaks...»

«Omaks?» kordab pruut peaaegu vihaselt. «Ega ma mõni loom ei ole, kes kellegi omaks võib saada.»

«Teele! Tont võtku, sa hakkad juba nüüd vähemast kui sõnast kinni, mis siis veel pärast saab, kui... kui...»

«Pärast ei saa midagi.»

«Jälle! No mina ei tea...»

«Siin polegi midagi teada. Mine oma külaliste juurde, joo viina ja õlut... söö... Ma ei saa aru, mispärast just mina seal juures pean olema?»

«Hmh... «Loe mind eest või tagant sa, ikka jään ma muutmata.» Mäletad, Teele, kuidas me koolis seda mõistatust lugesime? Ei? Ah, jaa, mis ma'nd tahtsingi öelda — sa teed mu peris juhmiks, Teele — nooja-noh, kas siis see tõesti ilus on, kui sa oma neitsipõlve viimsed tunnid sel kombel mööda saadad?»

«Neitsipõlve viimsed tunnid...» tõstab Teele oma ilusa pea, kusjuures poolpilkav naeratus tema huulile ilmub. «Vana Kentuki Lõvi läheb peris luulelikuks. Vaata, kui sa veel paar pitsi viina võtad, siis võid Lestale ja Lutsule juba oma kümme silma ette anda, nagu see on tihti su enda võrdlusviis. Jajah.»

Tagakambris tekib lühike vaikus. Eeskambrist kostab Lible purjus patramine ja Kippeli valjud vahelehüüded. Siis veeretab Teele üht sõrmust oma sõrmes ja küsib tasa, kuid niisuguse rõhuga, mis Tootsile otse üdini tungib:

«Kuidas sa tead, et need minu neitsipõlve just viimsed tunnid on?»

«Kuidas... kuidas...? No aga, heldene aeg, homme on ju meie pulmad! Või ei ole homme pulmi?»

«Mina ei tea,» kehitab neiu õlgu.

«Ah nii. Nojaa...» paneb Toots paberossi põlema, «aga siis oleks parem olnud, kui sa Kantküla tee peal niisugustest asjadest poleks üleüldse rääkima hakanud. Mäletad? Tuleta hästi meelde, mis sa mulle suvel Kantküla tee peal ütlesid, kui ma parajasti Tõnissoni juurde läksin. Aga see on ükskõik. Kõik on nii, nagu ta on, aga — tont võtku! — sellest ei saa ma aru, kuidas see pööre nii järsku tuli... viimsel tunnil...»

«Jälle viimsel tunnil,» naeratab Teele kibedalt.

«Igatahes.»

Peigmees raputab pead, otsekui tahaks ta vabaneda halvast unenäost, vaatab siis korra lävelt tagasi ning mõtleb:

«Imelik lugu! Arusaamatu lugu! On pruut ja ei ole; ei ole — aga on võib-olla siiski. Mine võta kinni!»

Siis tuleb talle järsku üks teine mõte. Peigmees teeb hoopis üksluise näo, astub võõraste laua juurde, võtab sealt õllekannu ja tähendab Lestale:

«Ole hea mees, Lesta, aita mul vaadist pisut õlut valada.» Ja Kippelile, kes talt pruudi kohta uue õhinaga hakkab aru pärima, vastab ta rehetoa ukse vahelt üsna lihtsalt:

«Varsti tuleb.»

Kuid õlle valamisega pole noorel peremehel nähtavasti kiiret; lühikest, usutlevat pilku vana apteekri poole heites viib ta koolivenna kättpidi rehetoa nurka, võtab siis selle kuuenööbist kinni ja kõneleb tasa:

«Kas tead, Lesta, ma olen sust ikka lugu pidanud kui kooli-

vennast ja kirjanikust... Ma olen koguni uhke, et mul on niisugune — noh, kuidas'nd ütelda — noojah, niisugune anderikas sõber. Ja ole kindel, kui see mul kuidagi võimalik on, siis aitan sind tulevikus jälle, kui sa mõnd uut raamatut hakkad kirjastama. Nii. Ja nüüd ole nii lahke, ütle mulle, mis asjast te kõnelesite Teelega, kui ta su ennist kambrisse kutsus?»

«Eijee... ega ei olnud midagi iseäralikku,» vastab Lesta hädise häälega.

«Seda'nd küll,» jätkab Toots paberossi süüdates, «aga asjalugu on niisugune, et Teele sellest minutist saadik väga imelikuks muutus... kõneleb tont teab missuguseid asju. Mina arvasin enne, et see on mõni lihtne tuju, nagu tal neid on ennemaltki olnud, kuid asi on tõsisem. Jajah, kulla Lesta, asi on peris käest ära. Näituseks... noojah, tema ei teagi, kas on homme meie pulmad või mitte.»

«Tõesti?» kohkub noor kirjanik.

«Jajah. No mis sa ütled selle kohta — sa oled tark ja arusaaja mees? Mäletad: oli kord aeg, kus sina hädatsesid — nüüd on kord minu käes. Ei, oota, ega ma ei tahagi, et sa mind tröötima hakkad, ma tahtsin ainult teada, kas sa talle tõesti midagi ei ütelnud, mis... noh, nii... mis ta peale mõjus?»

«Ei...» raputab koolivend pead, «ei tea mitte midagi niisugust... Kahju küll, aga...»

«Noh,» heidab peigmees käega, «siis pole midagi teha! Las olla peale. Vala nüüd õlut, kulla Lesta, ja mine ära kambrisse teiste juurde ja ära lausu kellelegi sõnagi. Ma istun õige siin natuke ja mõtlen, sest... tead... on kuidas ta on, aga... Mine, mine pealegi kambrisse, ütle, et ma tulen varsti.»

Lesta läheb kõheldes vaadi juurde, täidab kruusi, vahib siis mõttes olles enese ette ja sügab nina. Paari minuti pärast astub ta koolivenna juurde tagasi, kruusi õllevaadile jättes.

«Vaata, Joosep,» algab ta, «ma ei tea küll, kas meie kõnel selle loo kohta mingisugune tähtsus oli või mitte, aga ma pean sulle siiski üht asjaolu nimetama, millel ehk tähtsus olla võiks.»

«Jajah? Noh?» kuulatab Toots teraselt.

«Arno Tali on tagasi tulnud.»

«So-oh? Mhühüh... Ja sa ütlesid seda Teelele?»

«Jah... kahjuks.»

«Ah nii, nojah... Ei, sellest on mulle küllalt. Aitab, aitab! Ei noh, mis seal'nd kahjatseda, kulla koolivend — saladuseks poleks see ju niikuinii jäänud. Mine aga kambri, küll ma tulen varsti järele.»

Nüüd saab Lesta selgesti aru, et ta, olgugi tahtmata, on keetnud väga vastiku supi; ühtlasi sellega tuleb noormehele meelde: ta on juba ennemaltki oma ülearuse lobisemisega teistele ristiks olnud. Saaks ometi vaikida, nagu vaikib Arno Tali!

Kuid nüüd ei jää talle ometi muud midagi üle kui võtta see õnnetu õllekann ja minna teiste omasuguste lobisejate sekka.

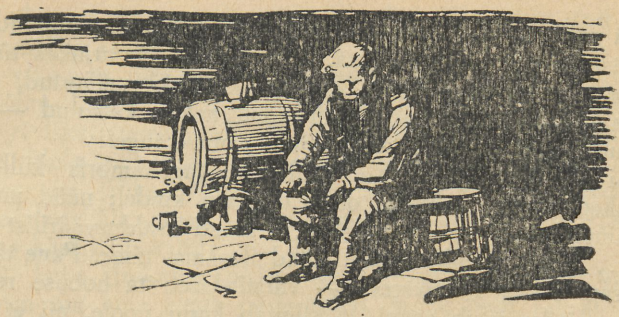

XI

Toots kobab rehetoa pimedates nurkades, otsides mõnd riistapuud, millele võiks istuda; kambrisse ei taha ta esialgu mingi hinna eest minna — seal on tema jaoks liiga v a l g e. Viimaks leiab ta kummulipööratud pesuvanni ja istub selle põhjale.

«Seda küll... ja veel rohkemgi,» pomiseb ta enda-ette, märgates, kuidas vana tuttav viis tema kõrvus huugama hakkab. — Valmista, mu vaim, end küll...

«Ei, nüüd võivad n a d seda koraali laulda kas või nelja häälega — tema, Joosep Tootsi vaim peab nüüd v a l m i s olema, rohkem kui kunagi enne. Asjaolud on järsku niisuguseks muutunud, et mine või taeva ja paista sealt oma armsamale nii... enam-vähem heleda tähena või mine põrgu ning lõhu seal seni puid, kui see sulle järele tuleb, kelle arvad süüdi olevat oma õnnetuses.

Jaa, aga kes ja mis on siis süüdi tema «õnnetuses»? Vana arm? Vana arm ei roosteta, nagu vanasõna ütleb — ja need on tihti kaunis õiged sõnad. Nüüd tuli Arno Tali tagasi... võib-olla just selle plaaniga, et «päästa, mis päästa võib». Ei, heakene küll, kuigi Arno vahest ei tulnud selle plaaniga — ta võis ju pühadeks lihtsalt koju käima tulla —, aga kes keelab siis Teelet uskumast, et tema endine peigmees justa-

ment selle mõttega ilmus, et teda veel viimasel tunnil Joosep Tootsi küünte vahelt päästa. Mis hoolib see tujukas tüdruk sellest, et pulmapäev on ammugi kindlaks määratud, terve valla rahvas kokku aetud, kihelkond kokku kutsutud — kas polnud asjad Kiirega kord umbes sama kaugel!

Ei — lõpp, lõpp! Ta istub seal tagakambris küll veel natukene aega, aga tema otsus on juba kindel; nüüd murrab ta ainult pead, otsides põhjust... mõnd usaldusväärilist põhjust... otsib inetule lapsele mõnd ilusamat nime. Pane tähele, Joosep Toots Paunverest — varsti laseb ta hobuse rehealt välja ajada, istub saani ja kihutab kodu poole, nii et lumi tuiskab. Jaa... Ja kui siis keegi vahest küsima juhtub, et: «Kuidas? Mis kombel?» siis teeb ta suured silmad ning küsib imestades: «Pulmad? Missugused pulmad?» Siis pole tema pulmadest muidugi midagi kuulnud.

Jaa, jaa, niisugune on Raja peretütar Teele. Niisuguse vaimuga on see inimene juba maast-madalast. Valmista, mu vaim, end küll...

Siis liigutab end apteeker vaadi kõrval, köhatab, küsib: «Mis te teete seal, härra Toots?»

«Mitte midagi!» ehmub küsitav. «Mis mul ikka teha on. Kuidas teie käsi käib?»

«Mitte kõige paremini. Just nagu palavik on ihus,» raputab vanahärra õlgu.

«Oijah, siis teeme teile varsti aseme siia sooja ahju kõrvale. Vahest joote enne natukene kuuma teed?»

Enne kui rohuteadlane sellele soovitusele midagi vastab, tekib keegi uus isik rehetoa lävele. See uus isik vahib mõne silmapilgu teraselt poolpimedasse ruumi, tõmbab siis pea tagasi ning küsib kambrisolijatelt:

«Kus ta siin on? Ma ei näe teda.»

«Keda te otsite?» tõstab vanahärra oma väsinud pea.

«Ahah!» hüüab võõras heleda häälega, kusjuures ta ettevaatlikult rehetuppa astub. «Siin on ju nii pime, et... Olge nii lahke, ütelge, ega siin ometi mõnda luuki ei ole põranda sees?»

«Ei, minu teada pole siin ühtki luuki.»

«Ahah! Suur tänu! Tänan teid väga! Tere õhtust!»

«Siis ole ka sina, armas koolivend Kiir, nii lahke ja ütle, mistarvis sulle mõnda luuki vaja on?» küsib Toots nurgast imeliku, krobiseva häälega.

«Voih, näe, kus ta siin istub pimedas — no kes sind siit teab otsida, kallis koolivend. Eih, Joosep, ega mulle siis luuki v a j a ei ole, ma kartsin kuhugi alla keldri kukkuda. Tere õhtust! Ma sain Liblega hommikul kiriku juures kokku, ütles, et läheb teine peale lõunat vaksali, suuri saksu pulma tooma. No's tulin nüüd õige vaatama, kui suured need saksad õige on. Pikad õhtud — kodus põle ka midagi teha.»

«Seda'nd küll,» vastab Toots, «ja veel natukene rohkemgi. Kuidas käsi käib kah?»

«Ei, kulla Joosep,» piriseb Kiir, «kui ma õigust ütlen, siis olen ma oma eluga päris rahul. Enne pühi sai kõvasti tööd teha; tead, inimesed on ju niisugused naljakad: ikke pühadeks, ikke kõik pühadeks, justkui oleks neile ainult pühade ajal riideid tarvis. No aga sina ise oled nüüd vist küll juba seitsmendas taevas, mis? Eks ole?»

«Ei, ma olen natukene allpool.»

«Mis sa räägid, armas koolivend! Sa said ju nüüd kätte oma Teele, keda sa nii kaua püüdsid — mis sa's veel tahad? Ei noh, asi on nüüd niisugune küll, nagu ma kõrvalt kuulsin, et... Vaata, kui ikka nii kaua pruut ja peigmees ollakse, nagu Teele ja Tali olid, siis... Jaa... ega siis enam õiget asja ei ole — see on kindel. Siis tuleb sul, kulla sõber, nii mõnigi kord üks silm kinni pigistada. Aga ega ma sellega midagi iseäralikku ei taha ütelda, mina kõnelen ainult seda, mis mulle kõneldi. Ega sa seda ometi nii südamesse ei võta? Paljugi, mis e n n e oli! Kust Teele võis teada, et ta kord sinule tuleb. Eks ole tõsi?»

«Ah, mis nüüd sellest!» heidab Toots käega. «Sa ütle mulle parem, kas pood on homme lahti.»

«Pood? No, mis imet sul poodi asja on nii kibedasti?»

«Vaata, Kiir,» sosistab peigmees saladuslikult, «sa ole hea mees, osta sealt tükk nööri... nii, heakene pikk...»

«Noh, ja sellega?»

«Kas sa's veel aru ei saa?»

«Mii-ii-tte!»

«Oota siis, pea kinni, ma ütlen sulle kohe. Meie oleme nüüd punkti peal ühekaugusel. Ei saand sina Teelet, ei saand mina... Noh, mis siis veel? Kui me ühe ja sellesama nööriga asju ajame, siis tuleb see ju odavam. Nii ometi, mh, ah? Üks nöör, üks vanker, üks haud... ise ajame hobust, ise kaabime endile liiva peale.»

«Ole'nd vait, Joosep! Aja mõistlikku juttu!»

«Jah, kui mul oleks mõni mõistlikum jutt — miks ei ajaks!» laiutab peigmees käsi.

«Mine'nd ikka! Ütle mulle kõigepealt, kuidas see siis tuli, et sinagi Teelest ilma jäid... nüüd veel? Asjad olid ometi kõik joones, pulmalised kutsutud...?»

«Jah, noh...»

Viimaks ometi jääb punapea uskuma, et koolivennal oma jutuga tõsi taga; ühtlasi hakkab kahjurõõm särama tema tigedais silmis. Jajah, kes võis arvata, et Teele veel viimasel tunnil niisuguse vembu sisse lööb? Aga kui tema, Georg Aadniel, siiski kõik otseselt südamelt ära ütleb, siis oli ta niisugust lugu juba ette aimanud. Mis sa teed, kui inimesele on antud niisugune süda, mis kõik kaugele ette aimab! Aga ärgu siis koolivend ja sõber sellepärast ometi nöörile mõtelgu! Madis teda võtku! Hii, tüdrukuid maailmas küllalt: üks ilusam ja rikkam kui teine. Ei, võtku eeskujuks Jorhi, Jorh Aadnieli... Tema lõi lihtsalt käega — las minna!

Kõige selle juures tõstab rätsepas pead salajane lootus Teelet nüüdki veel endale saada. Kõiki neid maailma rikkaid ja ilusaid on ta valmis jätma Tootsile, saagu ainult Teele temale. Juba homme läheb ta Rajale, kõneleb õrnalt ja hellalt... näitab, et ta end on põhjalikult muutnud. Võib-olla oli see päris õnneks, et Toots sinna vahele tuli ja oma käitumisega näitas, et on maailmas veel palju halvemaid mehi kui tema, rätsep Kiire vanem poeg.

«Jaa,» ajab ta pea viltu, «paha lugu, Joosepikene. Pidid justkui olema pulmad — aga võta näpust! Netu! Hakkas Rajalt Ülesoo poole tulema nii kaunis paks rahapung, aga pööras tagasi — netu! Ei, eks Ülesoole oleks kõigepealt seda Raja vanamehe raha vaja olnud, ega's siis — õigust ütelda — seda tüdrukut siia nii tarvis ei olnud, — aga noh, näe — läks ja jäi! Ega see Ülesoo koht siis õieti mõni koht ei ole, nii nagu see praegu on; niisuguse koha pealt peaks õieti öösi ära jooksma, sest päeval, teiste inimeste nähes, on häbi minna; aga Raja taadi rahaga oleks sellest asi saanud. Aga noh... või ta oma käega võtta oli. Nii siis jah, ära kurvasta, et sa pika nina said, eks see — mis ta oligi? — Avdotja ole Venemaal alles. Nii jah, ega põle midagi teha, ma hakkan nüüd kah minema — tükk maad käia — külm kah... Ega ometi koera õue peale lastud? Noo-jah...»

Õllevaadi juures peatub punapea, kummardub viisakalt Tootsi poole ja küsib naeratades:

«Kas lubad, Joosep, et ma natuke maitsen sinu pulmaõlut?»

«Jah, ole nii lahke,» vastab Toots üksluiselt, «joo või kõik ära — seda pole nüüd enam kellelegi tarvis.»

Ja lõikabki noor rätsep Ülesoolt tulisijalu koju ning hingeldab juba lävelt:

«Papa! Mamma! Juba Ülesoo Toots Teelega lahus. Põle pulmi ega põle mitte midagi. Joosep ise istub rehetoas ja ulub nagu hunt. Paras! Teised — jumal teab misukesed linna kaabakad — istuvad kambris ja hävitavad pulmaõlut ja viina. Mokas! Lõhki läks see pulm nagu põis.»

Seepeale kisub vanem vend unise noorema venna voodist välja, tantsib temaga mööda tuba, lauldes:

«Põnnadi-põnnadi hüppas põis,
naeris, mis ta naerda võis,
siis karmauhti! lõhki käis.»

Kui üldine juubel rätsepmeister Kiire majas juba natukene on raugenud, ei jõua mamma Kiir kiusatusele vastu panna; kaunis hilisest ajast hoolimata ajab ta kasuka selga ning tõttab «alla külasse» seda tähtsat uudist viima. Ja varsti löövad Paunvere naised kaht kätt kokku ning hüüavad üksteise võidu:

«Oh sa heldekene! No vaadake'nd ometi!»

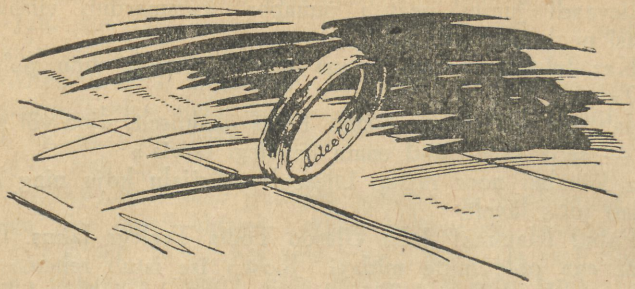

XII

«Nii,» pomiseb Ülesoo noor peremees, kui punapea on ära läinud, «nüüd on armsal koolivennal jälle tööd terveks pühade ajaks. Aga ükskõik: mida varem — seda parem. Nüüd vaja Liblele märku anda, et nii ja nii, siis on homme kogu Paunvere helinat täis, et: näe, Ülesoo Tootsid on «jälle» sisse kukkunud. Aga kõigepealt tarvis see asi viia lõpliku selguseni!»

Toots tõuseb istmelt, läheb vaadi juurde, joob paar sõõmu õlut, pühib oma punakaid vurrusid ning ütleb siis energiliselt:

«Jah! Just nii ja mitte põrmugi teisiti!»

Seepeale sammub ta otseteed tagakambrisse, jääb Teele ette seisma, pajatab:

«Tehtud! Olgu nii! Hea, et see veel niigi läits! Siin, Teele, siin on see sõrmus!»

Nende sõnadega tõmbab ta sõrmuse sõrmest ja paneb Teele ette lauale.

«Mis see siis on?» küsib Raja peretütar imestades.

«See,» vastab noormees järsult, «see on nõndanimetatud laulatuse sõrmus — kui sa seda veel ei tea. Selle sõrmuse peale on märgitud sinu nimi ja homne päev. Nüüd pole mul aga niihästi sind kui ka homset päeva — nii pole mulle ka seda sõrmust edaspidi tarvis.»

«Mis see tähendab? Ei, kuidas ikka viin mõne inimese peale halvasti mõjub! Sinu on ta täiesti rumalaks teinud. Tahaksin heameelega teada, kas on sul homme sellest põrmukenegi aimu, mis sa praegu kõneled ja teed?»

«Ära karda, Teele, mul on sellest rohkem aimu kui põrmukene. Ma tean nüüd kõik. Tean, et ma sinule olin ainult mingisugune jeekim, mingisugune tagavaranummer... seni kui su pärispeigmees kodus, ja nüüd lähen mina hoopis otstahvku. Tehtud! Aga pea meeles: ma lähen sinna otstahvkusse vabatahtlikult, see tähendab, ma ei taha, et sina oma tujukat pead murrad ja kauem arutad, kuidas minust lahti saada. Ära karda, Joosep Tootsist, endisest Kentuki Lõvist, on kaunis kerge lahti saada.»

«Mitte midagi ei saa aru,» kehitab Teele õlgu.

«Ega kedagi!»

«Ei, kas usud, Joosep, ma ei saa tõesti aru sinu jutust. Vaata, kui ma sulle homme neid sõnu meelde tuletan, siis imestad sa isegi, kuidas sa seda kõike võisid ütelda. Ole mõistlik mees, pane sõrmus sõrme; ära praali!»

«Mina ei pane seda sõrmust enam sõrme,» vastab Toots.

«Noh, tee siis nii, nagu arvad.»

«Jah, just nii ma teen, nagu arvan.»

Seda öeldes võtab pahur peigmees laualt sõrmuse ja viskab kapi taha.

«Soo,» ütleb ta peale seda tähtsat toimetust, «nüüd võid sa siin istuda niikaua kui tahad, kas või kolmkümmend päeva, see tähendab, niikaua, kuni sulle jälle mõni uus tuju pähe tuleb. Prassai! Elagu poissmehed!»

«Pea'nd kinni, Joosep,». pöördub Teele äramineva Tootsi poole. «Mis sa tormad! Kuhu sa jooksed?»

«Noh, mis siis veel on?» küsib peigmees seisatades.

«Tule'nd siiapoole, ma ei või ometi üle toa karjuda. Tule siia, istu, vaat, siia tooli peale — ma ütlen sulle midagi.»

«Väga huvitav!»

«Muidugi huvitav,» naeratab Raja peretütar kätt peigmehe õlale pannes. «Vaata, Joosep, sa ütlesid, ma võivat siin nüüd istuda kas või kolmkümmend päeva — eks ole nii?»

«Hmhühüh. Noh?»

«Aga kui ma siin natukene kauem tahan istuda... nii umbes kolmkümmend a a s t a t? Mis siis saab?»

«Siis ei saa midagi,» kordab Toots Teele endist vastust.

«Heakene küll, aga kui ma toon siia oma klaveri, oma raamatud, oma kapi ja kummuti ja... Oo, mul on seal veel palju ilusaid asju! Jajah. Kui ma sulle siis õhtuti mängin ja laulan, mõnd raamatut ette loen ja vahel... nagu möödaminnes... mõne musu annan...»

Kõneldes vajub neiu pea ikka rohkem Ülesoo noore peremehe poole, kuni üks kelm juuksesalk noormehe otsaesist puudutab.

«Ja kui me siis siia vana elumaja asemele uue, suurema ja ilusama ehitame... õunapuu-aia istutame... Lesta ja Lutsu suvitama kutsume, kus nad meile siis oma uusi luuletusi ja «Kevade» teist annet ette loevad... Mis sa arvad, kulla Joosep, mis siis saab?»

«Nojaa... ja kui sulle siis jälle mõni imelik tuju peale tuleb —»

«— Siis õpetan mina oma armsale Joosepile, mis ta tegema peab, kui Teele tujukaks läheb.»

«Noh, selle kunsti saan ma aja jooksul vahest isegi kätte.»

«Seda parem! Seda parem! Tee aga nüüd natuke lahkem nägu ja naerata ivakene... nii... moka otsast... Nii, nii, nii. No vaata, asi hakkab minema, jää hakkab sulama. Nüüd veel natukene... ikka natukehaaval, siis...»

«Siis?»

Vastuseks saab peigmees pruudilt nii magusa musu, nagu ta enda teada veel kunagi ennemalt pole saanud. Üks pisikene ingel lendab läbi toa ja noogutab heakskiitvalt oma pisikest käharajuukselist pead, otsekui tähendades, et nüüd on asjad Ülesoo tagakambris jälle korras.

Siis vabastab Teele enese järsku peigmehe kaisutusest ja hüüab kohkunult:

«Aga sõrmus!»

«Noojah, vaat nüüd, Teele!» noomib peigmees. «Vaata, mis sinu imelikud tujud teevad! Tont teab, kas me sõrmust enam kätte saamegi. Ei tohi kunagi tujukas olla!»

«Ära'nd hakka nõomima ja vanu asju meelde tuletama,» paneb Teele oma ilusa käe peigmehe suule. «Näita tuld, ma otsin ise üles su sõrmuse.»

*

Palju naljatatakse ja naerdakse sel õhtul Ülesoo talu eeskambris. Kellelgi pole sellest aimu, mis hiljuti sündis tagakambris. Kippel on ometi «kätte saanud» Ülesoo tulevase ilu ja uhkuse ning nüüd pole tema kõnevoolul enam piiri. Nüüd vaatab tema endale ka siit kuskilt Paunvere nurgast mõne rikkama lese ja hakkab eeskujulikuks abielumeheks, sest vallalisest põlvest on ilmtingimata küllalt. Ei, tema võib lõppude lõpuks põllumehekski hakata, kui asjaolud nõuavad; seejuures võib ta muidugi oma endist äri edasi ajada, sest vaevalt on loota, et sõber Engelsvärk ta nii kergesti lahti laseb.

Isegi Lutsu ees avaneb korraga see tähtis tõde, et ei ole košer, kui inimene üksi on; et peaks ikka nagu... Et niiviisi ela ja ela ja aja justkui üht külge ees ja mine elust läbi justkui poolpõiki. Noojah, pealagi läheb iga päevaga ikka paljamaks, varsti on teine nagu kanamuna — mine aja siis veel asju; ei tea, keda sa siis enam «üllatad» oma palja koluga. Pimestada võib, aga üllatada ei saa.

Paljaspea vaatab korra teraselt õllekruusi sisse, otsekui otsiks ta sealt mõne mõistatuse seletust, rüüpab paar sõõmu ja kõneleb edasi.

Ei, tema kogunisti ei usu neid paljaspäid, kes ütlevad, et neile on ükskõik, kas neil on juukseid pealael või mitte; need on mehed, kes halvas mängus püüavad teha rõõmsat nägu. Temal, Lutsul, olid ka kord juuksed, nüüd ei ole neid enam ning tema teab väga hästi, et ta kurss seeläbi on langenud protsenti viiskümmend. Tema isiklikult oleks valmis kandma kas või punaseid juukseid, nagu rätsepmeister Kiir, isegi sinistega, rohelistega oleks ta rahul, aga tal, paganal, pole neid üldse. Jaa, ja kui ta veel ootab mõne aja, siis kaotab ta needki ülejäänud viiskümmend protsenti ja ei maksa enam üldse midagi. Siis võib teda viia vanarauaturule ja panna kõrvuti mõne vana kohvimasinaga. Ja kui siis ostja tuleb, teda jalaga lükkab ja küsib: mis «see» maksab? siis vastab müüja: «see» ei maksa midagi; kui sa kohvimasina ostad, siis saad «selle» pealekauba. Jaa, niisugused on tema vaated oma tumedasse tulevikku. Peaks ruttu midagi tegema, et päästa, mis päästa võib.

«Teie ahastate asjata, koolivend Luts,» ütleb Teele, «minu arvates on teie paremad päevad alles ees.»

«Väga raske uskuda,» raputab Luts pead.

«Ei,» jätkab Teele, «ma ei taha sellega sugugi ütelda, et

te abiellu astumisega tingimata viivitama peate, ma tahtsin ainult tähendada, et teil oma välimuse pärast üleliia tõtata ka ei maksa. Ma pole kuulnud, et keegi naine mõnd meest oleks a i n u l t palja pea pärast põlastanud.»

Selle «probleemi» lahendamisele asuvad kõik lauasistujad ühe korraga, peale Lesta ja Ülesoo vanarahva: vaidlus ja läbisegi hüüded raugevad alles siis, kui Lible jäme torin ülekaalu lausa enda kätte võtab. Siis tõmbavad kõik hinge tagasi, kuulates, missuguses arvamises on selle asja kohta vana kuulus Paunvere kellamees.

Kuid Lible «käsitleb» hoopis teist ainet, õigemini: Liblel pole üldse mingisugust ainet.

«Jah, hõkk,» toriseb ta muuseas, «nüüd, just nüüd lased sa mu rahus ära minna, sest minu silmad on näinud sinu õnnistust. See on, hõkk, jah, et Ülesoo noor peremees sai just selle, keda ta tahtis, ja Raja preili sai selle, keda talle ainumalt vaja oli.»

«Seda võid sa alles homme ütelda, Lible,» tähendab Toots.

«Ah, mis tühja homme. Ega see asi hommegi sihherim põle kui täna. Mina olen vana ja rumal inimene — ikke nii... kohe hästi totter — aga niipalju saan ma ometi aru, et ega õpetaja sõna ikke kedagi koos ei hoia, kui inimeseloomad ise kokku ei lepi. Vaadake minu Mari...»

«Mis sa jamad, Kristjan!» heidab vana peremees käega, lauast tõustes ja magamaminekut asutades.

Ja magavad vanarahvas juba ammugi, kui võõradki uniseks jäävad ja rehetoa poole hakkavad vahtima.

«Jah, olgu siis nii,» ütleb peigmees viimaks. «Väsinud oleme kõik, aga kõige rohkem muidugi linnasaksad. Vaja minna unikülla ja vaadata, mis sealtrahvas teevad. Sina, Lible, vii Teele koju — teie lähete peaaegu ühte kanti. Tee minu pruudile hea sõit, aga vaata, et sa ümber ei aja.»

Teele ja Lible sõidavad minema; on kuulda lume ragisemist ja mürtsumist umbsel tänavakäänakul, siis plaksub piits ning jääb vaikseks ümberringi. Ainult aeg-ajalt segab pühadeöö rahu mõni hele naksatus õueaias.

Toots vaatab üles kiirgavate tähtede poole, mõeldes, kui kerge on vahel sattuda seitsmendast põrgust otse seitsmendasse taevasse... ja muidugi ka ümberpöördult. Talle tuleb meelde üks sõna, üks kunagi ja kuskil kuuldud sõna, mille tähendust ta alles tänasel õhtul aimab... Abielud sõlmitakse

„Tee aga nüüd natuke lahkem nägu ja naerata ivakene... nii... moka otsast..."

taevas, sellepärast ongi abielus olijal tarvis taevalikku kannatust... Otsekui hoiatades tuleb see sõna pulma-eelsel õhtul ja tähendab Teele tänasele ning paljudele eelmistelegi tujudele. «Kuule, Joosep, ära tee — kahetsed!» ütleb noormehes üks hääl.

Kuid Joosep Toots Paunverest, Kentuki Lõvi ja nii edasi — ei või teisiti; ta peab. Kui tuleks praegu isegi niisugune mees, kes tunneks tuleviku lugusid, ja ütleks: «Jäta järele, noormees, ära jända, sellest abielust ei tule midagi head!» isegi siis ei võiks Toots teisiti. Siin, Ülesoo õues, pakases külmas seisab Joosep Toots jõulu esimese püha õhtul, vahib taevatähti — ja ei või teisiti! Kui see oleks isegi põrgu värav, kuhu ta astub homme, ka siis läheks ta sinna — see tee viib ühe neitsi juurde, kelle kehast õhkub iseäraline kuumus, nagu näib praegu õhkuvat raudset külma ülal kiirgavatest tähtedest.

«Конечно,» pomiseb ta võõras keeles, «верно, что не надо любить безумно... надо любить умно... но, ведь, как-же быть-то?»

Aga siis saab peigmees järsku aru, et ta oma kuumava peaga tänast õhtut ometigi soojemaks ei suuda teha, ja läheb kähku kambrisse. Rehetoas teevad sulane ja teenijatüdruk võõrastele ahju kõrvale magamisaset. Seejuures on neile Kippel oma ülearuse sekeldusega ja uhkustamisega rohkem tülinaks kui abiks. Luts võtab jalatseid lahti, saapaid ahjule kuivama visates, Lesta otsib seinast mõnd naela või konksu, kuhu võiks riputada riideid. Seal märkab noor peremees, tema järel ka teised, et vana apteeker on kadunud. Vaadatakse rehetoa nurkadesse, käiakse kambrites, isegi rehealla vaatab Toots — kuid vanahärrat pole kuskil leida. Väljas teda ei ole, seda teab peigmees kindlasti — ta tuli ise praegu väljast, pealegi ripub apteekri palitu eeskambris varna otsas.

«Pea!» hüüab viimaks ärimees, kes igal pool ja igal ajal tahab olla teistest vaksa vanem ning tolli targem. «Ta on ahju peal. Ma ei saa aru, mispärast ta häält ei teinud, kui Luts saabastega viskas. Oodake natuke!»

Seejuures kribib ta enese kuidagimoodi üles ja vahib pimedat ahjupealset.

«Alloo! Alloo! Herr proviisor!»

Kuid vastust ei tule.

Korraga köhatab keegi ahjus ning ühtlasi ilmub ahju suule

kellegi läikiv pea, mis näib ebamääraselt suur ja kohutav rehetoa puudulikus valguses. Teenijatüdruk kiljatab.

«Ärge otsige — ma olen siin,» ütleb pea.

«Ei noh, tont võtku,» naerab Toots teistega kaasa, «ma ei tea, mispärast te sinna läksite? Te teete ju oma riided tuhaga.»

«Ei ole viga. Siin on hea soe olla.»

Siis heidavad reisist ja eelpulmast väsinud võõrad asemele. Peremeeski ei raatsi koolivendadest lahkuda, temagi sirutab enese «oma vana» Lutsu kõrvale pikali, leides, et niisugusel asemel võib magada justkui seitse magajat.

«Ja pea meeles, sõber Toots,» ütleb Luts, «see on s u viimane poissmehe-öö.»

«Hmhüh,» ümiseb peigmees, «võib-olla küll. Aga tont teab, ega siin ilmas ei näe kaugemale kui jala ette. Vahel näib mõnigi asi üsna kindel olevat, aga pärast tuleb välja, et oli ainult kriidiga jää peale kirjutatud.»

«Ära tee nalja, Toots!»

Kaua kõnelevad koolivennad, veel kauemini toriseb Kippel. Luts käib korra õllevaadi juures vaatamas, kas kraan sai kinni käänatud, ja käib siis veel korra, et vaadata, kas kraan t õ e s t i sai kinni käänatud.

*

Saare talu roobastee otsal suure paju juures seisatab keegi noormees ning vaatab kahele sõitjale järele, kes temast praegu mööda kihutasid. Kuid teda ennastki on nähtud.

«Kes see oli?» küsib Teele tagasi vaadates.

«Mi—mi—mitte ei tea,» vastab Lible.

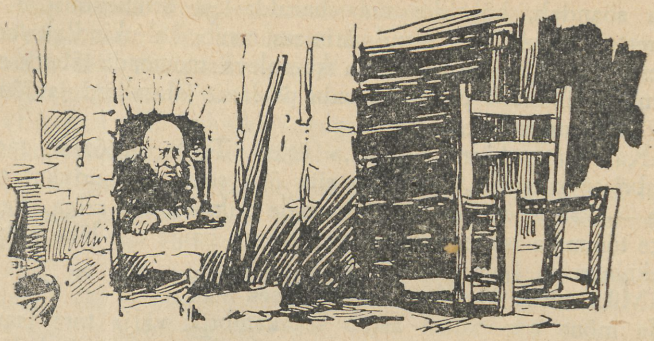

XIII

Teisel hommikul ärkab Lesta Kippeli kõne peale üles. Õllevaadil põleb juba väike tahmalamp, Kippel ise on tema lähedal siruli, suitsev piip hambais. Ärimees algab parajasti üht uut lugu ja tähendab Lutsule:

«Teie olete kirjanik, teie võite niisuguseid asju mõnes oma raamatus tarvitada... Kord elas üks kirglik kalamees, kes õngega niikaua jõe ääres istus, kuni ta nina voolu järele, see tähendab, pärivett viltu jäi. Jajah. Ja istuski teine, nina viltu peas, kuni kord keegi möödamineja talle nõu andis teisele kaldale istuda. Mõne suve järele oli ta nina jälle õige.»

«Ime, et veel teie enda nina tulusel käimisest pole viltu jäänud,» ütleb Lesta haigutades.

«Ahah, näe, teine kirjanik ka juba üleval. Aga ega see nüüd enam kunst ole ärgata — kuked on juba ammugi kõik maha käind. Vaadake opmani-härrat: esimese kukelauluga oli jalul. Sellest saan ma aru.»

Veel ühest kui teisest kõneldakse rehetoas, siis «viskavad» külalised endid «fassongi», nagu Kippel ütleb. Kõige vähem on sedasama «fassongi» just ärimehe enese juures märgata. Peab ainult imestlema, et ta oma kulunud ja narmendavate käistega pintsakus ning paigatud pükstes ikka ja ikka uhkus-

tada söandab, kõneldes oma haruldastest äriühendustest ja suurest sissetulekust. Kuid ärimees usub kaljukindlalt oma tähesse ega lase end eksitada käesoleva momendi täbarusest. Kambris silmitseb peigmees teda pealaest jalatallani ja jõuab siis mingisugusele otsusele.

«Kas teate, härra Kippel,» ütleb Toots, võõrast tagakambrisse kutsudes, «mul on siin üks soem ülikond kui teie oma — kas te ei paneks selle omale pulma-ajaks selga. Peale võite tõmmata isa kasuka — vanatoi on haige ega lähe niikuinii kuhugi.»

«Miks mitte. Igatahes,» on ärimees nõus.

Ja mõne aja pärast astub tagakambrist välja tore isand, keda teised esialgu ei taha äragi tunda. Toots ise seisab lävel ja ootab naeratades, missugust mõju avaldab see ilmumine koolivendadesse.

«Jajah,» ütleb Luts, «nüüd on kaunis raske otsusele jõuda, kumb on peigmees: kas koolivend Toots või ärimees Kippel.»

«Ärge pellake,» vastab Kippel, «niisuguseid ülikondi on ennemaltki kantud.»

Alles siis, kui võõrad ja pererahvas lauda on istunud, märgatakse apteekri puudumist.

«Oodake,» tõuseb Toots laua juurest, «vaja ometi vaadata, mis teeb meie vana sõber. Alloo, proviisorihärra! Kuidas tervis on? Tulge välja kohvi jooma.»

«Oh ei,» köhib hüütav ahjus, «ei ma tule ühti. Ma soendan ennast siin veel natuke.»

«No aga kiriku... pulma?»

«Oh ei. Ei ma tule ühti. Ma olen vana ja haige, ma ootan parem siin, kuni pulm minu juurde tuleb.»

«Tubli. Aga sööma peaksite siiski natukene.»

«Pärast, pärast, härra Toots.»

Uus köhahoog vaevab vanahärrat, suur reheahi kõmiseb nagu kelder. Peigmees laseks söögi siiasamasse ahju suule tuua, sáadaks kedagi apteeki rohu järele, kuid apteeker ei soovi seda ega teist; tema ei taha kedagi eksitada niisugusel päeval, kus igal isegi tegemist küllalt. Noorel peremehel ei jää muud üle kui õlgu kehitades kambrisse tagasi minna.

Sealsamas avatakse väline uks, rätsepmeister Kiire vanem poeg astub sisse, teretab viisakalt, pöördub siis peigmehe poole ja ütleb:

«Ma tahtsin sinuga natukene kõnelda, Joosep.»

«Väga hea. Võta kasukas maha, tule joo kohvi ja kõnele.»

«Eih, ma tahtsin nii... nelja silma all natuke...»

«No aega on. Tule, söö enne.»

«Ei, mul põle kahjuks sugugi aega. Ja kohvi on mul juba ammugi joodud. Tänan väga!»

«Oled sina aga varajane,» tähendab peigmees võõrast tagakambrisse juhtides. «Mis seal siis oli? Sul on nii veider nägu, justkui...»

«Ei, sa ütle mulle kõigepealt, Joosep, kas on täna sinu pulmad või ei ole?»

«Noh... natukene on.»

«Natukene on...? Mis see siis tähendab? Eile ei olnud sul neid sugugi.»

«Jah, noh, ega palju ei puudunud, siis põleks sugugi olnud, kulla Jorh.»

«Kuidas sul siis täna natukene on? Mis tähendab natukene pulmi?»

«Mis see tähendab? — See tähendab seda, et natukene tohib, aga palju ei tohi.»

«Tõesti,» tähendab punapea tigedalt, «kui ma sulle õigust ütlen, Joosep, siis ei saa sinust vana kurat kah aru. Ma tean, see ei ole ilus, kui pühade ajal vannutakse, aga mu hing on nii täis, et ma kõige vähem kakskümmend neli korda järgemööda võiksin kurja nimetada. Ja selles kõiges oled sina süüdi, igavene valelik!»

«Mina? Mis mina siis jälle tegin?»

«Mis sa jälle tegid...? Ma käisin eila siin — kes teab, kas sa seda küll enam mäletad — noojah, ja siis ütlesid sa selge sõnaga, et ei ole mingisugust pulma; käskisid mul nööri osta... Noojah, külas on niisamasugune jutt, et: ei ole. Heakene küll, nüüd tuleb mulle Lible vastu ja ütleb, et: on; vannub ja neab ja lubab endal pea maha võtta, kui ta peaks valetama. Noh, siis tulen siia ja mis ma kuulen — natukene on. Nii võib inimene lolliks minna. On ja ei ole; ei ole, aga on ometi, ja lõppude lõpuks siis ei tea enam ükski tont, kas on või ei ole; siis ei tea enam pruut ja peigmees ise kah, mis nad teevad. Siis hakkavad vist teineteist mööda küla taga ajama ja igalt vastutulijalt küsima, et: «Ole hea inimene, ütle, kas on täna minu pulmad või ei ole?»»

«Noh, nii kaugele see asi vahest ei lähe. Sa nagu liialdad, kulla Jorh.»

«Ei, mis ma liialdan! Ma ei saa aru, mistarvis siis niisugusel korral pulmalisi kutsuda, kui sa ei tea, millal pulmad on.»

«Ütlesin ju, et täna natukene on.»

«Ptüi!» sülgab punapea vihaselt. «Võtku sind see ja teine! Nii lassid minugi kutsuda; mina, narr, tellin kah hobuse valmis, justkui asjaline, et nüüd lähen ja lähen. Noh, sinu eilase jutu peale lähen siis täna hommiku Reinule ja ütlen, et: ei ole vaja hobust; et: pulmi ei ole, ega ma Paunvere vahet ometi lusti ei hakka sõitma. Ennäh, tagasi tulles Lible vastu: on ja on pulmad. Mine saa aru! Sekeldavad nagu kaks narri oma pulmadega!»

«Kulla Jorh, mis sa pahandad! Ega siis teisi sekeldajaid ei olegi peale sinu enda. Ma ei tea, kui sa juba nüüd, ütleme peiupoisina, nii hädas oled, mis sa *siis* veel teed, kui kord ise hakkad naist võtma. Sind kutsuti — tule! See on ju minu arvates küllalt selge.»

«Selge! Aga eilane jutt? Aga tänane jutt? Selge! Mõtle, ma ei tea veel praegugi, kas on pulmad või ei ole.»

«On, on.»

«On? Ah siis ikka tõesti on?» jõllitab tulivihane rätsep silmi. «No ütle, kust kurivaim ma nüüd veel hobuse võtan?»

«Jaa, see on raske küsimus. Minu omad on kõik kinni... mul siin isegi trobikond jalamehi. Juurde tuleb võib-olla kah veel.»

«Seal on see asi.»

«Kas tead, Jorh,» võtab Toots sõbra kasukanööbist järsku kinni, «sina — mh-mh, pup-pup — sina käisid Venemaal valitsejaks õppimas — sa sõida õige ratsa.»

«Ratsa! Kelle seljas? Sinu seljas vist?»

«Ei noh...» tahab Toots midagi ütelda, kuid koolivend heidab vihaselt käega ja tõttab uksest välja. Ja ei ole mitte mure hobuse pärast see, mis punapea nii vihale kihutab, vaid sõnum, et pulmad siiski *on* ja et just tema oli see, kes eile otsekui tühja juttu laiali laotas.

Mitte kaugel Ülesoolt sõidavad talle esimesed pulmalised, Lepiku omad, vastu, kuhi lapsi reel otsekui kompsude virn. Mingisuguse ime läbi on isegi sulane, kellele Kiir suvel uued riided õmbles, oma tagumiku ree tagumisele servale surunud ning sõidab jalgu lumes lohistades pererahvaga kaasa.

Rätsep seisatab, mõtleb pisut, teeb siis imelikku häält läbi nina, astub ree juurde ja teretab.

«Tere! Tere!» vastatakse reelt.

«Hii,» algab punapea, «te sõidate omast arust vist küll pulma?»

«Noo — neh.»

«Ärge parem minge endale häbi tegema,» heidab Kiir põlglikult käega. «Põle seal pulma ega kedagi. Ma sealt ise praegu tulen. Põle ollagi.»

«No pidi ometi olema. Kutsuti.»

«Kuulake teie Ülesoo Tootside plara.»

«No vaata,» pöördub Lepiku peremees naise poole. «Mis me siis teeme?»

Naine pomiseb midagi pahaselt, kuid mis nimelt — seda pole kuulda.

Vahepeal jõuavad veel kaks hobusemeest kõnelejate juurde.

«Laske, laske edasi!» hüüab pikkade vurrudega kasukasse mässitud isand, kelles Kiir kirikumõisa rentniku ära tunneb. «Laske edasi, ühed pulmalised oleme nagu näha mõlemad.»

«Jah,» vastab Kiir Lepiku omade eest, «mis te ilmaaegu edasi lasete. Parem katsuge, kuidas tagasi saate — pulmi ei ole. Ma ise praegu tulen sealt, silmad häbi täis.»

«Mis jutt see on? Lible käis ju ometi kutsumas.»

«Jah, noh, Lible võis ju kutsumas käia — mind käis kah Lible kutsumas — aga ega's see veel ei aita. Kui te mind ei usu, minge vaadake ise.»

«Ei noh, mis meil seal vaadata,» arvab rentniku kaaslane, Paunvere veskipoiss, «parem katsume, et tagasi saame.»

«Kes kurat siin hangede sees enam saab ümber käänata!» tähendab rentnik kurjalt. «Siin uputa hobune ära. Ei, ta oleks vähemalt sõna pidanud saatma, kui ta mõistlik mees tahab olla. Nagu näha, on tal need koolipõlve krutsikud ikka veel sees. Pole midagi parata. Aga katsume pealegi ümber käänata, ega me siia ikka jääda ei või. Need teised, seal ees, pööravad muidugi ka tagasi.»

«Ei, pea, ära veel pööra!» käratab veskipoiss tagasi vaadates. «Sealt tuleb kaks tükki järele. Oota natuke.»

Kuid on juba hilja, rentnik ongi juba pööranud ning noor, kärsitu täkk rabeleb kõhuni lumehanges; saan läheb ümber, pealistujad langevad vandudes lumme. Need kaks «tükki», kelle eest veskipoiss rentnikku hoiatas, sõidavad Lepiku oma-

dele otse kukile ja ootavad huviga, millega talitus lumehanges lõpeb.

«Hoia'nd, hoia, juudas, paremat kätt!» karjub esimene hobusemees, keegi paks, punase näoga poiss. «Kas sa esimene kord hobusega väljas oled?»

Sellest nõuandest pole aga lumes siplejail kuigi suurt kasu; mõlemate jalad on saaniteki all kinni, nad ei saa hoida ei head- ega kurakätt.

«No küll on mehed!» hüüab punase näoga noormees oma saanist maha ronides ning hädalistele appi minnes. «Mis te siis kutsari koju jätsite, kui ise hobusega ümber käia ei mõista.»

Nende sõnadega aitab ta mehed jalule, võtab täku suu kõrvalt kinni, püüdes kärsitut looma roobasteele juhtida. Asi edeneb rahuldavalt, kuid just samal ajal hakkab abimehe oma hobune vabadust tundma ja, mis veel pahem, seda vabadust omal viisil ka maitsema. Otsekui muu seas haarab suur kõrb ruun Lepiku poisi läkiläkist kinni ja tabab selle võttega nähtavasti ka sulase juukseid, sest poiss kargab koleda röögatusega püsti nagu tikk. Nüüd on ehmumise kord ruuna käes; ta ei arva sellest veel küllalt olevat, et Lepiku poisi jalamaid lahti laseb, vaid loeb peale selle veel oma kohuseks tee kõrvale täistuisanud kraavi hüpata.

Seda nähes jätab paksu näoga noormees, kes pole keegi muu kui kõigile tuntud Kantküla Tõnisson, valge täku tema oma peremeeste hooleks ning tõttab oma hobust päästma. Nüüd aga hakkab muidu nii vaikne Lepiku omade Tiiu ikka taganema ja taganema, kuni ta peremehe nõõtamisest hoolimata lastega täidetud ree Tõnissoni saani vastu ümber ajab. Siis on roobasteel palju karjuvaid kompse ning iga komps karjub omal viisil. Kõige all pugiseb Lepiku peremees ise, nõudes, et tuldagu kord ometi tema seljast maha ja lastagu lahti tema parem jalg, sest nii ei võivat ta üldse midagi teha. Sulane, kes jalgupidi peaaegu ree ja saani vahele pidi jääma, kükitab Tõnissoni saanis nagu ahv ja pilgutab silmi.

Võrdlemisi taltsaks on seni jäänud ainult viimane hobune; nüüd peab seegi valge täku rabelemist terasemalt silmas ja tõmbab kõrvad pea ligi rentniku vandumist kuuldes. Ja korraga, enne kui hobusejuht seda arvatagi võib, ajab seegi viimane rahulik loom enese püsti, norskab ja on valmis mööda roobasteed Ülesoo poole leekima.

Lepiku lastele ohtu märgates pingutab hobusejuht teist ohja ning ajab oma hobuse meelega teelt kõrvale. Juhtumise kombel sünnib see toimetus nii õnnetult, et «viimane rahulik» valge täkuga otse rinnutsi kokku satub. Saanis kiljatab keegi noor naisterahvas.

«Vaat nii!» karjub sorgus vurrudega ja lumine rentnik seda uut viperust nähes. «Sedaviisi! Sedaviisi! See on alles pulm! Minge aga pulma — vorstid auravad juba laual.»

Ning otsekui oleks seda sekeldust veelgi vähe, läheneb uus inimeste koorem Loigu talu poolt. Hobuste hinkumine, meeste vandumine, piitsalöögid, kuljuste kõlin ja laste nutt kostab muidu nii vaikselt külavaheliselt teelt.

Seda üldist rabelemist nähes kihistab Kiir kahjurõõmsat naeru. Minge veel Tootsi pulma! Minge aga minge Tootsi pulma!

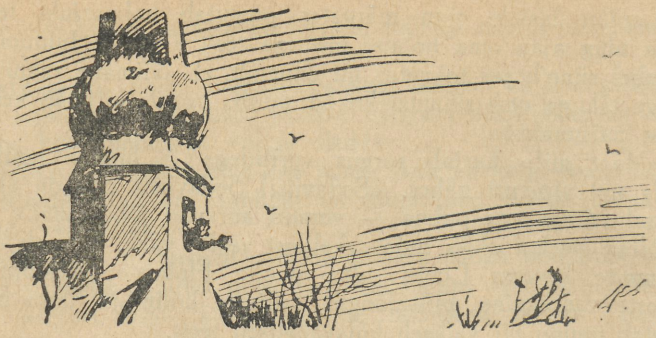

XIV

Sel ajal istub peigmees külalistega kohvilauas ega aima mingit paha. Viimaks tõuseb Lesta üles ning asutab end teele. Noor kirjanik tahab nüüd oma vanakeste juurde minna, tuleb siis sealt otsekohe kirikusse.

Vaevalt on ta õueväravale jõudnud ja pilgu roobasteele heitnud, kui ta kannapealt ringi pöördub ning kambrisse tagasi jookseb.

«Tule välja, Joosep!» hüüab Lesta juba lävelt. «Siin lähedal sünnib imelikke asju.»

«Mis asju?»

«Ei tea. Võib-olla peetakse seal laata. Tule vaata ise.»

«Tohoo tont!» hüüab peigmees seepeale ning jookseb õue, pintsakuväel, ilma mütsita.

Paari minutiga on mõlemad noormehed õnnetusplatsil. Toots näeb, et asjad kaunis segased, ei tee pikki sõnu, vaid hakkab kõigepealt Lepiku omadele appi. Alles siis, kui naabrite suuremad ja vähemad kompsud juba reel, tähendab ta käega Ülesoo poole ning ütleb Lepiku peremehele:

«Lase aga edasi! Siin on tööd veel küllalt.»

Üleaedne kehitab õlgu, pomiseb endale midagi habemesse, kuid ei mõista ometi muud paremat ette võtta kui tasahiljukesi edasi sõita.

Vahepeal on Tõnisson oma kõrvist juba jagu saanud;

kui Lepiku omade regi pisut edasi nihkub, tõmbab Kantküla mees hobuse kraavist välja.

«Mis imet sa sinna kraavi otsisid, Tõnisson?» pärib Toots.

«Noh, vaat,» sülgab paks koolivend, «ega kedagi, nüüd oled sina kah siin, vana tark!»

«Üks ta kõik,» heidab peigmees käega, «lase aga edasi! Siin on tööd veel küllalt. Vaata, kudas valge ja võik endid kokku on mässinud. Lase aga edasi!»

«Kuhu edasi?» küsib Tõnisson tõsiselt. «Rentnik ja veskipoiss ütlesid, et...»

«Lase aga lase edasi! Ära jorise.»

Kantküla peremees tahab veel midagi küsida või midagi ütelda, kuid Ülesoo peremees ei kuula teda enam; Toots on juba valge ja võigu juurde tõtanud. Kõigepealt aitab peigmees teisest saanist maha ning talutab teele ühe noore naisterahva, kes hirmu või külma pärast aina väriseb. Peale selle läheb talle Tõnissoni siiski veel tarvis: võtku vana jõmm, viigu proua Imelik jalamaid Ülesoole ja lasku talle anda palju kuuma kohvi. Mistarvis peab proua siin vahtima, kuidas hobustega maadeldakse? Lasku aga edasi! Sedasama tehku ka Loigu omad, kes vaheajal juba lähedale on jõudnud.

Noore peremehe käed ja kõrvalehed punetavad otsekui keedetud vähid, kuid sellest ei tee energiline abimees väljagi.

«Hoia, hoia kõrvale, Tiugu,» ütleb ta Imeliku kaaslasele, kõhnale, kahvatule mehikesele, «sina ei saa siin oma pikas ürbis midagi teha. Lase aga edasi, Ülesoo poole, küll me tuleme sulle varsti järele.»

Paari minuti pärast ongi Tõukre meeste võik õnnelikult roobasteel. Natukene pahem lugu on valge täkuga. Loom on rabelemisest nähtavasti tüdinud ning tuleks juba ilma pikema puiklemiseta õigele teele, aga seal lähevad mehed eneste keskel sõnelema.

«No kuhu te ajate hobuse!» hüüab Toots; «ega te ometi Paunvere poole hakka sõitma. Tõmmake paremat kätt — Ülesoo on sealpool. Tooge siia ohjad!»

«Jah,» poriseb rentnik, «ei tea, mis sinna Ülesoolegi minna.»

«Imelik küll! Ma ei tea, mispärast te sealt Paunverest siis üleüldse välja tulite, kui siit tagasi pöörate. Laske aga edasi, ärge viitke aega — näete, mu kõrvad kukuvad praegu pea küljest maha.»

«Olgu peale,» arvab veskipoiss, «lähme pealegi natukeseks sisse — pühade aeg. Istume natuke ja teeme sääred.»

Alles nüüd, kus asjad enam-vähem korras, astub Lesta ruttu edasi, Paunvere poole. Sammu paarsada tema ees sammub koolivend Kiir, tihti üle õla tagasi vaadates ja endale vihaselt nina alla urisedes.

«Olgu'nd kõik, kudas on,» ütleb rentnik peigmehele, kui nad Ülesoo õue parajasti sisse sõidavad, «aga mina tahaks siiski heameelega teada, mispärast need pulmad siis jälle ära jäivad?»

«Kuidas ära jäivad?» imestab peigmees. «Mispärast nad ära jäivad?»

«Noh, heldekene,» vaatab rentnik veskipoisile küsivalt näkku, «ütles ju see...»

«Kes ütles, et pulmi ei ole?» tõuseb Toots saanis püsti. «Kiir, Kiir.»

«Kudas? Kiir ütles, et ei ole pulmi? Kiir? Kiir? Ahah — tubli! Olge head mehed, tulge ruttu saanist maha, ma teen teie täkuga veel natuke jõulusõitu — see on kärmas loom. Nii, nii. Minge aga kambrisse, ma olen paari minuti pärast tagasi.»

Ja enne kui Paunvere mehed isegi aru saavad, peaaegu tõukab peigmees nad saanist maha, haarab ohjad, pöörab õues vihinal ringi ning kihutab tänavale.

«Minge aga sisse!» hüüab ta imestanud õuesseisjatele väravalt.

Seejuures on Toots ikka veel endises varustuses, s. o. ilma mütsita, kinnasteta ja palituta. Tema pikad kollakad juuksed lehvivad kiirel sõidul nagu hobuse lakk. Seda tormamist nähes ajab keegi vastutulija oma hobuse teelt kaugele kõrvale, vaatab kohkunud silmil tagasi ning tänab õnne, et see veel «niigi läits». Lestale järele jõudes vähendab sõitja pisut kiirust, kuid ainult niivõrd, et noormees vaevalt mahti leiab end Tootsi kõrvale karsile kõhuli visata. Siis vihiseb jälle piits. Rentniku täkk tunneb, et ta nüüd peab tegema kõik, mis ta iganes teha jõuab; tema tore keha tõuseb võimsate jalgade pingutusel otsekui õhku. Rasked lumekamakad lendavad sõitjatele näkku, nii et arglik Lesta silmigi ei julge avada. Järsku kummardub peigmees koolivenna poole ning karjub sellele kõrva:

«Vaata nüüd, Lesta!»

Sel silmapilgul vihiseb jälle piits, kostab tume plaksak . . .

Sel silmapilgul vihiseb jälle piits, kostab tume plaksak ning keegi karjub tee ääres ai! ai! Varsti peale seda väheneb sõidukiirus, Toots müksab koolivennale külge.

«Vaata'nd vaata, Lesta,» naeratab peigmees. «Vaata natuke tagasi ja ütle mulle kah, mis sa seal näed.»

Mõnekümne sammu kaugusel istub hädise näoga Kiir tee ääres lumes ja silitab oma paremat kätt.

«See nähvakas pidi õiguse pärast küll kuhugi mujale minema,» ütleb Toots otsekui seletuseks, «aga aitab sellestki. Ärgu valetagu iga sammu peal!»

Siis läheb sõit jälle endise kiirusega edasi kuni maanteeni. Seal pöörab Ülesoo peremees hobuse ümber ning tähendab koolivennale:

«Nii. Nüüd ütle aitäh! hea sõidu eest ja vii minu poolt tervisid oma vanematele. Ja vaata, et sa kiriku hiljaks ei jää. Mul on siis nagu julgem olla, kui mõni oma mees seal juures on.»

Nende sõnadega kihutab energiline peigmees tuldud teed tagasi. Uut hädaohtu silmates hüppab punapea teelt kõrvale ja jookseb otse üle välja, läbi umbse lume kodu poole.

Mõninga aja pärast näeb Kiire-mammi oma «ihusilmaga» Tootsi pulmarongi, mis rätsepa majakesest kuljuste kõlina saatel mööda sõidab. Nüüd pole enam mingit kahtlust, et see Venemaa logard Raja rikka peretütre endale saab; ühtlasi pole Kiire-mammil nüüd enam sedagi troosti, et ta võiks Paunvere naistele oma harilikul kombel öelda: «Oh sa heldekene, ega's mina midagi põle rääkinud! Jumal teab, kes selle jutu välja ajas, et Ülesoo Tootsi pulm katki jäi.» Ei, nüüd võib see vana lõhvard, pagarieit, temale sõrmega näidata ning talle lausa näkku öelda: «Sina, sina jah, Kiire-mammi! Sina, sina!»

Väljas seaputka nurga juures aga peksab Georg Aadniel kaikaga poollagunud seamoldi, kujutelles, et see on tema vihaseim vaenlane Joosep Toots Ülesoolt. Noore antvärgi silmad on vihast sama punased kui hiljuti tekkinud vorp tema paremal käel. Küll pidi aga jumal temale, Jorhile, vihane olema, kui ta niisuguseid asju laskis sündida! Näe ometi — Joosep Toots sõidab oma pulmalistega praegu mööda... särab ise justkui jõuluküünal... kuna tema, kes käis alati kirikus ja laulis valju häälega, peab sealauda juures seisma ja külmetama, sest toas omaste keskel on häbi olla! Ei, ei! Ta teeb

veel midagi. Teeb veel midagi, mis Kentuki Lõvi pulmaröömu sootuks mürgitab.

Kuid pulmalised sõidavad rahulikult edasi, olgugi et noor Kiir soovib neile surma ja hukatust. Risttee kohal vaatab peigmees kiriku poole ning näeb, kuidas keegi enese torniluugist poole kehani välja upitab ja sõitjate poole mütsi viibutab. Ahaa — Lible! Vaene Lible, kes täna kuidagi ei jõua kirikuteenistuse lõppu oodata! Isegi kabelimäelt tagasi vaadates silmab Toots torniluugil väikest musta täppi.

Raja talu avar rehealune on hobuseid «kuivalt» täis, ots ulatub õuegi. Sellest pole peigmehel raske järeldada, et pruudi poolt kutsutud pulmalisi on märksa rohkem kui tema enda omi. Muidugi on see siin, Rajal, väga kena, koguni tore, aga kui see summ kord Ülesoole valgub, siis on lugu palju täbaram. Ja et ta kord valgub — see on kindel.

Lävele ilmub Raja peremees ise, perenaine, Teele õde Aliide ja mõned sugulased niihästi meeste kui naiste soost. Nende selja tagant vahib veel välja nii mõnigi uudishimulik nina, kuid need kaovad peigmehe pulmaliste lähenemisel. Mitmed vanad tuttavad ja kaugemalt sugulased saavad nüüd üle harva aja kokku ning raputavad kaua teineteise kätt. «No näe ometi: vana Toomas kah siin!» — «Vaata, vaata, vana Jürikene on ikke veel elus! Mina mõtlesin juba, et...» Muidugi on ka neid pulmalisi, kes teineteist veel kunagi ennemalt pole näinud, kuid needki ei toimeta isekeskis suuremat ühti teisiti kui vanad tuttavad. Nii näiteks ei tunne Luts ja Kippel siin ühtki inimest, mis neid aga sugugi ei eksita kõigile lahke naeratusega kätt pigistamast.

Kambris tekib siiski mingisugune puder. Võõrad häbenevad otsekohe tahapoole astuda, toasolijad aga, enamasti noorem element, rõhuvad endid võõrastades vastu seina ja nurkadesse, otsekui oleks neid mõnelt kelmuselt tabatud. Kui siis omal rahval viimaks korda läheb pooli üksteisele lähemale meelitada, siis ei tea keegi, keda ta juba on teretanud ja keda ta veel teretama peab. Nii tekib mõneks minutiks Raja talu suures toas kohmetult liikuv inimeste pundar, mis tuletab meelde kuulsat puntratantsu, nagu seda aeg-ajalt tantsitakse Paunvere kõrtsis ja veskis. Kuid siingi on oma korraldav vaim, nagu neid on igal pool niisugusel puhul: keegi punase näoga, aga võrdlemisi noor linnatädi, kelle sõrmed aina säravad sõrmustest, loob varsti «korra».

Toots kui oma inimene astub teistesse tubadesse, lootes näha üht isikut, kellega ta nüüd varsti seob oma saatuse igaveseks ajaks. Teisteski tubades on peaaegu ainult võõrad inimesed, kellega peigmees midagi ei mõista peale hakata. Kord avati silmapilguks Raja peretütarde magamistoa uks... siis otsekui oleks seal seisnud keegi kahvatu neiu, pruutpalmik peas... kuid see neiu oli Teele jaoks liiga kahvatu... võõra näoilmega. Ja nüüd oli see uks jälle kinni ning ümberringi sumisesid võõrad mehed, naised ja lapsed.

Peigmehel hakkab järsku igav, koguni õudne. Ta tunneb, kuidas pulmaliste pilgud teda toast tuppa saadavad, kuuleb naiste salapärast sosinat ja plikade edevat naerukihinat ning see kõik teeb tema seisukorra veel piinlikumaks. Kõigepealt pole kuhugi panna oma käsi; need kehaosad on järsku muutunud hoopis ülearuseks. Paar korda püüdis ta keerutada vurrusid — naeruväärne tegevus juba ta enda silmis; pani käed selja taha — veel hullem! Nüüd tegi ta mõne hoopis ebamäärase liigutuse ja punastas isegi. Ei, Teele võiks magamistoast ometi kordki välja tulla, kinnitada tema *usku* ja *lootust*, nagu ütles endine Paunvere apteeker, kes oli praegu Ülesoo rehetoa ahjus.

Kippel on kellegi noorevõitu talunaisega elavas jutus, rentnik, Luts ja veskipoiss jagavad talumeestega puid-maid. Ühe sõnaga: nad on siin kõik rohkem kodus kui tema, peigmees, pulma ihu ja hing.

Nüüd talitab punapõseline linnatädi viinapudeliga. Rentnik joob kõhuka napsiklaasi tühjaks, pühib vurrusid ja teeb näo, nagu peaks see nii olemagi; temale, Tootsile, ei anta tilkagi. Nüüd pakub Aliide Lutsule suurt piirakukamakat sakuskaks viina peale ja naeratab sealjuures nii armsalt, et lust vaadata; temale ei anta raasugi. Nüüd lööb Kippel jumeka talunaisega klaasid kokku — tema vaadaku pealt, limpsaku keelt. Ennäe, ja nüüd läheb Imeliku noor, priske proua otseteed Raja peretütarde magamistuppa; tema seisku eemal nagu hunt... viitku aega just nii nagu süda soovib. Põrgu seisus see on niisugune!

Viimaks ometi — tuhande ja viiesaja aasta pärast, nagu Tootsile näib — avatakse magamistoa uks pärani ning Ülesoo tulevane au ja hiilgus astub pulmaliste sekka.

Varsti pärast seda sõidab haruldaselt pikk pulmarong Rajalt Paunvere kiriku poole.

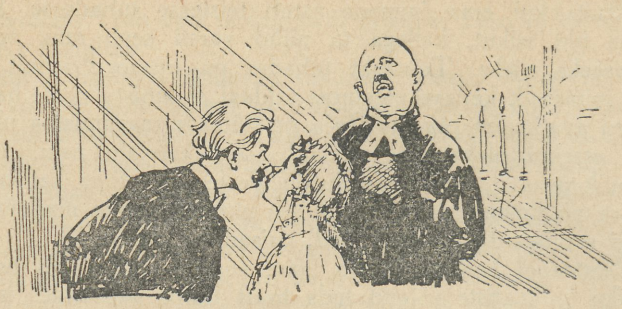

XV

Jumalateenistus on lõppenud, kuid kirikulised ei mõtlegi koju minna: täna paneb siin jumal mitu paari inimesi kokku, keda ärgu lahutagu inimene mitte. Kõige esimene, ühtlasi ka kõige tähtsam paar on muidugi Raja Teele ja Ülesoo Andrese poeg Joosep. Ja kui viimased oma pulmaliste saatel kirikusse astuvad, siis ajavad kõik kirikulised kaelad õieli, et näha, «misukesed nad õieti on». Kihin-kahin, sosistamine ja pühalikud kõhatused vanemate meeste poolt täidavad jumalakoda. Mõned uudishimulikumad isegi tõusevad pinkidel püsti, hoides lapsi kätel.

Õpetaja ootab juba altari ees, laulatus algab kohe. Toots ei saa aega nii-öelda hingegi tagasi tõmmata, kui ta juba vaimuliku mehe palge ees seisab. Ainult korra leiab ta mahti kõrvale ja selja taha vaadata ja sellelgi ainsal korral ei näe ta muud kui lõpmatut hulka inimeste päid ning tema poole vahtivaid silmi. Muidugi on selle rahvahulga seas palju tuttavaid isikuid, kuid praegu sulavad nad kõik kokku üheks tundmatuks massiks, see on, tema selja taga seisab otsekui üksainus, aga tuhandepealine ja tuhandesilmne inimene.

Siiski... seal kaugemal... ühe samba juures... kas ei eraldanud ta pilk seal üht isikut kogu massist? Need kahvatud

palged, väsinud silmad, pikad, pisut sassis juuksed — kus oli ta neid ennemalt näinud? Kas polnud see mitte Arno Tali, tema endine koolivend? Teist korda ei julge peigmees tagasi vaadata, sest silmapilk, kus temagi pühalikust talitusest peab «aktiivselt» osa võtma, näib olevat lähedal. Miskipärast tunneb peigmees eneses järsku kerget värinat. See värin läheb ruttu üle põlvedesse, kätesse, isegi lõug ei püsi endiselt paigal. Toots võtab kokku kõik oma energia, et end rahule sundida. Isegi huumori toob ta appi ning tähendab enesele mõttes: «Ole vahva, Joosep Andreejevitš, see on esimene ja viimane kord!» kuid seegi ei aita, see tähendab, peigmehe vaim on valmis, aga liha on nõder; liha väriseb. Viimaks teeb ta viimase pingutuse ja vaatab poolkõõrdi pruudi poole. Teele seisab tema kõrval marmorkujuna, rahulik, külm, ükskõikne. «Muidugi,» arutab ta ruttu, «pole Teele seisukord sugugi parem kui minul, aga tema jõuab varjata.»

Siis tekib õpetaja kõnesse järsku üks pikem paus. Toots ajab ninasõõrmed laiali, vaatab õpetajale nõuküsivalt otsa, köhatab ja ütleb:

«Jah.»

«Ei, veel mitte,» vastab õpetaja vaevalt kuuldavalt.

Peigmees tunneb, kuidas veri talle palgesse valgub, kuidas põlved lausa võbisema hakkavad ning südames niisugune tusk tekib, et jookse või minema siit paigast. Ta arvas, et oli hiljaks jäänud oma «jah'iga» — nüüd tuli välja, et «jah'ini» oli veel jumal teab kui palju aega. Tema selja taga kihistatakse naeru, isegi kaugemal, ei, kogu kirikus. tärkab mingisugune tagasihoitud kahin. Umbes niisugust häält arvab Toots koolipõlves kuulnud olevat, kui ta kooril seistes kogu kirikurahvast nägi ühel ning samal ajal pööravat lauluraamatu lehti. Otsekui läbi une kuuleb ta õpetaja sõnu, mõnd katket kunagi ja kuskil kuuldud pühakirjasalmist. Ja kui jälle tekib paus õpetaja kõnes, kui temalt tõesti oodatakse lühikest ja selget vastust, siis ei julge peigmees seda ettevaatuse pärast enne anda, kui pruut talle küünarnukiga külge müksab. Siis ajab Toots jälle ninasõõrmed laiali, teeb suured silmad ja vastab peaga noogutades:

«Hmhühüh. Jajah.»

Uuesti pööravad kirikulised lauluraamatu lehti, aga juba valjemalt kui enne. Kuskil kaugemal pingis kilkab üks laps ja hakkab heameele pärast valjusti naerma — otsekui oleks

temalegi külge hakanud suuremate hea tuju. Teisal kõhivad ja läkastavad mitu inimest korraga. Edasi näeb peigmees nagu läbi udu, kuidas õpetaja võtab ühe sõrmuse ja selle seespoolselt küljelt lahti urgitseb väikese seebiraasukese. Sõrmust oma sõrmes tundes saab ta niipalju aru, et asi jõuab lõpu poole. Aga lõppude lõpuks, kui ta peab suud andma oma noorele naisele, nagu nõuab viisakas komme, siis sünnib see nii kohmakalt ja üksluiselt, justkui teeks Joosep Toots tükitööd. Kirikust välja tulles teeb ta kaunis rumala näo ning heidab miskipärast paar korda käega. Kõrvalt vaadates paistab, otsekui tahaks peigmees seega tähendada, et kõik see, mis siin praegu sündis, oli tühi töö ja asjatu vaev.

Kiriku ukse juures seisab Jorh Aadniel Kiir nagu krihvel, naeratab hapult ja sosistab:

«Soovin õnne!»

«Soovi, soovi!» vastab Toots samasuguse grimassiga.

Sealsamas tulevad teisedki õnnesoovijad. Noorpaar piiratakse pulmaliste poolt täiesti sisse, kõik tahavad suruda värske abielurahva käsi. Kippel läheb isegi nii kaugele, et ta Tootsile laksuva musu annab. Ärimees tahab tähtsa sündmuse puhul väikese kõnega esineda, kuid see kavatsus ei lähe täide: uued õnnesoovijad suruvad ta noorest abielumehest ruttu eemale. Siis jookseb kiriku nurga tagant Kristjan Lible lõõtsutades lähemale ning hüüab juba eemalt:

«Ahah — käes! Põle midagi teha! Eks ma ütlend ju kohe, Tootsi-isand, et nii ja nii. No andku jumal tervit ja pikka iga ja ikke neid... neid kah.»

«Mis sa jamad, Lible!» vastab Toots naeratades. «Ma tean, sa oled tubli mees ja soovid mulle head, aga sa oled siis veel parem, kui sa Arno Tali kinni püüad ja Rajale tood. Ma nägin teda kirikus. Ole vapper, näita, et sa mees oled.»

«Mis? Kos?» pilgutab kellamees oma ainsat silma. «Arno Tali? — No kinni ikke ja Rajale kah, muidu teen ma endaga täna veel seitse imet, kui mitte kõik kaheksa.»

Seda öeldes kaob Lible rahvahulka otsekui nõel heinakuhja. Meeste lähedal seisab Teele oma sõbrannadega. Ülesoo tulevane au ja hiilgus saab neiudelt ja naistelt nii palju mususid, et Tootsis juba kahtlus tärkab, kas tema jaoks «niisugust asja» üldse veel üle jääb. Kippel on vahepeal oma jumeka lese üles leidnud ega lahku enam tema kõrvalt; nii käib ta kirikuõues edasi-tagasi, nagu käis kord kuskil Mefisto

Marta Schwerdtleiniga. Luts kõneleb Raja nooremale peretütrele Aliidele vist midagi õige lõbusat, sest neiu tõmbub naeruhoos päris kõverasse ja pühib taskurätikuga silmi. Rentnik, paks Tõnisson ja veskipoiss lähevad hobuste juurde vaatama, kas «see» seal karsis veel alles on, mis Toots neile Ülesool pihku pistis. Jaan Imelik seisab oma noore abikaasa kõrval, kuulatades naiste vadistamist.

Kõike seda pulmaliste toimetust vaatleb Kiir eemalt ja nohiseb nagu kuri ilm. Siis tekib äkki Lesta Tootsi kõrvale, hüüdes lapseliku rõõmuga:

«Tead, Toots — Arno on siin!»

«Hmhühüh! Ma saatsin juba Lible talle järele.»

«Ei, ma oleks isegi läind, aga ei pääse ligi. Kirik on rahvast nagu täis kiilutud.»

«Ära pelga, kulla sõber, küll Lible ta välja toob. Teised on vist juba kõik koos, nii et võiks peaaegu hobuste juurde minna ja vaadata, kuidas on lugu kojusõiduga.»

«Mine, mine, Toots,» hüüab rõõmus koolivend. «Mina ei liigu siit igatahes mitte enne, kui ma teda olen näinud ja käega katsunud.»

«Tehtud! Me ootame seal.»

Parajasti kui pulmalised endid juba on saanidele ja regedele asetanud, ilmuvad nende juurde kolm viimast tulijat: Lible, Lesta ja vastupuiklev Arno Tali nende keskel. Et kõik kolm on jalamehed, siis hõigatakse neid mitmest saanist korraga.

«Hei, hei! Tulge siia, siin on ruumi maailm.» «Ei, ärge minge sinna, tulge siia; siin võite ree peal Kaera-Jaani tantsida, kui tahate.» — «Ärge kuulake lori! Lible, sa oled mõistlik mees, kas sa seda ei tea, et Uhmardu August muud ei mõista teha kui ümber ajada. Tule siia ja võta teised kah ühes!»

«Jätke oma praalimine; laske minna!» vastab Lible kõigile kutsujatele korraga, kusjuures ta enese lähemale reele seliti viskab ja jalad taeva poole sirutab. Lesta ja Tali istuvad «vana jõmmi» Tõnissoni juurde. Ning siis algab sõit pruudi koju.

Sellest sõidust mäletab Toots ainult niipalju, et tal Teele kõrval väga soe ja hea oli istuda.

*

«Kus sa siis olid, Arno, ja mis tegid?» küsib Lesta sõbrale teravasti silmi vaadates.

«Noh,» vastab Tali, «see on pikem jutt, sellest kõnelen kunagi edaspidi. Ütle parem sina, mis on juhtunud meie korteriga? Ma tulin sinna varsti peale seda, kui teie olite ära läinud; see on nüüd mingisugune kalapüügiriistade ladu. Lilled on kuivand...»

Lesta seletab, kuidas just Arno oma kiri sai selle muutuse põhjuseks.

«Ei,» naeratab Tali, «kõik ülearused asjad peavad sealt kohe kaduma, niipea kui ma Tartu tagasi tulen. Ühes nendega muidugi ka Kippel. Sest tead, kulla Lesta, mul on kindel nõu jälle endiselt tööle hakata... võib-olla veel hoolsamini kui enne. Küllalt! Nüüd on küllalt!»

«Millest on küllalt?» küsib sõber tähelepanelikult.

«Seal, kaugemal, ei tehta nii,» kõneleb Tali otsekui iseendale. «Muidugi on ka seal mitmesuguseid inimesi, kuid niisugust visklemist ja loosklemist ma seal ei näinud. Tead, mul hakkas häbi. Jaa, tõesti, mul hakkas häbi. Võrdlesin end teistega ja nägin oma õiget nägu. Ei, ma ei taha sugugi ütelda, et nüüd korraga on saanud Saulusest Paulus — võib-olla on see ainult möödaminev meeleolu — kuid niipalju on mulle sellest teekonnast siiski kasu, et end kordki nägin palgest palge. Nüüd tean vähemalt, mis ma tegema p e a n — kas ma seda ka tõesti teen, see on teine küsimus. Aga vaja katsuda. Oijah, kui ma suurustama hakkan, siis võin öelda, et ma juba võõrsilgi pisut tööd tegin, kui kodumaa ving peast lahkuma hakkas. Eile lehitsesin oma raamatuid. Nad on tolmunud. Sealsamas olid sinu uue novelli korrektuurpoognad ja üks käsikiri...»

«Oh, need on tühised asjad,» punastab noor kirjanik süüdlaselt.

«Ka selle üle kõneleme pärast. Ma tahtsin ainult niipalju öelda, et... nojah, et ka minu raamatutelt kaob varsti tolm. Sest nüüd on küllalt! Ei, kulla mees, ära tee nii tõsist nägu, otsekui asutaksid end kuulma mõnd uut tõde, mida vahest mina sulle tahaksin kuulutada; ei, ei, mul pole sulle midagi iseäralikku öelda. Sina luba mind ainult natukene kiidelda — mulle on seda võib-olla tarvis. Umbes samu sõnu olen enesele mõttes juba mõnigi kord öelnud... e n e s e l e... Nüüd

tahaksin, et neid kuuleks ka keegi teine, muuseas sinagi, mu sõber ja kirjanik.»

«Sa pilkad, Arno.»

«Ei — ma lugesin eile «Kõdunevat palmi» korrektuurpoognailt. Seal oled aimanud asju, mis arvasin sulle olevat võõrad. Muidugi ei hakka ma usutama, kuidas ja millal oled õppinud tundma inimese hinge ja uurinud asjaolude peapõhjusi — tahtsin sulle tähendada ainult niipalju, et leidis kinnituse «Kõdunevast palmist» mõni mu enese tehtud otsus. Ja kui ma sulle nüüd kõnelen oma tulevikuplaanidest, lüües enesele vastu rindu ning hüüdes: küllalt endisest! siis pole see esiteks midagi muud kui vabanduse otsimine samale e n d i s e l e; teiseks tahab see olla mingisugune pant minu tulevastele otsekui tõsistele püüetele arvatava paremuse poole. Aga mõlemaid kokku võttes, on see täiesti harilik nõrkus. Tunnen, et olen nõrk ning otsin tuge. Võib-olla on see sinu teoses sündinud teadvuseta, aga mina, mina näen «Kõdunevast palmist» selgesti, et oli ainult peategelase m õ t t e l e n d see, mis teda oma saatust laskis näha nii traagilises valguses. Tõelikult... tõelikult peaksime halastama ka eneste peale ja otsima abi, kus seda arvame leidvat. Kas tõesti peab mõni inimene igavesti ägama põrmus, otsekui oleks tema eest kinni kaetud kõik rõõmud? Nii näituseks nägin ma eile teda... sa muidugi aimad, kellest on jutt. Jaa, ma nägin teda juhtumisi ja kõnelesin temaga. Usu, need olid ainult samad kärsitud mõttekujutused, mis mind uuesti püüdsid muuta armetuks... mälestused e n d i s e s t Virvest, sellest Virvest, nagu teda kujutelin endisel ajal. Kui oleksin annud vaba voli... Ei! Mitte sellest ei tahtnud ma pikemalt kõnelda, ei! aga see noor proua, kellega ma kõnelesin eile — see jättis mu rahulikuks.»

Tekib vaheaeg, Lesta vaatab kuhugi kõrvale. Siis naeratab Arno ja ütleb:

«Jaa, nii, mu sõber ja kirjanik. Ma tean, mille üle sa nüüd õigusega pead murrad. — Muidugi, ma pole kunagi nii palju kõnelnud ei sinule ega kellelegi teisele, iseäranis oma isiklikest asjust — see on õigus; aga lase mind kordki vaadata näkku iseenesele ja luba mul kõnelda, mis ma seal nägin — see on paranemise tundemärk; luba, et ma otsin tuge sinult, kes sa seni pidid olema otsekui nõrgem meie kahe seast. Ja et ma ei unustaks kordamast head asja, siis teen seda meeles olles. Eks tähendanud ma natukese aja eest, et peaksime

halastama ka eneste peale ja otsima abi sealt, kus seda arvame leidvat — nii ometi? Oh, see on ammu, ammu leitud tõde, ka mina teadsin seda ammu, kuid nüüd tunnen seda, tunnen, kulla Lesta. — Töö on see, mis meid päästab. Töö. Selles hüüdes on küll natukene palju paatost, aga minule jääb troost, et see siiski pole õõnes paatos, tühi sõnakõlin, vaid põhjeneb «sisemisel äratundmisel», nagu öeldakse.»

Lesta vaatab sõbrale aralt, peaaegu võõrastades otsa; niivõrd näib olevat muutunud Arno Tali. Kord näis noorele kirjanikule, justkui oleksid lehvinud endised kurvad varjud Arno näol, kuid tal pole kauemat aega uurimiseks, sest pulmarahva seas tõuseb äkki iseäralik liikumine: õpetaja «ise» on noorpaari austanud oma tulekuga.

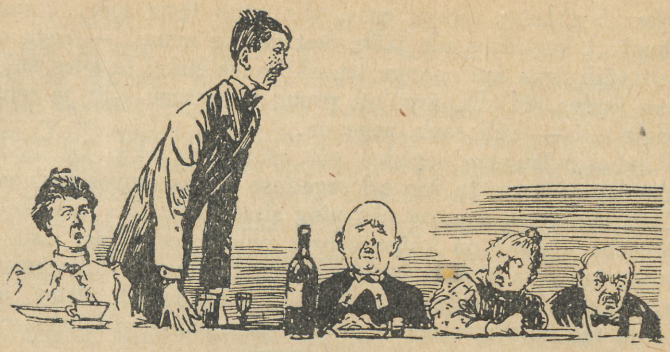

XVI

Vaimulikkude meeste ilmumisega lähevad pidusöögi ettevalmistused kiires tempos. Seni kui naised teevad viimaseid käike köögi ja pidulaua vahel, teretab õpetaja vanemaid pulmalisi, ajab nendega mõne sõna juttu ning silitab mööda minnes laste päid. Siis tuleb mõni suurem poiss või tüdruk ema saatel hingekarjase juurde ja loeb kogeldes mõne pühakirjasalmi. Need julgemad ja targemad saavad erilise kiituse osaliseks. Köster seisab seal lähedal, heakskiitvalt naeratades.

Peale seda kaob peenike pere ja nõndanimetatud lihtsam rahvas punapõselise linnatädi korraldusel kuhugi ära, jäävad järele ainult vanemad, auväärsemad ja üldse ainult need, kelle kohta juba algusest saadik oli tehtud otsus, et nad peavad sööma «esimeses» lauas. Siis seab sama linnatädi pruudi ja peigmehe laua otsa istuma ning palub alandlikult ka teisi pulmalisi võtta platsi. Selle toimetusega saavad õpetaja, köster, köstri emand, proua Imelik, isand Kippel oma jumeka lesega ja veel paar teist isikut võrdlemisi ruttu toime, aga lihtsama maarahva seas tõuseb niisugusel puhul alati väikene segadus; müksitakse teineteist küünarnukkidega, öeldakse «noh, noh» ning tõugatakse naabrit ettepoole. Naaber aga ütleb omakorda «noh, noh», punastab miskipärast ja ajab sõrad vastu; olgu

naaber hea mees, istugu enne, siis istub tema kah... sinna kuhugi... kui platsi üle jääb, sest mis'nd temast — aega on. Õieti võib tema kui noorem teiseski lauas süüa: ta alles nüüdsama kodus sõi. Ei, ärgu'nd proua muretsegu ühti ja tehku endale tüli — küll saab, aega on.

Umbes niisugune segadus või asutamine tekib ka Tootsi pulmalaua juures. Ja just sel segaduse või asutamise ajal avaneb järsku Raja suurtoa uks ning sisse astub üks isik, kellel peigmehe arvates on kõige vähem pulmariiet seljas. Esimest korda oma elus tunneb Joosep Toots Paunverest arusaamatut hirmu koolivend Kiire ilmumisel. Ta ei pidanud tulema, aga näe, ta tuli ometi; ta seisab praegu ukse juures ja kummardub viisakalt, nagu on tema harilik komme.

«Kuidas sai *see* siia?» kummardub rentnik peigmehe poole.

«Jah, seda ma küll ei tea,» sosistab Toots.

«Ei, see on peris võimata,» arvab rentnik, silitades oma pikki vurre.

«Jaa,» vastab peigmees, «aga ma ei või teda siin kogu pulmarahva ees ometi uhtma hakata.»

«Laske tal olla!» rahustab Teele rentnikku ja oma noort kaasat. «On ometi, keda vahtida söögi ajal.»

Siis märkab õpetaja uut juurdetulijat, noogutab tema poole peaga ning ütleb lahkelt:

«Ah, ka teie olete seal, mu armas Kiir! See on ju väga ilus, et te oma armast koolivenda ei unustanud tema aupäeval. Astuge julgesti lähemale: siin, minu kõrval on veel üks tühi plats otsekui teie jaoks. Julgesti, julgesti, mu poeg! Teist on mul alati olnud hea meel.» Ning köstri poole kummardudes: «Üks väga viisakas ja heade elukommetega noormees, nagu ma olen tähele pannud, kas on?»

Köster teeb oma hallisegase peaga järsu nõksaku, mis peab tähendama, et tõesti «on». Kiir tuleb teist külge ees ajades ja nohisedes õpetaja juurde, suudleb vaimuliku mehe kätt ning kõbib siis tühjale platsile, mis on otse kirikumõisa rentniku vastas. Peale selle mõõdab ta altkulmu kõiki lauasistujaid; isegi noorpaar saab ühe vinge pilgu osaliseks. Ja jälle tunneb peigmees, kuidas ta selle pilgu ees kohmetub, ei, peigmees tunneb, et ta oma armast koolivenda täna lihtsalt kardab, olgugi et ta teda just nüüd enam karta ei tarvitseks.

Viimaks on pulmalised üksteist müksides ja nootades ometi

kõik lauda istunud. Laua keskel läigib ärimees Kippel oma lese kõrval nagu Engelsvärgi habemenuga. Tema paremale käele on sattunud kaks karvast talutaati, kes liikumatult ja tõsiselt vahivad õpetaja poole. Toots vaatleb neid mõne silmapilgu. Talle tuleb miskipärast mõttesse, et need kaks endid ka siis ei liigutaks, kui mõni ämblik praegu laest alla laskuks ja hakkaks võrku kuduma nende habemetesse. «Need on kaks metshaldjat,» lisab ta sinna juurde ning laseb pilgu edasi libiseda. Teise «haldja» kõrval istub noor naisterahvas, Teele onutütar — nagu ta umbes mäletab — ilus inimene, kui ta pahemal palgel poleks punast märki, mida öeldi kandvat ju sündimisest saadik. Ahaa, seal on vana jõmmpoiss Tõnisson ja — kuidas muidu! — muidugi vahib ta liuda, kus maoldavad temale nii armsad rasvased lihakamakad. Väga huvitav, kas hakkab ta lõug tänagi rasvast läikima. Aga küllap hakkab! Vaene veskipoiss on hoopis laua nurga kohta jäänud — teda näib kohmetuks tegevat õpetaja ja teiste suuremate meeste juuresolek. Kuid küll on Jaan Imelik imelik! See on oma noore kuldlokilise proua juurest kuhugi soppi pugenud, sosistab Kuslapiga, justkui poleks seks kodus aega küllalt. Võib-olla jäi ta meelega Tiugu kõrvale, sest viimane on arg, väga arg ega kannata seltskonda. Noh, pole noorel proualgi viga, ta istub seal oma tädi kõrval teisel pool lauda ja näib olevat kaunis heas tujus. Siiski oleks väga, väga huvitav, kas on «asi» noore prouaga tõesti juba niikaugel, nagu Kiir, see hirmus Kiir, Liblele olla rääkinud... või ei ole see asi veel mitte niikaugel? Tema ilusad kehavormid on igatahes endised — seda pani tema, Joosep, ennist tähele, kui proua Raja peretütarde magamistuppa läks. Nojaa... Kui naljakas oli, kui ta suvel, Ülesoo kesaväljal käies, oma päevavarjuga hakkas kive kangutama! Aga seal? Ohoo, tont võtku, see on seal ju päris koolivendade nurk! Tali, Lesta ja Luts... Raja noorema peretütre kõrval. Ega ei mõista midagi ütelda, kui ta sel kõmbel Lutsuga veel kälimeheks ei saa! — Olgu! Ükskõik — Luts on tubli mees. Ah, need seal on hoopis võõrad mehed ja naised, tont teab kust pärit — tehtud! Aga Lible? Kas Lible, tema parem käsi, tõesti teise lauda jäeti? — Ei või olla: ta ise andis kindla käsu, et nii ja nii, Lible olgu igatahes esimeses; et ennem jäägu õpetaja teise lauda. Aga mis nüüd sellest... Lible vahest ei tahtnud õpetajaga ja köstriga «asju ajada» ja hoidis end ise esimesest lauast eemale...

peaasi on nimelt see: kas Teele on juba Arno Talit tähele pannud või ei ole veel?

See küsimus on Tootsile nii tähtis, et ta selle üle jalamaid tahab selgusele jõuda.

«Vaata, Teele,» sosistab ta naisele, «seal istub Tali.»

«Nägin juba,» vastab Teele Tali poole naeratades.

Imelikul kombel tõstab ka Tali sel momendil silmad üles ning naeratab kooliõele vastu. Noormehe vaade on nii rahulik ja rõõmus, et Tootsil seda nähes süda soojaks läheb. Ei, jumal tänatud, Tali pole põrmugi kade. Nii ei vaata ega naerata kadedad inimesed. Aga vaata, vaata, see vana vimm tema lähedal, Jorh Kaabriel Kolumbus Krisostomus Kiir — vaata, see läheb praegu lõhki kadedusest. Ime, et ta veel terve on!

Kauemini ei saa Toots seekord oma mõtteid mõlgutada, õpetaja eeskujul tõusevad kõik lauasolijad üles, palvele. Vaimulik mees õnnistab söömaaega, soovib, et noorpaar kogu eluaeg istuks lauda samas üksmeeles ja armastuses nagu praegu, et võiks olla nende igapäevane külaline see, kes kord ütles...

Siis istutakse jälle oma kohtadele, julgemad valavad viina klaasidesse ja tõstavad sööki taldrikutele; arglikumad viivitavad siingi, sundides üksteist oma tuttava «noh'ga». Ometi muutub tasane, otsekui ettevaatlik nugade ja kahvlite klõbin aegamööda valjemaks, tekib jutt ning lastakse lahti mõni süütu nali. Seepeale sosistab köster õpetajale midagi kõrva, võtab oma klaasi, tõuseb püsti ja peab tähtsa sündmuse puhul mõnusa kõne, missugust pole enam ammu kuuldud ei lähemal ega kaugemal. Lõpuks laseb ta noorpaari elada, võtab ise viisi üles, andes peaga märku, et ka teised tõuseksid ja aitaksid laulda. Tuhat korda elagu noorpaar! Ja veel kord elagu nad!

Toots läheb näost punaseks nagu tulekuri: ta teab, et nüüd temagi peab midagi tegema, midagi ütlema, kuid mis nimelt — seda ei suuda ta oma kuumavast peast välja pigistada. Viin, mida ta enese ja oma noore abikaasa terviseks peab jooma, läheb talle hingekurku, ajab köhima, tahab peaaegu ära tappa. Ühe ärimehe asemel tantsib tema punnis punaste silmade ees korraga kaks Kippelit. Pole ime, kui kaks vanatädi kuskilt Virplist pead kokku panevad ja teineteisele kõrva sosistavad: «Ega see head tähenda!» — «Jah, ega see head küll ei

tähenda, kulla Kaiekene!» Pole ime, kui Jorh Kiir valjusti nohisedes oma koolivenda üleoleva grimassiga mõõdab. Paras, paras! Oleks ta tõmbaks oma pikad, peenikesed koivad siia-samasse sirgu!

Aga juba on Teele silmanud seda mürgist pilku ning tõttab mehele appi. «Me täname, me täname!» laulab ta selge, kindla häälega, millele Tootski lõpu poole kõhides ja silmi jõllitades kaasa joriseb. Pärast vaatab ta poolkõõrdi Kiire poole, olles peaaegu kindel, et armas koolivend ta sel tähtsal silmapilgul lihtsalt «ära tegi» ja enese just selle tarvis Rajale vedaski. Eks aimanud ta süda kõik aeg paha. Mis oli nüüd punapeal viga külas kõõrutada, et vaata, et: Toots oli nii lössi vajunud, et ei saanud pulmalauas sõnagi suust. Tont võtku! Kuna ju tema, Toots, muidu polnud sugugi halvem sõna- ja kõnemees kui mõni teine. Aga mine võta kinni — nüüd on see portsjon käes ja peaasi: see portsjon jääb kogu eluajaks!

Vahepeal läheb laudkond märksa elavamaks, klaasid lüüakse kokku, juuakse, tehakse nalja, koguni naerdakse kaunis vabalt. Köstri näole ilmuvad punased plekid, samasugused nagu Toots neid suvel koolimajas tähele pani, kui vanahärra juba oli maitsnud mõne klaasi veini. Teine «haldjas» kobab kõigis oma taskutes, ei leia aga nagu näha otsitavat asja ning tõmbab siis kätega üle saapasäärte — eks ta ole ükskõik, kuhu sa «nad» puhtaks pühid.

Siis heidab ärimees Kippel ühe paljuütleva pilgu oma lese jumekale põsele, täristab noaga vastu oma taldriku serva, tõuseb püsti, kõneleb:

«Austatud koosolijad! Austatud pastorihärra, austatud köstri isand, austatud prouad, preilid ja härrad! Nagu pastorihärra juba kirikus pühakirja põhjal näitas, nagu ta seda siingi toonitas, nagu ka lugupeetud köstri-isand tähendas, on tänane päev meie sõbra, härra Tootsi elus ilmtingimata väga tähtis päev. Lubage lahkelt, mu daamed ja härrad — teist niisugust päeva pole veel kunagi olnud tema elus ega saa ka kunagi tulema. Mina pean ütlema... mina olen inimese elu vaadelnud õige mitmest küljest — siit ja sealt; olen ise kaua teenistuses olnud suurtes ärides, niisugustes ärides, mille sarnaseid pole praegu mitte enam olemas meie kolmes kubermangus. Ja kui ma nüüd praegugi vaatan meie sõbra Tootsi ja tema noore abikaasa elu siit ja sealt, siis... Ei noh, ilm-

tingimata, nüüd on nemadki astunud üksteisega ärilisesse ühendusesse, olgugi et natukene teisel kujul, kui seda tegi kadunud Nossov Schmidtiga ja Reinekega Saraatovis.»

«Koolivendade nurgast» kostab naeruturtsak, kuid ärimees ainult kortsutab seepeale kulme, jätkates vahvalt. Kogu aeg, kus ta kõneleb, liigub tema pintsakuhõlma nurk supitaldrikus, otsekui tahaks see riideosa kõike seda kirjalikult üles tähendada, mis peremees pajatab. Seda asjaolu ei märka isegi jumekas lesk, vahtides kõnekale kavalerile otse suhu ja püüdes lennust iga ärimehe sõna.

«Sest tõesti,» jätkab Kippel, «mis on siis abielugi muud kui äri. Kaks isikut astuvad kompaljongi ja jagavad puhtakasu pooleks. Ja kui neil on vastastikune usaldus — mis on ärimeeste juures peaasi — ja kui nad ei tööta defitsiidiga — siis on asi hästi. «*Das Geschäft blüht*», nagu sakslane ütleb. Aga muidugi, kui hakatakse üksteist kahtlustama, nagu tegid kadunud Nossovi pojad, kui hakatakse seal... noh... ütleme... püüdma liig suuri dividendisid, siis kannatab selle all muidugi põhikapital. Ühes sellega väheneb ka äriline läbikäik või umsats, nagu öeldakse, ja äri kaotab oma hea kuulsuse. Ja kui ikka nii edasi läheb, siis jääb niisugune sehvt hoopis kängu ning ei aita muu nõu kui likvideerimine. Aga niisugusel puhul, see on likvideerimise juures, on harilik nähtus, et kompaljongidele jääb just niipalju varandust üle, et nad omale vaevalt jõuavad osta hambatorgi ja natukene ninatubakat. Siis võivad nad lõunasöögi asemel oma hambaid torkida ja tubakat söörmesse tõmmata. Nii on lugu, mu kõrgestiaustatud noorpaar, kõrgestiaustatud daamed ja kõrgestiaustatud härrad. Just nii. Ilmtingimata. Ja just seda vastastikust usaldust kõigest omast soojast südamest soovides, et õitseks ja kasvaks teie täna alustatud ühine äri — jään aupaklikult — Teie J. Kippel, *alias* Viilias Vooks. Nad elaguuuu...»

«*Das war ja ganz fein gesagt*,» naeratab õpetaja köstrile, kui seegi «elagu» on lauldud ja mõistlikul kombel «üle» joodud.

Selle kõne järel võtab pulmatuju juba lausa hoogu. Koolivendade nurk toob paksu Tõnissoni, Imeliku ja Kuslapi enda juurde, nii et endisest vaiksest nurgast kaunis rahutu poolring sünnib. Paksu Tõnissoni lõug läigib juba nagu kord ja kohus, kuna tema väikesed silmad veel väiksemaks, otsekui uniseks on jäänud. «Mis? Mis?» ajab ta õieli oma suure pea, kui

kooliõde ja koolivennad vallatult naerdes üksteisele jutustavad mingisuguseid naljakaid lugusid. Rentniku pikad vurrud on sorgu vajunud; kui ta aeg-ajalt Teele või Tootsi poole pöördub, siis näib kaugelt, justkui võiks niisugune elukas noorpaarile elukardetavaks saada. Haldjad õpivad hoolega viinaklaase kokku lööma. «Anna aga säru vana valgele!» ütleb üks. «Ei-jah, anname säru jah, vana Jakup. Ja kui sa seda Punu minu käest nii kangesti tahad — võta pealegi! Kas mina olen sulle midagi keelanud. Anname säru jah!» Köstriemand ja proua Imelik on kõige lõbusamas tujus; kõige järgi otsustades arutavad nad praegu Kippeli kõnet ning silmitsevad jumekat leske, kes läikiva habemenoa kõrval särab nagu hõbedane teelusikas. Virpli eided pistavad pead kokku ja sosistavad teineteisele üsna kohkunud nägudega: «Oh sa jumal, ei mina saand aru, mis ta kõneles. See on vist küll mõni õige tark mees — kas apteeker või prohvessor.» Veskipoiss on parajasti ühe ütlematu suure kondi puhtaks närinud ja viskab selle kui täiesti tarbetu asja prantsatades laua alla. Varsti lähevad sealsamas laua all kahe Raja talu koera vaated kondi omandamise suhtes diametraalselt vastamisi, mispeale teine haldjas jalaga tonksab, õige pikkamisi ja heasüdamlikult pahandades: «Näh, kus narr, nüüd võttis jalast kinni.»

Aga siis sünnib niisugune lugu, mis Tootsile näib otse viirastusena. Punase peaga koolivend Kiir täristab Kippeli eeskujul noaga vastu taldriku serva, viskab ühe kirjeldamatult tigeda pilgu noorpaari poole ning tõuseb püsti. Kiir on juba ammugi püsti, aga Tootsile näib, otsekui kerkiks koolivend ikka veel ülespoole, kasvades pikaks nagu lipuvarras kontori õues. Ülesoo noor peremees aimab, et nüüd sünnib midagi niisugust, mis jätab varju kõik tema eelmised viperused.

«Väga huvitav, mis rätsep ütleb,» kuuleb ta Teele sosistamist oma kõrva juures. Siis äratab teda otsekui halvatusest koolivenna peenike, pinisev hääl.

«Jah, austatud ja armastatud praosti-härrra, minu auväärt kooliõpetaja, armsad koolivennad ja kooliõed ja kõik, kes siin koos on,» algab Jorh, «see on omast kohast tõsi küll, mis austatud eelkõnelejad tänase päeva kohta ütlesid. Mina omalt poolt tahaksin aga seda asja ka teisest küljest valgustada. Kui see oleks kõik nii ilus ja armas, nagu tähendasid austatud eelkõnelejad, siis oleks see... hm, hm... tõesti väga ilus ja armas ja jumalal oleks meist kõigist heameel, nagu me täna

kirikus kuulsime. Aga... noojah, see oleks siis, kui rahu ja avalik meel oleks tõesti maa peal. Aga... seda rahu ja avalikku meelt pole mitte meie kõigi sees.»

Viimaste sõnade juures lähevad kõneleja silmavalged jälle sama punaseks, kui on hiljuti saadud vorp ta ärritusest väriseval käel. Toots tunneb südames või kuskil selle ümbruskonnas valusat pistet; ta teab, et nüüd tuleb see kõige õelam, mis üldse võib välja haududa tema armsa koolivenna armas hing. Pulmalised saavad tähelepanelikuks.

«Ma ei taha kellegi peale kaevata,» jätkab punapea, «ei taha teha kellelegi etteheiteid, veel vähem tahan ma kedagi hukka mõista, sest mul on veel meeles meie Jeesuse Kristuse ja Õnnistegija sõnad, kes ei käskinud kunagi visata esimest kivi ka kõige suurema süüdlase peale. Aga tõtt tahan ma tunnistada, sest ma tean, et ka vaikimine on niisugusel korral patt.»

«Väga õige, mu poeg,» noogutab õpetaja oma valge peaga. «Kõnelge aga edasi!»

Ja «poeg» kõneleb edasi.

«Ei, austatud ja armastatud praosti-härra, minu auväärt usuõpetaja ja kõik teised,» ütleb ta, «ei, rahu ei ole veel mitte maa peal ja sellepärast pole ka jumalal meist heameel... Eile õhtul läksin mina Ülesoo talusse, vaatma oma koolivenda ja sõpra Joosepit, sedasama, kes istub meie seas oma aupäeval, nagu tähendas praosti härra. «Kas oled kah õnnelik?» küsisin oma sõbralt. «Mis õnnelik?» küsis ta vastu. «Mispärast peaksin ma olema just nimelt õnnelik?» — «Aga,» küsisin mina uuesti, «kas ei mõtle sa siis tõesti õnnes ja armastuses selle inimese peale, kes saab homme su abikaasaks?» Ta hakkas naerma jõledal kombel ja vastas irvitades: «Tühi lori! Mulle pole midagi vaja siin ilmas peale raha ja varanduse».»

Piduruumis tekib korraga kohutav vaikus. Toots tahab midagi öelda, kuid tema valged mokad ei võta mingil tingimusel häält «sisse». Vana kiriksand vaatab küsivalt köstri poole, püüdes aru saada, mis tähendasid õieti tema «poja» haruldased sõnad, kas head või kurja. Siis kostavad läbi vaikuse rentniku poolvaljud sõnad:

«Mis sa plirised, Kiir. Istu maha!»

Kuid kõneleja ei istu maha. Enne kui keegi lauasolijatest jõuab toibuda sest üllatusest, jätkab ta juba.

««Sa teotad jumalat,» ütlesin ma talle, «aga tea, et jumal ei lase ennast pilgata. Teda peab teenima vaimus ja tões.» Kuid ta, seesama Joosep, minu koolivend ja sõber, ei võtnud kuulda minu sõnu ja teotas jumalat hirmsal viisil. Ma põgenesin sellest majast hirmuga, kuuldes niisuguseid jumalavallatuid sõnu, aga mu hing ei annud mulle rahu ja täna hommikul läksin ma teda uuesti vaatma. «Neid pulmi ei olegi,» vastas ta mulle siis hirmsa needmisega. Siis hakkasin ma teda uuesti noomima ja tema süda läks korraga pehmeks. «Kas tead, Kiir,» ütles mu koolivend ja sõber siis nutuse häälega, «pulmad on ikke küll, ma ei tahtnud sulle aga enne ütelda.» Noojah, et: «Mõtle ise, kulla Kiir, mis ma neile süüa ja juua annan, kui see näljane hundikari Rajalt siia tuleb. Koda ja sahver on nii lagedad, et mine ja viska seal ratast ja mängi kurni, kui tahad. Mis Raja omadel neid viga sööta ja joota — nemad on endile kavala kauba ja petise tööga hulga varandust kokku kraapinud — minul pole muud kui kaks põrsast aedikus, needki on kärnas.» Siis hakkas teine õige suure häälega nutma — vist oli tal endast hale meel — noojah, et: «Kudas ma's niisugusel kombel julgen kellelegi ütelda, et mul pulmad on, sina kah ei ütleks.» Noojah, siis veel edasi jah, et: «Halasta mu peale, armas koolivend, mine pulmalistele vastu ja ütle, et ei ole olemaski pulmi. Saada nad, jah, kas või põrgu, saada või Papi rappa — las kraabivad lund ja söövad sammalt, kui nad nii näljased on; minu päralt pole siin talus muud kui see ratsapiits ja need nahktagumikuga püksid seal kiili otsas... kaks kärnast põrsastki on õieti isa omad.» Jah, jah, et: «Mine aga ruttu vasta ja valeta neile suud-silmad täis.», et: «Kui sa mu seekord veel päästad, mu armas, kallis Jorh, siis ostan ma sulle uue õmblusemasina, kui ma kord Raja tüdruku kaasavara kallale pääsen.» Aga ma pean ütlema, austatud ja armastatud õpetajahärra, et polnud mitte ahnuse-kurat see, kes mind ajas pulmalistele valetama, vaid arm ja halastus sõbra vastu. Nii pidasin ma siis kinni mitmed pulmalised tema kodu lähidal ja ütlesin neile, et pulmi ei ole; jah, jah, et pulmi ei ole... nagu ta mind pisarsilmil palus ütelda. Aga siis oli üks pulmaline ikkagi kudagimoodi Ülesoo õue sõitnud ja seda lugu temale, minu koolivennale ja sõbrale, rääkinud. Siis oli tal muidugi väga häbi oma tegude pärast; aga et süüd minu kaela veeretada, siis kihutas ta minule ühe võõra hobusega järele ja pek-

sis mind, et pulmalistele näidata, justkui oleksin m i n a selle vale omast peast välja mõelnud. Vaadake kõik, kes te siin olete, seda vorpi mu käel... see vorp võib tunnistada, et...»

«Visake ta välja!» hüüab ärevusest kahvatu Teele ja tõuseb püsti. «Visake ta ometi välja!»

Samal silmapilgul sirutab rentnik välja oma määratu pika jala, kobab sellega laua all, leiab üles Kiire peenikesed jalutuskepid ning tõmbab neid oma labajalaga otsekui konksuga. Kõneleja kukub esiteks tooli servale, langeb aga sealt kohe mürinal edasi ega peatu enne kui laua all. Koerad, kes alles praegugi kondi kallal purelesid, jooksevad vingudes teise kambrisse. Vana auväärt õpetaja tahab abiks olla oma hädalisele lauanaabrile, kuid värisevad käed ei rehkenda õigesti asjade kaugust: abi asemel lendab taldrikutäis kuuma suppi lamajale kaela. Ja siis ei vingu mitte üksi Raja talu koerad, vaid vingub üsna haledasti ka Heinrihh Georg Aadniel Kiir. Mõne aja pärast käperdab kõrbenud oinanäoga rätsep pulmalaua teisest otsast Lesta ja Tali toolide vahelt päevavalgele. Enne kui lauasolijad teda natukenegi silmitseda jõuavad, haarab ta nagi otsast ühe kasuka ja mütsi ning jookseb uksest välja.

«Ära nüüd, kurat, viis minu kasuka ja mütsi!» hüüab Uhmardu August põgenejale järele tõtates. Rentnik aga silitab oma sorguvajunud vurrusid, pilgutab Tootsile silma ja joob seekord kaks napsi teineteise järele. «Ära sa vana santi lonkama õpeta!»

Pulmalised istuvad lauas veel mõne hea aja. Kõige kõrgemasse tippu tõuseb pidutuju alles siis, kui õpetaja koju läheb; siis hingavad kõik kergemalt ega vooli enam oma sõnu nagu vorstitikke. Peetakse veel mitmed kõned, tulevad avalikuks paljud soovid, aga et neis pole palju uut ega midagi iseäralikku, siis ei maksa nende juures pikemalt peatuda. Läbi kõne ja naeru kostavad Tootsi kõrvu Kippeli sõnad, mis see oma jumekale lesele ütleb: «Kui meid meie elusaatus kord kokku viib, siis olge julge, proua, siis valvan mina teie maja juures, nagu seda võivad teha ainult nii umbes paar tosinat esimest a sorti kodukäijat; roti poeg kah ei pea sealt mööda pääsema ja rikkuma teie unerahu. Needsamad noad ja kahvlid...» Ja veel kuuleb ta, kuidas Luts söömaaja lõpul Aliidele tähendab: «Ei, Liide, nüüd hakkan ma Paunveres käima tihti, nagu sepal. Ja iga kord, kui sõidan, võtan kaks raud-

teepiletit, et ennem pärale jõuda. Olge julge, ma ei seisa vaguniski paigal, vaid käin edasi-tagasi, siis edeneb maa jõudsamalt. Igale kirjale, mis teile saadan, ja neid hakkan ma saatma sama tihti kui saavad eesti kirjanikud honorari oma kirjastajatelt, noojah, igale kirjale kleebin seitse marki, siis tulevad nad sama ruttu kui tulevad vastused meie valitsuse kantseleidest. Muidugi tulge ka teie mind iga kord vaatama, kui linna tulete — tahaksin teid heameelega tutvustada selle suure seltskonna-tegelasega, kes mult kord tahtis võtta p o o l e näitemängu ettekande-loa, sest et honorar talle t e r v e näitemängu eest liiga kallis näis. See mees on veel alles ja elab just niikaua kui te iganes soovite.» Mis Liide seepeale vastab, seda ei kuule Toots pulmaliste sumina pärast, ta näeb ainult, et Teele noorem õde ikkagi midagi ütleb.

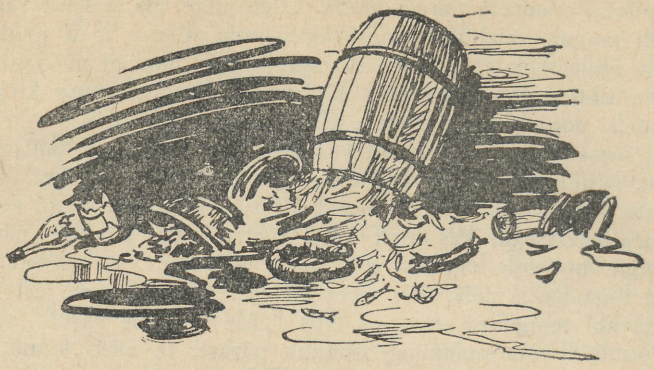

XVII

Sel ajal kui Toots Rajal peab pulmapidu, sünnib Ülesool niisuguseid asju, mis noore peremehe südame teisel päeval, kui pulm otsaga peigmehe koju on jõudmas, täidab hirmu ja õudusega. Nagu teada, polnud Ülesool ühtki koduhoidjat peale vana Andrese ja haige apteekri rehetoa ahjus; vana perenaine, sulane ja tüdruk tulid alles hilja öösi Rajalt koju ning heitsid kohe magama, ilma et oleksid märganud midagi iseäralikku.

Seda suurem on Ülesoo omade üllatus ja ehmatus järgmisel hommikul, kui nad peale karjatalitust rehetuppa ja sahvri astuvad. Esimene hädakisa tuleb sulaselt, kes, toop käes, rehetuppa läheb peaparandust tooma. Juba ukse all tunneb sulane, kuidas mingisugune vedelik tema jalgade all soliseb; õllevaadi juures aga jõuab ta korraga otsusele, et see vedelik pole miski muu kui õlu, mille ta noore peremehe pulmaks ise aitas valmistada. Vaadi kraan on lahti, vaat ise on täiesti tühi ja heliseb koputamisel justkui kell.

«No kurat võtku!» hüüab kohkunud sulane kambrisse joostes, et perenaisele sõna viia. «Tulge'nd ometi, vaadake ja ütelge, mis see tähendab — õllevaadi kraan on lahti, õlu viimseni väljas! Tulge vaadake!»

Kuid perenaine ja tüdruk, kes parajasti sahvrist tulevad, vastavad peaaegu ühest suust:

«Ei, tule parem sina ja vaata, mis sahvris on tehtud!»

«Kudas,» kohkub sulane veel rohkem, «kas sahvris ka midagi on tehtud?»

Ja sahvris on tõesti midagi tehtud. Puruks pekstud süldikausid, vorstid, küpsetatud ja küpsetamata liha, piimakausid, koorekirn, või, viinapudelid — kõik on ühes hunnikus põrandal maas, segamini nagu puder ja kapsad; kõige peal lasub kummuli lükatud silgutünn.

Seda hävitustööd silmitsevad kõik kolm mõni aeg sõna lausumata, alles siis pääsevad perenaise keelepaelad lahti; kahetsetakse, neetakse, lüüakse kaht kätt kokku ja jõutakse lõpuks ühisele otsusele, et selle nurjatu teo on korda saatnud i n i m e n e, mitte kass ega koer; ühtlasi saab kõigile selgeks, et siin pole tegemist vargusega, vaid hoopis arusaamatu ja mõistmatu hävitamisega.

Aga siis toibub sulane kõige enne ning asub asjaolude selgitamisele.

«Ometi oli kaks inimest kodus,» ütleb ta, «kas need siis tõesti midagi ei näinud ega kuulnud?»

Nende sõnadega astub ta rehetuppa tagasi ning hakkab usutlema ahjus lamavat apteekrit.

«Kulla inimene,» vastab apteeker rögisedes, «sellest asjast ei tea mina mitte midagi. Oli nagu... käidi nagu ja talitati... aga kes käis ja mis ta tegi — see on mulle täiesti teadmata. Mina olen puruhaige ja pole eilsest lõunast saadik ahjust välja saanud. Siis maitsesin pisut õlut ja sõime vanataadiga kambris. See on kõik.»

Imelikul kombel pole ka vanataadil asjast aimu. Temagi teab ainult niipalju, et ta eile lõunaajal apteekriga üheskoos pisut sõi, suitsetas ja siis jälle voodisse tagasi läks. Igatahes olla ta õhtul, kella viie-kuue paiku Krantsi valjusti haukumas kuulnud; muud midagi pole ta näinud ega kuulnud.

Nähes, et asi ei arene, ei jää Ülesoo rahval muud üle kui Joosepile saata sõna — tehku ise, mis heaks arvab. Nii kihutabki sulane, mis vana ruuna-nui iganes võtab, Rajale ja nõuab oma noort peremeest; ta tulgu silmapilk, sest kodus, Ülesool, on kurat lahti... veel rohkem: kodus on julgesti oma pool tosinat kuradeid lahti, kes seal välja valavad oma viha süldi- ja piimakaussidele.

Mõne minuti pärast on pulmaööst roidunud Toots siiski juba jalul.

«Mis on?» küsib ta kohkunult. «Ega viimati isa ära ei surnud?»

«Ei, surnud pole seal keegi,» vastab sulane, «aga hull on asi siiski. Asi on nii hull, et...»

Vaevalt on Toots asja kursis, kui ta pingile kägarasse tõmbunud Lible jalule seab, une sellest unisest mehest välja raputab ning uksest välja tormab.

«Lähme, Lible! Täna on mul sind rohkem vaja kui kunagi enne.»

«Mis? Kos?» toriseb kellamees, aga juba on sulane tema käe alt kinni võtnud ja ta eeskotta tõmmanud.

Eeskojas põrkavad nad rentnikuga kokku, kes, nagu ta ise ütleb, juba kaks nädalat asjata on otsinud ukse linki. Vaja ometi pulmarahvas üles ajada, mis magamine see on pulma ajal — kell saab varsti kaheksa!

«Olemegi juba üleval,» vastab Toots kähku, «aga põle aega. Tarvis minna.»

«Postoi! Pea'nd kinni!» peatab rentnik teda õlast. «Mis rutt see siis on? Kuhu te lähete?»

«Ülesoole, Ülesoole. Ülesool on eila tondid käinud.»

«Ülesool tondid! Tohoo pele! No oodake, ma tulen ühes, mis minagi siin üksinda nii vara tegema hakkan.»

Seepeale kihutatakse üheskoos Ülesoole, silmitsetakse õnnetuskohti, aga ei mõisteta ometi muud midagi teha kui õlgu kehitada ja kurjategijale igavest needmist soovida. Omakorda kuulab Toots apteekri ja vanatoi üle, nõjatub tühja õllevaadi najale ning langeb mõttesse. Mõne aja pärast käib noorest peremehest imelik nõksatus läbi, otsekui oleks teda keegi tagant tõuganud; siis lähevad ta silmad järsku suureks, nina-sõõrmed laiali.

«Kas teate, sõbrad,» ütleb ta järsku, «võtku mind see ja teine ja minu pärast veel mõni kolmas kah, kui ma ei peaks teadma, kes seda tegi. Muidugi ei lahuta see teadmine enam silkusid süldist või sülti silkudest — need on seal nüüd kõik segamini nagu Sepa-Mihkli särk — aga peaasi, et ma siiski tean. Ma tean vähemalt, kuhupoole ma kolm korda päevas sülgan ja kuhupoole tagumiku pööran, kui ma nurga taha lähen asju ajama. Kohtuga ja kaebusega põle siin midagi teha: selleks, et ennast lõõga anda, on see isik liiga kaval.»

«No aga kes ta siis on?» küsivad sulane ja Lible korraga.

«See asi jäägu esiteks meie endi vahele. Ma ütlen küll, aga ainult selle tingimisega, et te edasi ei kõnele. Senikaua kui mul pole mingisugust tõendust, et just tema see oli, võin ma oma süüdistamisega ise sisse kukkuda. See mees, kelle ma praegu saadaks natukese tahapoole Tori põrgut, pole keegi muu kui minu armas koolivend Kiir.»

«Ma just praegu pidin ütlema!» hüüab rentnik vahele. «Kõrvetagu ma või homme päev oma vurrud viimse tüükani — see on tõesti see neetud punapea ja mitte koguniste keegi muu. Kus see eilne taldrikutäis kuuma suppi!»

«Ei noh, ilmtingimata — Kiir. Mitte ainult eilne supp, vaid juba see vana ammustaegne vimm minu vastu! Ärge unustage: kord oli ju minu praegune naine otsekui tema pruut. Ja see on ju kohe näha. Nii kindel kui see on, et Kiirest ei saa iialgi hobusevarast — see on tema arvates patt —, niisama kindel on, et ta valjad puruks lõikab ja sedulgarihma ära viib, kui arvab, et talle keegi on liiga teinud. Sellega saab ta valmis. Teine mees tema asemel oleks mulle kas tule katusesse torganud või mulle endale nuiaga pähe valanud, aga tema peksab selle asemel süldikausse ja avab õllevaadi kraani. Jaa, jaa, niisuguste, ainult niisuguste asjadega saab minu armas sõber ja silmatera valmis.»

«Heakene küll,» pilgutab Lible oma rähmast silma, «aga mis me talle selle eest siis nüüd teeme?»

«Mis me teeme...» kehitab Toots õlgu. «Mitte midagi ei tee. Senikaua kui meil põle tunnistusi, ei saa talle keegi midagi teha. Pai võime talle teha ja musu anda — see on kõik.»

«Ei noh, mis nüüd sellest,» arvab rentnik tühja aami vastu koputades, «pai ja musu jaoks on sul nüüd üks teine isik, kulla Toots, aga mina arvan, et nii seda asja kah jätta ei või. Siia ta ennast'nd küll enam ei vea, muidu annaks teisele ühe mehise keretäie. Peab midagi muud välja mõtlema.»

«Eks näe, eks näe,» vastab noor peremees nõutult. «Igatahes aidake teie, Juhan ja Lible, naistel see praht sealt välja visata ja rehetoa põrand kuidagimoodi ära kuivatada. Meie sõidame rentnikuga Rajale tagasi ja ütleme Teelele, et ta pulmalised paneks, kuhu iganes tahab; et soolaku nad sisse või keetku sülti — see on minule nüüd täiesti üks ta puhas; siia

ei või igatahes ühtki inimest lasta. Peab, nagu näha, täide minema Kiire eilne sõna, et Ülesoo kojas ja sahvris võib kurni mängida ja ratast visata — söögikraami põle seal mitte pimeda kassipoja jaokski.»

*

Vahepeal on kaugemalt külalised, kes öö pulmamajas mööda saatsid, endid juba pukki ajanud. Naised soevad laste päid, mehed ajavad tõkatilõhnalisi saapaid jalga, toast, kus magasid neiud ja nooremad naised, kostab ülemeelik kilatsemine — seal pritsitakse üksteist veega, kõditatakse hilisemaid magajaid ning tehakse teisigi tempe, nagu see tihti sünnib noorte naiste keskel, kui nad endid tunnevad täiesti omapead. Kui Teele, kes juba täiesti riides, sinna vallatusse tuppa astub, läheb häälitsemine veel suuremaks. Ärimees Kippel silitab oma vurrusid ja viiekopikalist habet, vahtides ringi, kas ei ilmu juba kuskilt tema lõbus lesk. Punsunud silmadega Tõnisson tammub kampsuni-väel toast tuppa, asja eest ega teist taga.

Siis hakkavad pulmamajja ilmuma needki pulmalised, kes lähemal elavad ning ööseks koju läksid. Tuleb lumine veskipoiss (ilm on vahepeal tuisule läinud, ühtlasi ka soojemaks muutunud), tulevad Tali, Lesta, Luts ja veel mõned teised. Lesta ja Luts olla Saarel kogu öö põrisenud nagu kaks sitikat, olla rääkinud ilmast ja maast ja veel neli-viis trükipoognat peale selle. Tali olla neile jutustanud oma teekonnast võõrale maale, millest Luts niisugusesse vaimustusse olevat sattunud, et veel samal ööl tahtnud Nuustaku kaudu Austraaliasse sõita.

Pruukosti ajal jõuavad Toots ja rentnik Rajale tagasi. Kumb neist kahest on rohkem vihane, seda on raske öelda; üks on siiski kindel: vihased on mõlemad. Viha on seda suurem, et see on a b i t u; sest pole ju mingit plaani ega võimalust Kiirele tema ülbe teo eest kätte maksa. Söögilauas on mõlemad vait, kuid võtavad sellegipärast ühe napsi teise järele, otsekui südame kinnituseks. Siis annab Toots oma noorele naisele märku ning kõik kolm, rentnik, Teele ja Ülesoo noor peremees ise, lähevad kõrvalisse tuppa, kus veel praegugi heljub magamast tõusnud noorte naiste ihulõhn. Seal, laialipaisatud linade, tekkide ja patjade keskel, kus muu seas ei

puudu ka paar väga tarvilist öist asja, peavad ülalnimetatud isikud kaunis kaua nõu. Mis seal nimelt kõneldakse, missugusele otsusele jõutakse, see pole täpipealt teada, kuid niipalju on näha, et varsti pärast seda nõupidamist algab Raja talu tagaõues mingisugune salapärane askeldamine, mida püütakse varjata suurema hulga pulmaliste eest. Kõigepealt ajab rentnik oma kärsitu täku Raja häärberi teisele küljele, hoolimata hangest ja umbsest lumest. Siis hakatakse tagaukse kaudu kandma rentniku saani kõiksuguseid pütte, potikesi, suuremaid ja väiksemaid korve, käsikorve ja palakatesse mähitud asju. Kõige selle koorma üle laotab rentnik saaniteki ja sõidab Rajalt sõna lausumata minema. Peale seda tuleb sinnasamasse toa taha Raja sulane hobuse ja reega. Varsti sõidab seegi mingisuguse vaadisarnase riistapuuga, mis karvase saaniteki alla on peidetud, õuest välja.

Vaevalt on pruukost lõppenud, kui Teele laseb hobuse ette rakendada ja enesegi kuhugi ära poetab... tasahilju... pikkamisi... nagu poleks midagi juhtunud. Toots seisab lävel, nokutab naisele peaga, vaatab talle mõne aja muiates järele ning pomiseb siis enese-ette:

«Kuradi tragi tüdruk! Ei, ega teist niisugust vist enam olegi. Peris kena, et just mina selle kõige tragima ja... ja matsakama kätte sain! Ilus — tont! Hhmh! Lust! Ei, vana apteeker ei tea, nagu näha, pooligi asju, vaene mees. No kudas võib... Tont võtku, et see rentnik siit ära lendas, muidu oleks võtnud veel ühe napsi.»

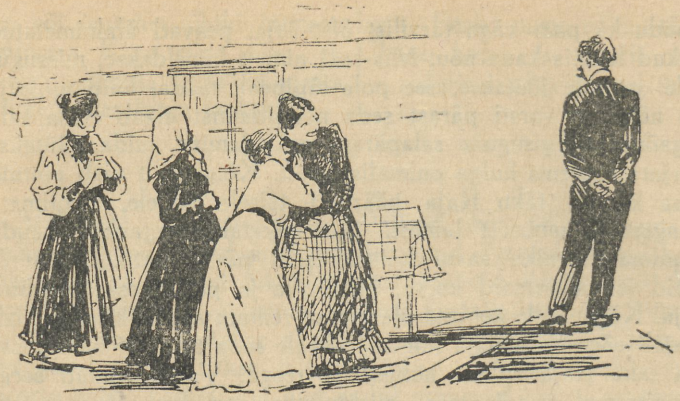

XVIII

Aga Teele ja rentnik jäävad ära kaunis kauaks; juba hakkab aeg lõuna paiku saama. Toots käib ringi nagu munemata kana ega leia endale õiget kohta ja tegevust. Mõnele korrale püüab ta koolivendadega juttu alata, kuid saab varsti aru, et see on veel väärtusetum toimetus kui tühi töö ja paljas närimine; see pole üldse mitte midagi. Muidugi sõidaks ta Teelele heameelega järele, kui see ei paistaks pulmalistele silma ega tekitaks kõiksuguseid veidraid arvamusi; kuid juba nüüdki, peale Teele kadumist, sosistavad Virpli eided teineteisele midagi saladuslikult kõrva — mis saab veel siis, kui peigmeeski pulmaliste juurest lahkub? Jaa, muidugi, suu ees sulavad nad sul kõik ära, nagu rasv kuumal pannil, aga sa ainult pööra neile selg! Ainult pööra neile selg — ja vaata, mis siis saab! Siis lahutavad nad su koost kondikeste kaupa ning teevad su kõige vastikumaks inimeseks maailmas. On sulle vaja sarvi pähe — ole nii lahke ja võta need sarved; on sulle tarvis kõverat kaela — kõige suurema lahkusega... ütle ainult, kummale poole nimelt ta peab kõver olema; soovid endale vahest küüru selga — tee neile seda meelehead ja võta ühe asemel kaks. Tahad ehk tühja rahakotti? — Aga, heldene aeg, millal on sul siis seal midagi olnud? Tahad ehk

viimaks omada varga, kelmi, mõrtsuka, joodiku, allkirjavõltsija kuulsuse? — Luba lahkelt, see jutt käis juba ammugi ringi, et sa niisugune ja niisugune mees oled ja veel natukene pahemgi. Või tahad sina, noor neitsi, kord ka ema ausse tõusta? — Ah, mis seal'nd palju kõnelda, eks ta juba o l e g i «neid» paar tükki kuhugi ära poetanud; ega ta's muidu Jaaniga kirikuõues iga pühapäev ei vadistaks. Ei, kus sa sellega — eks ta ole igaühel silmaga näha ja käega katsuda! Aga n e m a d ise? Vahest soovivad n e m a d enesest ka midagi kuulda? — Oh, sa taeva isake, kas siis nende kohta ka kellelgi peaks midagi ütelda olema! Nemad on oma elu ära elanud — pole kellegagi ütlemist olnud. Ei, nemad on õiged nagu oina sarved, nagu kaks oina sarve... Nii, nii otsivad mõnedki pisikesed hinged igal sammul veel pisemaid hingi teiste juurest... otsekui troostiks enestele... sest niisugune on juba nii mõnegi inimese loomus.

«Ei,» raputab Toots pead, «ootame veel natukene; kes kannatab — see kaua elab.»

Otsekui tasuks selle targalt tehtud otsuse eest ilmub Teele peaaegu samal minutil Ülesoo noore peremehe kõrvale ja ütleb:

«Kõik on korras. Sõidame!»

«Tõesti?» lööb Toots järsku särama. «Sa oled üks tubli, tubli, tubli... Mul oli sust peris igav.»

Ja jälle käänab teorõõmus rentnik hobuse ümber, et täna juba kolmat korda Ülesoole sõita — seekord igatahes pulmarongis. Raja väravast välja sõites katab Toots Teele silmnäo oma karvase käpp-kindaga kinni ning tähendab naljaka asjalikkusega:

«See on selle tarvis, et sa ei mõistaks kunagi tagasi tulla oma isamajja; et sa jääksid surmani sinna, kuhu sind praegu viiakse. See on üks vana komme, millel öeldakse olevat suur tähtsus. Seda kuulsin ma juba poisikesepõlves oma ema käest.»

«Heakene küll,» vastab Teele, kui ta silmad jälle vabaks saavad, «aga mispärast ei pea sa siis teisigi vanu pulmakombeid, kui juba ühte tarvitad? Minu ema kõneleb tihti kuulsatest kaasitajatest — mispärast ei kutsunud sa kaasitajaid? Siis oleksin minagi neid oma silmaga näinud ja kõrvaga kuulnud.»

«See on väga tore mõte,» arvab Toots, «aga ta tuleb hilja — see on esiteks; teiseks: kus on praegusel ajal veel

kaasitajad? Ehk kui neid ongi veel kuskil kõrvalises maakohas — kes teab neid sealt otsida? Muidugi, vanavara korjajad teavad, seda ma usun, aga meie ei tea. Ja kui tuuagi siia mõni vana eidekene kaasitama — see on juba kolmandaks — noojah, kui tuuagi siia mõni vana eidekene kaasitama, siis oleks see minu arust rohkem vana kombe ja vana inimese mõnitamine kui austamine. Jaa, tont võtku! ma saan aru, kui nooremad oleks vanematelt viitsinud või tahtnud midagi õppida ja i s e kaasitaks — siis, jaa, siis oleks teine asi! Ei, kulla Teele, praegusel ajal ei kaasitata enam ega tarvitata ka teisi vanu pulmakombeid, nii ilusad ja armsad kui nad ka on. Praegusel ajal on hoopis teised pulmakombed: sõimeldakse vastamisi, kakeldakse rusikatega, vemmaldega, teivastega, piitsadega, vankriaisadega, lookadega... ühe sõnaga, kõigega, mis kätte puutub ja vastasele valu võib sünnitada; mõnikord peksab sul veel mõni jeekim süldikausid puruks ja laseb õllevaadi tühjaks — need on praeguse aja pulmakombed. Uued ajad, uued inimesed, uued kombed. Jumala õnn, et meil seniajani veel niigi on läinud.»

Kui pulmarong rätsepmeister Kiire majale läheneb, jookseb kõige noorem punapea õuest kambrisse ja karjub hirmsa häälega:

«Tulevad! Tulevad!»

«Mis sa röögid!» hüüab pereisa oma määrdinud moelehte pahaselt kõrvale visates. «Kesned tulevad?»

«Äh, äh — Toots oma pulmalistega. Küll on palju!»

Rohkem pole poisikesel vaja ütelda, juba jooksevad kõik kodakondsed rüsinal maantee äärse toa poole, et möödasõitjaid aknast vaadelda. Kitsa ukse ette, kuhu kõik ühe korraga jõuavad, tekib meistrist endast ja tema perekonnast järsku otsekui kork, mis ei nihku edasi ega tule tagasi. Rüselemisel torkab kahvel, mille proua Kiir endale kätte unustanud, nooremale pojale reide, kuna keskmise poja Ottomari paise vastu piita puruks litsutakse. Mitu häält karjub korraga: «Ai, ai, ai! Ärge litsuge!» — «Laske mamma välja!» hüüab meister ise, «te teate, ta on raske.» Ottomar saab oma pahema jala vabaks ja põletab sellega Jorhile kubemesse, mispeale viimane nii paha haisu sünnitab, et papal veel poole tunni aja pärast põhjust on aevastada ja öelda: «Sa, Jorh, lase teinekord püksid maha ja s... parem ilusti, mis sa sedaviisi jandad!»

Kiired vahivad maanteele niisuguse hoolega, otsekui tahaksid nad Tootsi pulmarongi silmadega ära süüa...

Viimaks ometi nihkub kork või prunt — see on nii, kuidas kellelegi meeldib — jah, nihkub see topis ukse piitade vahelt ning Kiired pääsevad aknast v ä l j a paistma. Kiired vahivad maanteele niisuguse hoolega, otsekui tahaksid nad Tootsi pulmarongi silmadega ära süüa ja kui võimalik, allagi neelata. Ainult noorem võsu Benno ei võta sellest «spordist» osa. Noorem võsu Benno ei või kuidagi unustada oma kintsuhaava, mille mamma «muidugi» meelega lõi. Sel ajal, kui teised, tagumikud uppis, aknast välja vahivad, pöörab tema säriseva lihapanni pliidiaugule kummuli ja ütleb iseenesele: «Soo, las nüüd olla!»

«No kurat võtku!» käratab korraga Jorh Aadniel akna juures. «Kui see vana raip, Toots, nüüd hull ei ole, siis olen mina ise hull!»

«Sina oled hull jah,» vastab Ottomar vihaselt, «ega sa muidu minu paiset põleks lõhki litsunud.»

«Sind oma paisega! Oleks neid ajaks sulle kummagi tagumiku peale veel tükki kolm... lõhub jalaga üles nagu mõni türgi täkk. Kas sa tead kah, kuhu sa mulle lõid? Ma oleks võinud saada surmahoobi. Kas sa ei tea, et s i n n a ei tohi lüüa?»

«Võtku sind kodukäija kõige oma «kohtadega»! Kas sa tead, kui valus mul oli? — Ma oleks su «kohast» hammastega kinni võtnud!»

«No vait, vait!» hüüab vana Kiir vahele. «Mis sõimlemine see on! Vaadake, kui te viimati mammale liiga ei teinud. Ah jah, mis sa ütlesid, Jorh — et Toots on hull? Mispärast ta hull on? See tähendab, peris tark pole ta'nd küll kunagi olnud; aga peris hull ikka ka vist mitte.»

«No mõtle ometi, papa, mis hakkab ta selle pulmaliste karjaga Ülesool peale!» vastab Jorh kätega veheldes. «Mis annab ta neile süüa? Mis annab ta neile juua? — Mina tean, tal ei ole mitte, mitte, mitte... ühte keedetud seajalgagi kodus, mitte piiskagi õlut, viina mitte üks tilk. Kuhu ta nad mahutab? — Üksteise kukile? Rajalgi oli kitsas — ükskord suured ruumid. Ei noh, ütle ise, papa, kas niisugune inimene ei ole hull? Ma annaks praegu ei tea mis, annaks oma hoiukassa-raamatu, kui ma aga natukenegi näha võiks, mis seal Ülesool tegema hakatakse.»

«Aga Ülesoole nad ometi sõitsivad,» arvab mamma, «siis tal neile ometi midagi anda on.»

«Kas usud, mamma, tal ei ole mitte midagi peale sea... ja saepuru — neil parandati suvel lauta ja saeti palke.»

«No siis ei tea mina kah, mis ta nendega tegema hakkab,» vastab mamma ning hüüab siis ehmunult: «Oo sa heldene aeg! Kust seda hirmsat rasvavingu ometi peaks tulema?»

XIX

Ja Ülesool on tõesti kõik korras, nagu Teele oma mehele Rajal tähendas. Põrandad on puhtaks pühitud, ees- ja tagakambris on lauad otsakuti seatud ja kaetud puhaste linadega. Pliidil särisevad pannid ja poriseb mitu potti, sest nagu teada, on ühes pajas võimatu keeta mitut sorti toitu ühe korraga, ehk see küll kuskil Itsee riigis juba võimalikuks olla tehtud, kus mõned kokad ühes ning samas pajas 2—3—4 sorti putru korraga keedavad ja seejuures veel nii virgad on, et nad ise jõuavad turul käia ja turunaistega kaubelda. Igal pool võib märgata Teele korraldavat kätt, mis Tootsi südame uhkustundega täidab. Jaa, niisugune osav ja energiline naine on ainult temal, Joosep Tootsil Paunverest.

Suurem üllatus aga ootab noort pere- ja naisemeest rehetoas. Rehetoaski on laud kümne kuni kaheteistkümne inimese jaoks kaetud; laual põlevad tühjadesse õllepudelitesse torgatud küünlad. Keset lauda, kahe süldikausi vahele, on seatud suur plakat, pealkirjaga: Kooliõdede ja koolivendade laud. Rehetuba ise on puhtaks pühitud, isegi puhtaks pestud ja soojaks köetud, otsekui oodataks, et seal praegu hakkavad kirjutama oma uusi romaane mõned tuntud ja tundmatud kirjanikud; jaa, rehetuba on püütud teha koduseks, otsekui loodetaks, et sinna tilgub isegi mõni moodne lüürik. Ahju serval istudes, jalgu kooditades ja kuulatades kilgi laulu,

võiks nende suu ja sulg seal hädapasunat laulda, millest on täis nende süda — sest mingisugune koht, kuhu võiks panna oma pea, peab olema igal inimesel.

«Aga,» hüüab Toots järsku, kusjuures ta ehmunult ahju poole vaatab, «te võtsite ometi apteekri enne ahjust välja, kui kütma hakkasite?»

«Välja ikka,» naeratab Teele. «Ega me teda siis ahju ei jätnud. «Ta kolis nüüd ahju peale, sinna andsime talle magamiskoti ja padja; ütleb enese juba tervema olevat, aga tahab veel natuke puhata.»

Seepeale ronib noor peremees ahjule ja ajab haige sõbraga pisut juttu.

«Noh, nüüd on ta siis käes?» küsib apteeker muuseas.

«Käes!» vastab Toots naeratades.

«Ja olete õnnelik, mh, ah?»

«Hmhühüh.»

«No siis võtke vastu minugi õnnistus ja ronige ruttu maha, sest ma pole veel kunagi kuulnud, et mõni peigmees oma pulmapäeval oleks reheahjudel ümber kolanud. Pärast, kui aega saate, saatke mulle siia üks tillukene pits viina ja klaas õlut. Ah jaa, veel üks sõna. Võib-olla on teil õigus, härra Toots, et te nii tegite, nagu te tegite. Ma olin nüüd ligi kaks päeva teie reheahjus ja mu meelde tuli paar salmi, paar lauliku sõna. «Armastus on ja jääb ikka kõige kõrgemaks loodusepoeesiaks, kahju ainult, et ta on aaloe sarnane, mis õitseb ainult üksainsam kord» — see on esimene. Ja teine: «Ehk armastus meile toob lõpuks küll pisaraid, kuid kõik need kibedad pisarad, mis me pärast valame, on juba ette ära tasutud esimese musuga.» Nii. Nüüd minge. Rohkem pole mul teile praegu enam midagi ütelda, mu noor sõber ja heategija.»

«Ahaa... kahju ainult, et ta on aaloe sarnane...» pomiseb Toots alla ronides ja lisab sinna mõttes kohe juurde: «Apteeker ikke apteeker — armastustki võrdleb ta oma balsum vulnerum kuntsumiga ja aaloega; hea, et ta armastust ei hakanud võrdlema veel mõne teise rohuga, näiteks — nojah, hm-hm...»

Redeli alumisel pulgal jääb ta peatuma, mõtleb pisut, raputab siis pead ja ütleb poolvaljult enese-ette:

«Aga teine sõna, mis ta ütles, oli kuradi tore! Seda lasen ma endale homme veel korrata.»

Varsti algab peigmehegi kodus lõunasöök, mis ei lähe suuremat lahku Raja lõunasöögist; vahe on ainult selles, et Ülesool ei alata seda mitte jumalasõnaga, nagu eile Rajal (õpetaja pole miskipärast ilmunud, ja köster on pühadeaegsest palumisest nähtavasti tüdinud), vaid alatakse vana valge viinaga. Ka pole siin e s i m e s t ega t e i s t lauda, nagu oli pruudikodus, vaid on kõik kolm korraga: eeskambris, tagakambris ja rehetoas; ja istub igaüks sinna, kuhu ise tahab või kuhu ta juhtumisi satub. Ainukese enam-vähem silmapaistvama erandi sünnitab kooliõdede ja koolivendade laudkond, kuid rehetuppagi sigivad mõned «kõrvalised» isikud, nagu rentnik, Lible, veskipoiss, Kippel oma loodetava-oodetava teisepoolega ja veel paar teist. Muidugi hakatakse mõne aja pärast teiste laudade juurde külaskäike tegema ja on laudadevahelist käimist, sõelumist ja kooserdamist omajagu, nagu öeldakse. Ja niisugune sekeldamine näib pulmatuju aina tõstvat. Nii tuleb teine «haldjas» tagakambrist välja, otsib, otsib ja leiabki viimaks oma eilse lauanaabri. «Ennäh, no mis imet sa siin teed, Jakup, kui sa meie juurde ei tule? Vaata, kus mees! Tule parem sinna, ajame paar sõna juttu.» — «Oota, oota, Taavet, lase olla, ära tõmma, näh, ega mul siingi midagi viga põle. Tule parem sina ise siia; näe — siin platsi küll.» — «No küll sa oled kuramuse mees, Jakup, no ütle, kas ma olen sulle midagi keeland või olnd? Tule, tule ära sinna — mis sa jändad!» — «Noh, olgu siis peale, ma tulen, aga joo minuga enne see klaas kokku.» — «Ah, see klaas või? — No minugi pärast — laseme käia! Punu terviseks!» — «Nojah, olgu pealegi Punu terviseks!»

Aeg-ajalt astub mõni pulmaline ees- või tagakambrist rehetuppa ja hüüab kohkudes: «Tohhoo pele, säh — näe, siin kah inimesed laua ümber! Näe, veskipoiss kah seal! No kuule, veskipoiss, milla sa ühekorra mu jahud valmis teed?» — «Mis sa jonnid oma jahudega, ega ma sulle ometi pühade ajal jahvatama hakka! Tule, võta parem üks klahv ja ära kirise oma jahudega.»

Samuti käiakse ka rehetoast vahel vaatamas, mis kambris tehakse; noorpaar peab seal muidugi sagedamini käima ennast pulmarahvale näitamas ja vaatamas, kas laudadel küllalt on söögi- ja joogitagavara. Igal nende ilmumisel tõuseb pulmaliste kära järsku suuremaks, hüütakse elagu! ning laul-

dakse läbisegi; häälte järgi võivad rehetoas olijad üsna kindlasti öelda, kas pruut või peigmees on teataval silmapilgul ees- või tagakambris. Kõige vaiksem laud on seni kooliõdede ja koolivendade laud; ja see laud jääb hoopis vaikseks, kui ärimees Kippel oma harjunud kombe järgi taldriku pihta klõbistab, et jälle, nagu ikka ja igal pool, pidada mingisugust kõnet. Oodates vaatavad kõik ärimehe poole, tema truu lesk on valmis õhku tõusma.

«Ei!» käratab Kippel viimaks, kui ta juba ligi paar minutit on vaikides püsti seisnud. «See on liiga igapäine ja kulunud. Oma tänase kõne pean ma teile sealt ülevalt... parsilt palavalt, nagu öeldakse.»

Nende sõnadega astub ta kähku ahju juurde, ronib mööda redelit üles ja istub ahju servale.

«Siit, austatud koosolijad, pean ma tänase kõne,» algab ta valju häälega oma mäejutlust.

Samal silmapilgul kõhatab apteeker tema selja taga ja nuuskab nina. Kõneleja tõmbab pea järsku õlgade vahele, saadab ühe ahastava pilgu alla ja enne kui keegi kuulajaist aega saab silmi pilgutada, hüppab ta üheainsa ropsuga rehetoa põrandale, kuhu ta mõneks silmapilguks liikumatult lamama jääb, lömakil nagu suur konn. Siis vaatab ta aralt laua poole ja küsib surmani kohkunult:

«Kes kõhis? Kes kõhis?»

«*Pardon*, mina kõhisin,» ilmub apteekri läikiv kolu ahjuservale. «Ma ei teadnud, et see teid kohutab. Loodan, et te ometi suuremat viga ei saanud. Eks ole nii?»

Ehmunud ärimees ajab enese pikkamisi püsti. On näha, et ta nüüd isegi õieti ei tea, mis peale hakata.

«Ei, härra Kippel,» jätkab apteeker ülalt. «Te võite siia tagasi tulla ja rahulikult edasi kõnelda. Mina ei eksita teid enam.»

«Olgu!» heidab ärimees käega. «Pärast... tüki aja pärast. Ma praegu ei taha.»

Seepeale istub ta rõhutult oma endisele kohale ning äigab käega üle otsaesise.

«Kas palju haiget saite?» küsib jumekas lesk osavõtlikult.

«Ei... ei ole viga.»

Kuskilt lauanurgast kostab naeruturtsak, sellele vastab teine... kolmas... Aliide, Teele õde, surub taskurätiku

„Härra Toots mäletab vist veel väga hästi meie suviseid kõnelusi niihästi apteegis kui mujal."

suule ja vahib Lutsu poole otsekui abiotsivate silmadega; otse Kippeli kõrval kihistab keegi tagasihoitud naeru. Ning siis, justkui sünniks see komando järgi, täidab rehetuba korraga hele naerulagin. Seni nii viisakas laudkond on täiesti käest ära, ainult ärimees ise ja lesk istuvad tõsiselt nagu kaks muumiat. Keegi tõuseb laua juurest ja jookseb läkastades kambrisse; rentnik istub kaksiti pingil pead käte vahel hoides; pole näha muud kui tema tugevat selga, mis rappub naeruhoos. Mh-mh-mh-pup-pup-pup käib seina ääres otsekui väike, nii umbes kahehobusejõuline mootor. «Oh sa savikarva ja mustavöödiline kurivaim,» vannub Lible, «olen mina küll asju näinud, aga niisugust...»

On täiesti uskumatu asi, et rehetoa laudkonnast niipea «asja» võiks saada, kuid ometi vaikib varsti naer peaaegu sama järsku kui algas.

«Armsad sõbrad!» hüüab vana apteeker ülalt, rinnuli ahjuservale laskudes ning oma suurt pead niivõrd alla sirutades, kui on vähegi võimalik. «Armsad sõbrad! Seni kui härra Kippel toibub, et võiks edasi kõnelda, tahaksin mina ise teile pidada ühe väikse kõne... või... mitte just kõne... aga nii... ütelda paar sõna, kui lubate.»

«Palume! Olge nii lahke!» vastatakse alt läbisegi.

«Mina olin,» algab apteeker, «kaks ööd ja kaks päeva sellessamas ahjus, põdesin ning mõtlesin järele nii mõnegi asja üle; praegusel silmapilgul kahetsen ma väga, et ma juba varemalt... nii... aastat paarkümmend tagasi, kuhugi reheahju ei sattunud, sest nagu ma nüüd tunda sain, on reheahjul iseäralik mõju isiku mõttekäigu peale. Võib-olla on see tingitud kitsast ruumist, mis ei lase mõtteid minna laiali, vaid neid kokku surub ehk teise sõnaga: kontsentreerib; võib ka olla, et selle juures on olemas mõned füüsilised, orgaanilised või psühholoogilised põhjused — mina ei hakka seda lähemalt uurima, küllalt, kui konstateerin seda fakti, mis praegu nimetasin. Meie noor sõber härra Toots, kes on praegu teie keskel, kelle elus algas eilse päevaga uus ajajärk, teab minu vaateid elu ja asjaolude peale. Need vaated jäid püsima kindlasti ja kõikumata aasta kolmekümne kestes ning olid valatud otsekui rauda; neid ei jaksanud liigutada surnud punktilt ükski vägi ega võim, veel vähem inimese sõna. Härra Toots mäletab vist veel väga hästi meie suviseid kõnelusi niihästi apteegis kui mujal.»

«Hmhühüh,» ümiseb Toots alt. Jälle turtsatab keegi, kuid see ei sütita enam teisi naerule nagu enne. Kõik ootavad tähelepanelikult, mis vanahärra edasi ütleb. Kambrist tulevad mõned pulmalised lärmitsedes rehetuppa, kuid needki vaikivad pea ja hakkavad teiste eeskujul üles vahtima.

«Aga, üleeile, eile...» jätkatakse ahjult, «kui ma vaimus tegin paraadi kogu oma elukäigule ja tegevusele ja tahtsin kõik kokku võtta *in summa summarum*, nagu öeldakse, siis tõusis minus korraga üks uus küsimus. «Kas on see tõesti õigus ja kohus,» küsisin eneselt, «et sa kogu aeg piilusid elu otsekui nurga tagant ja vaatlesid teda altkulmu, ilma et sellest ise oleksid kuidagi osa võtnud? Kas on see õigus ja kohus, et sa teistest surelikkudest eraldusid, põlates nende rõõmusid ja kurbtusi?» Jaa, nii küsisin ma eneselt. Aga pean tunnistama, mu sõbrad ja heategijad, ma ei leidnud vastust. Siis seadsin selle küsimuse natukene teisiti üles, viisin selle nii-öelda e n e s e l e lähemale. «Heakene küll,» ütlesin, «siis ütle vähemalt, kas oled rahul oma möödaläinud eluga ja tegevusega? Kas elaksid jälle nii, kui sulle korraga peaks antama tagasi su noorus ja ilus aeg?» Ja siis oli vastus korraga käes — Ei, nii ei elaks ma enam! Ahaa — siis oli ta mul peos! Algus oli käes. Järelikult polnud ma siis mitte nii elanud, nagu on õigus ja kohus. «Noh,» nõudsin edasi, «aga miks tegid siis nii? Miks ei elanud sa, nagu on õigus ja kohus?»»

Vanahärrat vallutab kõva köhahoog, mõneks minutiks kaob tema läikiv pealagi ahjuservalt; pole kuulda muud kui valju köharaginat, mis rehetoa kõrgest laest hirmuäratavalt vastu kõmiseb. Kuulajad vaatavad kohkunult üksteisele näkku. Parajasti, kui Toots redelit mööda hakkab üles minema, ilmub apteeker jälle nähtavale.

«Mina püüdsin,» kõneleb rohuteadlane pisaraid silmist pühkides edasi, «ennast elust eemale hoida ja kartsin elu nagu kurja koera. Mina olin alati valvel ja valmis kaitsma oma kallist hingerahu, mis pidi olema ülim asi siin ilmas. Liig suur oli minus argtus ja egoismus, et elada täismehe elu, mis oleks enesega muidugi kaasa toonud kohustusi, vaeva ja valu. Nii libisesin ma siis elust läbi, kandes õlal ükskõiksuse mantlit, ilma suuremate kannatusteta; aga ka ilma suuremate rõõmudeta. Ja see oligi pikkade aastate jooksul minu ainsam soov; ei, ma isegi uhkustasin, et ma pole üks neist-

sinastest teistest. Nüüd aga, kus on varsti otsas mu arglik elutsemine, näen, kui vilets on olnud see elutsemine; tunnen, kuidas mu ümber on kohutav vaikus, kuidas lähen hauda või kõdunen kuskil soos, ilma et jätaksin ellu ainustki tühja kohta. Pole kedagi, kes tooks ristikese mu hauale ja kimbukese lillekesi...»

Viimaste sõnade juures hakkab vanahärra hääl värisema, on märgata, et ta võitleb pisaratega; isegi mõne kuulaja silmad lähevad niiskeks. Seal aga kogub ta end jälle ning jätkab ootamatu jõu ja paatosega:

«Nagu ma näen, on siin all enamasti noored inimesed, kelle elu on alles ees. Ja just teie poole, noored, pööran ma nüüd. Ärge kartke elu! Ärge kartke vaeva ja valu! Elule lähemale — on jumalale lähemale. Ärge kartke võitlust — võideldes kasvab jõud. Pole viga, kui te vahel jääte alla võitluses eluga, tähtsam on, kas olete saanud võidu e n e s e üle. Siis vaatate kord tagasi oma teguröömsa, teguvõimsa elu peale ja võite rahulikult õhtule minna, teadmises, et olete annud kõige paremat, mis teil oli anda. Ikka edasi üle hädade ja ohtude inimliku kõrguse poole, et need, kes teid mõistavad, võiksid öelda: Teie inimlik kõrgus!... Elagu elu! Ja kui mul veel midagi ütelda oleks, siis hüüaksin veel kord: Elagu elu! Jaa, teil, härra Toots, pole mitte ainult õigus, nagu ma tähendasin enne, vaid teil on ka võit; jäägu minule viimane. Elage ikka omaenese tõega, tõega, milleni i s e olete jõudnud — siis jääb teile ikka võit ja teistele viimane, kui nad ei jää ilma sellestki. See on kõik, mis ma ütelda tahtsin. Ärge laske endid eksitada, mu sõbrad, vaid olge rõõmsad rõõmsatega; võib-olla tuleb varsti aeg, kus peate tröostima kurbi. Rõõmustage endid rõõmsatel tundidel ja tehke tööd, kui on töö aeg. Muuseas polegi viimane enam kaugel; juba homme-ülehomme ootab meid kõiki töö. Siis põrnitseme, põrnitseme natukene, aga hakkame siiski peale ning lähevad korda meie ettevõtted, niivõrd kui meid aitab jumal ja meie ise. Punkt. Komma. Semikoolon. Ja lõpuks koolon ja hanejalad, sest nüüd kõneleb härra Kippel.»

Natukene aega valitseb rehetoas täielik vaikus, siis plaksutab Arno Tali käsi ja hüüab: «Bravoo! Härra proviisor elagu! Ta elagu, ta elaguuuu...»

Kui apteekrile lauldud elagu! pikkamisi vaikib, pöörduvad kõikide pilgud jälle ärimees Kippeli poole. Poolpurjus Tõnis-

son kakerdab otse tema nina alla, pilgutab oma pisikesi silmi ja ütleb:

«Noh, härra Tossov, laske käia! Koolon ja hanejalad ootavad juba.»

«Oh, las olla pealegi,» vastab ärimees tüdinult, «ma praegu ei taha kõnelda. Võib-olla pärastpoole...»

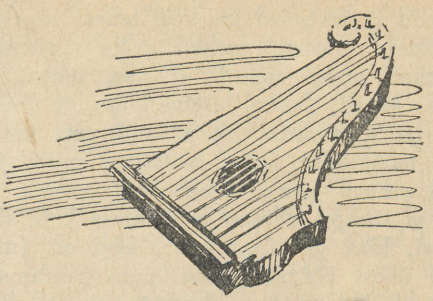

XX

Veel mõni aeg kestab kolmelaualine lõunasöök, siis lähevad nooremad inimesed lausa kärsituks ja hakkavad nõudma tantsu. Eeskambrist viiakse lauad ja toolid osalt tagakambrisse, osalt rehetuppa, tuled pannakse põlema ning hüütakse läbisegi: «Kes mängib? Kes mängib? Kas siin siis tõesti ei ole ühtegi mängumeest?»

Iseenesest mõista on siingi mängumees, nagu neid on igas pulmas.

«Ega ei ole midagi parata,» ütleb Toots veskipoisile, «peate neile laskma kandlel paar lugu. Rajal oli klaver, siin kannel — ühed pillid mõlemad; ja on veel küsitav, kumb neist siin kohasem oleks.»

«Laseme pealegi — mis seal's on,» vastab veskipoiss.

Kui põrand uuesti puhtaks pühitud ja kõrvaldatud kõik eksitavad asjad — algab tants. Veskipoiss tõmbab pea selga, pöörab sellesama pea siis jälle kohe viltu ning lööb suure hooga lahti esimese loo. Mõne minuti järel on Ülesoo eeskamber täis müdinat, kõminat ja trampimist; seal on ametis kõiksugused sääred: pikad, lühikesed, peenikesed, paksud, õiged ja kõverad, nagu nad kellelgi on jumalast antud. Seal on saledaid kehi nagu pihlakakeppe, on aga ka niisuguseid, mis tuletavad meelde pudrunuia; kuid töötavad kõik, niihästi need kui teised ühesuguse usinusega. Seina ääres istu-

vad Virpli-tädid arvustavaid märkusi tehes; tagakambri lävel tonksivad mõned vanemad mehed jalgu tantsutaktis vastu põrandat otsekui vanad sokud. «Uhtsa, uhtsa, õissa, tideritidritt! Mis sa arvad, Jakup, laseme kah õige ühe kahekesi?» Ja kaks haldjat «lasevad» nii, et nad veel enne, kui nad «laskma» on hakanudki, kaks tantsijate paari jalust maha «lasevad». «Lastute» peale komistavad teised, kolmandad, neljandad... ja siis on Ülesoo eeskambris kuhi siplevate jalgadega inimesi, kisa ja kilkamine. Keegi on (muidugi omi jalgu otsides) ühest võõrast jalast kinni haaranud, mispeale hele naisterahvahääl hüüab: «August, kas sa hulluks oled läinud!» — «Ah, kanäe, see on sinu jalg, Mari,» vastab August, «no mis sa siis oma jalad nii laokile jätad!» Keegi on teisele kogemata silma torganud... «Nüüd, Ants, kurat, osta mulle homme uus silm — maksku või rubla.» Keegi istub latsakil põrandal nagu õnnis, vahib oma uuriklaasi ja sõnab peaga noogutades: «Mokas... nagu karu p..... maasikas!» Kaks haldjat, kõige selle viperuse süüdlased, mürisevad ise kah seal kuskil nagu kaks jäära, püüdes teineteist üles aidata. «Noh, lase, lase, Jakup — mis sa jandad!» — «Jah, kos ma lasen, ta istub mul siin kaksiti seljas, raske teine nagu kümnepuudane jahukott.» — «Lase, lase, lase! Uhtsa, uhtsa, õissa, õissa, tideritidritt ja trallallaa!»

Varsti on kord siiski jalul ning algab uus tants. «Ehei, veskipoiss, lase polkat, valtsiga lähevad jalad sassi nagu Kõrt-Pärtli särk pühapäeva hommikul. Lase polkat! Lase polkat!»

Toots on Teelega ainult esimest tantsu tantsinud, nüüd käib ta jälle nagu piduperemees kunagi kambrite ja rehetoa vahet, olles igal pool ja mitte kuskil. Igatahes näevad pulmalised, et Ülesoolgi on peremees majas ja pole siin sugugi halvem olla kui Rajal.

Tagakambris istub seltskond, kes end ei lase põrmugi eksitada nooremate lõbust ega üldse millestki; seal istuvad köster, urjadnik, vallavanem kuskilt naabervallast, üks kaupmees linnast oma selliga ja Lible. Selle natukene imeliku laudkonna juures seisatab Toots pisut ja kuulatab.

«Tapke ometi ära eilne kass!» hüüab kaupmees klaasi tõstes. «Tapke ära eilne kass, ma ütlen teile! Mis te jandate kassiga! Nii. Vaat, nii. Mis? — Ei jäänd maha? Tõmma veel üks särak! Ma tean ise, mis tähendab kass; ma käisin ise

täna hommikul Raja reheall oma südant otsimas... aga kas te võite aimata, mis ma leidsin? — Janu. Hirmsa janu. Proosit! Ah jaa, te ütelge mulle õige, mis oli enne: kas janu või joomine?» — «Janu!» — «Õigus! Põleta! Ei noh, põleta, põleta, põleta! Nii. Nüüd tunnista mulle üles, kellamees: mitu ratast on vankril?» — «Viis.» — «Jälle õigus! Sa oled pagana tark mees, Lible, ma viin su siit ära linna. Kõrveta! Tühjaks, tühjaks! Näed, me kõik joome tühjaks. Nüüd: mitu saba on koeral?» — «Kaks.» — «Õigus! Tsuska! Pidage meeles, mu härrad, meil on siin täna suur ülesanne täita. Meil on Eestis sada viiskümmend viinavabrikut — täna peame selgeks tegema, kui palju tuleb juurde ehitada, et oma maa tarvidust täita. Hopla! Väljaveo jaoks on ise rehknung.»

Siis kuuleb Ülesoo noor peremees sosistamist tagakambri nurgas, mis on piduruumist eraldatud õhukese eesriidega. Toots astub tasahiljukesi lähemale ja kuulatab sealgi.

«No aga üleüldse...» sosistab keegi, «missugune on esimene mulje?»

«Nii... peris kena... ega ei mõista midagi ütelda,» vastab teine. «Aga nii... midagi iseäralikku temas muidugi ei ole.»

«Ei, kas tead, Teele —» sosistab jälle esimene — «ma ei küsinud just küll mitte seda, aga kui sa just selle peale tulid, siis pean ma ütlema, et ta just on natukene iseäralik. Jaan ütleb sedasama.»

«Noh, see läheb aja jooksul mööda. Küll ta pikkamisi mehelikumaks muutub. Ei, ma tean küll, mis sa selle «iseäraliku» all mõtled... jah, ta on küll nii... natukene... Aga ühte pean ma ütlema: rumal ta ka ei ole.»

«Ei, Teele, ega ma seda ei mõtelnudki! Ega sa ometi ei arva, et ma sinu meest laitma hakkan?»

«Ah, mine! Mina ei arva midagi. Aga mis asi see oli, mis sa enne tahtsid küsida? Sa ütlesid nagu...»

Seepeale vastab esimene midagi, aga niivõrd tasa, et Toots mitte midagi ei kuule; arvatavasti kõneldakse nüüd Teelele otse kõrva sisse. Siis kihistatakse tasast naeru ja siis ütleb Teele kaunis valjult:

«Ah, mine sina metsa oma jutuga!»

«Need on Teele ja Imeliku teinepool,» noogutab kuulataja peaga ning läheb sama tasa, nagu ta tulnud, eeskambrisse. «Noh, hea, et see veel niigi läits; hea, et ma veel

rumal ei ole, mehelikumaks võime ju saada, kui seda nii soovitakse.»

Toots poetab enese tantsijate vahelt läbi, et rehetuppa minna, kuid seal äratab ta tähelepanu üks uus, alles hiljuti tekkinud rühm. Lesta, Luts ja Imelik seisavad pliidi nurga juures ja näikse millegi üle aru pidavat. Lähemale astudes kuuleb noor abielumees, et siin õieti millegi üle aru ei peeta, sest kõneleb ainult Luts, kuna koolivennad vaikselt kuulavad.

«Jah, ei,» kaebab paljaspea, kes muuseas täna kaunis keskmisel viisil on tarvitanud kartuli sahvti, «minule on korteriküsimus kõige suurem küsimus siin maailmas. Tartus elades olen ma kõige vähem seitsekümmend viis korda korterit vahetanud, aga pole veel leidnud niisugust, kus võiks elada ja aeg-ajalt pisut tööd teha. Mina ei karda külma ega sooja, rõskust ega kuiva, aga üks, mis ma oma korterilt nõuan, ihkan ja igatsen — on vaikus ja rahu. Kuid just seda pole ma kuskilt leidnud ega vist leiagi enne, kui mind kord tuuakse siiasamasse Paunvere surnuaiale, oma noorema venna kõrvale. See pisikene valgejuukseline poisikene, nagu ta elab mu mälestuses, on siis vist küll minu esimene ja viimane vaikne naaber; temaga, arvan, ei tule meil vist kunagi ütlemist rahurikkumise pärast. Ah jaa, ma kaldusin juba jälle kõrvale oma jutuainest, nagu see on nende harilik komme, kes oma jutustamistes ei suuda loobuda detailidest, kes vahel just nendesamade detailide varal tahavad teha uskumisväärilisemaks ühed kui teised sündmused. Pidin ju kõnelema korteritest. Noojah, nii siis, kuhu ma ka iial kolin — igal pool on juba ees kära, müra ja sekeldused, ainult selle vahega, et see kostab kord ülevalt, kord alt, kord head-, kord kurakätt. Juhtub sedagi, et ülalnimetatud pahe on iga nelja seina taga, peale selle veel üleval ja all. Kõige hirmsam on sattuda köögi lähedusse! Arvan, mulle ei jää nüüd muud nõu üle, kui Tartust hoopis välja kolida ja kuhugi maale elama asuda. Õigupärast, kui ma tahan avalik olla — mida ma ka alati olen püüdnud —, on mul juba kohtki valmis valitud, kuhu asuda. Vist mitte hiljem kui jaanuarikuu esimesel poolel tõmban ma üle... siiasamasse lähedale... Raja tallu.»

«Ahaa!» hüüab Imelik. «Nüüd ma saan aru, kustpoolt tuul puhub. Rajale ikka — kuhu siis mujale; seal ilusad suured ruumid ja...»

«Eei,» tõrjub Luts kahel käel vastu, «ei, ei! Jumal teab, mis sina jälle arvad. Ainult pakku lähen Rajale maailma kära eest.»

«Kuule, Luts,» ähvardab Imelik sõrmega, «ära sa meile puhu, nagu sa seal «Kevades» puhud. Raja talul on sinu jaoks hoopis teine külgetõmbamise võim kui vaiksed toad.»

«Kas tead, Imelik,» ütleb Toots ruttu vahele, kartes, et Luts jälle maailmast ja maast patrama hakkab, «sa ole õige hea mees ja mängi kah paar tükki — las veskipoiss puhkab natukene; nagu ma näen, on tal keel kurgulakke täiesti kinni kuivanud.»

«Võib küll... vana usu peale,» vastab Imelik mängumehe poole sammudes.

«Aga kuidas sina oma korteriga rahul oled?» küsib Luts Lestalt.

«Meil on Taliga päris kena korter, aga... eks meilgi ole oma häda, nagu on igal inimesel oma rist. See hirmus ärimees Kippel... teate... see vedas enese kah sinna meie juurde; suitsetab teine mis kole ja sülgab põrandale. Sa vist panid ise tähele, kui palju on meie korteris kõiksuguseid kalapüügiriistu — need on tema omad.»

«Ei — maale, maale!» hüüab Luts. «See on ainuke pääsemistee.»

XXI

Ja nii, võib-olla ka natukene teisiti, kestab edasi Tootsi pulm.

On juba kaunis hiline õhtutund, kui üleni lumine Lible ähkides rehetuppa jookseb ja Tootsi koolivendade seast pisut kõrvale kutsub.

«Kas teate, noor peremees,» sosistab kellamees saladuslikult, «Kiir on siin.»

«Kiir — siin? Ei, sa, Kristjan, oled peris sõgedaks läinud. Sa ära joo nii palju. Ma ei ütle seda mitte sellepärast, et mul v i i n a s t kahju oleks; ei, mul on s i n u s t kahju.»

«Ei noh, jumala õige, Tootsi-isand — Kiir on siin. Kas te's mind enam sugugi ei usu?»

«Ei usu.»

«Hmh, no vaadake nüüd ometi! Mis sa tahad teha!» hädatseb Lible. «Ma ju ise käisin praegu väljas, nägin teda, rääkisin temaga — mis te's veel tahate? Oodake, oodake, ma seletan teile... Noojah, lähen välja, õiendan oma asjad ära ja — hõkk! — hakkan just parajasti kambri tagasi tulema, kui näen — mees toa nurga taga. «Oot' sa mait,» mõtlen, «see on nüüd kindlasti mõni hobusevaras, kes pulmaliste hobuseid valvab.»»

«Noh, ja siis? Kõnele ometi natukene lühemalt, mis sa korrutad. See põle sugugi tähtis, mis sa iga sammu peal m õ t l e s i d.»

«Ei, laske olla, Tootsi-isand, see on väga tähtis. Noojah, mõtlen, et: «See on nüüd kindlasti mõni hobusevaras», et: «Vaja vaadata, vahest saab kätte». Nihutan ennast tasahiljukesi toa nurga poole, kus mees varjul. Aga mida lähemale mina ennast toa nurgale nihutan, seda kaugemale nihutab ennast mees toa nurgast. «Hee,» mõtlen...»

«Jälle — mõtlen! Küll armastad aga sina mõtelda!»

«Kuis siis, kullake! Ma ju ütlesin kohe.»

«Noh, noh?»

« «Hee,» mõtlen, jah, et: «Niiviisi see asi küll ei lähe», et: «Tänaval sinuga võidu joosta — seda mina, vana mees, küll ei jõua», et: «Lööme õige vembu sisse ja katsume natukene teisiti; läheb õnneks — läheb õnneks, ei lähe — põle midagi teha... teihha, nagu praoski-härra ütleb». Mauhti! lumme pikali.»

«Kes?»

«Mina, mina. Noojah — mauhti! lumme pikali ja kõiksugu loba suust välja, mis aga iganes meelde tuleb; täis mis täis; ääreni täis; üle ääre ajab kah juba. Ootan... Ootan veel natuke ja piilun tänava poole. Venib. Ära sa vana varest vaakuma õpeta! Tuleb. Tuleb ettevaatlikult nagu nugis... aga tuleb. Viimati, jah, et: «No mis sa, kulla mees, siin lume sees teed, kas külm ei ole?» — «Mrrr-ühh!» — «Ei noh, tõuse üles, sa jääd siin sedaviisi varsti kangeks.» — «Mrr-ühh!» Siis vahib mulle otse näkku. Mina temale kah. Muidugi — Kiir. «No mis sul viga on, Lible? Kas süda läks pahaks?» — «Mrr-ühh!» — «Ei, ei, tõuse üles; oota, ma aitan; kes siis lumehange tohib magama jääda.» Ja raputab ja raputab mind kas pagan võtku. Noh, siis mina viimati kah... saan elu sisse ja: «Mis? Kos? Kes? Kos ma olen?» — «Sa oled Ülesool, kulla Lible... pulmas.» — «Mis pulmas? Kus on pulm?» — «Ei, noh, Lible, küll sa oled naljakas mees, kas sa's tõesti enam midagi ei mäleta?» — «Mäleta? Mis asja ma pean mäletama? Mul on külm. Jumal teab, kui kaua ma siin hanges juba põõnutasin.» — «Kas sa siis sedagi ei tea, kus sa enese nii täis võtsid?» — «Kus ma enese täis võtsin? — Lõõ või puuga pähe, lõõ või pressrauaga pähe — ei tea. Mitte midagi ei tea.» — «Oled sina aga mees, Lible! Vaata, põleks mina nüüd jaole saand, siis oleks sa siia ära külmanud nagu kägar. Aga mis oleks naine ja laps ütelnud? Mis sa arvad, mis oleks naine ja laps ütel-

nud?» Noh, siis mina uluma nagu hunt, ja silmi pühkima, ja kõiksugu vigurid tegema justkui määrkass. «Ole sa tuhandest terve, Jorh, — see sa vist oled — jah, ole sa tuhandest terve, et sa mu naha päästsid — seda heategu ei unusta ma surmani!» — «Oh, mis seal'nd heategu või...» tema, jah, et: «Aga kui sa just tahad, Lible, minu vastu tänulik olla, siis mine vaata, mis nad seal sees teevad, ja too minule siia sõna. Kõigepealt vaata, kas neil seal midagi süüa ja juua on. Aga... ära sa jumala pärast kellelegi hinga, et mina siin olen!» — «Ei noh,» peksan mina endale rusikaga vastu rindu, «ega's ma's mõni tänamata loom ole, et ma heategu hakkan kurjaga tasuma. Sina päästsid minu elu — olgugi et see minu elu kes teab mis ta'nd tühja ikka väärt on... kopikat kolm-neli — noojah, sina päästsid minu elu — kas mina siis tõesti niisugune tänamata tõbras olen, et ma sind ära annan. Mina teen heameelega kõik, mis käsid, kulla Jorh, ainult üks tingimine... Jah, et: «Ära sina kah kellelegi ütle, et sa minu siit lumehangest leidsid — mina ei taha seda naermist ja irvitamist ja tänitamist, mis siis tuleb; saab veel naine kuulda ja...» — «Ole mureta, Lible, mina ei räägi midagi, pea aga sina oma suu.» Noh, siis mina, et: «Olgu siis peale, ma lähen ja vaatan, mis nad seal sees teevad ja kas neil kah midagi süüa-juua on», et: «Oodake aga oodake, küll ma toon varsti sõna». Noojah, ja siin ma nüüd olen, Tootsi-isand, vaatan, kas teil süüa-juua on, ja hiilin, mis te siin üleüldse t e e t e, ja tahan muuseas heameelega teada, mis teie s e l l e g a teete, kes väljas on ja sõna ootab. Ta on meil nüüd peos nagu peo, sest minu sisse usub ta kindlasti. Mina oleks ta ju sealsamas võinud läbi tuuseldada justkui takukoonla, aga ma ei tahtnud seda oma käe peal ette võtta ja arvasin, et lihtsat tuuseldamist on talle eilse teo eest ikka nagu natukene vähe; et las Tootsi-isand teeb ise, mis arvab.»

«Ah niiviisi on asjad!» venitab Toots nina sügades. «Ei noh, siis pole viga. Siis on asjad korras. Tead, Lible, mine välja, aja temaga toa nurga taga juttu, ütle, et pidu on täies hoos ja kõike on küllalt. Mina lähen tänavalt ringi ja satun teile otsekui juhtumisi peale. Mis edasi teha — seda näeme. Aga, pane tähele, ära ütle talle ühtki halba sõna, ära anna mingit märki, et me teda kahtlustame. Sa oled tubli mees, Lible, ma annan sulle kuni aasta lõpuni iga päev tubli klahvi viina.»

«Tehtud!» vastab Lible, pöörab kannalt ringi ja läheb välja tagasi.

Toots otsib rentniku pulmaliste hulgast kähku üles ja sosistab talle midagi kõrva.

«Mis?» kargab rentnik vihaselt püsti.

«Tasa! Ma toon ta varsti siia. Olge ta vastu nii lahke kui vähegi võite, seni kui me aru kokku peame, mis temaga peale hakata. Mitte tormata! Peaasi: kuulake, mis mina ees räägin, seda kinnitage teie ja kõik teised tagant järele.»

«Mis, niisugusega!» turtsub rentnik. «Nahatäis kätte ja las laseb jalga.»

«Olge'nd rahulik! Tehke, nagu ma ütlesin — võib-olla saab temaga täna õhtul veel natukene nalja.»

Umbes sedasama ütleb Toots ka oma noorele naisele ja kaob siis pulmaliste hulgast mõneks ajaks.

*

Pehme tuisulume tõttu ei märka Kiir Tootsi enne kui enda kõrval. Siis rebib punapea oma jutu Liblega poolelt sõnalt katki ja tahab jalamaid minekut teha.

«Pea kinni!» hüüab Toots tema käe alt kinni võttes, «see on ju Jorh.»

«Noh, hea küll, Jorh — no mis sa siis tahad?» küsib Kiir kurjalt.

«Mis ma tahan —?» kordab Toots. «Ma ei taha midagi, kulla koolivend; ma ainult imestan, et sa mind nähes kohe vehkat teed.»

«Aga kui see mulle nii meeldib. Niisama võin mina imestada, et sa mul käest kinni ahmad, justkui tahaksid mind kinni pidada.»

«Sind kinni pidada! Kulla Jorh, kes tahab sind kinni pidada? Mispärast peaksin mina sind kinni pidama? Aga ei! Õigus, jah — mina tahan sind tõesti kinni pidada ja viia sinna, kus on sinu kui koolivenna ja kutsutud pulmalise õige koht; tahan sind kinni pidada ja viia pulmalauda ja seada istuma oma paremale käele. See on jumala õnn, et ma juhtumisi välja tulin — ma käisin vaatamas, kas jänesed on ristikheinte kallal käinud, — jah, see on jumala õnn, sest muidu on väga kahtlane, kas sa olekski meile sisse astunud. Kõige-

pealt ei saa ma Liblest enam aru: laseb siin inimest külma käes seista, selle asemel et tuppa paluda.»

«Jah, noh, kas siis mina olen mõni tuppa paluja,» toriseb Lible pahaselt. «Külalisi kutsub minu teada piduperemees ise või läkitab kedagi enese nimel. Kelle nimel mina pidin kutsuma? — Krantsi nimel vist? Peale selle arvan ma veel, Tootsi-isand, et see on teie pulm, mitte minu. Hmh, nagu mul endal ei oleks külm. Mrr-ühh!»

«Ah, sul, Lible, on alati kõiksugu vabandused ja vastu-rääkimised. Sinuga ei saa viimasel ajal enam üleüldse asju ajada,» vastab Toots sama pahaselt.

«Eks olge siis nii lahke, Tootsi-isand, ja ajage ise oma asju. Minu asi on kiriku tornis.»

«Mis sa siis õige tahad, Toots,» küsib Kiir äkki, «et ma sisse tuleks ja pulmalauda, sinu paremale käele istuks?»

«Aga kudas võiks see teisiti ollagi, armas sõber?»

«Seda sa vist küll näha ei saa.»

«Miks siis mitte, Jorh? Nad on seal kõik koos, niihästi minu kui sinu koolivennad ja kooliõed — miks tahad just sina hiilata oma puudumisega? Mis tahad sa sellega näi-data? — Et sa oled meist kõigist suurem? Meist kõigist ülem? ja ei passi meie keskele?»

«Mina pole ennast kunagi kellestki ülemaks pidanud.»

«Seda ma usun. Ja kui me otsekoheselt kõneleme, siis pole sul selleks ka mingisugust põhjust. Meie pole siin keegi üle-mad ega alamad, vaid oleme kõik ühesugused, just niisama, nagu me kord saame seisma jumala palge ees. Eks ole tõsi? Või tuletad sa meelde vanu asju ja pead viha minu vastu? Kui me seda hakkame tegema, siis oleks küll ennem minul sinule kui sinul minule midagi ette heita. Näituseks juba eilne lugu... Jah, tõesti, mul oli valus kuulda su sõnu, mu süda kiskus sees nii kokku, et ma seda täna hommikul pea-aegu hammastega pidin lahti kiskuma ja joonde seadma, aga täna on seesama süda jälle nii rõõmus, et ma kõik, kõik paha võin unustada. Et sulle langes kaela taldrikutäis kuuma suppi — vabanda! — selles olen mina niisama vähe süüdi kui sina tänases tuisus. Selles oli õpetaja süüdi, või õige-mini: pime juhtumine. Ei, vend Kiir, anna mulle oma käsi, unustame kõik, mis oli paha meie vahel, ja tuletame rõõmuga meelde, mis oli head ja ilusat. Tõmbame täna kriipsu alla endisele elule ning teeme kooloni ja hanejalad uue elu jaoks.

Sa ehk võiksid kahelda mu sõnade tõsiduse juures, kui ma elaks praegugi endist elu, see tähendab, kui minu elus poleks tulnud niisugune muutus, nagu ta tuli; aga praegu, kus ma astun üle uue elu läve, või olengi juba natukene astunud, peaksid ometi, ometi tundma, et minu sõnad tulevad sügavast südame põhjast, et neis pole valskust ega valet. Ma olen eilsest päevast saadik kõige vähem viisteistkümmend aastat ja viis kuud vanemaks saanud — kas sa tõesti arvad, et sel, ligi neljakümne-aastasel raugal, veel on sees mõni poisikese krutsik või temp? Ei, armas Kiir, minu sarved on juba maha joostud; pole enam tundagi endist Tootsi, igavest lõhvardit, vargapoissi, kaklejat ja joodikut. Möödas, möödas... igaveseks ajaks... ja veel paariks aastaks peale selle. Kas sa ei märka seda juba minu kõnest, minu toonist?»

«Jah, sa kõneled küll peris iseäralikult; nii pole ma sind veel kunagi kuulnud kõnelevat.»

«Kas sa ei kuule, kuidas ma ohkan?»

«Ohkad küll. Miks ei kuule.»

«Noojah, siis usalda mulle oma käsi, minu truu sõber Jorh, ja tõota, et sa mind samuti saad armastama nagu mina sind... terve eluaja... hällist hauani.»

«Tõotan.»

«Nii. Nüüd luba, et ma sind suudlen meie igavese sõpruse kinnituseks. Nii. Ja nüüd tule minu kotta ja maitse minu rooga, sest... Kudas see laulusalm oligi, mis me koolis õppisime...? «Nõnda on jumal maailma armastanud, et ta...» Mis ta tegi? Ära on läinud meelest.»

«Et ta...» loeb Kiir salmi soravalt lõpuni.

«Nii see oli, jah. Nii, nii. Sul on ütlemata hea meelespidamine, mu sõber. Tule nüüd, lähme sisse, ma kardan, sa võid enese ära külmetada, su tervis on niikuinii nõrgapoolne.»

«Oota natuke — ma ei tea küll veel, kas ma üleüldse tulengi —, jah, ma tahtsin su käest enne veel midagi küsida.»

«Jah?»

«Ütle mulle, Toots, — me oleme nüüd sõbrad — kas naisevõtmine inimese peale tõesti nii hullusti mõjub?»

«Ah, kulla sõber,» ohkab Toots, «parem ära räägi! Üle öö — hoopis teine inimene! Ei, mis sa üksi minust! Vaata Jaan Imelikku ja ütle, mis on sellest rõõmsast ja ülemeelikust koolivennast järele jäänud? Ei, sa vaata, vaata ja ütle, mis on

temast järele jäänud? Ei noh, sa tule ja vaata ise oma silmaga, mis on temast järele jäänud!»

«No aga mis siis?»

«Oh!» pöörab Toots silmad taeva poole pahupidi, «jumala rahu olgu meie kõikidega — aamen! Sa peaks kord ise nägema, mis on Jaan Imelikust järele jäänud. Tule, mu hea Jorhikene, vaatame üheskoos, mis on Jaan Imelikust järele jäänud; tema jäänused istuvad seal kuskil nurgas — atsihh! no vaata, kas ma ei räägi tõtt — jah, istuvad seal kuskil nurgas ja...»

«Ja?»

«Mis «ja»?»

«No sa ütlesid ometi — ja?»

«Oh, jumaluke! Võib olla, et ütlesin kah, kulla Jorhikene, aga või siis minul enam midagi meeles seisab. Ära pahanda ühti, sõbrakene — eks ma ole juba vana ja tönts. Nelikümmend viis aastat ei ole naljaasi. Tule aga tule, pojukene, ära sisse; siin ajab räästast külma lund krae vahele, mis võib tuua kehalikku kannatust ja ihulikku piina. Tule, tule, Aadnielikene, ma räägin sulle siis kambris, missugune hirmus õnnetus meid eila tabas. Kuradi kassid ja koerad — oh sa Jeesukene, misuke hirmus vandesõna tuli suust! — noojah, kassid ja koerad olid kõik meie süldikausikesed ja võinapakesed ja viinapudelikesed katki teinud ja segamini ajanud. Üks kuradi raisk — näh, jälle! Kohe näha, et nelikümmend viis ei ole ikke veel viiskümmend — jah, üks roojane elukas oli veel õllevaadi kraanist hammastega kinni hakanud, oli teist kruvinud ja kruvinud justkui viiuli vinti, seni kui õlu kõik maas. Ei, ega kõike ei või küll mõistmata loomade süüks ajada, võib-olla unustas vanatoi ise kraani lahti, aga maas oli õlu niikunii ja vaat tühi kui kell.»

«No aga kudas te's saite?» küsib Kiir uudishimulikult.

«Eks head inimesed aidanud meid ihu häda sees — ega siis muidu.»

«Ja kes need head inimesed siis olid?»

«Noh, eks neid leidu kah suure küla peale. Rajalt saime kaks kausitäit, vallakasakas Mitt andis ühe, Vanapagan ühe pooliku, köstriemand andis natuke ube...»

«Ube? No mis te nendega tegite?»

«Mis asjadega?»

«Ubadega.»

«Ubadega?»

«Nojah — ubadega. Sa ütlesid ju ise praegu, et köstriemand andis natukene ube.»

«Oh sa jumaluke, siis olen jällegi ära unustanud, mis ma ütlesin. Ei, ma hakkan vist varsti viiekümneseks saama. Aga olgu peale, siis jääb vähemalt see hirmus vanduminegi ära. Tule aga nüüd ruttu, pojukene, näe, külm kisub mu selja juba peris kõverasse.»

«Jah, külm hakkab jah,» väristab Kiir õlgu, «peaks ikke minema küll ja ennast natukene soendama — ega muidu ei saa.»

«Kus sa muidu saad, kulla laps.»

«Aga pea, Toots, vasta mulle enne veel ühe küsimise peale. Ütle, kas rentnik kah seal on?»

«On küll, on küll.»

«No siis ma ei tule.»

«Oo, kulla loomake, Aadnielikene, kui sa teaks, mis rentnik täna teeb, siis tuleks sul vesi silma.»

«Mis ta teeb? Ma arvan, tema pärast mulle küll vesi silma ei tuleks.»

«Oijah, oijah, pai laps — ära niiviisi räägi! Ütle sina, Lible, sa nägid ometi, mis rentnik tegi. Või ei näind?»

«Miks ei näind,» vastab Lible krobiseva häälega. «Ega ma's sellepärast peris pime ei ole, et mul üks silm on.»

«Mis ta's tegi, see rentnik?» usutab Kiir edasi.

«Ütles, et kõrvetab sees; et laseb justkui raudäkkega üles ja alla.»

«Hmhühüh, hmühüh!» täiendab Toots Lible ütlust, «just nii. Südamevalu, hingepiin, kahetsus... ikka sellesama pärast, et ta sinul jalad alt ära tõmmas.»

«Ega siis ometi rentnik selle vahe sees naist põle võtnud?»

«Veel mitte. Aga ta hakkab varsti võtma.»

«Pagan teab...» pomiseb Kiir endale nina alla, «kas maksab minna või ei maksa. Aga noh — olgu! Lähme pealegi.»

Uus pulmaline viiakse otsekohe rehetuppa ja seatakse istuma peigmehe kõrvale, nagu oli lubatud väljas. Lible aga kutsub rentniku rehetoa nurka ja sosistab sellele:

«Küll rääkis Toots, kurat, hästi. Minu rääkis täiesti kaineks. Tuisk kah jäi vähemale.»

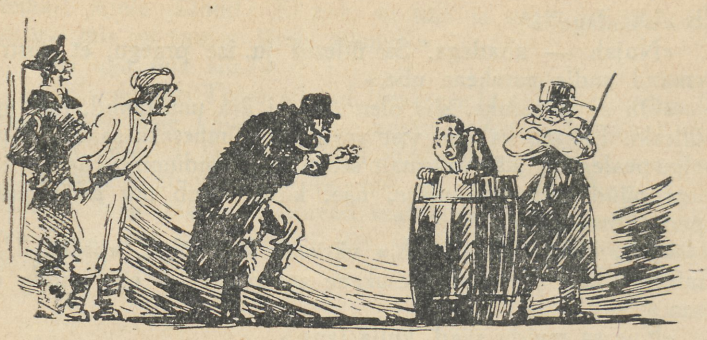

XXII

Muidugi tuleb Kiire ilmumine kooliõdedele ja koolivendadele täiesti ootamatult: peale tema eilset ülalpidamist Rajal on päris veider, et ta Ülesoole tuleb. Algul otsekui võõrastavad teda teised, aga nähes piduperemehe ülilahkust tema vastu, pole neilgi põhjust olla viisakuseta. Kiir sööb natukene, joob natukene ja ajab juttu tänasest ilmast. Kui temalt küsitakse, miks ta nii hilja tuli, siis vabandab ta enese nii ilusasti välja, et lust kuulata. Kõiksugused toimetused ja talitused kodus... mamma natukene haiglane... külaskäik ühe vana hea sõbra juurde, kes teda juba ammugi kutsus... ja nii edasi, nii edasi... Pikukene see taline päev siis veel ära ei ole: pöörad korra ümber — ongi läinud, nagu kits sabaga löönud.

«Õigus, õigus!» kinnitab Toots. «Näe, kaua me siin istume, ammu me tulime Rajalt! — Minu meelest justkui oleks ainult pool tundi sellest ajast mööda läinud. Aga näe: öö varsti käes. Ei noh, mis'nd seda rääkida, kulla Jorh, taliseid päevi — neid justkui ei olekski. See tähendab, natukene neid muidugi on; et neid sugugi ei ole — seda ei saa ütelda. Aga jupid, jupid... nendega ei ole midagi peale hakata. Ja saba neil kah ei ole, et võtaks kinni ja venitaks pikemaks. Ei, päeval ei ole saba — tee mis tahad. Eks ole õigus, rentnik?»

«Ei noh, mis siis viga oleks elada, kui päevadel sabad taga oleksid — muudkui venita!»

«Jah, aga ei ole, näed, sabu.»

«Ei ole,» teeb rentnik peaga kahetseva liigutuse.

«Tuiskab kah mis hirmus,» viib Kiir jutulõnga oma heleda häälega edasi. «Ei tea, milla ta sellele tuisule järele jätab.»

«Tuiskab mis kole,» täiendab Toots. «Mitte silmi ei saa lahti teha. Niisugune paha ilm, et... Ei tea, kui sel tuisul ja tormil inimeste elu kohta kah veel mõni ettetähendus on, siis... Mina ei tea, mis siis küll saab ja on!»

«Mis ettetähendus?» küsib Kiir tähelepanelikult.

«Ei noh, et just niisuguse tuisu ja tormi ajal pidi olema minu pulm... et kui meie elu Teelega kah niisugune saab...»

«Hii, Joosep, kas sa tõesti nii ebausklik oled? — Ma põleks uskunud.»

«Aga mis sa arvad, kulla koolivend! Ega siis inimese saatus mõni peni ei ole, keda sa võid malgaga ees ajada. Peni läheb küll ees, kui sa talle säru annad, aga saatus käib suga ühes, istub sul kukil, ripub kaelas — ähi ja puhi niipalju kui tahad. Peale selle on vanemad inimesed mulle tihti kõnelnud niisugustest ettetähendustest — nad lähevad sagedasti täide; põle midagi t e i h h a, nagu praosti-härra ütleb. Siis nägin veel eile öösi niisugust und, et mitte kõneldagi ei taha... Tontidega oli tegemist.»

Tootsi viimane tähendus annab jutu käigule järsku uue sihi; sel ajal kui eeskambris üks peigmees pruuti otsib, üks jahimees metsa läheb ja jänes ohkab, on rehetoas tondilugude jutustamine täies hoos. Enamasti kõik koosolijad teavad midagi iseäralikku «üleilmlikkudest» asjadest, mõned on koguni ise oma ihusilmaga näinud tonti või kodukäijat või mõnd teist vastikut vaimu. Neil, kellel just enestel pole vaimudega tegemist olnud, neil on muidugi vanaisad ja vanaemad igal jumala ööl kõiksuguse «rämpsuga» rinnutsi koos olnud.

Keset üht kaunis õudset tondilugu tõuseb Toots püsti, patsutab Kiirele sõbralikult õlale ja tähendab:

«Söö, söö, Jorhikene, ja joo. Ole nagu oma kodus, sest sa oled tõesti heade inimeste keskel.»

«Ei tea,» vastab Kiir kõheldes, «vaja hakata ära koju minema — aeg on hiline. Ei tea, kas sinna meie poole peaks hobusemehi olema?»

«Ooh, miks ei ole,» rahustab teda Toots. «Küllalt! Ja kui ei peakski olema — ma lasen hobuse ette panna ja viin su

ise kodu ukse alla. Istu, istu. Aega on. Ma lähen vaatan korra, mis mu pulmalised teevad, ja tulen kohe tagasi.»

Mööda minnes puudutab ta rentnikku õlanukiga, mispeale viimanegi rehetoast tasahiljukesi kaob. Mõlemad mehed kõnelevad tüki aega tagakambris eesriide taga, kus enne sosistasid Teele ja Imeliku proua. Siis läheb Toots rehetuppa tagasi ja kostitab jälle Kiirt, nagu nõuab kord ja on piduperemehe kohus. Rentnik püüab veskipoisi tantsijate hulgast kinni ja tähendab kurjalt:

«Mis sa kõkerdad! Siin on vaja palju tõsisemaid asju ajada kui tantsida. Tule siia!»

Peale selle, kui rentnik veskipoisiga on natukene aega aru pidanud, kutsutakse Liblegi tagakambrisse. Nii ja nii ja nii. «Saad aru, Lible?» — «Küll, küll.» — «No siis mine ja pane ennast valmis; ja vaata, et sa õigel ajal tuled. See asi peab igapidi klappima, muidu ei tule tast midagi välja.»

Lible joob kähku ühe napsi ja kaob kuhugi, rentnik läheb veskipoisiga koolivendade laua juurde, kus asi vahepeal juba niikaugele on läinud, et Kiirele elagu! lauldakse.

«Elagu! Elagu!» säutsub Toots otsekui meelest ära. «Minu kõige parem sõber, Heinrihh Jorh Aadniel Kiir, elagu kaks korda nii vanaks kui Metuusala ja saagu kolm korda rohkem lapsi kui oli Jakupil! Mul on oma sõbrast täna nii hea meel, et ma ei tea, mis ma talle peaks tegema. Ma tõstaks ta heameelega aadeliseisusse, kui see minu teha oleks, teeks ta vonniks, paruniks, krahviks, vürstiks, lööks ta rüütliks ja paneks talle kannused taha ja midalid rinda.»

«Ei, rüütliks võib teda sellegipärast lüüa,» tähendab rentnik.

«Ah võib või?» küsib Toots. «No mine siis ruttu ja too uräädniku käest mõõk. Lööme ta rüütliks.»

«Mis sa sekeldad, Toots,» tähendab Kiir pahaselt vahele. «Istu ometi natukenegi aega rahulikult.»

«Ei, rüütliks, rüütliks!» hüüavad kooliõed ja koolivennad läbisegi. «Koolivend Kiir rüütliks!»

Rentnik toob urjadnikult mõõga ja Toots puudutab sellega kolm korda punapea selga, kusjuures ta ise loeb: «Kiir esimest korda rüütel, Kiir teist korda rüütel ning... Kiir kolmat korda rüütel.»

«Rüütel!» ise tõmbab enese arglikult küüru, vahib üle õla selja taha ja piniseb:

«Ära sa, sunnik, valusti lööl»

«Mine ikke, sõber,» tröösti Toots, «ega ma sind siis sandiks ei taha teha, ma tahan sind rüütliks teha. Nii. Tõuse nüüd üles, küüruta natukene ettepoole, ma pean sinuga veel midagi tegema. Nii nii... veel natukene rohkem.»

Seepeale saab Kiir lappi mõõgaga tubli plaksu vastu tagumikku ja karjatab ai!

«Ei ole viga, ei ole viga,» sõnab Toots ruttu, «mis siis, kui natukene valus oli — selle eest oled sa aga nüüd täisverd rüütel. Rüütel Heinrihh Jorh Aadniel elagu! Hurraaa!»

«Hurraa!» hüüab kogu laudkond.

Sellest silmapilgust peale pöörduvad kõik lauasolijad Kiire poole ainult aunimega: Teie rüütlik kõrgus.

Toots läheb mõõka urjadnikule ära viima, aga kaob ühes mõõgaga nagu vits vette; koolivendade keskele ei ilmu ta enam nii pea. Paar korda vilksatab ta küll läbi rehetoa, — kuid siis näikse teda otsekui midagi otsivat, koolivendade laua juurde pole tal nähtavasti aega istuda. Rentnik viib jutu tontide ja kodukäijate juurde tagasi ning jutustab ühe kohutava loo teise järele. Kuulajad vaikivad. Isegi «tema rüütlik kõrgus» on unustatud. Aeg-ajalt väristab mõni lauasolija õlgu ja vaatab kartlikult selja taha: kas ei seisagi seal juba mõni niisugune elukas, kellest praegu kõneldakse.

Ühe väga vastiku ja õudse loo keskel vaikib rentnik järsku ning vahib üksisilmi rehetoa pimedamasse nurka. Sinnasamasse pööravad teisedki oma kohkunud pilgud. Näha pole nurgas midagi, nurk ainult mustab vaatajale vastu. (Vahepeal on suurem jagu küünlaid lõpuni põlenud, viimsest kahest kustub üks äkki ja arusaamatul kombel.) Aga siis hakkab nurgas kärisedes lööma seinakell. Pidutsejad suruvad endid üksteisele lähemale.

«Üks... kaks... kolm... neli... viis... kuus... seitse... kaheksa... üheksa... kümme... üksteistkümme... kaksteistkümme...» loeb rentnik poolkuuldavalt ning vaatab peale viimast lööki küsivalt laudkonna poole.

«Mis see oli?» küsib ta siis lõdisevalt Kiirelt. «Kell lõi kaksteistkümme? Ei noh, iga kell võib kaksteistkümme lüüa, aga kuidas sai kell üleüldse rehetuppa? Ennemalt seda igatahes siin ei olnud — mina vähemalt ei kuulnud kogu õhtu kohta ühtki lööki.»

«Ega enne ei olnud kella jah,» sosistab keegi.

«Mis see siis tähendab?» kehitab rentnik õlgu. «See on ju... See on ju...»

Jälle vaikib kõneleja järsku, sest korraga hakkab Krants reheall valjusti haukuma ja ulguma. Ja enne kui keegi pulmalistest aega saab selle asjaolu kohta sõna võtta, et oma arvamusi avaldada, koputatakse rehetoa ukse pihta kolm korda.

«Ptüi, raisk!» sülgab rentnik. «Taga parem!»

«Tsst!» teeb keegi.

«Mes ta sitt kopib seal!» ajab Tõnisson enese jalule, et rehealla minna, kuid rentnik haarab vanajõmmi õlast kinni ja surub ta kohale tagasi:

«Istu paigal! Kas sa hulluks oled läinud!»

«Ära mine, ära mine!» arvavad teisedki.

Otsekui hoiatuseks kostab koputamine uuesti, aga juba valjemalt kui enne.

«Kes seal on?» hõikab rentnik.

«Heinrihh Jorh Aadniel Kiir tulgu jalamaid siia,» vastab tume hääl rehealt.

«Mis, mis?» kuulatab rentnik. «Mis sa tahad?»

«Mina tahan Jorh Aadniel Kiirt. Ta tulgu jalamaid siia!»

«Kiirt tahad? Hm...»

Prik-prik-prik, tuleb punapea poolt imelik hääl kuuldavale.

«Eh, eh, eh,» sosistab kahvatanud mehike, «ütle, et mind siin ei olegi. Ütle, et ära läks.»

«Kiirt ei ole siin. Kiir läks koju.»

«Ta on siin!» põrutab vihane hääl ukse taga. «Sa ära valeta mulle, muidu võib sinugi käsi väga halvasti käia. Heinrihh Jorh Aadniel Kiir tulgu silmapilk siia, muidu teen ma peenikeseks kogu pulmarahva ja hävitan Ülesoo talu. Kuuled?»

«No ega ei ole midagi parata,» laiutab rentnik käsi, «ega niisuguse isandaga ei maksa vaielda — mine pealegi, Kiir.»

«Ei, ei, ei, ei!» peidab Kiir enese teiste selja taha. «Mina ei lähe. Mina ei lähe. Jätke mind rahule. Kutsuge urjäädnik, las tema läheb; mih-mih-mina küll ei lähe.»

«Veider inimeseloom! Ta tahab sind, ega ta urjäädnikut ei taha. Ega's ometi terve pulmarahvas ja Ülesoo talu sinu pärast kannatama ei pea. Mine ruttu!»

«Jäta rahule!»

«Ma küsin viimast korda,» hüütakse rehealt, «kas tuleb Heinrihh Jorh Aadniel siia või ei tule ta mitte?»

«Tuleb, tuleb,» vastab rentnik veskipoisile silmadega märku andes, mispeale mõlemad tugevad mehed punapea kinni haaravad ning sipleva ja viriseva rätsepa rehealla viivad.

«Mis te arvate, sõbrad, mis see tähendab?» küsib Lesta tasa.

«Ei,» arvab ärimees Kippel, «see on siin üleüldse niisugune imelik kotus. Rajal ei olnud midagi sellesarnast.»

«Tähendab, mis see tähendab,» ütleb Luts muiates, «aga klaasikese õlut võiksime ikka võtta... nagu südame kinnituseks. Neid on seal kolm ühe vastu — ma arvan, asi pole sugugi nii traagiline.»

*

Vaevalt on rentnik ja veskipoiss tõstnud Kiire üle rehealuse läve ja ukse enese järel kinni lükanud, kui neile mingisugune kole hirmutis põleva laternaga vastu astub. Hirmutise nägu on must kui süsi, suured, sinised prillid varjavad ta silmi, palgeid ja lõuga ümbritseb tuhakarva-hall habe, peakatteks on laiaservaline, kulunud ja katkine kaap, missuguseid mõnes talus tarvitatakse rehepeksu juures. Seljas on koledal elukal karvane vammus otsekui pahupidipööratud mustakarvaline kasukas, kuna ta jalad on peidetud määratutesse viltsaabastesse; üldse tuletab «ilmutise» alumine kehajagu oma kohmakusega meelde ennemini karu kui mõnd viisakat ja virka kodukäijat, missuguseid öeldakse ilmuvat enamasti valges rüüs. Hädast ja ohust hoolimata paneb lõdisev Kiir tondi varustuses siiski üht asja tähele, mis mõnes teises olukorras isegi nalja võiks sünnitada: otsekui kaelarätiku asemel on tondil kaela ümber jäme verivorst. Edasi näeb Kiir nagu läbi udu, kuidas Krants saba jalge vahele tõmbab ja enese vingudes rehealuse nurka surub. Aga peale seda ei näe õnnetu punapea hirmu ja ahastuse pärast enam midagi. Kõik tema meeleheitlikud põgenemiskatsed jäävad tagajärjetuks, sest rentniku ja veskipoisi käed hoiavad teda kummaltki poolt pihtidena kinni.

«Kas see on Heinrihh Jorh Aadniel Kiir?» küsib tont laternat Kiire nina alla torgates.

«On küll, tondi-härra, või kes te olete,» vastab rentnik.

«Hea küll,» müriseb tont, «siis tulge mulle järele ja hoidke, et teist keegi tagasi ei vaata.»

Seepeale avab koletis rehealuse väravad ning sammub läbi tuisu ja umbse lume otseteed sauna poole, ilma et ta ka ise kordagi selja taha vaataks. Rehealuse väravad lähevad äraminejate järel otsekui iseenesest kinni, väljas pole midagi kuulda peale tuule vihina ja vingumise.

«Viige ta vihtlemisesauna,» kamandab tont sauna juurde jõudes.

Sauna esikus laseb ta Kiire ühes saatjatega, õigemini kandjatega, enesest mööda ning astub ise viimasena järele.

«Nii,» ütleb ta laternat lava servale seades. «Nii. Sinuga, kirikumõisa rentnik, niisama sinuga, Paunvere veskipoiss, pole minul midagi pistmist — minule on täiesti ükskõik, kas teid ilmas on või mitte — aga siiski nõuab viisakas komme, et ma end teile esitlen. Saage siis teada, et ma pole keegi muu kui kuulus pulmatont Kärt-Härt-Märt-Kört-Jört-Priks-Praks-Trimps-Tramps-Trull.»

«Väga rõõmustav!» teevad rentnik ja veskipoiss sügava kummarduse.

«Jaa, nii on minu nimi — nüüd te teate, kellega kõnelete. Enne kui ma siin hakkan asju ajama, pean ma tegema veikse sissejuhatuse. Mina olen kaugemalt sisse rännanud, võib-olla on siitnurga rahvale veel teadmata, mis tähendab õieti see nimetus: pulmatont. Asi on nii. Pulmatondil on õigus võtta iga pulmapeo söögi- ja joogitagavarast üks kümnendik osa oma kasuks. Meie, pulmatondid, nimetame seda eneste keskel pulmakümniseks. Noh, nii oli ka eila Rajal. Seal oli süüa, seal oli juua, seal oli kõike seda, mis on suupäraline niihästi inimestele kui tondile. Muidugi mõista panin mina oma seadusliku kümnise varsti pintslisse ja veel natukene peale selle. Noojah, veel mõtlen ise: «Põle viga, homme saab Ülesoolt peaparandust, las olla täna pealegi pisikene pulmatuju.» Tehtud! Lasen täna hommiku vara õlpsaku-õlpsaku siia, et nüüd ma õige võtan. — Ei viina- ega õlletilka ees. Õllevaat tühi, viinapudelid katki, süldikausid segi — justkui minu kiuste kõik ära hävitatud. Ei kedagi — jalad selga ja Sopastesse oma tädi juurde nõu küsima. Tädi on nõid ja tema nimi on Oo-Taa-Tenatene-Toosmama-Lott. «Ei,» ütleb tädi, «ei, kulla Kärt, see põle mitte sinu kiuste tehtud; see on tehtud piduperemehe enda kiuste.» Heakene küll, ma olin haige peaga

ikka hulk maad ära käinud, jalad villis ja paha maik suus; muidugi kargas mul lõhkuja peale hing täis. Noojah, et: «Ütle siis ometi, tädi, kudas selle mehe nimi on, kes Ülesoo pulmakraami ära hävitas?» Seepeale tädi: «Tema nimi on Heinrihh Jorh Aadniel Kiir.» Tehtud! Lõõn tädile patsi ja teen pai, silitan tädi kassi ja lasen jälle jalga, et vahest saan kuidagi kätte sellenimelise mehe. Ennäe — vasta ööd komberdab see mees ise kah Ülesoole pulma!»

Tondi hääl, mis alguses sügava bassina kõlas, läheb aegajalt peenemaks ning lõpuks tuleb välja, et tont on täiesti pudikeelne mees, otsekui oleks tal suus mõni kork või natukene praeguse aja tšekileiba.

«Noojah,» jätkab koletis, «nagu ma juba enne ütlesin, põle mul sinuga, rentnik, ega sinuga, veskipoiss, mingisugust pistmist; seda enam on mul pistmist, nagu te isegi arvata võite, Heinrihh Jorh Aadniel Kiirega Ütle mulle sina, Jorh Aadniel, miks lõhkusid sa puruks ja ajasid segamini kõik söögi- ja joogitagavara Ülesoo sahvris? Miks avasid õllevaadi kraani? Ütle! Ma võin oodata natukene, aga palju ei oota ma kogunisti.»

«Mih-mih-mina põle midagi teind,» piriseb Kiir nutuselt.

«Valetad!» käratab tont. «Pane tähele, Jorh Aadniel, vale eest saad sa veel ise palga.»

«Ei noh, höh-höh, mina põle tõesti midagi teind.»

«Ah nii! Sa tahad siis minu vana tarka tädi valelikuks teha! Mine, veskipoiss, tee tuli alla ja aja mulle seal keema üks pajatäis vett. Ma tahaks teda õige keeta nii umbes kolmveerand tundi ja vaadata, kas ta siis ütleb õigust või mitte.»

«Püha ristike!» pomiseb rentnik. «Kolmveerand tundi!»

Tirr-tirr-tirr... annab Kiir endast jälle imelikku häält.

«Mis sa ütlesid?» küsib tont, kätt kõrvalehe juurde pannes. «Sa nagu ütlesid midagi, Jorh Aadniel? Minul on viletsad kõrvad, kui sa midagi ütled, siis ütle kõvemini. Mis ta ütles, rentnik?»

«Ta ei ütelnud midagi, aulik tondi-saks, ta laulis natuke.»

«Hmhühüh,» uriseb tont otsekui iseenesele, «tubli p... on niisama hea kui pool laulu. Las ta laulab pealegi, seni kui vesi keema läheb. Eks me näe, kas ta siis ka veel laulab, kui ta juba katlas istub. Lase jalga, veskipoiss, tee, mis sind kästi, muidu panen su Kiirega kõrvu istuma — krrrahh, tšumm, viss-viss-viss!»

Parajasti, kui veskipoiss esikusse tahab minna, koputatakse sauna ukse pihta kolm korda. Veskipoiss põrkab kohkunult tagasi.

«Kes seal on?» hüüab tont vihaselt. «Mis sa kolad?»

«Törts.»

«Ahaa — Törts! Tule sisse! Sind ma ootasingi kõik see aeg.»

Lävele ilmub veel üks tont, aga pisut jälgim kui esimene.

«Noh, kas tunnistas üles?» küsib uus juurdetulija.

«Jah, kus ta üles tunnistas!» vastab esimene tont. «Raiub vastu nagu tuld. Praegu hakkame vett keetma.»

«Põle viga! Põle viga! Ma tõin ühe tulise ora kah ühes, et vahest ehk läheb tarvis. Ta on nüüd küll natukene ära jahtunud, aga eks ma aja ta paja all uuesti heledaks.»

«Püha ristike! Püha ristike!» hüüab rentnik väriseva häälega.

«Ära ütle nii!» käratab tont. «Mistarvis sul seda on vaja ütelda? Mina põle küll just peris paharet — Törts kah ei ole — aga siiski, mistarvis seda ütelda, kui ilma läbi saab.»

«Eh, eh, eh...» hakkab Kiir korraga kogelema, «noojanoh, mih-mih-mina lõin jah katki paar süldikaussi... jah, jah, eh...»

«Mis sa ütlesid?» paugub tont, «— Lõid katki paar süldikaussi? Vale! Sa lõid nad k õ i k katki ja trampisid segamini. Veskipoiss — tuld! Törts — ora!»

«Eh, eh, eh, jah, trampisin küll, jah... Andke andeks, härra, härra...»

«Ahaa — see on juba teine jutt! Aga mis sa viinapudelitega tegid? Räägi õigust!»

«Kah, jah, jah, ikka sinnasamasse... aa-aa-andke andeks!»

«Kes käänas õllevaadi kraani lahti?»

«Mih, mih, mih... tirrr... mina.»

«No vaata! Vaata sinagi, Törts, ja vaadake teie kah, rentnik ja veskipoiss, — missuguse mehega meil on tegemist! Ja niisuguse mehe lõi Joosep Toots veel täna õhtul rüütliks. Oi, oi, oi! Ma ei tea, mis ta arus oli? — Nojaa, ta ei teadnud, vaene mees, et see, keda ta rüütliks lõi, on suur kelm ja valelik, kelle jaoks ei ole õieti ühtki seisust siin maailmas. Aga et ta siiski oli kelmist võetud, siis peab ta kohe jälle kelmiks tagasi saama. Edaspidigi nuhelgu teda jum-jum-jummeli-jummeli-pumm-pumm-pumm!»

Viimaste sõnadega haarab tont nurgast tuhase ahjuluua ja kõrvetab sellega Kiirele kolm korda vastu kaela, lugedes: «Kiir esimest korda kelm, Kiir teist korda kelm, Kiir kolmat korda kelm!»

«Nii,» võtab ta peale seda jälle sõna, «nüüd oled sa vähemalt seisusest ja aukraadist lahti, mida sina võisid ainult rüvetada. Ja nüüd, kus sa jälle oled harilik kelm, ütle mulle, Jorh Aadniel, mis asi ajas sind tegema niisugust mõistmata tegu?»

«Oh, mah, mah, ma ei või seda inimest, seda Toh-Toh-Tootsi, kannatada silma otsaski.»

«Ja sellepärast tegidki?»

«Jah, jah, sepl-sepl-sellepärast tegingi. Aa-aa-andke andeks!»

«Hm...» raputab tont pead, «kuidas võin ma andeks anda niisugust tegu! Minule ka ei meeldi mitmed inimesed, aga sellepärast ei lähe ma veel nende varandust lõhkuma. Heakene küll, et sa'nd heaga üles tunnistasid, siis jätame pealegi kuuma vee — hakka siin veel öösi solistama.»

«Aga ärge, pai, kulla tondi-härra, oraga kah midagi tehke,» palub Kiir pisarsilmil.

«No olgu, jätame siis ora kah kõrvale. Kuuma vee ja ora asemel — aga mõlemad olid justkui noatera peal — noojah, kuuma vee ja ora asemel tõstke ta siia tünni, siin on veel umbes poole osa külma vett; siis loen ma talle sõnad peale ja las lippab.»

«Õh, õh, õh!» teeb Kiir külmas veetünnis, kuid tont loeb üsna rahulikult, otsekui poleks see tema asigi:

«Kivirünta - punta - änta - paravänta-vasviilingi suskitavaara, ass-sarapilli-jassi-karlitteri-jonni-aikukkuri-leijooni.»

«Valmis!» ütleb ta peale seda. «Roni nüüd tünnist välja, võta rehetoast oma palitu ja müts ja lase kodu poole. Ja hoidku sind jum-jum-jum-meli-jummeli-pumm-pumm-pumm, kui sa tagasi vaatad! Ja oota — pea kinni! — niipea, kui sa risttee peale saad, loe seitse korda: Kivirünta-punta-änta... nii, nagu mina praegu lugesin. Kui sa selle tegemata jätad, siis tulen ma sind hommen jälle vaatama. Nii. Lase nüüd! Krrraa-krrraaa-krahh!»

Kiir lipsatab sauna uksest nii ruttu välja, otsekui oleks teda oraga tagant tõesti torgatud. Paar silmapilku kostab põgeneja sammude müdin väljast, siis pole muud kuulda kui tuule

ulgumist sauna korstnas. Aga saunas kisuvad endid naeru käes kõverasse kaks tonti ja kaks inimest.

«Ooh-ooh-ooh,» hädaldab rentnik läbi naeru, «kes võis arvata, et pulma lõpul veel niisugust nalja saab! Oh, sa kuradi Toots oma tonditamisega!»

«Mh-mh-mh, pup-pup-pup,» vastab tont, «teil on hea naerda, aga katsugu meie Kristjaniga, kudas me oma silmnäod tahmast puhtaks saame!»

*

Kiir jookseb rehetuppa, haarab sealt oma kasuka ja mütsi ning laseb kodu poole nagu «lepatse» reega. Ptüi, ptüi, ptüi! Veel üks kord ptüi! Küll oli aga tegemist! Alles ristteel vaatab ta aralt tagasi ja pomiseb: «Kivi... kivi... kivi... rünta... rünta.» Muidugi ei läbe ta nõiasõnu seitse korda ütelda, pealegi ei mäletagi ta neid enam õieti. «Võtku tont tonti!» heidab ta käega. «Vaja katsuda, kuidas koju saab!»

Kodus laseb unine papa ta uksest sisse ja küsib:

«Kus sa ometi olid, Jorh, selle õndsa aja?»

«Käisin niisama... vaatamas,» poriseb poeg tusaselt vastu.

Aga parajasti, kui Jorh oma märgi pükse truubi juurde kuivama seab, hakkab noorem vend Benno voodis vähklema-rähklema ning tuleb eeskambrisse solgiveepange juurde oma asju ajama. Vanema venna toimetust nähes katsub temagi neid pükse ja tähendab:

«Eila kõrvetasid nad sind kuuma veega, täna leotasid külmas vees... ma ei tea, missugust nahka nad sinust tahavad parkida.»

«Käi magama, punnsilm!» käratab Jorh kurjalt.

XXIII

Aga ei parane ükski pidu, kui võõrad ei vähene. Sedasama võib öelda ka Tootsi pulma ja pulmaliste kohta. Kesköö on ammu möödas, rahvas roidunud ja unine, lähemal elavad võõrad sõidavad koju. Sõidab urjadnik ja vallavanem, sõidavad Loigu ja Lepiku omad, magavad lapsed süles, teevad minekut ka rentnik, Lible ja veskipoiss. Uhmardu August võtab köstri ühes emandaga peale ja kihutab teistele järele. Jaan Imelik mässib kasukasse oma noore ilusa naise ja ütleb talle otsekui troostiks: «Pole viga! Tunni aja pärast oleme kodus.» Neile, kes ööseks Ülesoole jäävad, tuuakse õled kambrisse ja rehetuppa ning antakse katteks vaibad, palitud, kasukad, saanitekid. Kaks haldjat magavadki juba tagakambri nurgas kaelakuti, norisedes nii valjusti, et seinad põruvad ja lubi laest maha pudeneb. Kaupmees ja sell tukuvad laua juures. Tõnisson ronib reheahjule apteekri kõrvale ja hõikab alla, et tal seal sama hea on magada kui taevalakas. Kippel saadab oma jumeka lese tagakambrisse naiste seltskonda; endale teeb aseme rehetuppa... Ja nii tuleb rahu ja vaikus pikkamisi Ülesoo tallu, kus möödunud päeval oli nii palju elu ja liikumist, kus pühitses Joosep Toots Raja Teelega oma pulmapidu.

Viimasena lahkub Ülesoolt Toots ise Teele, Lesta, Lutsu, Tali ja Raja noorema peretütre Aliide seltsis, sest majas

pole tõesti enam kohta, kus võiks mõnusamalt välja sirutada roidunud keha.

Teisel hommikul on noorpaar jälle varakult Ülesool. Peale hommikusööki lahkuvad kaugemaltki pulmalised, soovides rahu ja rõõmu sinna tallu. Toots ise viib Kippeli ja kasukasse mässitud apteekri vaksalisse, kuna Lesta, Luts ja Tali Saare hobusega sõidavad.

Varsti tuleb rong...

Arno Tali seisatab vaguni trepil, võtab mütsi peast ja laulab Tootsile:

«Rõõmu, rahu soovin-jätan siiski teile,
kuni ükskord jälle näen mina teid!»

1921.

ARGIPÄEV

Pildikesi Paunverest

I

Mõni aeg pärast Tootsi pulma tulid Paunveresse jumal teab kust kohast ja mil kombel kaks õde, Juuli ja Maali, ning asusid elama pagarimajja. Juuli oli ameti poolest õmbleja, Maali kampsunikuduja. Neiude perekonnanimi on nende ridade kirjutajal meelest läinud, ja kuigi ta selle praegu kuskilt leiaks, siis ikka ei jääks talle muud üle kui seda nii või teisiti moonutada, sest kunagi ei maksa endale vihamehi külvata — need kasvavad ise. Muuseas jõudis nende lugude autor sellele otsusele juba siis, kui tal oli tegemist isand Kippeliga enne Tootsi pulma. Nimetatud isikute perekonnanime pole niihästi lugejale kui jutustajale tarvis ka teisel põhjusel: varsti andis Paunvere rahvas õestele hoopis iselaadi nimed, mis silmapilk avaldatakse, niipea kui tuleb paras aeg. Vanem õde Juuli, õmbleja, oli pikk, kuivetunud ja kandis alati tulipunast kübarat; ta oli nii pikk, et peaaegu ulatus pagarimaja ülemise korra aknast sisse vaatama. Ta luisi, aga võrdlemisi laiu õlgu ehtis ootamatult pisike pea, mis oleks paistnud veel väiksemana, kui seda — vist omakorda ootamatult — poleks ümbritsenud üpris lopsakas süsimust juuksepalmik. Milles aga polnud midagi ootamatut, olid neiu rahulikud sõstrakarva silmad, mis üsna heasüdamlikult vaatlesid

jumala ilma ja inimesi. Korraliku töö, mõõdukate hindadega ja lahkuse tõttu tellijate vastu sai ta varsti kohalikkude neiude ja naiste sõbrannaks; meeste, eriti noorte poiste lõuad ei taht-nud kaua kinni seista ning tagaselja oldi õmblejat väga vahva pilkama tema kasvu pärast. Teine õde Maali läks esimesest niihästi välimuselt kui ka iseloomult hoopis lahku. Lüheldane, paks, kastanijuukseline, oli ta alati ja igal puhul valmis naerma üksköik kelle ja mille üle; vanema õe mõõdukas tõsi-dus ei mõjunud temasse põrmugi. Esimesel veerandtunnil võis teda pidada lihtsalt edevaks tüdrukuks, kes üksnes naeris ja naeris, kuid esimene veerandtund petab tihemini kui tihti; tõe-likult leidis Maali aega naermiseks, aega tööks, kodusteks talitusteks, isegi söögikeetmise mure oli tema õlul. Mis peab ühelt noorelt neiult veel rohkem nõudma, kui me ise vaevalt niigi palju teeme? Maali oli liikuv, elu- ja teoröömus neiu, vaatas mõningatele viperustele kaunis kergelt ning võis isegi siis naerda, kui vanem õde mõnikord videviku ajal käsi-põsekil akna juures istus ja nukralt välja vahtis.

Nii elasid õeksed juba mõni nädal rahulikult oma uues elukohas Paunveres, tegid tööd ning said hästi läbi niihästi teineteisega kui ka ümbruskonna rahvaga.

Aga ... kadedus on kihvtitaim, nagu ütleb vana kirjanik J. Järv.

Nagu lugejad eelmistest lugudest ehk mäletavad, elas Paun-veres juba peaaegu veeuputusest saadik kuulus rätsepmeister Kiir. Sama meister pidas end aastakümnete kestes üsna õigu-sega Paunvere rätsepmeisterlikuks ainuvalitsejaks, sest ainult paar või kolm korda oli mõni teine nõelakuningas julgenud tema võistlejaks hakata. Võistlejate eluiga oli aga Paunveres alati üürike, sest kuulus meister tegi varsti nad naeruväärseks rahva silmis, «sõi» nad lihtsalt välja 7—8-verstalisest piir-konnast. Aja jooksul andis jumal Kiirele tööjõudu lisaks, viimasel ajal töötati juba $1^1/_2$ paari kääridega ning osteti teine õmblusmasin juurde. Ajanõuetega kaasas sammuv meister läks pärast nii kaugele, et ta vaiksematel aastaaegadel, kus meeste-rahva-tööst nappus kätte tuli, isegi nn. naisterahva-tööd tagasi ei lükanud. Igatahes — nagu meistergi oma kõnes sageli ütelda armastas — igatahes, jaa, tööd oli seni Kiirte kodus ja leiba ka; aeg-ajalt koguni sündis niisugune lugu, kus sajaline või teine linna intressile viidi.

Aga nüüd korraga käratas pikne tulisest taevast: see pöö-

rane, õngelati-sarnane undrukulappija, kes asus pagarimajas, ei leppinud üksnes naisterahva-tööga, vaid koguni kippus meesterahva-töö, s. o. tema, Kiire leivakannika kallale. Nii ulatusid jutud meistri kõrvu ning kinnitati mitmelt poolt: va punamütsiga mamsel olevat selle ja selle elaniku pojale õmmelnud ülikonna ja palitu. Muuseas tõendas meistri enda noorem võsu Benno, et paaril tema koolivennalgi juba «uue» õmbleja ülikond seljas olevat. Ja peaasi: punamütsiga mamsli tööd hakati ikka rohkem ja rohkem kiitma.

Niisugune asjade olukord ajas kadeda rätsepmeistri marru. Ta tõmbas kõik registrid lahti ja tõrvas uut õmblejat nagu katust; kuid kõigil uutel kui vanadel võtetel, mida oli tarvitanud oma võistlejate mahategemiseks, näis seekord olevat liiga vähe mõju. Ühel pühapäeval pidi ta kirikuõues oma enese selja taga kuulma järgmist kahekõnet.

«Ei,» ütles keegi talunaine teisele, «mis sa sinna lähed! Lähme parem Pikk-Juuli juurde, see on palju odavam ja teeb paremini, kui vana Kiir teebki. Näe, selle pojale — kes ta'nd oligi? — justkui valas palitu selga.»

Igatahes — et jälle öelda vana meistri sõnaga — oli Pikk-Juuli palju suurem võistleja kui kõik endised kokku ja palju pikem võistleja kui kõik endised eraldi. Võib-olla tuli see sellest, et Pikk-Juulil oli tegemist kõigepealt naistega, ja ometi on tuttav lugu, et naiste seas on alati kergem leida poolehoidu kui meeste juures, olgu kas või vanal paharetil endal.

Loomulik ja enesestmõistetav on, et ühes papaga ka ta kolm imekena poega õmbleja vastu viha kiskusid... kui ärivõistleja vastu. Mamma Kiir seevastu võttis «asja teisest küljest üles» ning püüdis rohkem õeste minevikus ja isegi praeguses eravõi nn. intiimelus tähtsaid uurimusi toime panna. Jaa, jaa, jumal teab, kes nad veel enne võisid olla ja kust nad üldse olid pärit. Vaata, kas te pole tähele pannud, Krimsli tädi... Ei, ei, niisuguste linnukestega peab ettevaatlik olema! Jne., jne.

Iga kord kui meistri vanemal pojal Heinrich Georg Aadnielil oli poodi asja, läks ta pagarimajast vihase «määrkassi» näoga mööda ning sülgas head- ja kurakätt, otsekui oleks mehikese süda Pikk-Juuli läheduses pööritama hakanud; mõttes aga otsis Jorh alatasa uusi põlastavaid nimetusi, mis oleksid vastiku õmbleja võinud saata rohkem naeru ja pilke alla.

Et õmbleja Paunveres «uus» oli — see oli fakt, nii polnud ka nimetuses «uus õmbleja» midagi haavavat; et ta aga pikk oli ja teda «Pikk-Juuliks» hüüti — eks klappinud seegi karvapealt, ega võinud seegi võistlejale sünnitada suuremat meelehärmi. Vaja oli välja mõelda hoopis teistsugune nimi, nimi, mis torkaks nagu nõel. Ja pigistaski varsti punapea kinni ühe silma, kihistas naeru enese-ette, tegi kõiksuguseid näovigureid ning hakkas kangekaelselt levitama oma vaimuteravuse pärleid, nagu Kaelkirjak, Piksevarras, Kirikutorn jne. Kuid hoolimata vaevast ei läinud ükski neist nimedest «läbi»; õmblejat kutsuti rahva seas nagu ennegi kas «uueks õmblejaks» või «Pikk-Juuliks».

Siis aga korraga anti kuskilt (igatahes mitte Kiirelt) Juulile lisanimeks «Jaamaülema Abi» ja niisugune ülbe nali võis väga kergesti olla ühenduses nimetatava punase kübaraga. See nimi jäi jalamaid pidama ja püsib võib-olla tänapäevani.

Peaaegu samal ajal austati ka nooremat õde Maalit omal viisil. Keegi (mitte Kiir) oli kunagi sorinud üht molleriaegset ajalooraamatut ning oli sealt leidnud keskaja kuninga Klodvigi pildi. Sellel kuningal olnud nii umbes arssinapikkused kingad jalas, justkui sihvid... *muidu pole tast suuremat asja olnud.* Juhtumisi olid ka Maalil kaunis suured jalad... Ühe sõnaga: sellest ajast saadik tunti õekseid, kes elasid pagarimajas, enamasti «Jaamaülema Abi» ja «Klodvigi» nime all.

Nii võtku neid ka lugeja.

Georg Aadniel raputas pead: seda oli ikka nagu vähepoole; nõelu, nõelu oleks neile vaja olnud sinna pagarimajja! Kees ja kees noore Kiire südames hirmus viha õeste vastu, justkui oleksid nemad süüdi olnud punapea endistes äpardustes — Rajal, Ülesool ja enamasti igal pool, kuhu ta iganes tõstis oma peenikesed putked.

II

Siis on ühel lootustärataval noormehel kord jälle natuke asja Paunvere poodi; tarvis osta üht kui teist, nii... kribu-krabu, suuremad asjad muidugi tuuakse linnast.

Õmblejate kohal pöörab Jorh näo kõrvale, otsekui oleks silmanud paha vaimu; vahib hoolega maanteekraavi ja sülgab. Ühtlasi muutub ta kõnnak järsku veidraks: harilikkude sammude asemel hakkavad noore meistri peenikesed jalutuskepid tihedalt tippima, näib, otsekui lükkaks keegi seda kõhetut kuju tagant. Alles tükk maad eemal vaadatakse tagasi: igatahes olid õeksed selgi puhul märganud, kuidas tema, Jorh neid põlgab.

Poes alati viidab Kiir rohkesti aega — on nagu lahutuseks peale pikka päevatööd. Ta laseb kaupmehel hulga kaupu letile laduda, küsib hindu, tingib, põletab tikutulel kanga lõimi, raputab oma punast pead, kuid ostab naeruväärt vähe. Vaatab siis korraga välja, jahmatab, hüüab: «Ohoh, juba pime!» ja asutab minekut. Ei, asi on niisugune: ta tuleb homme või ülehomme jälle tagasi, vaatab kaubad veel kord üle, ja siis on väga võimalik, et ta tõesti ostab mõne arssina riiet... kui kaubale saab.

«Pagana päev see täna ometi on!» pomiseb kaupmees enesele habemesse, kui võõras juba läinud, «ainult hindasid käiakse küsimas, ostmisest pole juttugi.» Ja kangarulle riiulile seades: «Näed, laskis siin kõik lahti harutada ja segamini pilduda — ise jooksis minema. Pime... Tema ei saa siis osta, kui väljas pime on! Kauple sel kombel!»

Ja Kiir sibab läbi talvise õhu ja tuhkja lume kodu poole. Talle pole kunagi meeldinud üksinda käia pimedas, ei meeldi ka nüüd, sellepärast rõhub pedaale ja järjest kiirendab käiku. Külavahelisel teel pole viga, seal käib inimesi ja vilguvad tuled akendest, aga seal eemal, seal Kiusna silla juures see vana, kuivanud kask oma haraliste okstega, otsekui kätega...

Pagarimajast mööda jõudes tuleb talle vastu kaks inimkogu. Veel mõni samm edasi — ja juba tunnebki noor Kiir vastutulijaid: Jaamaülema Abi ja Klodvig tulevad tagasi oma õhtuselt jalutuskäigult. Võtaks neid mait!

Aga siis on juba temagi ära tuntud, sest muidu ei võiks sündida niisugune lugu, mis veel kunagi enne sündinud pole.

«Tere õhtust, härra Kiir!» hüüab naisterahva hääl.

«Nööh,» ümiseb Kiir vastu ja nohiseb. See puudus veel, et need kaks talle maanteel «külge ajavad»!

«Kuhu te tõttate nii ruttu?» küsib seesama hääl; ühtlasi pöörduvad mõlemad neiud talle vastu ja sulevad tee.

Kiir nohiseb kolm korda valjemini ja hüüab siis vihaselt: «Mis see tähendab?»

«Miks te nii kuri olete, isand Kiir?» küsib Maali lahkelt. «Me ju ainult tahtsime teada, kuhu te tõttate nii ruttu?»

«Mis küsimine see on?» uriseb punapea. «Te ju teate väga hästi, kuhu ma lähen.»

«Nojaa, väga õigus, isand Kiir, aga milgi kombel ometi pidime juttu algama. Te olete nii ligipääsmatu, et tõesti ei teadnud, mis teile kõigepealt ütelda. Isegi meie tervitusele ei võtnud te vaevaks vastata. Meie ütlesime: «Tere õhtust, härra Kiir!»»

Seejuures teeb Maali viisaka kummarduse noormehe poole ja vaatab pahasele naabrile otse silmi. Umbes samuti toimetab Pikk-Juuli, kuid märksa tagasihoidlikumalt kui noorem õde.

«Tere õhtust,» pomiseb seepeale noor meister ja märkab kohe, et tarvitas vale tooni. See tervitus, mis ta enesest vastusena välja pigistas, polnud kaugeltki nii vastik, kui olla tahtis.

«Ja seda,» kurjustab mõttes, «on kõik teind need neetud kunded, et enam ei mõistagi teisiti olla kui viisakas.»

«Noh, vaadake,» naeratab Maali, «nüüd võime juba edasi kõnelda.»

«Millest siis õieti?» vaatab Kiir kõõrdi neiu poole.

«Teate, härra Kiir, meie tahtsime teiega juba ammugi kõnelda, aga kunagi ei leidnud selleks sündsat silmapilku. Nüüd aga, arvan, on see tulnud. Vast olete nii lahke, härra Kiir, ja astute meie poole ivakeseks sisse.»

«Taga paremaks asi läheb,» mõtleb Kiir. Ja valjult: «Ei, niisugust asja küll ei juhtu!»

«Aga miks siis mitte? Mis on siis selles iseäralikku? Kaua peame siis väljas külma käes seisma, kui meie korter on siinsamas? Ei, tõesti, tulge sisse, joome tassike teed, ajame mõne sõna mõistlikku juttu.»

«Ei, ei. Kõnelge siinsamas, kui soovite, aga sisse ma küll ei tule. Parem ärge tellige.»

«Mispärast te nii kangekaelne olete, isand Kiir?» ütleb Juuli peaaegu paluvalt. «Tulge ometi! Oleme ju üleaedsed, kas see palju on, kui korraks meie juurde sisse astute.»

«Ja teiseks,» tähendab Klodvig, «on see viisakuseta, kui te meid siin külmas kõnelema sunnite. Või kardate, et me teile midagi paha teeme? Hahahaa! — Ei, ausõna, härra Kiir, teile ei pea mingit paha sündima. Tulge! Ärge puigelge vastu.»

Seejuures haarab tüse Klodvig kõhetu rätsepa käe alt kinni, veab teda nagu sahka järel ja hüüab õele:

«Lükka tagant, Juuli!»

Kiir sikutab vastu, kurjustab, nimetab õeste teguviisi nii ja teisiti, kuid oma täit jõudu vabanemiseks ei tarvita siiski. Kuskil tema sisemuses koguni tärkab mõnutunne, et kaks noort neidu teda väevõimul edasi lohistavad. Nii enese lähedal pole ta veel kunagi tundnud noorte naiste kehi. Jaa, kord... seal... Raja roobasteel, kui püüdis suudelda Teelet, praegust proua Tootsi, siis... Aga see oli juba ammu ja siis ta oli niisuguses ärevuses, et... Peale selle on õeste korterini veel mõnikümmend sammu maad: viimasel hetkel läheb tal ikkagi õnneks end lahti rabelda ja sääred teha; ja kui tema, Georg Aadniel, pole Paunvere esijooksja, siis pole enam õigustki maailmas.

Aga imelikul kombel tunneb noor meister, et iga sam-

muga hakkab vähenema ta vastupanujõud; mitte ta kehalik jõud, vaid see teine; Kiir tunneb, et tema süda hakkab otsekui sulama. Ja lävel lisab end sinna juurde veel see kõditav teadmine: ka tema elab nüüd läbi midagi niisugust... noh...

Õeste koduses eluruumis töötoa kõrval pannakse Kiir laua juurde istuma. Klodvig võtab ahjust kuuma teekannu ja valab teed tassidesse. Varsti tekib jutt ühest kui teisest kõrvalisest asjast, aga siis hakkab kõne otsekui juuri ajama, puudutades tähtsamaid ehk nn. olulise tähtsusega küsimusi.

«Kas teate, isand Kiir,» ütleb Jaamaülema Abi muuseas, «mina olen viimasel ajal tihti teie peale mõtelnud.»

Külaline teeb suured silmad, nuuskab nina ja mõtleb endamisi: «Noh, see on juba liig! Olgu mis on, aga nii avalik ei maksaks kunagi olla.»

«Jah, tõesti,» jätkab õmbleja. «Olen tihti mõtelnud ja püüdnud endale seletada, mispärast on mõned inimesed meie vastu nii vaenulised.»

«Kuidas?» kortsutab Kiir kulme.

«Ei, lubage, isand Kiir. Kõneleme päris avalikult, siis mõistame teineteist kõige paremini. Juba esimesel nädalal, kui me õega Paunveresse tulime, oli selgesti näha, et teie ja teie omaksed meid ei salli.»

«Kuidas?» ajab kuulaja mokad toruli. «Minu teada pole me teile midagi paha teinud.»

Nüüd saab ta juba aru, et jutt hoopis teisale kaldub, kui esiti arvas.

«Silmapilk, isand Kiir. Ma jätangi selle esimese ja teise nädala: igal inimesel on õigus teist inimest sallida või mitte sallida. Aga just viimasel ajal... päris piinlik on inimeste sekka ilmuda. Kõiksugused veidrad jutud liiguvad meie kohta. Ja need jutud... need jutud... on, nagu ma kindlasti tean, just teie perekonnast alguse saanud.»

«See on vale!» hüüab Kiir. «Meie perekonnas iialgi ei aeta tühja juttu.»

Õmbleja ohkab, mõtleb pisut ning jätkab siis vaikselt:

«Kui pahandus vast seeläbi on tekkinud, et teie minus võistlejat näete, siis on pahandamiseks küll hoopis vähe põhjust. Mõtelge ainult: kui palju siis õieti jõuab üks inimene teie käest tööd ära võtta? Ja ma ei tahagi rohkem, kui aga saaks väiksel viisil ära elada. Elada tahab igaüks — eks ole tõsi, härra Kiir? Selleks on minul ainuke võimalus: töö.»

„Lükka tagant, Juuli!"

«Minu teada...» tahab noor meister midagi vastata, kuid sealsamas astub Maali vahele.

«Ah, Juuli,» arvab Klodvig, «sa lähed liiga kaugele! Näed, isand Kiir on siin ja ei põlusta meid sugugi.»

«Pole ka kunagi põlustanud,» pilgutab punapea silmi. «Mispärast peaksin mina ehk teine-kolmas teid põlustama? — Elada tahab iga inimene. Mis rahvasuu kõneleb — sinna pole midagi parata! Või arvate, et minust endast on vähe kõneldud? — Oi-jah! Küllap vist olete isegi kuulnud, kuidas mind kõik aeg näritakse. Et mul meelest ei läheks, siis ütlen teile siinsamas: Hoidke end Ülesoo Tootsi ja tema naise eest!»

«On's need nii pahad inimesed?» küsivad õeksed ühest suust.

«Jumal hoidku!»

«On see võimalik?»

«Jah, kahjuks on see võimalik,» teeb Kiir peaga kahetseva liigutuse. «Ma ei taha hakata pikemalt seletama, küllap näete ise, kui siin kauemini elate. Üleüldse pole minu harakteris niisugust joont, mis püüaks teiste vigu otsida ja üles lugeda. Aga nii palju ütlen küll, et kui teist tõesti on lahti lastud mõni laimujutt, siis see võib pärit olla ainult Ülesoolt.»

«Armas aeg!» hädaldab Juuli, «need inimesed ei tunnegi meid, samuti nagu meie neid ei tunne.»

«See ei tähenda midagi,» vastab Kiir hooga. «On osa inimesi, kellele on täiesti ükskõik, keda nad närivad, peaasi, kui aga närida saaks. Peale selle on Paunvere niisugune koht, kus igasugune laim uskujaid leiab; peab otsekoheselt ütlema, et see on üks vilets nurgakene, kust end iga õige inimene võimalikult eemal hoidku. Mul endalgi on plaan siit ära minna... ükskõik kuhu. Ei taha enam! Viimseni tüdinud! Võtku ja jahvatagu nad siin niipalju kui tahavad. Oleks siin ka ükski mõistlik inimene, sõbrast pole rääkidagi. Käi ja ela siin justkui nui; sõnakestki ei tohi kellelegi ütelda... muidu pöördakse kõik pahupidi ja antakse sulle teisel päeval asju süüa, mis sa uneski pole näinud.»

Nii pöörab noor meister piigiotsa üsna lihtsalt kellegi kolmanda, õigemini kogu Paunvere vastu; tema ise on ainult vaene kannataja.

Jaamaülema Abi ohkab. Tal juba on paar tröötstivat sõnagi ametivenna jaoks valmis, kuid peab millegipärast paremaks neid jätta edaspidiseks.

«Noh, vaata, Juuli,» ütleb Klodvig rõõmsalt, «nii pole mitte üksi s i n a õnnetu, vaid on veel teisigi. Nüüd kuulake järele — võib-olla on neid siin veel mõni, — kuulake järele, koguge endid kokku ja asutage Paunveresse Rõhutute ja Koormatute Selts. Ma ei saa aru, mis läheb mulle korda rahva jutt? — Tõmmaku! Ma tean väga hästi sedagi, et nad mulle on nimeks pannud «Klodvig», aga mis on siis sellest? Klodvig... Hea hüll, Klodvig — siis Klodvig!»

«Oh sind oma jutuga!» tõrjub vanem õde nooremat eemale.

Kuid Maali on heas tujus nagu harilikult; ta võtab õe kaela ümbert kinni, pigistab, muljub, ähvardab teist ühes tooliga pikali tõmmata ning vadistab edasi.

Juulikene on närviline. Meie pisikesel, tibatillukesel, põlvepikkusel Jaamaülema Abikesel on suurte sakste tõbi: ta on närviline. Kui külas keegi juhtub sõnakese ütlema, siis on Juulikene õnnetu, hakkab hingi püüdma, unistab hingelisest sõbrast, kellega võiks jagada seda hirmsat õnnetust... Jajah, otsib kaitset pisikene... kellegi kindlal rinnal. «Tule siia, pisikene, ma annan sulle musu ja teen pai, ja isand Kiir pole ka enam kuri.»

Juuli rabeleb enese õe käte vahelt lahti, viskab vallatumalt leivakoorikuga, kohendab juukseid, tähendab Kiire poole:

«Jah, ega inimeste suid ei saa sulgeda. Aga mul oleks siis pool kergem elada, kui meie vahekord Kiire omadega muutuks sõbralikumaks. Mul on alati tundmus, otsekui peetaks meid, eriti mind, häbematuks pealetungijaks, kes ainult selleks siia tuli, et teiste teenistust käest ära võtta. Ma tahtsin teiega ammugi pikemalt kõnelda, härra Kiir, tahtsin teile seletada, et see pole kogunisti nii. Elada on vaja ja sellepärast peab midagi tegema.»

«Juba hakkab jälle!» manitseb Maali.

«Las ta hakkab. Ma tahan härra Kiirele avalikult välja ütelda, mis mul südamel on.»

«Meie perekond,» sõnab Kiir pühalikult, kusjuures ta oma punase pea viltu pöörab, «on teie vastu ikka sõbralik olnud. Minu papa on Paunveres töötand kõik oma elupäevad ja niipalju kui mina mäletan, pole temal seni kellegagi ütlemist olnud. Peale selle on ta jumalakartlik inimene samuti nagu mammagi. Kas te tõesti arvate, et neile kahele vanakesele on ilm korraga kitsaks jäänud? Mis puutub minusse, siis pole ma oma harakteriski kunagi märganud nii-

sugust joont, mis püüaks tungida oma ligimese elusse... pealegi, kus need ligimesed mulle pole teinud mingit paha. Oma noorematest vendadest ma ei hakka kõnelema: need mõlemad on veel poisikesed ning ei lasta neid meie perekonnas üleüldse kaasa rääkida; selle poolest valitseb meie majas vali kord.»

Siin peatub kõneleja pisut, pilgutab silmi, sügab nina, heidab kummagi õe poole usutleva pilgu ning lõpetab järgmiste sõnadega:

«... Nii et meie perekonda võite täiesti usaldada; iseasi on, kuidas te mõne teise perekonnaga läbi saate. Ah jaa: iseäranis hoiatan ma teid veel ühe isiku eest Paunveres...»

«Jumal!» hüüab Jaamaülema Abi. «Kas siin siis tõesti nii palju tigedaid inimesi on? Te ajate päris hirmu peale, isand Kiir.»

«Pole midagi parata. Parem karta kui kahjatseda. Kui te just ei soovi — ma võin ka ütlemata jätta.»

«Ei, mispärast! Ütelge pealegi, siis teame endid vähemalt hoida.»

«Hea küll. Pange tähele: kõige hädaohtlikum keelepeksja ja ka muidu kõige raiskuläinum inimene Paunveres on kellamees Lible.»

«Ohoh! Seesama ühe silmaga?»

Kiir noogutab peaga. «Just seesama jah.»

Siis kostavad eeskojast kellegi haruldaselt rasked sammud; kohe seepeale avatakse uks ning tulija astub täiesti pimedasse töötuppa.

«Kes see peaks olema?» kehitab Klodvig õlanukke, võtab siis pool kaheldes lambi ja valgustab lävelt pimedat ruumi. Nüüd ajab ka Kiir kaela õieli. Esiti näeb ta ainult terasläikega kudumismasinat, lõngapuntraid ja mingisuguseid musti kühmusid seina ääres toolidel; alles siis silmab ta suurt mehekogu ukse lähedal ning tõmbab pea ehmunult tagasi. Georg Aadniel tunneb seda meest, isegi tegemist on tal natuke olnud selle isikuga; nädalat kaks-kolm tagasi laskis ta endale õmmeldä ülikonna roostekarvalisest omakootud riidest. Sellest sordist näib tal olevat suurem tagavara: vana ülikond ja palitu on samuti roostekarva. «Ta» on Paunvere kõrtsimehe noorem (võib-olla ka vanem) vend ning tekkis siia nii... küünlapäeva ümber, kustki Tartu lähedalt, kus oli olnud — mine võta kinni — mis asjamees. «Tema» enese jutu järgi

olla «ta» omal ajal kõvasti kaubelnud; seevastu tahtsid aga mõned ümberkaudsed elanikud teda tunda kui tumeda kuulsusega hobuseparisnikku, kes ei puudunud üheltki laadalt. Peale roostekarva riiete ja palitu olid «tal» veel roostekarva juuksed ja roostekarva kulmud. Oma ebamäärase suurusega saapaid loopis «ta» käies ja vibutas neid igal sammul justkui vikateid. Pidi ainult imestama, et need veidrad jalanõud kandjal kunagi otsast ära ei lennanud. Peale selle hoovas ülalkirjeldatud isiku riietest ja habemest kibe tubaka ja piibupigi lehk ning Kiir ei unusta kunagi seda hirmsat vandumist ja sajatamist, mis oli pidanud kuulma siis, kui roostekarvaline oma uut ülikonda selga passis.

«Te olete ära raisand mu kalli rõiva!» oli seekord kraaksunud kõrbenud mees. «Te olete hullemad kui koid. Koid ainult ajavad rõiva ärä, teevad vaid väikesed augud rõivasse; teie aga lõigute rõiva katski — üksa-tüka — korutate siis need tükid jälle kuidagiviisi kokku ja arvate, et see on ülikond, mis tegite. Aga mina ütlen: see ülikond ei kõlba sealegi selga — see on kott.»

Kõiki neid hirmsaid sõnu mäletab noor meister täpselt. Seegi on tal meeles, kuidas kohutav kunde siis riietepambu kaenlasse haaras ja papale vastu paljast pead viskas — üheainsa hõberubla. Ainult üks rubla — ülikonna õmblemise eest! «Sööge, kuradi hinged!» oli ta visates öelnud ja see oligi tookord ta viimane sõna. Seda öeldes läks kohutav isik uksest välja ja lõi eeskojas oma rautatud saapaga nende ilusa kuke Pluutu peaaegu lae alla. Muidu rääkis see eeskujuline eksemplar vähe, oli üldse n. ö. kaunis massiivne harakter, kelle hinge sisse oli võimatu tungida. «Aaberkukk» oli keegi naljahammas talle nimeks pannud, ning varsti leidus keegi teine, kes sinna juurde lisas: «see kõige noorem», nii et kõrstimehe noorema (?) venna täielik tiitel oli «Aaberkukk, see kõige noorem». Tema praeguste otseste ülesannete hulka käis peaasjalikult — istumine oma venna kojas, kus pidi aitama tühjendada kõrtsiliste klaase... hommikust õhtuni... ning vahel, kui juhtus, siis ka ümberpöördult, sest inimene ei tohi olla ühekülgne. Kaht asja — ja seda tõendasid kõik topsnikud ühest suust — kaht asja ei teinud Aaberkukk, see kõige noorem, kunagi: 1) ei ostnud ise kunagi tilkagi, 2) ei jäänud iialgi purju.

Nüüd seisis seesama isand, kellest oli praegu jutt, õeste

töötoas ning Kiir ootas huviga, mis edasi sünnib. Klodvigi ilmudes pilgutas võõras valguse poole silmi, trampis jalgadega vastu põrandat, ütles üheainsa sõna «noh?» ja vibutas oma hädaohtlikud saapad tagakambrisse. Alles siis, kui ta sealgi oli natuke aega jõllitsenud, kostis otsekui vankri põrin kivisel teel:

«Jõudu jah siitmaja rahvale!»

«Jõudu tarvis!» vastab Kiir tasa ja põrnitseb tulija poole.

«Ega's ma's siule es ütle,» sõnab võõras, «ma ütli siitmaja rahvale.»

«Mis seal's oli?» küsib Maali lampi lauale seades. «Mis te soovite?»

«Ma es soovi midägi, ma tulli kaema, mis te siin tiite.»

Õeksed kohmetavad. Nagu näha, ei tea kumbki, mis niisuguse haruldase külalisega peale hakata. Isegi Maali, see julge ja leidlik igas seisukorras, lööb silmad maha ja on hoopis nõutu.

«Olge head, istuge!» tähendab viimaks kahevahel olles.

Aaberkukk s. k. n. otsekui vajub toolile ja kohe on tuba täis tubaka, piibupigi ja hapuka õlle haisu — spetsiifiline lehk igas maakõrtsis. Piinlik vaikus õeste koduses toas kestab haruldaselt kaua. Jaamaülema Abi näpitseb laudlina, Maali veeretab alustassi ja Kiir ei mäletagi enam, mida kõneles alles hiljuti siinsamas ruumis.

Siis köhatab kõrbenud mees nii valjusti, et Kiir lausa võpatab, sülgab põrandale, võtab taskust seapõiest tubakakoti ja hakkab piipu toppima.

«Soo,» ütleb seejuures, «millest me siis nüüd räägime.»

«Ei tea,» vastab Maali. «Eks te hakake peale, jo teil ikka asja oli, kui kord siia sisse astusite.»

«Jaah — asja. Näh, ma tõie paar kompvekki kaasa.»

Nende sõnadega pannakse mõni kompvek laua servale ja piilutakse altkulmu, missugust mõju see toodam õestesse avaldab.

«Asja,» jätkab siis. «Kõrtsi man nakas ikkäv, siis tulli kaema, mis te siin tiite. Tahtsi küstä, kuis om üte uue antsuhtiga, kas umblede miule kah üte. Tuu narr (tähendab pöidlaga Georg Aadnieli poole) riksi mul tüki ilust rõivast ärä, tege justku koti, no ma piä nüüd tõise tellma.»

«Ei,» vastab Juuli, «täiskasvanutele ma ei õmble, seni olen teind ainult poisikestele paar ülikonda ja palitut.»

«No aga kost te tiiäte, et ma täiskasvanu ole?»

«Noh,» tahab Juuli midagi vastata, kuid nähtavasti märkab siis, et polegi olemas parajat vastust. Naeratab vaevalt märgatavalt ja saadab õe poole nõuküsiva pilgu: aidaku, tähendab, temagi toime saada säärase isandaga.

Kuid «säärane isand» arvab tabanud olevat mõnusa nalja, seepärast kordab ta oma küsimust. «Hea küll,» arvab viimaks, «ole kes ma no ole, aga antsuhti te mulle tiite. Humme ma too rõiva siia, siis võtate mõõdu.»

«Ei, ärge tooge!» tõrjub õmbleja vastu. «Mina ei oska teile õmmelda.»

«Hoo-hoo-hoo!» naerab võõras. «Mille ei oska? Tüü om tüü.»

Nii kestab vaidlus «antsuhti» ümber väga kaua. Kiirele näib, et ta selles toas ei istu mitte tänasest, vaid eilsest õhtust saadik. Heameelega oleks ta juba ammugi läinud, kus see ja teine, aga oli teadmata, kuidas sellele äraminekule oleks vaadanud hädaohtlik võõras. Kui kergesti oleks selle koletise rautatud saabas teda samuti võinud kohelda, kui tookord nende Pluutut. Selles hirmus nihutab ta oma tooli ikka nurga poole, pilgutab silmi ja nohiseb. Ühtlasi näeb vaimus seda vana Kiusna kaske, mis oma kuivanud oksi maantee poole sirutab, otsekui püüaks teekäijaid.

Peale viiendat piibutäit ajab Aaberkukk, see kõige noorem, enese ometi ähkides püsti, asutades minekut. Kiir hingab kergemalt, kuid peab kohe jälle r a s k e l t hingama, sest lahkuja tähendab pöidlaga otse tema poole ja küsib:

«Tuu kringli käise vist iga õdagu siin?»

Kiire palged muutuvad sama punaseks kui ta peagi, häda ja häbi mässab noore meistri hinges vägeva jõuga.

«Kellest te kõnelete?» küsib Juuli väriseva häälega.

«Tollest samast,» torkab Aaberkukk oma määrdunud nimetissõrme Georg Aadnieli nina alla.

«No siis lubage endale ütelda,» tõuseb Kiir meeleheitliku julgusega püsti, «et esiteks pole ma mitte kringel ja teiseks on see minu asi, kui tihti ma siin käin.»

«Ohoh, ohoh!» võtab kõrtsimehe noorem vend piibu suust ja silmitseb ütlejat teraselt. «Etse kae! Rõiva rikse ärä, nüüd uhke päälegi.»

«Jah,» kogub punapea julgust, nähes, et kõrbenud mehel pole otsest kallaletungimise plaani, «sõimata ma ennast ei luba.»

«Etse kae, etse kae! Noh, olgu no päälegi, küll tee mihe kokku vii.» Ja õeste poole: «Nii et siss antsuhti umblemisest es tule midägi vällä?»

«Es tule,» vastab Maali, «meie niisugust tüüd ei tii.»

«No kaema ikki vast tohise tulla?»

Seepeale ei vasta keegi. Ja kui keegi ei vasta, siis vastab äramineja lävelt ise: «No kaema ikki võisi tulla.»

Võõras lahkub samasuguste kolksuvate sammudega, nagu tuligi. Tükk aega valitseb toas täielik vaikus, siis avab Klodvig õhuakna ja ütleb:

«Saab näha, kas see kole tubakaving siit veel kunagi välja läheb.» Siis Jaamaülema Abile naerdes: «Noh, Juulikene, sa oled jälle nii ahastava näoga, justkui oleksid näinud kodukäijat. Aga see ju polnud kodukäija, see oli kunde.»

«Kohutav kunde,» raputab õde pead.

«Imelik küll,» raputab ka noor meister pead, «mistarvis tuli ta õieti? Ma ei usu, et ta ülikonda tahtis tellida. Aga mispärast ta minu ja kogu meie perekonna peale vihane on, seda tean ma küll: meie perekonnas pole ühtki joodikut; meilt ei saa kõrtsimees ainsatki krossi — sellepärast.»

Aetakse veel ühest-teisest juttu, juuakse natuke teed ja siis läheb Kiir minema... kaunis segaste tundmustega. Esiteks see ootamatu külaskäik pagarimajja... Oleks talle eile keegi öelnud, et täna sünnib niisugune lugu, siis oleks tä selle inimese välja naernud, maha sajatanud, maha nohisenud ja maha kohisenud, aga näe, nüüd ongi ta seal juba käinud ja... kuidagi ei või ütelda, et Jaamaülema Abi ja Klodvig tõepoolest oleksid nii vastikud inimesed, nagu ta tänini arvas. (Nii lepitab isiklik tutvus mõnegi vihamehe, kes teineteist enne pildusid sõnadega ja torkisid kirjutussulgedega.) Teiseks see kõrtsimehe noorem veli, kes sinna parajasti jaole juhtus... Oli vaid küsimus, kas tuli ta sinna täna esimest korda või oli juba ennemaltki käinud?

«Kus sa siis täna nii kaua olid, Jorh?» küsib papa poja koju jõudes.

«Oh, viitsin Paunveres natuke aega,» vastab Georg üksluiselt.

«Kus siis nimelt?»

«Noh, seal... Sain ühe vana koolivennaga kokku, ajasime juttu.»

«Kes see's oli?»

«Oh, see sealt alt... sealt...»
«Kust alt?»
«Noh, sealt... Ah, sa ei tunne, papa.»
Aga noorem vend Benno vahib vaiba serva alt nagu nugis ja sügab säärt. Ta tunneb oma vanemat venda nagu oma viit sõrme, saab kohe aru: Jorhiga on jälle midagi iseäralikku juhtunud, Jorh luiskab.

„Ma küll kuidagi poleks uskunud, et siit üksinda tagasi sõidan, aga nüüd muidugi pean uskuma."

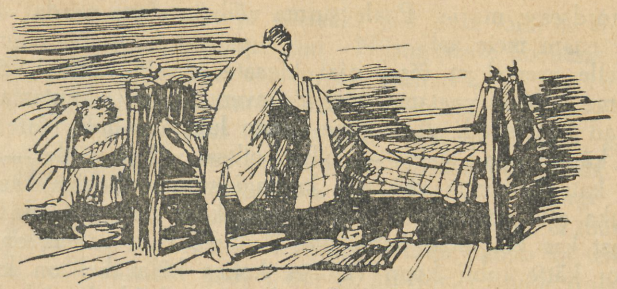

III

Nüüd laskem Kiire omad rahulikult puhkama heita ja ärgem eksitagem nende unerahu, sest pärast päevatööd on iga surelik õigustatud maitsma une õnnistust. Õnneks elavad nad ka parajasti maal, ühekordses hoones, kus on vaikus maja sees ja maja ees. Ei pidutse ega pea öist pillerkaari teisel korral mõni mätta otsa roninud konn, mõni äkkirikas, vaskpeaga Pudrutiit ega maadle ka mõni kaupmees Speil nende peade kohal oma verejanulise ämmaga nagu pantriga. Seal all ei müra keegi ega tee mitmesugust öötööd, lõhkudes puid, pildudes uksi, ähvardades muuta rusuhunnikuks kogu selle maja ja veel pooltosina ümber naabermaju. Ka seal kõrval ei vingu kadakasaksast vanatüdruk klaveri saatel nagu seitsme sabaga nõid ja ülemere vanatondi vanaema. Kõik niisugused asjad on linnades, ilusates kahe- ja kolmekordsetes majades, mille aknaid mõnigi maaelanik silmitseb kadedusega. Kui nad, Kiire omad ja kõik muu maarahvas, kes elab ühekordsetes majades, ainult mõistaksid hinnata oma majarahu.

Aga mis'nd on — see on, igatahes oleks meistki ülbe tegu, neile seda öösel meelde tuletama minna, kui õnnelikud nad õieti on. Sellepärast rahu! Ja kui nende ridade kirjutaja selles peatükis veel kord peaks puudutama Kiiri, niihästi noori kui vanu, siis ärgu ta sattugu enne oma surmatundi iialgi elama

ühekordsesse majja. Peale surma võib ta sinna saada — see pole enam meie asi.

Selle asemel et öisel ajal kiusata ausaid inimesi, parem läheme korraks vaatama teisi Paunvere sõpru ja kuulama, mis nemad kõnelevad. Aga enne pangu lugeja endale kätte paksud käpikkindad, jalga — pikad viltsaapad ja vööle — vöö. Siis katsugu sinna vöö alla kuidagi suruda mehine kasukas, kasuka alla omakootud riidest pintsak ja pintsaku alla minu pärast kas või mõni kampsun. Kui see kõik valmis on, siis võtku kätte tubli kepp (mõnes kohas külavahel on kurjad koerad nagu vanatüdrukutest korterinaabrid linnades) ja oodaku mind seal... noh, ütleme Paunvere koolimaja juures — ma tulen varsti. Siis sammume nii umbes paar versta talvist teed ja läheme külla Tootside abielupaarile Ülesoo tallu.

On ammugi tähele pandud ja kuskil koguni üles kirjutatud, et ükski abielu ei lõpe pulmaga, vaid just algab. Ja nii mõnigi mees ja naine, kes arvasid sattunud olevat sooja pessa, tegid pärast pulmatralli näo nagu pesast kukkunud linnupojad. See on siis, kui jõuab kätte nn. argipäev.

Nii oli ka Joosep Tootsi, Ülesoo noore peremehe pulm väga lõbus ja kena, ka pulma likvideerimise päevil polnud viga, aga näe, mõni päev hiljem kujunes elu Tootside talus ebaloomulikuks. Tuli ilmsiks niisugune nähtus, mida Joosep ammugi oleks pidanud ette aimama: nimelt polnud Ülesool kohta, kuhu naist elama panna.

Tagakambris oigas ja ägas haige taat, eeskamber muidugi oli ainult pere jaoks. Ka Teele ise ei osanud oma uues elukohas midagi peale hakata; paar korda püüdis vanale perenaisele abiks olla, aga siis tekkis tas tundmus, otsekui oleks end seganud võõrastesse asjadesse. Sealsamas hakkas vana perenaine teda keelama ja töö juurest tõrjuma, et mis'nd tema oma kätest hakkab mustaks tegema, et küll saadakse toime ilma tematagi jne. Siis läks Teele Rajalt toodud klaveri juurde ja püüdis natuke mängida, aga kohe hakkas vana peremees voodis köhima ja ütles paluvalt:

«Jäta järele, kulla laps, see käib päris üdist läbi.»

Seda kõike näeb ja kuuleb Toots ise ja — ahastab. On üks neist harukordadest, kus ta oma huumori sootuks kaotab ja täiesti andub rasketele mõtetele. Mis teha? — Mitte midagi pole võimalik teha kesktalvel, külmal ajal. Ülesoo taluhoone

on ja jääb väikeseks ja viletsaks just seni, kuni ta ehitatakse ümber või tehakse hoopis uus. Niisugusesse hoonesse mahtus küll vanem põlv, aga noorem oli sealt v ä l j a k a s v a n u d.

Ja kohe tekib küsimus: millega võiks õieti ehitada? Praegu on ilus lumetee, võiks vedada palke uue maja jaoks, aga igal palgil on see halb omadus: ta maksab raha. Ning seda viimast on Ülesoo talus peaaegu sama palju kui mitte sugugi. Minna Rajale, kus elab Joosepi rikas äi? — Ei, selleks ei tõuse jalg. Niikaua kui seal rahast ei tehta ise juttu, tahab ka tema vaikida. Nii vaikibki noor pere- ja abielumees ning ropsib linu hommikust õhtuni, kusjuures ta käed muutuvad karedaks nagu kraasid.

Ühel päeval läheb Teele Rajale otsekui külla, kuid ei tulegi enam koju. Siis rakendab Toots hobuse ette ja sõidab naisele järele.

«Mispärast õieti peaksin ma tagasi tulema?» küsib Teele süütult. «Mis ma seal teen? Muidugi tulen sind vahel vaatama, aga siin on mul oma tuba.»

«Hm...» teeb Toots. «See on õigus küll, aga on siiski veider, kui me lahus elame.»

«Noojaa, aga kui me koos elada ei saa? Seal ju pole ruumi.»

Nende sõnade järel tunneb Toots, kuidas ta ihu täitub tasase, kuid tiheda värinaga. Nii ruttu pidi see juba sündima! Ja see külmus, millega Teele seda ütles!

«Aga,» vaatab ta viimaks oma noorele naisele silmi, «mis pean ma siis nüüd tegema? Nägid ju ise, missugune on meie maja. Ma ei salanud su eest midagi.»

«Oh ei, Joosep, ma ju ei süüdistagi sind. Ja üldse ei maksa seda asja nii traagiliselt võtta. Elame lahus — elame lahus! mis on siis selles nii võõrastavat? Kord tuled sina minule külla, kord mina sinule — nii elame nagu Koit ja Hämarik. Eks ole tore?»

«Jaa...» kordab Toots mõttes olles. «Koit ja Hämarik...»

«Nojaa... Ei, sa ära süüdista ka mind, nagu mina sind milleski ei süüdista. Ülesool on sinu ema igal pool ees ja taga, mina ei taha istuda, käed rüpes, ja õieti polegi seal kohta, kus istuda, käed rüpes. Mõtle järele, kulla Joosep, küllap saad isegi aru, et nii on parem: sina seal, mina siin.»

«Jaa... Ja kaua peab see siis nii kestma?»

«Noh... ma ei tea.»

Uuesti vajub Toots mõttesse ja keerutab oma punakaid kihvu. Ta sai nüüd kätte oma Teele, on naisemees — ja pole siiski naisemees; pole naisemees — kuid on ometi. Ta pole kunagi palju hoolinud rahvajutust, aga nüüd ometi hakkab tal hirm.

«Kõige õigem,» ütleb siis pikkamisi ja kindluseta, «oleks ehitada uus elumaja.»

«Nojaa,» vastab Teele lihtsalt, «ega seegi nõu paha ole.»

«Aga kui hakka mõtlema, palju see aega võtab ja...»

«Jah, midagi see ikka võtab.»

Toots märkab iroonilist muiet naise näol ja tunneb kohe, kuidas ta meeleolu veelgi langeb. Siis niisugune oligi see nõu ja abi, mida ootas Teelelt! Ta jäeti lihtsalt üksi kõigi oma muredega. Ja ometi oli see alles möödunud suvel, kui seesama Teele talle ise abi pakkus. Mis uus ja imelik tuju oli see jälle, millega teda piinata taheti? Või tahtis naine teda kõigepealt alandada? Tahtis, et Toots temalt abi paluks? Noh, niisugusel puhul tahtis ta selle asja üle enne tublisti järele mõtelda, kui midagi tegi. Nüüd algasid peale need esimesed abielu jõuproovid ja nüüd ei tohtinud olla nõrk — nii tark oli temagi, Joosep Toots Paunverest. Või kui juba kord anda püksid naise jalga, siis oleks end pidanud heitma naise meelevalda jalamaid... ilma võitluseta... nutma ta rinnal nagu väeti ja võimetu, laskma end juhatada ja hassetada. Igatahes: teine neist, sest kõige hirmsamaks kujuneb vahekord abieluliste vahel, kui jõuproov kestab lõpmatuseni. Pole midagi kohutavamat abielus kui lühikesed tahtejõuimpulsid sellelt või teiselt poolelt. Üürikese võidujoovastuse järel algab reaktsioon kahetsuse ja sentimentaalsuse kujul, ning ajal, kus jälle arvatakse kõik olevat hästi, tõmbab vastane pool, ilma et seda isegi märkaks, veel õieti rõngasse oma saba.

Seda kõike teadis Joosep, sest ta oli oma elus nii mõndagi tähele pannud ja oli lahtise peaga inimene, nagu öeldakse.

«Ja see on kõik, mis sul mulle ütelda on, Teele?» küsib Ülesoo peremees tasa.

«Jah. Ma ei tea, mis peaksin sulle veel ütlema peale selle?»

«Noh,» asutab Joosep minekut, «olgu siis nii. Elame siis eeskätt pealegi nii nagu Koit ja Hämarik. Eks me näe, mis edaspidi saab. Ma küll kuidagi poleks uskunud, et siit üksinda tagasi sõidan, aga nüüd muidugi pean uskuma. Ela siis hästi, Hämarik, ja ära unusta oma Koitu.»

Seepeale astub Ülesoo peremees eeskotta, ilma et vaataks pahemale või paremale. Teele vaatab talle suunurkade tuksatades järele ja hüüab siis:

«Joosep! Oota veel natuke!»

Seda hüüet kuuleb mineja väga hästi, kuid teeb oma südame kõvaks nagu kivi, sammub õue, vabastab hobuse käsipuu küljest ja kihutab Ülesoo poole.

«Naistega ümber käia,» kordab sõitja endamisi üht vana, kuulsat sõna, «on sama raske kui kanamunade keskel tantsida. Seda peab õppima seitse aastat ja üks päev.» Ja natuke maad edasi: «Kui naised oleksid isegi klaasist, ka siis ei paistaks nad läbi.» Ning veel tükk maad kodu pool: «Igatahes oleks olnud õigem, kui enne oleksin ehitanud maja ja alles siis võtnud naise. Nüüd algasin oma elu nagu laps, kes maalis inimkuju: tegi pea ja kohe selle alla jalad. Puudub keha, s. o. maja.»

IV

Mõnikümmend sammu enne ristteed jõuab Toots järele ühele pihtkasukaga ja läkiläkiga varustatud jalamehele. Jalamees astub kõrvale, oodates, kuni sõitja mööda kihutab. Kuid sõitja ei kihuta mööda, vaid peab hobuse ühe raksuga kinni ja hüüab:

«Tule peale, Lible!»

«Ohoo!» vastab seepeale Paunvere vana kellamees, «näe, Ülesoo peremees ise ongi! No kust te's nüüd kah tulete Tootsi-isand?»

«Istu peale, küllap siis ütlen.»

Lible kõbib rekke, võtab sinist kirja labakinda käest, teretab vana sõpra ja algab siis uuesti:

«Noh, eks vist käind äia pool?»

«Ei,» raputab Toots pead, «äia pole ma täna näinud ega tahaks teda praegugi näha. Käisin... Tead, Lible, kus ma käisin?»

«Ei tea. Kust ma's võin teada. Kui te äia pool ei käinud...»

«Käisin naise pool.»

«Missuguse naise pool?»

«Oma naise pool.»

«Päh,» teeb Lible ja vahib küüdimehele suuril silmil otsa. «Mis ajast saadik ta siis nüüd jälle Rajal elab?»

«Paar päeva juba. Rohkemgi.»

«Noh, ega ta's ometi sinna jäe?»

«Jääb küll.»

«Mis te räägite, Tootsi-isand! Te teete nalja. Ma tean, te olete suur naljahammas.»

«Ei, Lible,» pöörab Ülesoo peremees hobuse teisele teele ja hobusega ühes ka jutu, «kui sul natuke aega on, tule Ülesoole, seal kõneleme.»

«Mul on täna aega küll. Varsti on pime käes, kuhu ma enam lähen.»

«Tubli. Aga üht pean ma sulle ütlema, Lible, ole kordki elus mees ja pea suu. See kõik, mis ma sulle täna ütlen, peab esialgu saladuseks jääma.»

«Noojaa, aga kulla Tootsi-saks, millal olen ma oma suud teie vastu kurjasti tarvitanud?»

«Tubli, tubli. Asjalugu on nimelt niisugune, et...»

Toots selgitab Liblele oma praegust seisukorda ja toonitab iseäranis seda asjaolu, et tema nüüd enam Raja vanamehelt krossigi vastu ei võta, kuigi peaks pakutama. Ennemini tahab ta elada räästa all, kui peaks ehitama uue maja äialt mangutud rahaga. Ja sealsamas korraga tärkab temas aimus, et ongi just Teele teene, et äi seni pole rahast juttu teinud, et kõik need ja teised tembud on välja mõeldud ainult tema vintsutamiseks.

Aga nüüd just tahaks ta kiusajale näidata, et ta end jõuab üles upitada omal jõul.

«Mis me siis peame tegema?» küsib Lible üsna kohkunud näoga, mida temalt väga harva näha saab.

«Seda ma just tahtsin sinult küsida, Lible. Oled ju alati nii tark ja terane, näita siis nüüdki, mis võid.»

«Tark ja terane,» uriseb Lible. «Mis tark ja terane mina enam olen: üks jalg hauas, teine haua kaldal...»

«Ära'nd jälle nii pikalt!» tõrjub Toots käega. «Pead sa ka alati Iidama ja Aadama kaudu ringi käima, enne kui asja enese juurde välja jõuad!»

«Jah, noh,» kehitab Lible õlgu, «kust ma siis nii järsku võtan, mis vastata. Ma just siis mõtlengi vastust, kui ma Iidama ja Aadama kaudu ringi käin.»

«Noh käi siis ära ja ütle, mis ütled.»

«Ehitame uue maja.»

«Millega?»

«Kas siis puhast raha enam sugugi järel ei ole?»

«Sugugi! Mis tähendab: sugugi? Mis see aitab, kui ma endale näiteks kümme või viisteistkümmend palki õue toon, neist ometi ei saa veel maja ehitada.»

«Aga on küll ütlemata ilus palgiveo ilm,» silmitseb Lible maanteed.

«On küll. Oleks neid aga vedada olevat.»

«Aga kuulge, Tootsi-isand,» läheb kellamees järsku targaks ja teraseks, peale seda kui ta oma plotskist on tõmmanud paar mõnusat mahvi, «teie kord nagu rääkisite või nii, et teil Lesta käest raha saada on. Kas ta siis ei mõtlegi tagasi maksa?»

«Miks ta ei mõtle, aga seda on ikkagi vähe.»

«Vähe! No kuulge, siis ütlen ma teile veel midagi. Linad on ju teil veel müümata, jah? Kartulid mõisa viimata, jah? Üks siapõrss kasvab aedikust välja, jah? Vaja ainult ära veristada ja linna viia. Arvake see kõik kokku — vaadake, mis sealt välja tuleb. Ja ega teile siis kõike raha korraga vaja pole. Toome nüüd talvel materjali koju, eks siis kevade näe, mis saab. Hädakorral võib koha peale võlga teha. Siis pange veel tähele, kulla Joosep, et hiljem või varem avab Raja vanamees siiski oma rasvase rahapunga ja pakub teile raha. Las ta ainult näeb, et teil on ettevõtlik ja edasipüüdev vaim.»

«Selle viimase küsimuse,» pingutab Toots ohje, «jätame puudutamata, aga esimestes oli omajagu mõtet. Peaaegu võiks riskeerida.»

«Nooh, kui minul niisugune talu ja värk käes oleks, kas mina siis ahastaks! Ehitusproov on meil lauda kallal juba tehtud, nüüd aga hakkame elumajale pihta. Kas'nd Teele või enda pärast, aga ehitama peab niikuinii: et vana paari aasta pärast sisse langeb, see on kindel. Seal pole seinapalkide asemel muud kui ussi puru ja tolm.»

«Õigus, õigus, Lible. Seal on sul õigus.»

«Einoh...»

Kellamees satub vaimustusse, teeb võõra ettevõtte otsekui omaks, väänab uue vägeva suitsutungla ja jätkab siis hooga endist juttu.

«Mina,» ütleb, «vedasin omal ajal Rajale ehitusmaterjali, küll palke, küll kive, küll seda ja teist, mul on veel praegugi meeles, kui palju midagi tarvis läks. Ütleme küll, et me Ülesoole niisugust häärberit ei ehita, aga umbes tean ma siiski,

mis keskmise elumaja jaoks tarvis on. Ja kas teate, Tootsi-isand, kui toredasti see kõik klapib! Minul on parajasti töö vaheaeg, minupärast hakkame kas või homme peale. Ja kuigi oleksin kuski ametis, siis jätaksin kõik sinna paika ja tuleksin teile.»

«Sa oled tubli mees, Lible!» koputab Toots kellamehele õlale. «Mu meel läks kohe kergemaks, kui sind nägin. See oli vist saatus ise või mõni kõrgem võim, kes meid täna kokku viis. Aga pea meeles, esiteks mitte sõnagi kellelegi!»

«Einoh...»

Vaevalt on mehed Ülesoo õue jõudnud ja hobuse lahti rakendanud, kui kohe hakkab kibe arupidamine: sinna, sinna ja sinna. Sinna õueaia äärde tuleb muidugi hoone ise, sest paremat kohta pole Ülesool olemas; sinna kivid, sinna palgid, seal on ruumi, kus võib kevadel pinde lõigata.

Kodurahvas jälgib seda käimist ja kätega vehklemist uudishimulikult ja murrab pead, mis küll peaks tähendama niisugune sekeldus külmal talveõhtul. Siis lähevad sõbrad kambrisse ja seal kuuleb talurahvas, et kellamees neile homsest päevast appi tuleb linu tegema ja kartuleid vedama. Nüüd järsku on noorel peremehel talviste töödega niisugune rutt, et kodakondsed aina imestavad.

«Mis häda sul on, Joosep?» kobiseb vanatoi tagakambrist. «Meil rahvast isegi küllalt.»

«Nojah, aga mida varem me linad kaelast ära saame, seda parem. Linad on praegu hinnas, mine tea, kas kevade poole enam seda hinda saab.»

«Kuhu siis Teele jäi?» küsib vana perenaine, Joosepi ema.

«Kuhu ta jäi?» kordab poeg. «Rajale.»

«Kas ta's enam meile ei tulegi?»

«Miks ta ei tule. Las ta olla.»

Siis võetakse üheskoos õhtust, kusjuures kõneldakse väga vähe. Toots ja Lible, kaks vandeseltslast, ütlevad vaid mõne sõna. Jaa, isegi kellamees Lible, keda Paunveres harilikult kutsutakse «igaveseks padramiks», on sel õhtul tõsine ja otsekui ametlik. Peale selle tehakse veel üks suits, istutakse pisut ja siis saadab peremees oma uue töölise minema. Seisatab õues natuke aega, vaatab ümberringi, otsekui uuriks ilma, peatab siis pilgu õueaia pool ning näevad tema ümmargused öökulli-silmad seal uut talumaja otsekui udust üles kerkivat.

Nii umbes oli see kord suvel, kui Liblega lamas sooserval ja haudus tulevikuplaane.

«Väga hea, väga hea,» pomiseb lõpuks. «Nüüd jääb mulle vähe aega mõtelda Teele vigurdamistele ja teiseks, kui tuul hea on, saan endale uue elumaja. Ikka nii, ikka nii — nagu ütles vana Ivanov seal kaugel Venemaal — kui su hing vahel kipitab, siis ikka peab midagi t e g e m a.»

Kambris otsib kuskilt sule, istub laua juurde ja kirjutab Lestale kirja võla asjus. Ei, ta tõesti ei tuletaks meelde seda väikest asja, aga häda sunnib. Ärgu vana koolivend teda valesti mõistku!

Paneb kirja enese ette lauale, toetab pea käe najale ja jääb niisugusesse asendisse umbes kümme minutit, ilma et teeks vähematki liigutust. Tõuseb siis äkki üles ja hakkab kohendama oma voodit. Leiab peapadja alt ühe juuksenõela, silmitseb seda mõne silmapilgu ja paneb siis endisele kohale tagasi.

V

Kui ühes eelmises kapitlis julgesti võis trükkida, et pikne kärgatas «tulisest» taevast, miks siis ei peaks nende ridade sepitseja samuti siin ütelda võima, et Lible järgmisel päeval tuli Ülesoole t u l i s e tuisuga. Lõppude lõpuks ju võib end igast veast v ä l j a r ä ä k i d a, kui seda tähtsaks peetakse. Üheks paremaks abinõuks aga, et end puhtaks pesta, loetakse tänase päevani — t e i s t e vigade otsimine ja päkaga üle õla näitamine ja ütlemine: «Vaata, mis see ja see tegi!»

Nii teemegi lõplikult maha ja kirjutame siia vaheajal kogutud julgusega, et Lible tuli Ülesoo tallu tulise tuisuga. Tuli kambrisse, väänas endale tubli mahvi ja ütles:

«Nüüd ruttu üks suits ja siis hobune kraavist välja! Siis vänt ja roobits pihku ja peab minema veevärk nagu auru jõuga.»

Parajasti tuleb noor peremees rehealt, teeb Liblet silmates korra «hmhühüh» ja hakkab pühapäevaselt riietuma.

«Kuhu nüüd?» küsib kellamees.

«Mõisa. Lähen räägin valitsejaga kartulite pärast.»

«Õigus, õigus. Nõudke vana Pürjeli käest hea hind. Ametivend on ta teile niikuinii. Ega ta enda käest ei maksa — see on mõisa raha.»

«Kiri kah vaja Lestale ära saata. Vaata, et ma seda maha ei unusta.»

«Jällegi õigus! Ma näen, asi hakkab liikuma — ja see ongi see peaasi. Svunk sisse — küll läheb. Teeme maja valmis, siis on sel Lutsul jälle natuke materjali, millest kirjutada. Ah jah, kes teab, kas ta selle teise «Kevade» kah peaks kirjutama?»

«Pagan teab. Mis tal muud teha on. Las kirjutab.»

«Einoh, mis'nd meil sellest. Kirjutagu või Tootsi-isanda pulmast, kui tahab. Ega meie mõned seesukesed haprad vaimud pole nagu mõni rätsep Jorh, kellele kõik südamesse läheb. Noojah, muuseas, nagu ma naise käest kuulsin, ajavat va Jorhikene teie süüks, et siia Paunveresse see uus õmbleja, see Pikk-Juuli olla tulnud. Et teie olevat kutsunud või nii; et olevat teine koguni teie kauge sugulane või nii.»

«Hmhühüh!» ümiseb Toots. «Muidugi mõista. Küllap ajab ka veeuputuse ja Soodoma ja Komorra hävitamise minu süüks. Kas ta sellest kah kõneleb, kuidas ta siin jõulu ajal kausse lõhkus?»

«No kossa! Aga siiski on jutt välja läind. Isegi see tondilugu on allkülas tuttav.»

Lible tõmbab viimase mehise mahvi, viskab plotski otsa maha, astub jalaga peale ja:

«Tehke'nd teie, mis teete, aga mina küll lähen vaatan, kuidas ma linapeoga toime saan. Ja küsige Pürjeli käest hea hind. Ja ärge kirja maha unustage.»

Varsti peale seda sõidab Joosep Toots mõisa poole, mõeldes: «Kui tal'nd vähegi ristiinimese verd südames on, küll ma siis temaga toime saan. Ametivend niikuinii. Suvel andis lehma ja põrsad kaunis odavasti.» — Ja vanal Pürjelil ongi natukene ristiinimese verd südames. Esmalt ei lase Tootsil kartulitest kõneldagi, laseb kasuka seljast võtta, kutsub «tahapoole», pakub kohvi ja pühadest järelejäänud saia. Natuke kuivanud on, aga ära peab sööma. Kirub härrat ja vannub moonakaid ja alles siis küsib nagu muuseas, et mis rutt siis sel ametivennal n e n d e kartulitega olevat.

«Raha,» naeratab Toots.

«Raha!» teeb valitseja suured silmad ja silitab oma halli kiilusarnast lõuahabet. «Raha! No kas teie, kolleega, olete kunagi kuulnud, et kesk talve, sel külmal ajal, kõneldakse niisugusest asjast? Te praegu tulite väljast, kas te ei märga-

nud, kui külm seal on? Niisuguse ilmaga on iga mõistliku rahakoti suu kinni külmanud ja ei saa sealt krossigi kätte. Eriti paha lugu on meie mõisa pangaga. Vana Bötting on vihane nagu lõukoer. Poeg olla Saksamaal ühe veksliga või pagan teab millega sisse kukkunud — nüüd korjatakse siin seda summat ja noritakse minu käest välja see viimne kopik ja penn. Poo end või risti.»

«Siis on paha lugu,» sügab Toots kõrvatagust.

«Muidugi on paha lugu. Poeg prassib väljamaal raha läbi — nüüd justkui mina süüdi. Võta raha, kust tahad. Ma üldse ei tea, mille eest me hakkame kartulid ostma. Minupärast pangu või seisma oma viinavabrik. Aga misjaoks siis teil seda raha nii hädasti tarvis on? Teil ju pole väljamaal poega, kes...»

«Poega küll ei ole niihästi välja- kui sisemaal, aga hurtsik hakkab kaela langema. Vaja uus ehitada.»

«Nüüd talvel?»

«Einoh, aga materjali ometi pean kevadeks valmis tooma.»

«Nooja-noh, mis seal's on? Tooge valmis.»

«Raha, raha,» naeratab Toots uuesti.

«No kuulge, kolleega, ega te's ometi rahast maja ei ehita; minu arvates on selleks mõnd teist materjali tarvis. Vanasti, kui mina alles noor olin, tehti maju puust ja kivist.»

«Just nagu nüüdki.»

«Nooja-noh — seda parem. Just sealt oleksite pidanudki peale hakkama. Kui teil palke vaja on — olge nii lahke. Ma annan teile metsavahi kaasa — minge kas või tänapäev metsa, valige välja. Teie toote meile kartulid, meie anname palke vastu. Lõpp.»

«Kui asi nii on,» läheb noore peremehe meel rõõmsaks, «siis muidugi on lõpp. Peale tänu pole mul siis teile enam midagi ütelda.»

«Mis tänu!» heidab valitseja käega. «Kaup on kaup, ega teile palke ilma ei anta.»

«Ah jaa, siiski: hind... kuidas on sellega lugu?»

«No kuulge,» paneb mõisamees oma määratu käe Tootsi õlale, «sellest räägime pärast. Olge julge: hunt hunti juba ei murra. Kui ma siin kõiksugustele väljamaa lakkekrantsidele pean raha korjama — kas ma siis tõesti hakkan nülgima oma mehi? Jah, seda tehakse mitmel pool, aga mina ei tee seda mitte.»

Valitsejad suruvad teineteise kätt ja siis sõidab Toots vallamaja juurde kirja viima. Ta meel on rõõmus, ta võiks laulda, aga ta ainult muigab enese-ette. Не имей ста рублей, а имей сто друзей. See vanamees, see vana Pürjel seal Böttingi juures, teeb end küll natuke ülearu targaks, aga siiski on tubli mees. Temaga võib edaspidigi äri teha.

Siis torkab sõitja südant see juuksenõel seal padja all ning tuleb talle meelde mõni õnnis moment. Ja näe, kas poleks kolmekordne rõõm, kui sõidaks koju ja võiks Teelele ütelda: «Kulla Teele, minu sõit läks korda! Kannata veel pisut — me varsti saame endale uue maja.» Aga ei, Teele on seal kuskil eemal ning vaatleb teda ja tema tegusid nagu võõras. Vähemalt teeb nii; katsub jõudu. Missugune küll peaks olema see nn. p u h a s armastus? Niisugune igatahes vist mitte, nagu Teelel tema vastu, sest kuidas ta võib piinata a r m s a t inimest?

Ja natuke maad edasi:

«Jah, tal juba koolipõlves olid niisugused imelikud tujud. Seepeale oleksin mõtlema pidanud, enne kui...»

Ning veel paar vakamaad ja siis miskipärast võõras murrakus:

«Noh, aga... om tett — om tett. Ega toda enam tagasi ei saa.»

Kiusna lähedal tuleb Ülesoo peremehele vastu üks kõhetu ja kõver kuju. Sibab läbi umbse lume, kortsutab kulme ja Tootsil pole esialgu mõtteski temaga juttu alustada. Kuid ta on juba kord õnnestunud äri tõttu heas tujus ning algab siiski.

«Tere, armas koolivend Kiir!» peatab hobuse.

«Tere! Noh, mis on?»

«Mitte midagi iseäralikku pole, kulla koolivend, ma vaid panen imeks, et sa täna ei küsi.»

«Mis asja ma pean küsima?»

«Noh, kallis aeg, sind ju alati huvitab, mis ma teen ja toimetan ja kus käin. Kuidas sa siis täna mööda lähed, ilma et küsiksid?»

«Minupärast,» nohiseb Kiir vastuseks, «võid põrgu sõita — see ei puutu mulle.»

«Kuidas, kuidas? Pea'nd kinni, koolivend, ma ütlen ise, kui sa küsida ei taha. Seisa paigal, oota.»

«Noh, kust sa siis tulid?» vaatab rätsepmeister üle õla tagasi. «Kõrtsist?»

«Ei, mispärast siis just sealt. Kellel siis on äripäeval aega niisuguseid kohti mööda käia, kui on tähtsamaid toimetusi. Käisin — kas tead, kus?»

«Noh, noh? Nüüd muidugi tuleb jälle mõni vale.»

«Mine'nd, narr! Vale ja vale. Millal ma enne olen valetanud.»

«Noh!» noogutab Kiir peaga.

«Ei, lase ma'nd kõnelen. Tulen praegu Punnkülast — see on siit punkt kolmteistkümmend versta ja kolm veerandit — seal elab üks kuulus rätsepmeister. Punn on ta nimi. Minu lellepoeg.»

«No mis siis minul sellest on? Minupärast käi, kus tahad. Aga et sind valelt tabada, siis luba küsida, kuidas see tuleb, et sinu nimi on Toots ja sinu lellepoja nimi Punn? Vendade pojad — ja kahesugused nimed?»

«Näh nüüd, narr, ta läks ju teist korda mehele.»

«Kes läks teist korda mehele? — Lell?»

Toots pigistab ühe silma kinni, mõtleb silmapilgu, väristab siis pead, heidab käega ja parandab:

«Ja-ja-jaa, ei-ei-ei! Mitte lellepoeg, vaid tädipoeg! Õigus — tädipoeg. Tädipoeg, tädipoeg. Mitte lellepoeg. Einoh, narr, kus sa sellega! Tädipoeg. Saad aru — tädipoeg!»

«Hea'nd küll, saan aru, et sul üks vale nurja läks; eks näe, mis sa edasi valetad. Mis siis on selle tädipojaga?»

«Selle lelle — ptüi — tädipojaga on niisugune lugu, et ta Punnkülast varsti Paunveresse kolib. Ta on rätsep — saad aru? Hea rätsep. Tubli. Ja nüüd viisin mina talle sõna ja andsin nõu, et koligu ometi siia, sest siin, kiriku juures, on palju rohkem tööd kui seal vaeses ja metsataguses külas.»

«Noh, ja siis?» jõllitab Kiir vihaselt silmi.

«Siis... Ei midagi. Lubas tulla. Kuidas sina selle peale vaatad, kulla koolivend?»

«Hmh! Mis see minule korda läheb. Minupärast tulgu siia või...»

Ja just samalt lühikeselt sõnalt «või» jätabki noor meister jutu koolivennaga pooleli ja sibab Paunvere suunas edasi. Pagarimajale lähenedes hakkab suus sülge korjama ning sülgab siis ka tõesti tubli pläraka Pikk-Juuli akna poole.

Toots sõidab koju, rakendab hobuse lahti ja astub kohe rehealla Lible juurde.

«Hurraa, Lible!» hüüab tasa.

«Hurraa!» nopib kellamees linakiudusid oma sarvekujulistest vurrudest.

«Hurraa, hurraa!» noogutab Toots kinnituseks. «Homme paneme kartulid peale ja tuleme palgikoormatega tagasi.»

«Noh, kas näete, Tootsi-isand, et liigub. Nüüd ainult vaja vaadata, kust saaks kelgud. Kui me kolme hobusega läheme, siis on ka vaja kolme kelku.»

«See on väike mure. Peaasi, kui teame, kust palgid saame.»

«Einoh, muidugi,» heidab kellamees käega ja hakkab tööle, kuid tõstab siis järsku oma karvase kärsa, vaatab Tootsile silmi ning ütleb tasa, aga paljutähendavalt:

«Teele käis siin.»

«Soo. Mis ta ütles?»

«Küsis, kuhu te sõitsite.»

«Ja sina?»

«Noh, mis mina...» kehitab Lible õlgu. «Mis tean mina ütelda. Väravast välja sõitis, aga kuhu — mine võta kinni. Eks ole õigus?»

«Hmhühüh!»

Toots läheb kambrisse, et end tööriietesse panna. Juhtumisi langeb ta pilk tagakambri lauale, väikesele paberilehekesele.

«Käisin siin. Koitu polnud kodus.

Hämarik.»

«Nojah,» ümiseb Joosep, lehekest taskusse pistes, «ega polnud kodus küll — see on õigus.»

Järgmisel pühapäeval läheb Toots Rajale ja omakorda ei leia Teelet eest — olla läinud köstriemandale külla. Läheb varsti koju, jättes sedeli:

«Käisin siin. Hämarikku polnud kodus.

Koit.»

Ja sellest päevast saadik on niihästi Teele kui Joosep kindlas arvamises, et teine end tema eest meeleldi peidab.

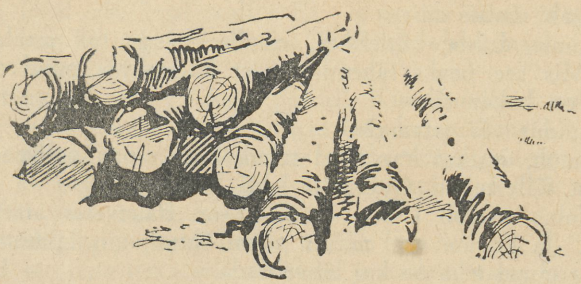

VI

Ülesoo õueaia ääres on juba kena virnake ilusaid ja sirgeid palke. Peremees ise läheb mitu korda päevas õue just selle otstarbega, et silmitseda sama palgivirna, otsekui hirmul, et on vaheajal keegi tulnud, mõne kaenlasse võtnud ja ära viinud. Ühtlasi hakkavad nn. allkülas liikuma jutud — Ülesoo Toots, see Joosep, see, kes Venemaal oli valitsejaks, hakkavat maja ehitama. Ning arglikult ajab enese jalule veel üks teinegi sõnum: sellesama Joosepi naine, endine Raja Teele olevat mehe juurest ära läinud. Viimase asjaolu põhjusena esitatakse Tootsi halba iseloomu, riiuhimu, joomatõbe jne. Kord olla ta isegi löönud oma noort naist ja juukseist kiskunud. Mis puutuvat palkidesse, siis olevat rätsepmeistri Kiire vanem poeg Jorh ausõnaga lubanud tõeks teha, et need on varastatud kuskilt kaugemalt metsast.

Toots ise ei tea sellest kõigest veel midagi, aga märkab küll, et teda külavahel silmitsetakse kahtlustavate pilkudega. Need, kes teda enne teretasid, pööravad nüüd vastu tulles pea kõrvale või vahivad maha; need aga, keda teretab tema, vastavad vaevalt märgatava pealiigutusega ning kiirendavad samme.

Ühel päeval, kui Toots ja Lible on palgikoormatega teel, ronib esimene oma koorma otsast maha, annab teisele suitsu ja algab umbes nii:

«Kuule, Lible,» ütleb ta, «mulle praegu tuli meelde üks asi. Mis see peaks tähendama, et külarahvas mind võõrastama on hakanud?»

«Kuidas võõrastama?»

«Einoh, justkui kardavad mind. Kas vana koolivend Kiir minust jälle mõnd juttu pole lahti lasknud?»

«Noh,» vastab Lible, «juttusid on Paunveres alati laialt olnud. Ja koguni veel nüüd: pikad õhtud, mis inimestel ajaviiteks muud teha on kui lõhverdada.»

«Nojaa, aga mispärast siis ikka ühest ja samast isikust?»

«Keda te arvate, Tootsi-isand?»

«Mind ennast.»

«Noh, seda'nd just ei või ütelda, et ainult teist räägitakse. Räägitakse ka teistest, aga viimasel ajal kõige rohkem küll teist.»

«Kas ma ei ütelnud! Ma sain kohe aru, et midagi peab jälle lahti olema. Minul pole sellest küll sooja ega külma, aga uudiseks oleks siiski. Pea meeles: ka minul on pikad ja igavad õhtud üle elada. Mõtle ainult, Lible, missugust mängu juba Teelegi mängib! Arvad, et mul magus on?»

«Einoh, kulla Joosep, mis'nd sellest kõnelda! Kus ta's magus võib olla. Ma olen küll vana ja rumal, aga niipalju taipan minagi veel, et niisugused asjad meele kurvaks teevad. Noojah, mis seals'nd kõigepealt kõneldakse...»

Kellamees jutustab Tootsile Paunvere uudiseid, õigemini neid lugusid, mida Paunveres uudiseks peetakse. Seejuures vaatab kõõrdi noore peremehe poole, uurides, kuidas tema jutustus mõjub.

«Aga ega siis seda plära maksa südamesse võtta,» trööstib aeg-ajalt.

Toots kuulab vaikides, koguni ohkabki korra, aga ei jõua naeru pidada, kui Lible palgivarguseni jõuab.

«Ja mõtelge ometi,» pöörab kellamees pea viltu, «on neid, kes usuvad. Mineval pühapäeval käisin kõrtsis, noh, nii... naps või teine. See Aaberkukk, see kõige noorem, tõmbab mu käistpidi kõrvale ja küsib päris tõsise näoga: «Kelle metsast te need palgid näppate? Ütle julgesti, ega mina edasi ei kõnele.»»

«Noh, ja sina?»

«Mina, noh — veike kilgike peas — jah, et: «Kust aga juhtub; kord siit, kord sealt.» Et: «Ega siis ühest ja samast metsast ikka ei või; saavad aru, hakkavad luurama.»»

«Ja Aaberkukk?»

«Aaberkukk, et: «Viksid poisid! Kuradi viksid poisid!» Jah, et: «On ikka siinpool nurgas kah kangeid mehi.» Noh, siis hea nõu kah veel pealekauba: «Aga ostma peate te, võrukaelad, ka paarkümmend tükki. Muidu, kui te k õ i k varastate, võite sisse kukkuda.»»

«Mh-mh-mh, pup-pup-pup!» naerab Toots.

Kuid see pole tema endine lõbus ja vallatu naer, kus süda kaasa naeris. See naer kustub varsti, otsekui hangudes talisesse külma; noore peremehe nägu muutub endiselt murelikuks.

Teele, Teele! Mis aitas see, et ta Raja väravast välja sõites oma noore naise näo käppkindaga kinni kattis? Teele ei pidanud iialgi teed leidma tagasi oma isamajja, pidi surmani jääma sinna, kuhu viidi pulmasõidul; kuid nüüd, juba selle lühikese aja jooksul, on asi kujunenud hoopis ümberpöördult: tema noor naine ei leia enam teed oma m e h e koju.

Ja siis see pulmaeelne õhtu, kui kohe peitis enese tagakambrisse ja norutas laua juures, niipea kui Lestalt kuulis, et Arno Tali jälle on ilmunud silmapiirile. Kas viimaks siiski ei sündinud kõik need endised ja praegused tembutused üksnes Tali pärast? Kuidas narritas Kiirt kogu suve!

Aga kui vaadata tagasi koolipõlve, siis piinas seal isegi Talit... Imeliku pärast. Ei, igatahes pidi see olema üks haruldane uss, mis näris Teelet, tema praegust naist, ning sundis närima teisi kaasinimesi. Kunagi ei kinkinud Teele oma poolehoidu kauemaks ajaks sellele, kellelt i s e leidis poolehoidu ja veel rohkemgi kui poolehoidu. Ikka oli tal tegemist kellegi kolmanda isikuga, kes, hoopis vastuoksa, ei püüdnudki teda.

Kaua pidi siis nüüd kestma niisugune vahekord tema ja naise vahel? Kas ainult selleks oli vaja pulmi ja trallinguid, et kogu Paunvere tolm «jälle» keerleks t e m a ümber? Või tahtis Teele, et just temast ja ainult temast enesest, Raja peretütrest, kõneldaks Paunveres? Kui ta nüüd kogu suure küla ees tahtis näidata oma kangust, siis muidugi jääb Koidu ja Hämariku mäng veel kauaks püsima. Kas poleks sel puhul

siiski kõige mõistlikum anda end Teele meelevalda? Jah, aga kui Teele ometi ainult sellepärast ära läks, et tal Ülesool asupaika pole — mis siis? Siis annab end n. ö. naise meelevalda ja naine ikka jääb Rajale, kuni Ülesool uus maja valmis saab. Ja kõige selle juures on kindel, et Teele kunagi ei kingi oma poolehoidu kauemaks ajaks sellele, kelle kord on saanud täiesti oma võimusesse...

«Noh,» vaatab Lible Tootsile küsivalt otsa, «miks te nii muresse jäite, Joosep? Ma vist tegin jälle ühe kaunis rumala tembu, et kõike prahti teile jutustama hakkasin. Eks ole? Aga mis sa teed ära, kui lõuad kinni ei seisa.»

«Ei ole midagi. Koguni parem on, kui ma ka ise nii umbeski tean, mis minust kõneldakse.»

«Einoh,» tahab kellamees seepeale midagi ütelda, kuid vaatab enne üle õla tagasi oma koorma poole ja vaikib. Seal selja taga võib olla ainult kaks asja: kas pole korras tema koorem või on seal peale tema koorma veel midagi tähelepanuväärset, sest kellamees seisatab ja pöördub ümber kogu kehaga.

«Niipalju kui mina oma ühe silmaga seletan,» ütleb siis, «pole need mehed, kes meile seal järele kõmbivad, mitte siitnurga mehed.»

«Mis sa ütlesid?» vaatab Toots tagasi.

«Et need mehed,» tähendab Lible käega, «vist küll pole Paunverest pärit.»

«Kes need võiks olla?» seisatab Tootski.

Kuid võõrad on veel liiga kaugel, kes teab, kes nad on. Palgivedajad liiguvad oma koormatega aeglaselt edasi — küll need seal niikuinii järele jõuavad. Mõne minuti järel vaatab Ülesoo peremees uuesti tagasi, silmitseb teraselt ja muigab.

«Pea kinni hobused!» hüüab Liblele. «Ootame järele neid kahte. Teeme suitsu.»

«Tõesti? Kas te tunnete neid?»

«Mhühüh!»

«Kes nad on?»

«Ootame, ootame, küll siis näed.»

Kärsitu kellamees timbib jalalt jalale, pilgutab oma pisikest silma ja liigutab vurrusid.

«Hee,» hüüab viimaks, «need on ju need meie pulmalised! See, sinise palituga on Luts ja see teine on... Noh, pime ta

nimi'nd oligi? — Noojah, see kaupmees Nossov või kudas ta oli.»

«Kippel, Kippel,» parandab Joosep. «Nossov on ammugi surnud, temast enam ei saa Paunveresse tulijat.»

«Õigus jah — Kippel,» noogutab Lible peaga, mõtleb siis mõne silmapilgu ja pomiseb: «No aga mis nad siis nüüd veel siia tulevad? Pulmad on mööda, kellel nendega siis nüüd veel on aega jannata... kibedal tööajal?»

«Hmhüh,» naeratab Toots, «mis muud, kui paneme kah tööle. Paneme palke vedama, kive... las kangutavad, las teevad kondiproovi. Mine tea, vast samuti tahavad valitsejaks õppida nagu Jorh Aadniel suvel.»

Vaheajal jõuavad linlased lähedale ja hakkavad omakorda teraselt silmitsema palgivedajaid.

«Ohoi!» hüüab Kippel, kiirendades samme, «see on ju opmani-härra ise! Tere ja jõudu! No see on üks jumala õnn, et ma oma Saradševi-pudelit maha ei unustanud.»

Seejuures lükkab ta oma «kolmetärnilise» noore peremehe nina alla ja vaatleb teraselt, missugust mõju see teisesse avaldab. Täna on kaupmehel kaunis korralik sametist kaelusega palitu seljas, uued «purakiid» jalas ja läikiva sirmiga müts peas; habe on aetud, üksnes see jõuluaegne viiekopikaline tutt lõua otsas on alles. Tema tuju on hea ja vaim ettevõtlik nagu ikka.

«Nii,» ütleb, «nüüd võtke teise jala jaoks kah, opmani-isand, ja andke oma abilisele pisut rüübata.»

Nüüd on ka Luts oma pika sinise palituga (või pikk sinine palitu oma Lutsuga) koormate juurde jõudnud.

«Tere, koolivend Toots! Nagu näen, hakkad maja ehitama?»

«Tere, koolivend Luts! Jah, oli see nõu ja tahtmine.»

«No aga,» võtab Luts kaenlast oma vana ja kulunud torupilli, «ega sa ometi kahekordset ei ehita? Kahekordsed majad on muidu väga kenad ja praktilised ehitused, aga tead... läbi kõmavad. Ei saa rahu.»

«Hoh!» naerab Joosep, «hea, kui ühekordsegi valmis saan.»

«Jumal tänatud!» hingab Luts kergemalt. «Ma ei või kannatada mitmekordseid maju. Kui mul võimalus oleks, siis tõstaksin majadel kõik ülemised korrad maha nagu kaaned ja laoksin üksteise kõrvale ritta, nii umbes, nagu teeb kass murtud hiirtega. No aga liigume nüüd edasi; küllap teel kõne-

leme. Ah jah, Tali ja Lesta saatsid tervisid — sulle ja kogu Paunvere rahvale. Noojah, Lestalt on peale selle veel üks kiri.»

Toots avab ümbriku. Külmast kohmetunud näpud leiavad sealt kirja ja paar värvilist paberit.

«No see on aga sõnakas mees, see Lesta!» hüüab siis rõõmsalt. Ja rahasid Lible poole liputades: «Rein, raha tuleb!»

«See on hea, see on hea!» nokutab hüütav pead. «On jah sõnakas mees.»

Siis uurib Ülesoo peremees kirja sisu ning hõiskab uuesti: «Kas näe, kas näe! Laenata lubab kah, kui mulle peaks häda kätte tulema. Vaat, see on alles mees! See on alles koolivend! Tubli poiss, Lesta!»

«Jah, ega tal muud suuremat viga pole,» arvab Kippel, «ainult liig terane on vahel oma sõnadega.»

«Nojaa,» vastab Toots, «aga ärge unustage, härra Kippel: ta on kirjanik. Kirjanik peab olema terane.»

«Noh, on ta mis ta"nd on,» uriseb seepeale ärimees, «mis me selle üle siin vaidlema hakkame.»

Nähtavasti on Kippelil o m a d põhjused Lesta peale nuriseda.

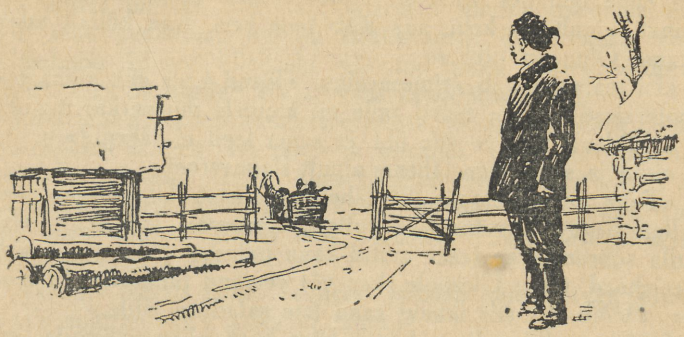

VII

Nii jõuab «killavoor» Ülesoo teekäänakule ning seal seisatab ärimees järsku.

«Noh, saksad,» ütleb, «pidage nüüd hobused ivakene paigal. Võtame tropikese lahkumise liiku.»

«Lahkumise liiku!» imestab Joosep. «Kesse siis lahkuma hakkab?»

«Noh... me isand Lutsuga lähme siit edasi Paunvere poole.»

«Nonoh?» peatab Toots hobuse. «Kuhu te siis lähete? Ma olin kindel, et te Ülesoole tulete.»

«Nojaa, küllap ehk tulemegi; aga mõni teine kord.»

«Imelik asi!» raputab Ülesoo peremees pead. «No kui see nii suur saladus ei ole, siis vähemalt ütelge, kuhu te lähete? Tont võtku, ma kunagi pole olnud nii uudishimulik kui täna. Kuhu sa lähed, Luts? Ja pealegi nii hädapalavalt?»

«Mina...» tähendab küsitav pöidlaga, «lähen natukeseks sinna... sinna edasi.»

«Hmh, ma tean, et sa t a g a s i ei lähe.»

Tekib lühike vaikus. Toots sügab kukalt ja muigab. Lible nihutab end plotskit käändes lähemale. All, üle soo, õhetavad Paunvere majade aknad vajuva päikese tulipunases säras otsekui tules.

«Hea küll,» algab siis Toots uuesti, «lähete, kuhu lähete, aga enne igatahes võiksite Ülesoole sisse tulla. Sööme koos lõunat, kinnitame kehi, siis jääb teile veel aega küllalt edasi minna. Õhtu on pikk.»

«Ei tea,» kehitab ärimees õlgu. «Isand Luts ehk võiks teie poole sisse astuda, temal pole nii kaugele minna kui minul.»

«Kuidas? Kas te siis üht ja sama teed ei lähegi?»

«Üht ja sama teed läheme ainult Paunvereni.»

«Taga keerulisemaks asi läheb!» vahetab Ülesoo peremees kellamehega tähendusrikka pilgu. Seepeale linlastele: «Ei, kulla sõbrad, ärge laske endid kaua paluda, tehke mulle seda meelehead, tulge Ülesoole, kas või veerand tunniks.» Ja mõttes: «Võib-olla siis ikkagi saan teie saladuse jälile.»

Nüüd on Kippeli ja Lutsu käes kord pilke vahetada, aga küsivaid.

«Lähme!» ütleb viimaks Luts.

«Noh...» näpitseb ärimees oma habemetutti, «aga jääb siis nii, et ainult veerand tunniks, nagu opmani-isand ütles.»

«See juba on mehe jutt!» hüüab Toots, mispeale voor jälle hakkab edasi liikuma.

Teel puudutab Toots Lutsu vähksinise palitu käist ja küsib tasa:

«Ei, tõesti, koolivend, kuhu te tahate minna?»

«Mina lähen Rajale. Kas sa siis ei mäleta, et Liide, sinu naiseõde, mind sinna külla kutsus? Noh, nüüd tuli see kutse mulle meelde ja... Arvan, et saan seal paar päeva rahulikult kirjutada. Kirjutan parajasti «Kevadet», seda teist jagu.»

«Ah nii!» venitab peremees. «No miks sa siis kohe ei ütelnud?»

«Pidi olema saladus. Nii oli härra Kippeli soov. Et kui ei ütle tema, siis ei maksa minulgi esialgu ütelda.»

«No aga kuhu siis t e m a läheb?»

«Seda ma nagu ei tohiks ütelda.»

«Ära vigurda. Ütle ruttu!»

Kuid Luts loeb siiski oma kohuseks veel natuke vigurdada, otsekui demonstreerides oma aumehelikkust; et vaata, Toots, kui raske mul on avaldada teiste saladusi. Ja siis, kui tema aumehelikkuse lõimed juba paistma hakkavad, s. o. kui ta juba tahakski koolivenda üllatada — siis on juba hilja. Isand Kippel pöördub äkki ümber ning hakkab Tootsile seletama moodsat ehituskunsti. See seletus kestab Ülesoo õueväravani.

Kestab õueski edasi. Seal aga märkab Toots rehealuse väravate juures midagi, mis teda jalamaid sunnib unustama niihästi oma uudishimu kui ka ehituskunsti: õues seisab tema pulmahobu ja see lilleliseks värvitud saan, milles sõidutas Teelet. Üks oli kindel: Rajalt pidi keegi siin olema.

Juba tahab Joosep kambrisse joosta, kuid teeb ainult kolmneli räpakat sammu läve poole ja seisatab järsku. «Aega on,» pomiseb endamisi, «mitte ühes uksega sisse tormata!» Ning siis Liblele üsna rahulikult: «Lase sa aga nüüd mõistlikult otse virna juurde, et me oma tänaseid palke jälle latsakili lumme ei pillu!»

«Nooh,» võtab Lible esimese hobuse suu kõrvalt kinni, «ega's äpardus i g a päev ei juhtu.»

Sel silmapilgul avaneb kambriuks ja lävele ilmub Ülesoo sulane Mihkel vitsadest punutud reisikorviga.

Tema selja tagant vaatab välja keegi noor, talviselt riietatud naine, kes võõraid nähes silmapilguks kaob, kuid siis jälle nähtavale tuleb ja kindlal sammul õue astub.

Kippel ajab oma habemetuti kikki, silmitseb seda inimest teraselt, kahmab siis mütsi peast, lööb «purakiide» kannad klopsti kokku, kummardub ja ütleb viisakalt:

«Tere õhtust, proua Toots!»

«Tere, tere!» vastab noor naine imestunult. «Härra Kippel... kui ma ei eksi?»

«Just tema,» tõendab ärimees uue kummardusega. «Elusuuruses.»

«No kust, no kuidas te siia saite?» astub Teele lähemale ja ulatab Kippelile käe. «Ah,» kohkub siis, «härra Luts kah siin! Tere! No mõtle ometi! Kuidas te —»

«— j ä l l e siia saite?» täiendab Luts.

«Ei mitte! mitte! See koguni polnud öeldud selles mõttes: et jälle. Väga rõõmustav näha vanu tuttavaid! See ju on päris üllatus! Olge —»

Teele teeb liigutuse, otsekui tahaks võõraid kambrisse paluda, kuid hammustab huult ja vaatab saani poole, kuhu Mihkel vaheajal juba asetanud reisikorvi. Tekib lühike, aga piinlik vaikus. Poolhämaruses on näha, kuidas Teele palged tumenevad.

«Ega ometi teie kuhugi ära ei sõida, proua Toots?» küsib Luts tasa ja miskipärast pisut kaeblikult.

«Ei... ei... Tahtsin ainult Rajale sõita.»

«Rajale? — Noh, siis...»

Luts peatub ja vaatab küsivalt ärimehe poole.

«Mis te tahtsite ütelda, koolivend?» küsib Teele.

«Tahtsin ütelda, et... et siis on meil üks tee.»

«Oo, kas teie kah Rajale tulete? — See ju on suurepärane! Jaa, Liide rääkis, et olla teid külla kutsunud, aga ta oli kindel, et te ei tule. Nii, nii. Siis muidugi on meil üks tee. Aga teie, isand Kippel?»

«Meie teed lähevad lahku, proua Toots,» vastab küsitav niisuguse liigutusega, et: jah, et lahku lähevad, pole midagi parata; et oleks väga armas, kui nad lahku ei läheks, aga...

«Tähendab, te jääte Ülesoole?»

«Mitte kogunisti, proua Toots! Meie mõlemad hoopis juhtumisi sattusime Ülesoole. Minu tee viib siit edasi mõne hea versta.»

«Nii, nii. Noh, sel puhul, kui soovite, koolivend Luts, võib meie sõit kas või praegu lahti minna.»

«Rõõmuga! Ainult lubage, et ma oma koolivennale Joosepile head ööd soovin.»

Nende sõnadega jookseb Luts palgivirna juurde, kus Toots ja Lible kogu aeg töötavad.

«Head ööd, koolivend Toots!»

«Nojah, head —» vastab peremees segaselt. «Kuhu sa's kipud?»

«Rajale. Sinu abikaasa parajasti sõidab sinna — saan küüti.»

«Nojah, mine siis pealegi... Ei, kuule! Oota! See asi... Noh, küllap Rajal kuuled nii mõndagi. Ega sa ometi mind ära ei unusta? Tule vaatama. Oota, pea kinni — sa ju oled söömata!»

«Ära muretse, kulla Joosep!» hüüab Luts tagasi, pigistab Kippeli kätt, pilgutab silma ja tõttab saani juurde, kus Teele teda juba ootab.

Ning kohe peale seda vihiseb lilleline saan Ülesoo õueväravast välja, ilma et kumbki sõitjaist tagasi vaataks.

«Пошла — поехала,» ümiseb Toots palgivirna juures. «А мне хоть бы слово! Хоть бы единое слово! — Ну, хорошо!» Ja Kippelile: «Minge kambrisse, isand Kippel! Me tuleme kohe järele, oleme varsti valmis.»

«Einoh,» vastab ärimees, «võtame'nd ikka koormad enne maha, küllap siis läheme kõik üheskoos.»

Varsti ongi töö valmis; Lible ja Mihkel hakkavad hobuseid lahti rakendama. Toots heidab viimase pilgu märksa suurenenud palgivirnale ja astub siis ühes külalisega kambrisse.

Vaevalt on ta enese kasukast ja vildikutest lahti koorinud, kui ema tagakambri lävelt märku annab: tulgu ivakeseks sinna.

«Mis on?» küsib Joosep kärsitult.

«Teele käis siin.»

«Käigu.»

«Pakkis siin kõik kokku oma pesu ja asjad ja viis ära.»

«Viigu.»

«Heldekene, no kas see's sulle nii ükskõik on?»

«Mis ma's pean tegema?»

«Kas ta siis ei mõtlegi enam tagasi tulla?»

Poeg kehitab õlgu: kust tema seda võib teada.

«Tead, Joosep,» algab siis ema, «mina küll arvan, et tast tagasitulejat enam ei saa. Tead...»

«Noh, noh?»

«Homme lubas klaveri järele tulla.»

«Mhühüh,» ümiseb Toots pikkamisi ja tumedalt.

Siis liigutab end vanatoi voodis, köhib, tõuseb käsipõsekile ja küsib:

«Kes seal köhib eeskambris? — Kas jälle mõni uus sulane või?»

«Ei ole. See on üks tuttav.»

Kogu söögiajal ei taha jutt meeste seas sobida. Lible teab, mis ta teab, Mihkel üldse räägib harva ja ärimees Kippelgi ei leia õiget jutuainet, nähes, et kõik teised on otsekui rõhutud meeleolus. Nii vaikselt ja omaette pole Ülesool õieti kunagi lõunalauas istutud. Aga missugune möll ja trall valitses samas tares alles hiljuti, mõni nädal tagasi, Tootsi pulma ajal! Kuidagi ei tahaks uskuda, et see on üks ning sama Ülesoo talumaja eeskamber. Kuid pole midagi parata, peab uskuma, sest siis oli pühapäev, nüüd on argipäev... elu argipäev.

Alles siis, kui Lible on koju läinud ja sulane kuhugi kadunud, tuleb Ülesoo peremehele meelde see eelmine jutt Lutsuga.

«Kuulge,» pakub ärimehele paberossi ja naeratab, «ütelge mulle nüüd õige puhtast südamest, isand Kippel, kuhu te õieti tahate minna? Kuhu Luts läks — seda ma tean, aga teie reisisiht on minule veel täielik saladus. Tont võtku, me

oleme vanad head sõbrad, kas teil siis minu vastu sugugi usaldust pole?»

«Einoh,» tõrjub ärimees paberossid tagasi ja võtab taskust sigarikarbi, «ilmtingimata oleme vanad head sõbrad... Vast soovite üks sigar, opmani-härra? Mina isiklikult pole kunagi olnud paberosside sõber... Noojah, asjalugu on niisugune, kui see ainult meie teada jääb, siis...»

«Ilmtingimata jääb see ainult meie kahe teada!» hüüab Toots. «Kõnelge aga julgesti.»

«Kaege, opmani-saks, siin lähedal on üks küla... Sürgavere.»

«On. Aga mitte just väga lähedal. Sinna saab nii... versta kuus.»

«Tehtud! Ja selles külas on üks talu... Purtsli talu. Teate?»

«Tean. On. Seal on lesk perenaine ja see isegi on minu naise sugulane.»

Toots vaatas paar silmapilku mõttes olles enese ette, närib päkka ja hüüab siis valjusti:

«Tean! Tean, isand Kippel! Tean kõik. Edasi pole tarvis kõnelda.» Ja pisut tasemini: «Hmhüh, see on kaunis jumekas lesk, ega ei mõista midagi ütelda. Mäletan: minu pulmas, seal...»

Aga just nüüd lähevad linnaisanda keelepaelad lahti, ta laskub mugavalt tooli seljatoe najale, sirutab purakiid ettepoole välja, popsutab mõnusalt sigarit ning kõneleb pikalt oma tuleviku väljavaateist.

Õieti ju pole ärimehe elul viga jne. Aga need on ikkagi juhuslikud sissetulekud, kui äri pole rajatud laiemale alusele ega tööta suurema kapitaliga, peaasi: sellisest tegevusest ei jää mingisugust jälge. Õigus, ka vanast Nossovist pole praegu enam midagi nähtaval (nagu teada, lagastasid tema ulakad pojad kõik ta ülejäänud varanduse), kuid temast vähemalt kõneldaksegi tänaseni kogu Baltimaal. Noojah, seepärast on ta siis otsusele tulnud asuda mingisugusele... noh, nii... asjaajamisele, mis teatava aja pärast näitaks, et ka tõesti on midagi tehtud, on jõudu kulutatud. Muidugi, esimest sorti põllumees pole ta mitte, aga ega siis taluski pole ilmtingimata tarvilik nõiakunst ja soolapuhumine. Küllap harjub. Küllap tuleb siia, Ülesoole ja küsib opmani-isandalt nõu, kui oma taip mõnikord ei hakka.

«Enesest mõista!» arvab Toots. «See kõik on tühine asi. Paljuks siis läheb siin tarvis põlluteadust. Teiseks ju on seal ometi mõni harjunud inimene juba ees. Esialgu võivad asjad minna vanal tõukejõul. Aga vaadake, isand Kippel: hoopis iseasi on, kuidas kujuneb perekonnaelu. Vaadake — see on tähtis!»

«Noh,» noogutab ärimees peaga, «sellega ma juba saan hakkama. Need püksid (patsutab kõneleja oma püksireit) jäävad siiasamasse jalga, kus nad on praegu.»

«Seda ehk küll, aga enne võib tulla palju ulumist ja hammastekiristamist. Niisuguseid lugusid on siin ilmas palju nähtud ja muidugi nähakse tulevikuski. Ärge arvake, et ma teile tahan halba ette kuulutada — mina soovin teile kõige paremat — ma ainult tahtsin samuti muuseas tähendada, et... et ilmaelu on imelik.»

«Ärge peljake, isand Toots. Juba vana Nossov ütles, et naistega peab ümber käima nagu perude hobustega: piits kätte ja piip suhu, ohjad pinguli!»

Umbes nii kõneldakse Ülesoo eeskambris veel mõni aeg, siis tõuseb linlane tooli kolistades laua juurest ja ulatab peremehele käe.

«Vaja minna, vaja minna. Luts on nüüd juba ammugi päral, aga mina konutan veel siin. Ise pidin tulema kõigest veerand tunniks. Näete nüüd!»

Kuid peremees laidab õhtuse teekonna sootuks ära. Jäägu ööseks Ülesoole, puhaku, ruumi on küllalt; mingu hommikul. Ärgu kartku, et «ta» öö jooksul kuhugi kaob.

Viimaks on tulevane põllumees sellega nõus ja heidab puhkama. Alles järgmisel hommikul sumpab ta Paunvere kaudu Sürgavere küla poole.

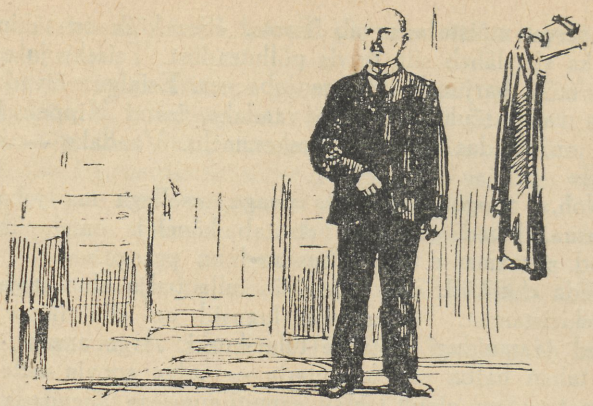

VIII

Aga Luts on tõesti juba «päral». Astub Raja talu saali, vaatab ringi, tõmbab pea õlgade vahele ja kuulatab.

«Mis te imestate, koolivend?» küsib Teele.

«Ütelge ometi, Teele, kas see on seesama saal, kus seekord peeti pulmapidu?»

«Nojaa, seesama.»

«Kui vaikne! Jumala rahu on siin.»

«Aga mis siis t e i e arvasite? — Et pulm ikka edasi kestab?»

«Ei mitte seda. — Et ilmas üldse on nii vaikseid ruume!»

«Nonoh, kas teie siis kunagi pole leidnud vaikust?»

«Mitte kunagi. Mu kõrvad praegugi kumisevad linnakorteri mürglist. Õnnetuseks on minu praegune tuba otse köögi kõrval, ja see alatine söögiriistade tärin, pliidiraudade kolin ja kallatava vee solin viis mu meeleheitmiseni. Nii tulingi otsusele teile külla tulla, lootuses, et saan siin mõne päeva rahu. Igatahes, kui peaksin tülitama, siis kaon siit kas või praegu.»

«Jätke niisugune jutt, koolivend! Ärge kõnelge tülitamisest. Võtke palit maha, minge ahju juurde sooja, seni kutsun Aliide ja keedan teed.»

Nende sõnadega läheb proua Toots teise tuppa, hüüdes juba lävelt: «Tule välja, Liide, meile tuli külaline!»

Külaline võtab oma «sinise» seljast, riputab varna, hõõrub käsi, jälle kuulatab ning pomiseb enese-ette:

«On aga tõesti vaikne! Mis siin viga töötada! Siin võta kätte ja...»

Lävele ilmub Raja noorem peretütar, natuke kohmetu, natuke häbelik, kuid palju armastusväärsem, kui paistis jõuluajal.

Teretatakse. Ning siis ütleb võõras:

«Vaadake, Aliide, kunagi ei maksa endale kergemeelselt kutsuda külalisi, sest nende hulgas on mõni nii häbematu, et tulebki. Näiteks oli mullegi ainult vaja nimetada — juba ta ongi siin. Nüüd muidugi olete hädas ja murrate pead, mis säärase isikuga peale hakata. Aga teie troostiks, neiu Aliide, võin ütelda, et võtku mind odratont või rukkihunt, kui ma teile siin peaksin tülinaks saama.»

«Kas ikka sama jutt!» hüüab Teele tagasi tulles. «Tülin ja tülin! Kas teil muud paremat juttu ei olegi?»

Sinnasamasse saali tuuakse õhtusöök ja aurav teemasin. Luts istub laua juures nagu õnnis, silmitsedes oma noori kaaslasi otsekui laps jõuluküünlaid.

«Ah,» tõuseb vanem õde järsku, «ma päris unustasin — meil on ju veel jõuluajast natuke seda... söögialust.» Ja pudelit lauale asetades: «Meil on siin niisugune rahvas, ega nemad sellest kraamist ei hooli — võib seista kas või kogu aasta.»

«Ega minagi suuremat...» tahab külaline midagi ütelda, kuid jätab sõna pooleli ja silmitseb toodamit asjatundja pilguga.

Ning siis varsti võtab jutt kuke sammu juurde. Kõneldakse Tootsi ja Teele hiljutisest pulmast, pulmalistest ja ühest kui teisest.

«Aga mis teeb nüüd Tali?» küsib Teele otsekui mööda-minnes.

«Tali töötab hiigla kombel. Samuti noor kirjanik Lesta. Kardan, et nad endale tööga liiga teevad. Nende juures elas seni veel keegi ärimees — ah jaa, te ju tunnete teda: seesama isand Kippel — nojah, selle pukseerisid nüüd välja, nii et korter on ainult nende kahe päralt. Ja nüüd nad siis alles näitavad, mis võivad. Ja arvan, nad võivad kaunis palju.»

«Nii et vaesel Talil pole aega kurameerimisekski?»
«Seda ma ei tea.»
«Tal ju oli keegi Virve?»
«Võib-olla. Kõik võib olla.»

Tekib lühike vaikus. On märgata, et Teele valmistab veel üht küsimust.

«Hea küll,» ütleb siis, «kõneleme nüüd päris avalikult. Nüüd oleme kõik juba suured ja... Mõni meist on juba abielus ja... Mispärast peaksime mängima pimesikku. Eks ole õigus, koolivend Luts?»

«Jah, jah.»

«Noh, vaadake, teie kirjutasite «Kevade» I-se, kus on peategelane just seesama Arno Tali, kellest me praegu kõnelesime...»

«Teie ka, Teele... proua Toots.»

«Ei noh, jätame'nd esiteks Teele kõrvale. Peategelane on ikkagi Tali. Teie raamatust on näha, et te Tali iseloomu tundsite läbi ja läbi — tema koolipõlves. Olge nii lahke ja ütelge, kas tunnete tema iseloomu nüüd?»

«Hm...»

«Olge avalik, isand Luts. Me oleme siin eneste keskel, ja siit ometi midagi välja ei lähe. Ehk mis on siit välja minnagi: me ainult kõneleme tema karakterist, me ei kritiseeri tema elu ja tegevust.»

«Lesta on mulle kõnelnud üht kui teist; kuid mitte midagi eriti iseloomustavat. Tean, et äkki jättis kõik sinna paika, sõitis väljamaale, oli mitu kuud ära... Aga mis ta seal just nimelt tegi ja oli — ei tea. Tema enese jutu järgi — teie pulma ajal — olla ta ainult reisinud, vaadanud ilma ja elu. Praegu on Tartus, töötab hiigla kombel.»

«Aga mispärast ta nii äkki ära sõitis?»

«Ei... tea.»

«Kas polnud see sõit vast ühenduses kellegi Virvega?»

«Ei... tea.»

Teele vaatab Lutsule korra usutlevalt silmi, mõtleb pisut, toetab siis pea käe najale ja ütleb:

«Vaadake, koolivend — mina ka ei tea. See ongi kõige arusaamatum silmapilk Arno Tali elus. Kui kord *seda* saaks selgitada — see kindlasti valgustaks mõnd joont tema praeguses karakteris. Hea küll, ütleme: ta sõitis kellegi

neiu pärast... Kuid jällegi tekib küsimus: kas põgenes see neiu tema eest või põgenes tema neiu eest?»

«Ei... tea. Jutust igatahes selgus — ta olla reisinud üksi.»

«Üksi? — Ahah.»

Mõni silmapilk vaikust, siis abitu liigutusega:

«Nojaa, aga seegi ei ütle midagi uut. Ikka seesama: ta kas jälgis kedagi või tahtis kaotada enese jälgi. Jaa, jaa. Igatahes on ta nüüd juba tasakaalu jõudnud — töötab hiigla kombel. Aga... aga jällegi: ta võib ju töös ainult unustust otsida. Jaa, jaa.»

«Aga mis sa sellest siis nii uurid, Teele?» küsib Aliide.

«Ah ei midagi... niisama. Millestki peab ometi kõnelema.»

«Parem ütelge, isand Luts,» jätkab Aliide, «kaugel olete oma «Kevade» II-ga? Kas olete juba palju kirjutanud?»

«Oh ei!» ohkab küsitav. «Ainult algus. Seal selles lärmis saab siis midagi teha!»

«Aga nüüd võiksite siin edasi kirjutada — siin on vaikne.»

«Seda ma kavatsen. Oo, mis siin viga töötada! Siin olen nii-öelda kohal ja on mul ka osa tegelasi iga päev silma ees.»

«Ärge aga minust jälle niisugust tuvikest tehke nagu esimeses jaos,» naeratab Teele. «Seal ju olen selline kukulaps, et lust lugeda. Pole võimalik ega tõenäoline, et keegi inimene on ainult hea.»

«Ma...» tahab Luts midagi vastata, kuid vaikib, otsekui oleks saanud sõna sabast kinni.

«Mis te tahtsite ütelda?» küsib Teele.

«Nojaa, nn. intriig peab tulema ju jutu enese pärast. Kui mitte muidu, siis pean teile kas või külge valetama mõne okka.»

«Oo, kulla koolivend, minule pole neid vaja külge valetada; minul on neid ilma selletagi, ja mõni koguni hästi terav.»

«Seal on sul õigus, Teele,» kinnitab noorem õde, «mõni on väga terav.»

«Nagu igal inimesel,» arvab Luts elutargalt ja lepitavalt. Ning siis veel kord, mokad natuke toruli: «Nagu igal inimesel.»

«Samuti mõni teinegi tüüp,» läheb Teele elavamaks, «näituseks Toots. Teie kirjeldate üksnes tema tempusid ja koerustükke, ilma et näitaksite tema sisemist ilma. Aga kui ma teile

nüüd korraga ütleksin, et temalgi on olemas see nõndanimetatud sisemine ilm? Ja tähelepanuvõime... Sitkus. Mis vastaksite seepeale?»

«Hm, miks mitte... nagu igal inimesel.»

«Aga mispärast ei too te s e d a seal kuskil esile? Ka tema kannatab, võitleb enesega ja nii edasi.»

«Püüan tulevikus. Seekord oli see veel nii välja arenemata, et... paistsid silma ainult tema t e o d. Arno Tali...»

«Jaa — jaa, Talist oli kohe näha, et ta on sügavama hingeeluga — see on õigus!»

Jälle tekib lühike vaikus Raja talu saalis või «suures toas», nagu ütleb majarahvas ise. Jälle on Teele üürikeseks laskunud käsipõsekile.

«Kahju,» ütleb Aliide, «et mina teie ajal koolis ei käinud, võib-olla oleksin nüüd ka kuskil kirjas. Mõnus oleks end vaadelda justkui peeglis.»

«Noh, mis sellest kahetseda,» trööstib külaline. «Ei kirjeldata ju üksnes kooliaega. Võib ka kirjutada pärastisest elust ja inimestest, keda nähti pärast kooliaega. Miks mitte tuletada kord meelde kas või sedasama tänast õhtut.»

«Ja siis kirjutate minustki?»

«Kõik võib olla.»

«Heldus! Ja viimaks panete kirja need sõnadki, mis ma siin täna ütlen?»

«Küllalt, küllalt, Aliide!» tõreleb Teele mõtteist ärgates. «Nüüd on aeg külalisele rahu anda. Isand Luts on hulk maad jalgsi käinud, külmetanud — tahab puhata. Teeme talle aseme siiasamasse suure toa kõrvale, seal on soe ja vaikne — las puhkab linna kärast ja lärmist. Inimene leidis kord elus vaikse maja, aga nüüd tikume meie teda piinama. Seda ei tohi olla!»

«Pole viga, pole viga,» sõnab Luts. «Ärge muretsege minu ette, parem ütelge, Teele, kuidas te ise koju saate?»

«Mina... ei lähegi täna koju.»

«Täna!» hüüab õde. «Sa ju eladki siin.»

«Kuidas?» imestab külaline. «Alles täna õhtul, paari tunni eest nägin teie õde Ülesool.»

«Seal käib ta ainult külas, ja käib üsna harva.»

«Vabandage,» raputab Luts oma paljast pead, «sellest ei saa ma mitte midagi aru.»

«Mis on seal aru saada,» naeratab Teele rahulikult, «Üle-

sool pole ju ruumi, kus olla. Te tunnete Ülesoo talumaja — no ütelge, kuhu te mind sinna mahutate? Eeskamber on teenijatele, tagakambris — lamab ööd kui päeva haige vanainimene.»

«Õigus küll, kuid...»

«Mis — kuid?»

Selle selge argumendi vastu pole Lutsul õieti midagi ütelda, aga seal kuskil paistis talle silma veel mingi teine asjaolu. Ta tunneb enesel viibivat Teele uurivat vaadet, süütab paberossi, sügab nina ja nohiseb umbes sama valjusti kui rätsepmeister Georg Aadniel Kiir. On näha, et t e a b, teab midagi vana jäär, ainult formuleerib, kuidas seda teadmist välja ütelda. Kaval. Ettevaatlik.

«Mis — kuid? Mis kuid?» kordab Teele. «Ütelge julgesti.»

«Nooja-noh,» algab siis Luts Lible kombel lidamast peale, «Toots oli täna palgiveos. Muidugi oli hommikust saadik kodunt ära. Heakene küll, nüüd tuli koju ja...»

«Noh, noh? Mis siis see siia puutub?»

«Tuli õhtul koju ja minu nähes ta kambrisse ei saanudki. Veeretas palke maha. Nüüd tulete teie kui haruldane külaline Ülesool, tulete kambrist, ei vaatagi tema poole, vaid sõidate minema, nii-öelda... ilma silma nägemata ja käe andmata.»

«Pah, missugused õrnused! Ma arvasin, ei tea mis iseäralikku te ütlete selle pika eeskõne peale. Hahahaa! Ilma silma nägemata ja käe andmata! Olete teie kah naljakas mees, kulla koolivend! Tule, Aliide, säeme isand Lutsule magamisaseme korda!»

Seepeale läheb Teele kähku teise tuppa, korrates lävelgi: «Ilma silma nägemata — hahahaa!»

Ning kohe läheneb Aliide Lutsule ja sosistab tähenduslikult:

«Nad on tülis.»

«Tülis?» kohkub Luts.

«Tülis, tülis. Katsuge neid ära lepitada. Aga ärge te j u m a l a pärast hingake, et mina teile seda ütlesin.»

Enne kui üllatatud mehike vastatagi saab, on ka noorem õde kadunud. Siis tõstab paljaspea oma parema käe nimetissõrme nina kõrgusele ja pomiseb enese-ette:

«Hmhühüh... Ma sain kohe aru, et...»

IX

Aga heakene küll. Jätame nüüd Lutsu sinnapaika, maitsku rahu ja tehku tööd, kui see viimane lubamine polnud tühi praalimine. Lähme nüüd jälle tagasi Kiire perekonda, sinna Kiusna küla poole, kaeme, mis teevad vanad ja noored Kiired, Jaamaülema Abi, Klodvig ja Aaberkukk, see kõige noorem.

Georg Aadniel Kiir on juba mitu «ropsu» käinud õeste juures võõrsil ning muidugi ei mõtlegi enam süljata, kui sammub mööda nende korterist. Leiab nüüd tihti asja olevat poodi, jääb ära kauemaks ajaks, aga koju toob ainult rulli või teise niiti, pool tosinat nööpe või muud pudi-padi, mida kellelgi pole vaja.

Ning tuleb jõulu ja lihavõtte vahel niisugune tööseisak, et vana meister lausa närvitsema hakkab ja pagarimaja õmblejat aeg-ajalt siunab üsna valimata sõnadega. Aadniel kuulab seda märatsemist vaikides, nohiseb, vahib altkulmu, ajab pea viltu, mõtleb, kuid ühel lõunasöögil siiski rikub neutraliteeti.

«Mis neist nii manada,» ütleb, «eks nad kah ole inimesed ja taha elada.»

«Soo,» käratab vihane papa, «aga mispärast siis tahavad nad elada just teiste inimeste seljas?»

«Kuidas nii? Nad ju pole meie selga tükkinud. Meie töö-

tame siin, nemad seal. Vaata, kui tihedalt on linnas rätseppi ja kui palju veel tuleb juurde iga aasta, aga ma ei arva, et nad üksteist nii kiruksid. Peaks olema natuke avaram vaade elu peale ja mitte nii järsku hukka mõistma kaasinimesi.»

Vana meister võtab kahvli suu juurest, vaatab pojale jõllis silmi otsa, täis ülekeevat viha. Tuletab meelde jõuküllast automobiili, mis enne võbiseb ja väriseb ühel ning samal kohal, et siis täiel hool minema kihutada. Vahe on vaid selles, et autol on tüür ja «ta» teab, missugust teed läheb, kuna papi Kiir on kaotanud tüüri, laseb risti ja põigiti, tagudes seinu, poste, hüpates üle kraavide, pööreldes viljaväljadel ja tuuseldades heinakuhje. Isegi mammi Kiir kohkub sellest vihavalingust, olgugi et varemalt alati käuksus vahvalt kaasa, kui tekkis jutt pagarimaja «kahtlastest» mamslitest.

Nii, nii, jääb viimaks pisut rahulikumaks, nüüd on veel sedagi vaja, et tema oma poeg neid... neid kaitsma hakkab! Missugune nõiajõud neil on ometi, et nad kõik inimesed enda nõusse meelitavad? Olgu veel võõraid — lolle on maailmas küllalt, — aga Jorh, Jorh! Mis on nad temale salaja sisse sööta lasknud?

Kuid — nagu ütleb kellamees Lible — missugune on see asi, mis jääks Paunveres saladuseks?

Mõni lühike päevake hiljem tuleb rätsepmeistri noorem võsu Benno parajasti kihelkonnakoolist, on saanud kaks ühte, on seisnud nurgas ja on nüüd vihane kogu maailma inimestele. Vahib maha nagu tige pullike, kortsutab kulme, poriseb enese-ette ning üldse on sel päeval väga oma vanema venna Aadnieli nägu.

Külast välja jõudes vaatab ta juhtumisi eemale ega taha uskuda silmi: pagarimajast astub välja tema oma lihane vend. Mis peaks see tähendama? Sellest ajast kui sinna asusid «need tüdrukud», on Kiire omad ka pagariga tülis ega osta temalt enam leiva- ja saiaraasugi. Nüüd korraga tuleb Aadniel nagu õige mees kunagi!

Ahaa, nüüd silmas teda, tõmbas enese kössi ja sikutab kodu poole, otsekui istuks teisel vanatühi ise turjal! Ei, brat, see pole õige asi! Kinni, kinni see mees. Kui ta siiski käis saia ostmas, siis peab poole temale andma — muidu läheb koju ja kohe ütleb omastele.

Benno pigistab raamatupambu kindlamini kaenlasse, pistab jooksma, hüüdes iga viie sammu tagant: «Aadniel! Aadniel!»

Kuid hüütav mitte ainult ei seisata, vaid isegi ei vaata venna poole, enne kui Benno ähkides jõuab tema kõrvale.

«Mis sa lendad ja röögid?» küsib siis vihaselt.

«Sah-sah käisid pagarimajas?»

«No mis siis, kui käisingi?»

«Ah-anna mulle kah saia!»

«Säh sulle saia!» tõukab Aadniel noorema venna ninali lumme.

Benno tõuseb üles, puristab, puhastab lumist nägu ja riideid, jääb tüki maad vennast maha, ähvardab rusikaga ja hüüab:

«Hea küll. Aga pea meeles, et ma kodus kõik ära räägin. Esimene asi.»

Nii sammuvad vennaksed, umbes vakamaa vahet, Kiusna küla poole; mõlemad vihased nagu sõnnid. Kuid siiski on noorem vend vihasem kui vanem. Esiteks need ühed, siis nurka — teistele naerda ja suskida, siis see liumäel läbikulutatud püksitagune; nüüd ilma mingi süüta — ninali lumme! Niisugune räbal päev, kas või jookse metsa! Aga oodaku, oodaku. Vähemalt Aadnielile tasub kätte, vähemalt s e l l e õmbleb juba täna koera naha sisse. Jah, kaks — ütleb — kaks saiapätsi uhtis teel nahka ja temal rebis püksitagumiku lõhki.

Siis seisatab Aadniel äkki, vaatab tagasi ja tõmbab käega:

«No tule, tule! Keda sa seal ootad?!»

«Lase aga lase,» vastab Benno, «küllap mõistan ilma sinutagi koju tulla.»

«Tule, ma ütlen sulle!» käratab ootaja jalaga tampides, «muidu kolgin su siinsamas läbi, keset lagedat välja.»

«Eks sa katsu. Tule, katsu, kas saad mind kätte. Ega sa ikka nii vägev olegi, kui arvad.»

Seejuures taganeb koolijunts mõne sammu tagasi ja peab venda hoolega silmas.

«No tule — kuuled sa!» kutsub vend juba leplikumalt. «Ma tahan sulle midagi ütelda. Tule, ega ma sulle midagi ei tee.»

«Tänan väga, noorhärra! Üks noos on juba käes.»

«Ei, ausõna, ma ei puutu sind. Tahan sulle ainult midagi ütelda. Ära ole narr, ega's ma mõni mõrtsukas ole. Tule siia... ausõna.»

Nii vaagutakse vastamisi veel tükk aega kaugema maa

pealt, siis läheneb Benno ettevaatlikult vanemale vennale, hirmul: «Kui ta tõbras siiski viimati ei lööʔ» Ja sammu kümne tagant:

«Mis sa tahadʔ Kui sa kiskuma hakkad, siis jooksen tagasi ja karjun jalule kogu Paunvere küla.»

«Ah, mine'nd, narr, ma andsin ausõna. Tule siia, ütle, mistarvis sul seda kodus vaja rääkida on, et mina pagarimajas käisinʔ»

«Aga miks sa mind tõukasidʔ»

«Pea'nd oma suu. Mis sellest's oli, kui ma natuke müksasin. Säh, siin on kakskümmend kopikat — ära räägi kodus midagi.»

«Viska siia.»

«Hull oled! Ta ju kaob ära lume sisse.»

Benno mõtleb mõne silmapilgu, vahib raha venna väljasirutatud käes, pöörab pead ühele poole, teisele poole, pilgutab silmi ning läheneb siis aralt. Himu raha saada on suur.

«Võta'nd võta, narr, mis sa kardad,» julgustab pakkuja.

Viimaks on raha noorema käes, ilma et vanem katsetki teeks kallale tungida.

«Noh, kas nüüd pead suuʔ» küsib andja.

«Nojah, aga anna saia kah.»

«Saiaʔ Mul ei olegi saia.»

«Valetad! Mis sa seal pagari juures siis muidu käisidʔ»

«Pagari juures... pagari juures... Ma... ma ei käinudki pagari juures. Ma...»

«No kus sa's käisidʔ Näita taskud!»

«Vaata, kui tahad. Mul pole saia purugi taskus.»

Aadnieli kogelemine ja kõhklemine teeb noorema venna järsku julgeks. Südilt kobab teise taskuis ja leiab, et jah — ei ole; tõesti ei ole. Aga kus ta siis käis ja mis asju ta ajas? Et ta pagarimajast välja tuli, seda nägi ise, *oma selge silmaga*.

«Jäta'nd rahule! Käisin, kus ma käisin — mis see sinu asi on. Sina said kakskümmend kopikat — ole rahul.»

Aga siis tuleb Aadnielile äkki midagi meelde, ta koguni naeratab selle õnneliku mõtte üle.

«Siiski,» paneb käe üsna sõbralikult venna õlale, «kui sa nii uudishimulik oled, siis võin sulle üteldagi. Tead, Benno, ma käisin ainult pagarimaja eeskojas.»

«Mis seal?»

«Trakse käisin kohendamas. Läksid nööbid lahti, püksid vajusid alla — mis ma's pidin tegema? Ega ma ometi kesk maanteed võind hakata pükse seadma.»

«No aga miks sa siis sellest nii salgasid? Miks sa kohe ei ütelnud?»

«Noh,» naeratab teine viltu, «arvasin, et hakkate Viktoriga kodus jälle haukuma, et niiviisi ja niiviisi. Mina ei taha seda.»

«Mm,» teeb Benno ja hiilib alt üles venna poole, kes kõneldes kuhugi kõrvale vahib. «Mm. Aga mina juba hakkasin korra arvama, et sa kuski mujal käisid.»

«Ah, et pekri juures?»

«Ei. Pekri juures sa ei käinud, muidu oleks sul midagi taskus.»

«No kus siis veel?» küsib vend tähelepanelikult. «Kui ma seal ei käinud, kus ma siis veel võisin käia?»

«Seal... Jaamaülema Abi ja Klodvigi juures.»

Jälle hiilib alt üles, veeretab oma kahekümnelist taskus ja on kaval nagu kurivaim.

«No veel! No mis ma sinna pidin otsima! Hulluks oled läinud või?»

«Mm... Noh, sa juba nagu seisid nende eest ükspäe.»

«Kus narr! No ütle, kas põle narr! Iga inimene peab õiguse eest seisma. Kuigi ma neid papa siunamise eest kaitsesin, see ju ei tähenda veel et...»

«No olgu! Aga kas tead, Aadniel, sa õige anna mulle veel üks kahekümneline, ma pean homme ühe raamatu ostma. Üks vanema klassi poiss tahab müüa, annab odavasti.»

«Valetad! Nüüd sa küll valetad!»

«Hea küll,» heidab Benno käega, «ära siis anna, kui arvad, et valetan. Las olla.»

«Säh, siin on sulle veel viisteistkümmend, aga jäta nüüd mu hing rahule. Ja pea kodus suu — seda ma sulle ütlen.»

Siis lähevad vennad vaikides koju. Noorem klõbistab rõõmsalt oma kapitali ja rehkendab mõttes, mis selle eest kõik võib osta. Kompvekki, präänikuid, mõdu, koolivend Perajärve valge peaga noa... ja mine tea, mis veel peale selle. Nii suurt summat pole tal veel millalgi olnud. Esimene pool päeva läks halvasti, aga teine on ootamata hea.

Kuid päeva kunagi ei tohi kiita enne õhtut, nagu ütleb vanasõna.

Noormeeste sisse astudes hakkab mammi Kiir kohe sööki lauale kandma. Aga samuti «kohe» märkavad vennaksed, et vanemate näod on haruldaselt tusased. Keskmine vend Viktor muigab salapäraselt.

«Noh, Benno,» küsib vana meister tõsiselt, «ütle, kuidas sul täna koolis läks?»

«Ei kedagi,» viskab koolipoiss raamatud voodile, «niisama.»

«Mis see tähendab — niisama? Kas küsiti?»

«Küsiti küll.»

«Ja sina mõistsid?»

«Jah, mõistsin ikka kah.»

«Kas nurgas ei seisnud?»

«Ee-ei. Ei seisnud.»

«Soo,» võtab meister Kiir püksirihma vöölt, «tule siis nüüd siia ja lase püksid maha. Viis nähvi saad selle eest, et sa ei õppinud, ja teine viis vale eest.»

Need sõnad tulevad Bennole nagu pikne selgest taevast. Missuguse väe ja võimu läbi võis papa tema tänastest äpardustest teada saada veel enne tema tulekut? Pidi olema telefon või telegraaf, kuid neile ju ei käinud ühtki traati «sisse». Aadnielgi kohmetab ja vaatab Viktorile küsivalt otsa. Südames aga: «Pole viga, las saab pealegi natukene utsitada see igavene koogumees ja hambairv Benno. Kuhu jäid näiteks tänagi tema kolmkümmend viis kopikat?»

Ning Benno s a a b «utsitada». Saab oma nähvid (kes neid selle rüselusega õieti lugeda jõuab), poeb nurka, vahib sealt välja nagu jäär ja nuuksub.

Siis ei jõua vanem poeg enam taltsutada oma uudishimu.

«Kust sa seda tead, papa,» küsib, «et ta täna ei mõistnud ja nurgas seisis?»

«Heldene aeg! Köster ise käis ennist siin antsuhhi proovil ja kõneles. See poiss ei kõlba enam kuhugi. Seakarjas on ta koht. Ja lähebki kevadel seakarja — see on igatahes kindel.»

«Jaa, jaa, jaa,» noogutab Aadniel Benno poole peaga, «ära valeta teinekord!»

Perekond istub söömalauda. Noorem võsu ajab jalad harki, tõrgub vastu, turtsub, kuid viiakse sinna karvupidi. Kes niisuguse reo pärast hakkab veel teist korda lauda katma! Aga enne kui poiss ivagi suhu võtab, ütleb nii:

«Jah, hea küll, mina valetasin küll, jah, ja sain selle eest peksa, aga kui mõni teine valetab, siis pole midagi. Jah...»

«Messe on?» vaatab papa üle prillide. «Mis juttu sa ajad? Kesse see mõni teine on, kes valetab?»

«Nooh!»

«Ütle jalamaid, muidu saad uue keretäie!»

«Küsige, mis Jorh täna tegi.»

«Mis ma tegin?» ajab vanem vend silmad pungi.

«Nooh! Kas arvad, et seda keegi usub, et sa pekri eeskojas pükse kohendasid?»

«Mis pükse?» hüüab meister. «Kus?» Ja mamma: «Mis see's nüüd jälle on?»

«Sa igavene elajas!» krabab Jorh laualt leivaviiluka ja viskab Bennole pähe. «Tõbras! Anna talle veel, papa!»

«Armas aeg! Mis see on ometi täna?» hädaldab mamma.

Tekib üldine segadus. Benno hakkab suure häälega karjuma, otsekui oleks jumal teab kui palju haiget saanud. Viktor võtab oma supitaldriku ja taganeb töötoa ukse poole, kartes, et tuleb veel midagi. Papa ise kargab lauast, kusjuures tool kolinal maha langeb.

«Tasa!» käratab Jorh Aadnielile. «Mis sa pillud, kui sa õige mees oled!» Ja Bennole: «Ära möirga, pagan, kõnele nii, et aru saab!»

«Noh, ma tulin koolist, nägin, et ta pagarimajast välja tuli. Siis valetab, et käinud seal pükse seadmas.»

«Noh, noh?» tõuseb ka Jorh lauast. «Mis seal's oli? Traksid läksid lahti — ma pidin nad ometi kinni panema.»

«Kus?» toetab meister kaks kätt lauale ja vaatab pojale silmi.

«Pagarimaja eeskambris, vöörukses,» vastab poeg kaunis lihtsalt, kuid kindluseta.

«See on vale!» kriiskab Benno. «Jorh käis Jaamaülema Abi ja Klodvigi juures. Ega ta neid muidu alati ei kaitseks. Minule andis enne kakskümmend, siis veel viisteistkümmend kopikat, et ma kodus ei ütleks, kust ta tuli. Kui ta õige mees oli ja pükse käis seadmas, mispärast ta siis maksis? Katsu muidu Jorhi käest mõni kopik saada!»

Sügav ja kohutav vaikus nagu kolesuures koobasmaas. Siis võtab vana meister prillid ninalt, asetab nad lusika ja kahvli kõrvale ning küsib pühalikult:

«Ütle, Jorh, kus sa käisid? Kas on see õigus, mis Benno

praegu ütles? Vasta mulle tõe ja õiguse nimel, muidu nuhtleb sind jumal.»

Jälle vaikus. Ja veel sügavam ja veel kohutavam, kui oli eelmine. Jorh paneb käe tooli seljatagusele, pöördub poolenisti akna poole, kortsutab kulme ja nagu piinlikkudel silmapilkudel ikka — nohiseb. Kõigi kodakondsete silmad on kiindunud temasse.

«Ma küsin veel kord,» ütleb papa kikkhabeme tudisedes, «kas on see õigus, mis Benno praegu ütles?»

Seepeale jonnakas tõmblus üle küsitava näo, ning siis vastab ta:

«Jah on. Pagarimajas olen käinud ennemaltki, käisin täna, ja lähen sinna ka tulevikus.» Ning võttes pühaliku poosi, otsekui tahaks pidada pikemat kõnet: «Teate, armsad vanemad, mina olen tundma õppinud neiu Juulie Visplit, seda õmblejat, keda mõned halvad inimesed sõimavad mitmesuguste sõimunimedega; jah, ja olen leidnud, et see on kõigiti korralik ja ausate elukommetega inimene. Mina... mina armastan teda ja tahan teda endale abikaasaks kosida. Jah, ja see on nüüd öeldud tõe ja õiguse nimel, nagu sina, papa, mind käskisid vastata.»

Veel üks vaikus... kolmas ning viimane sel lõunasöögil.

Siis Benno, kähvatades nagu väike kutsikas:

«Kas ma ei ütelnud! Kas ma ei ütelnud!»

Ning mammi Kiir, raskelt ohates:

«Jumala püha viha...»

Ja viimaks meister ise, rusikaga lauale põrutades, otsekui oleks pikne sisse löönud:

«Sa oled hulluks läinud! Sa oled mõistuse kaotanud! Nad on sulle koerapööri-rohtu sisse söötnud! Nad on su ära kaenud! Aga mitte iial ega iganes ei luba mina sulle naiseks võtta seda kuhjalavavaia, seda kintsvinklit, seda pilvelõhkujat, seda... seda... seda...»

«Palun!» koputab nüüd ka Jorh sõrmenukiga laua pihta. «Sa ei tohi laimata inimesi, kellest sa midagi ei tea! Et ta meie võistleja on, see veel ei anna põhjust tema laimamiseks. Teiseks olen mina juba täiskasvanud inimene ja võin teha, mis tahan. Mina teen oma südamesoovi järele ilma sinu loatagi — võid põrutada ja paugutada, niipalju kui tahad.»

«Issand jumal!» hüüab pereema. «Nii kõneleb meie oma liha ja veri!»

«Ah, nii! Ah, nii!» annab meister laua pihta uue obaduse. «Siis minu lubamine ei tähenda enam midagi, mitte midagi? No siis, Jorh, siis pole sa enam meie perekonna liige, siis igatahes kihutan su siit majast välja koerapiitsaga — pane seda tähele!»

«Kihuta, kihuta. Mis siis, kui kihutad. Siis asutan endale uue kodu, ja siis on sul ühe võistleja asemel kaks. Katsume siis! Katsume! Mina ei karda. Mina olen Juulile lubanud teda ära võtta ja pean sõna. Kamanda ja rihmuta Bennot, kui tahad, anna Viktorilegi, aga mina käin oma südamesoovi järele.»

«Ole vait! Ole vait! Pea suu!»

«Ei pea. Sina ise käskisid mind kõnelda tõe ja õiguse nimel.»

Nii haamerdavad isa ja poeg veel umbes veerand tundi nagu Kirmastu sepad, siis vaibub vana meistri sisemine ja väline jõud. Vanamees istub vaikides voodi servale, haarab mõlemate kätega oma võbiseva põlve ümbert kinni, vajub kössi ning noogutab keha edasi-tagasi nagu juut Paabeli vangis.

X

Jorh Aadniel on «seal» käinud enne ja käib edaspidigi, nagu ütles. Tihti läheb pagarimajja — ja nüüd juba päris julgesti, ilma et enne hiiliks head- ja kurakätt, — vaatleb pruudi tööd, kiidab ja võtab oma lühikese palitu seljast, hakkab isegi tööle. Nn. naisterahva töös pole ta küll veel kuigi vilunud, kuid traageldatud tükid laseb ta masinal kokku nagu vuriseb. Vahel koguni püüab töötada kudumismasinal, õmbleja noorema õe Maali õpetusel ja äratusel. Tema terav vaim ja sitked sõrmed saavad varsti jagu igast asjast. Enne kurvameelsusse kalduv Juuli õitseb nagu moon, otsekui oleks kahvatuile palgeile laenanud puna oma punaselt kübaralt. Ja peaasi: see raskem moment nende armastusloos on mööda — Jorhi vanemad t e a v a d juba, et nende vahekord on nii ja nii kaugel. Praegune v a i k s e v i h a või jõllitlemise ajajärk poja ja vanemate vahel läheb loodetavasti varsti mööda ning siis astuvad Kiire ja Vispeli omad sõbralikku läbikäimisse. Lume sulades kindlasti sulab ka vaen rätsepa- ja pagarimaja vahel.

Videvikul tehakse tööle vaheaeg, kõnnitakse üheskoos tükk maad l i n n a s t v ä l j a, s. o. mitte Paunvere, vaid Kiusna poole, tõugeldakse, tehakse lumesõda, mängitakse kulli jne.

Ja kui siis külmast õhetavate paletega tullakse koju tagasi, siis on tee juba valmis ning istuvad lauda kolm rõõmsat inimlast.

«Näe,» ütleb siis peigmees Jorh, «kui me ikka nii oleksime viha kiskunud ja vastastikku vaenu õhutanud, kas oleks meil nüüd seda mõnusat koosviibimist! Kunagi ei tohi hukka mõista oma kaasinimesi, sest me ei või aimatagi, kus peitub meie õnn. Võib-olla saab just sellest arvatavast vaenlasest meie kõige parem sõber.»

«See on õigus, Jorh, mis sa ütled,» noogutab Juuli heakskiitvalt. «Kui me sel õhtul poleks...»

«Ah, mis sa'nd s e l l e s t õhtust hakkad kõnelema!» hüüab Maali vahele. «Kõneleme tänasest õhtust. Kõneleme... Ah jah, kas see ikka tõesti õigus on, et see Ülesoo peremees oma naisega lahku on läinud?»

«Noh,» imestab Kiir, «mis seal's v e e l peaks puuduma! Lahus, lahus! Üks elab Ülesool, teine Rajal... läbikäimist pole mingisugust — mis te's veel soovite? Teele asjadki juba Ülesoolt ära viidud. Lõpp, lõpp.»

«Aga vast lepivad ära? Põrnitsevad natuke ja lepivad ära?»

«Jah — kost? Mis nad lepivad. Hea on üks, teine veel parem. Pole Tootsist meest ega Teelest naist. Kas ma teile küllalt pole kõnelenud, missugused nad on. Küll on mul hea meel, et mina...»

«Jumal küll!» ohkab Jaamaülema Abi. «Kui ruttu siiski! Vaevalt said pulmad peetud — juba lahus.»

«Jah, noh,» kehitab Kiir õlgu, «see ju oli ette arvata. Ma ütlesin ju kohe, et...»

«Päris hirm hakkab, kui mõtle,» jätkab õmbleja. «Ütleme näiteks, kui meiegi paari lähme ja kah niisamuti...»

«Kas sul häbi ei ole, Juuli, mõtelda niisuguseid asju!» hüüab noor rätsepmeister meelepahaga. «Kui n e m a d lahku läksid, mispärast peame siis meie sedasama tegema?» Ja endale vastu rinda koputades: «Siin on mees, kes... Ole selle peale julge! See pole eile sündinud, ja tuult pole tal ka peas nagu Tootsil. Teiseks pole sinagi mõni hellitatud pirts, kellel kõiksugused tujud kotiga seljas. Pea seda meeles, võta arvesse ja ära riku meie rõõmsat tuju.»

«Õigus, isand Kiir!» hüüab nüüd Maali omakorda. «See oli hästi öeldud. Kloppige tast välja kõik niisugused hirmud ja ahastused, muidu jälle hakkab norutama ja pean mina

temaga kimbus- olema. Andke talle kohe üks mehine musu ja... Ja kui see ei aita, siis...»

«Mis siis?» küsib peigmees uudishimulikult.

«— siis veel üks. Senikaua musutage, kuni aitab. Kui mina ehk eksitan, siis võin teise tuppa minna.»

Ühel säärasel istungil jälle veab end sama kootsamees Aaberkukk, see kõige noorem, see massiivne harakter õeste juurde. Veab enese töötuppa ning vajub sealt otsekohe tagakambrisse, piibupigi hais ees ja taga.

«Jõudu ka siitmaja rahvale!» rogiseb. «Ma tulli nüüt jällegine kaema, mis te siin tiite.» Ja silmates Jorh Aadnieli: «Kae, tuu kringli istuse vist tost õdangust saati ikka siin, ku ma viimati käise.» Ning enne kui keegi vastata jõudnud: «Näh, ma tõie paar kombut kah kaasa.»

Viimaste sõnadega viskab kolm määrdunud paberis kompvekki lauale, nuuskab põrandale, äigab korra oma hülgevurrusid ja asetub toolile, kohisedes nagu kuri ilm.

«Noojah,» jätkab, «lätsi siit müüdä, mõtli: läe õige kae, mis na sääl tiiva, küsü, kas iki umbleva miule tolle antsuhti või ei umble.»

«Armas aeg,» vastab Maali, «teile öeldi juba minev kord, kui käisite, et ei umble.»

«Mis ma's tege? Ega's ma ommedegi tolle kringli manu ei pea minema? Tuu aije rõivä ullembidi ärä kui koi.»

«Jah, tehke, mis tahate, meie rikume teie rõivä veel ullembidi ärä — meie ei mõista teile ummelda.»

Peigmees Kiir tõuseb ettevaatlikult teelaua juurest, nihutab enese üht külge ees ajades õeste töötuppa, kobab seal pimedas natuke ringi ja tuleb leitud asjaga endisele kohale tagasi. Ja on sel hetkel üpris küsitav, kumb nohiseb rohkem, kas tema või see teine võõras; üks on igatahes kindel: Aaberkukk haiseb rohkem.

On kaunis pikk paus, Klodvig avab õhuakna ja võtab suurrätiku õlale. Jaamaülema Abi paneb käed rüppe, väristab õlgu.

«Tiiäte, preilnä,» ütleb viimaks Aaberkukk, «ma nakka linakaupmihess.»

«Noh, mis seal's on,» arvab Maali, «see ju olla väga tulutoov äri, nagu räägitakse.»

«Räägitass mis räägitass, küll mia tiiä esigi, mis ma tii. Aga kaigä, ütsi umm iki raskõ asju aije. Ma lää müüda maat

linnu ostmä, aga kesto na mul koton vastu võtase? Tuut tõist puult ollesi tarvis.»

«Ega neid tõisi puuligi ilmas vähe ole.»

«Jah, kos na umm? Egat ommedegi ka ei või.»

«Siis valige mõni hulgast välja.»

«Tuu umm tõine luku. Tiiäte, mamsli või preilnä — ma juba valisigi vällä.»

«Soo, no mis siis viga!»

Klodvig annab õele ja Kiirele silmadega märku: see jutt läheb ju päris huvitavaks — mis te veel soovite! Ja Aaberkukele uuesti, otsekui julgustades: «Mis siis viga!»

«Jah, viga,» nohiseb külaline, koppides oma hiiglasuurt piipu vastu toolijalga, «mille ta vika es ole. Kost ma toda tiiä, kas tuu, kedä ma valise, mulle tule.»

«Küll ta tuleb.»

«Kost ma toda tiiä.»

«No siis küsige talt ometi, küll siis saate tiida.»

Aaberkukk täidab piibu uue laenguga, süütab põlema, laseb paar popsu vänget vingu õhku, vaatab korra altkulmu Kiire poole ja algab siis nii:

«Kaigõ... ma käise siin justku tolle antsuhti päräst vai nii. No aga mis ma tii tolle antsuhtiga — mul antsuhte külländ. Ma es tulõgi õkva antsuhti päräst. Ma...»

Kõneleja vaikib järsku, on vaid kuulda piibu vingumine. Siis Jorh Aadnielile üle õla:

«Kuule, sa kringli, mine õige ärä vällä, mine ärä kottu — ma tahtsin siin paar sõna rääki.»

«Soo,» ajab noor rätsep enese sirgeks nagu oavars, «või kottu! Kes oli varem siin, kas mina või teie? Kottu! Õige mul kottu! Minge ise kottu!»

«No aga mis sa tollest asjast kulläd,» vastab Aaberkukk ootamata leplikult, «sa oled nuur miis.»

«Olen mis ma olen, aga siit ei lähe ma kuhugi.»

«Noh, kullä siss.» Ning jätkates endist juttu: «Nuuja, antsuht — tuu olli tühi lori. Ma tahtsi küstä, kas te mulle ei tules tolless tõisess puuless? Et siin kaits nuurt viksi neitsit...»

Tükk aega kestab toas hauavaikus, siis hakkab Maali laginal naerma.

«Kah — kaks viksi neitsit!» läkastab viimaks. «Kah-kah,

aga ega te's ometi kahte puult ei saa võtta, te peate ikka teadma, kummat te tahate.»

«Mul ütskiik,» sülgab Aaberkukk plirtsti põrandale.

Uus naerulagin. Isegi arglik Juuli julgeb naeratada. Aga siis Jorh Aadniel Kiire hääl, ja nii mehine kui vähegi võimalik:

«Kuulge, Aaberkukk või kes te olete, nüüd ütlen mina teile sedasama, mis teie minule ütlesite: Minge ära kottu ja ärge tülitage meid kauemini.»

«Soo,» vaatab armuavaldaja üle õla rätsepa poole, «kes to ütleja olli?»

«Mina.»

«Kae, ku ma läkitä sulle üte.»

«Ennekui sa mulle ü t e läkitad,» võtab Kiir töötoast toodud pressraua selja tagant, «läkitan mina sulle kaits.» Ja pressraua lauale põrutades: «Selle asjaga olen ma õppinud ümber käima — pea seda meeles! Kahju, et ta kuum ei ole, aga pole viga — see roog kõlbab sulle külmaltki.»

«Kas sa esi olet vai?»

«Esi, esi jah. Tee, et minema saad! Ja niipea kui sa mulle veel ühe sõimusõna ütled, siis valan kohe.»

«Kae, kos...»

«Nonoh? Niipea...»

Aaberkukk, see kõige noorem, puhub nagu vihane pull, kuid polegi nii kange mees nagu esialgu peaaegu kindel võis olla. Pelgab pressrauda. Aga et ikkagi midagi teha, siis puhub «kringlile» üle laua kibedat suitsuvingu silma. Puh ja puh!

Jorh pilgutab silmi, väristab pead ja aevastab. Ja parajasti kui ta aevastab ja ta silmad vett täis valguvad, sirutab tulevane linakaupmees oma koledad käed tema poole, valmis haarama. Juuli kiljatab ja surub käed silmile: seda kohutavat pilti ei suuda kannatada tema arg veri. Klodvig seisab nagu soolasammas, kahvatanud, suu natuke avatud.

Aga näe — veel viimasel hetkel toibub punapea ja korraga taipab seisukorra tõsidust. Parajasti kui Aaberkuke karvased käed nagu Kiusna kase kohutavad oksad tema pintsakukaelusele lähenevad, taganeb ta ühe sammu, tõstab pressraua ja «põletab» sellega haaraja käerandme pihta.

«Ai, sa tõbras!» tõmbab Aaberkukk käed ruttu tagasi ning taganeb omakorda. Ühtlasi kukub tema vägev piip kolinal laua alla. Nohin, kohin,, ähkimine, puhkimine ja võib-olla

veel midagi peale selle. Aga tükil ajal ei lausu keegi sõna. Siis hakkab Aaberkukk oma piipu otsima, siblib pimedal põrandal ja küsib nagu hauast:

«No kuis siis jässe, prelnä? Ega te mulle vist iki ei tule?»

«Ei,» vastab Maali, kelle eluvaim on sama ruttu tagasi tulnud, kui oli ära läinud.

«No mälle sõss?»

«Me oleme veel liig nuured, las me kasvame.»

«Häh,» tõuseb Aaberkukk jalule ja torkab piibu hambusse, «no mis ma's teiega enämb kauempidi plärä. Nuure — sõss nuure.»

Paneb kolbile värsket tuld, vajutab tubaka hästi kinni, tõmbab mõne popsu, heidab Kiire poole veel ühe lahke pilgu ja sõnalausumata kõigub uksest välja. Ja suleb ukse enese järel nii ettevaatlikult, et põrub kogu Paunvere küla.

«Soo,» kriiskab Kiir võiduröömsalt, «nüüd ta sai kätte selle tõise puule! Aga ma talle andsin!»

«Jumal küll!» hädaldab Jaamaülema Abi. «Mulle tikkus minestus peale.»

Aga Klodvig on juba täiesti toibunud.

«Mis sa nüüd enam hädatsed!» ütleb. «Nüüd parem vaja vaadata, kas ta end siia kuhugi toanurga taha ei peitnud, et pärast Jorhile kallale tulla.»

Läheb välja, tuleb paari minuti pärast tagasi ja teatab: «Ei ole midagi. Laseb jalga küla poole.»

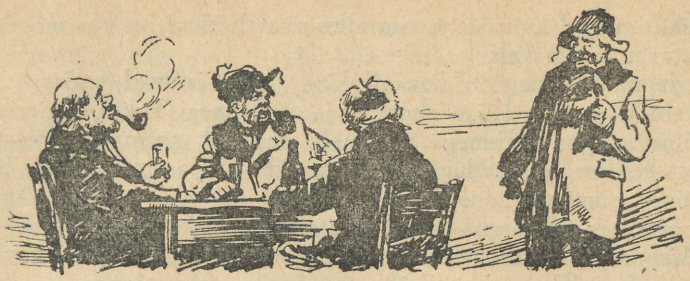

XI

On parajasti pühapäev p ä r a s t seda, kui Aaberkukk Kiirelt «selle» obaduse sai, ja pühapäev e n n e seda, kui Luts ja Kippel Paunveresse tekkisid. Peale kirikuteenistust nihutab end vana kellamees Lible kõrtsi, et lõunasöögi alla võtta nii... naps või teine. Kõrtsilisi pole palju ega ole vähe, aga kõrtsimehe enda hääl käib üle kõigi teiste häälte.

«Nüüd, näe, lõppis ära vana raip,» siunab kedagi, «ja viis minu raha kaasa. Kuuskümmend viis kopikat jäi võlga, vana tuijam, läks koju ja tõmbas koivad sirgu. Kes mulle seda enam maksab! Mine — hakka naise käest küsima — vaata kui annab sulle luuavarrega pähe: mis sa andsid! No kaua sa, kurat, niiviisi ilmas elad ja oled, kui sind igaüks nöörib ja nülib! Enne ei võinud, saadanas, ütelda, et kõngema hakkab!»

«Jõudu jah!» ütleb Lible. «Mis sa siin müristad, vana Jüri?!»

«Jah, sind kah siia veel tarvis!» uriseb kõrtsimees. «Küll sina teed ükskord niisamuti nagu see igavene toojan tegi.»

«Mes sul on? No ega's mina veel kõngema hakka.»

«Kes sindki juudalist teab.»

«Mes sa kirised! Anna salt üks...»

Pahane kõrtsimees täidab klaasi, Lible teeb oma napsi,

pühib vurrud kuivaks ja siis alles vaatab ringi, et kas mõnda tuttavat ei ole kah.

Ja näe — ongi. Akna all laua juures istuvad veskipoiss, Aaberkukk, see kõige noorem, ja veel keegi kolmas, sagrispäine, sorgus habemega vanamees kustki kaugemast nurgast, sest kellamehele kuidagi ei tule meelde, kus ja millal teda on näinud; ümberkaudne rahvas muidugi on talle tuntud. Aga kogu mees on sorgus ja lohakil, otsekui oleks temaga praegu põrandat pühitud; justkui oleks teisel võru pealt ära läinud ja hakkaks lagunema — üks raag sinna, teine tänna.

«No tere kah!» hõikab Lible selle kolmnurga poole.

«Jah, ei tiia mis tere,» vastab Aaberkukk. «Tuu kõrtsi «tere» pole muud kui üits viinanorimine.»

«Mes viinanorimine!» käratab kellamees. «Kas ma olen sinu käest viina küsinud? Ma võtsin ise praegu käraka, enne kui sind veel nägingi. Mes sa törised, va tagatartlane!»

«No tule, tule manu, Kristjan,» ulatab Aaberkukk käe kellamehe poole, «ma teki nalja. Istu maha. Säh, võta pits viina!»

«Jah, ega kedagi, siis ütled jälle, et ma selle pitsi pärast teretasingi.»

«Ei ütle miä midägi. Ma tahtsi suga küll kõneldä, Kristjan, aga toda teeme peräst. Nüüt tulõ istu ja ära lasku ent palledä. Kae, ma telli omalt poolt viil paar õlut manu, sõss...»

Kristjan annab kolmnurgale kätt, istub raagus külamehe kõrvale, ja siis sünnibki niisugune asi, mida Paunveres ennemalt pole kuuldud ega nähtud: kõrtsimehe noorem (?) veli tellib kaks pudelit õlut omalt poolt.

«Tii säält, Jürka,» hõikab vennale, «kaits õlut valla... miu poolt.»

«Jürka» teeb suured silmad, aga siiski suskab õllepudeli korgile otse silma tolle kõvera konksuga, mis om ta käen nagu kulli küüs. Seejuures teeb näo, otsekui tahaks hauast välja kiskuda seda «vana tuijamit», kes viis ära tema kuuskümmend viis kopikat. (Muuseas ütelda pole kõrtsimees sugugi nii pahane, kui end näitab, ta vaid tahab oma kliente uskuma panna, et ta on õnnetu inimene.)

Aaberkukk toob pudelid lauale, kostitab kaaslasi ning tähendab Liblele üsna lahkelt:

«Vaist taad midägi sakuskat manu? Mine kae säält letilt, kas midägi kala vai... Küll miä massa kinni.»

See on haruldane lugu. Ning kohe aimab kaval kellamees, et siin on täna tegemist aiva erakorraliste asjadega; et Aaberkukk teda kostitaks ainult lihtsast lahkusest — seda usub ta sama vähe kui unenägu. Noh, aga las olla pealegi! Eks pärast näe.

Juuakse õlut, hammustatakse «midägi kala» peale ja aetakse juttu ilmast ja maast. Ja kõik peale raagus mehe jõlavad vahvalt kaasa. Ümberringi kelgitakse, kraaksutakse — platsis kuulukse täna olevat üksnes suured ja kanged mehed. Kel ei ole raha, sel on üheksa härja jõud, kel pole seda ega teist — sel on uued saapad, ja kel pole neidki, vaid ainult hilp ees ja teine taga — see on suvel üle järve ujunud jne.

Viimaks puudutab Aaberkukk kellameest piibuvarrega ja ütleb:

«Tiiät, Kristjan, ma tahtsi sulle midagi üteldä. Ma pelgä, sa jäät viimass purju, sõss ei saagi siuga enämb kõneldä. Tule, ma ütle sulle paar sõna.»

Aaberkukk viib Lible kõrtsimehe eluruumi, paneb laua juurde istuma ja avab söögikapi.

«Ma tiiä, kellamiis,» vaatab sealt üle õla tagasi, «sa iki armastat toda viuna nagu vana naine vihmavett — ma õige tii sulle viil üte krõbeda napsi. Aga üte hästi krõbeda. Sõss ajame paar sõna juttu.»

«Einoh, ega's minul midagi selle vastu ei ole.»

Ja kui Lible on kõneleja poole heitnud ühe sõbraliku pilgu ja maitsenud seda külakosti ja matsutanud suud, siis sügab Aaberkukk piibuvarrega oma kulmu, puudutab kellamehe õlga ning algab järgmiselt:

«Tiiät, Ristjän, ma tahtsi linakaupmihess nakata. Mis ma siin pehku ton kõrtsu man. Kaua sa iks juut ja juut just ku mõni va künä.»

«See on tore plaan,» kuulab «Ristjan» tähelepanelikult. «Linakaupmehed on kõik rikkaks läinud, niipalju kui mina neid tian.»

«Mis na nüüt om lännü — om lännu, ega me toda iki ei tiiä, mis tulevik tuuse, aga kae, sa nagu siitnurga miis, sa kae mulle üits kõrralik pruut. Ma võtasi inne naise ärä, siss nakase pääle tolle sehvtiga vai nii.»

«Hmh, korralik pruut...» sügab kellamees kukalt.

«Nujaa, kel nagu tot raha ka iki natuke um.»

«Mis tas siis peab olema, kas noor või vana? Ega sa leske ei taha?»

«Mälles! Mul ütskiik. Ega nuu liigägi nuure suurempä asjä olle — nuu omava pirtsäkä. Nu, kai, toda saja-aastast ka iki ei tahase. Ku saase nii neljäkümne sarnatse vai nii. Ku olesi ka üits tükk, kes kirjä mõistase ja kel iki toda purä kah um. Ma panesi ta kodon linnu vastu võtma — sell abiss.»

Kellamees väänab endale plotski näkku ja vajub mõttesse. Aaberkukk käristab piipu, ootab.

«No aga,» tõstab mõtleja viimaks oma karvase kärsa, «kui ta sulle talu kah kaasa toob — mis siis?»

«Toda paremp.»

«Mis sa mulle siis selle eest annad?»

«Ma anna sulle sada ruublit.»

«Tehtud! Anna käsi ja pea sõna. Tuleva pühapäe pane hobune ette, võta mõistlikud viinad kaasa — lähme! Ma viin su ühte kohta, kos on niisuke matsakas eit, et lust kaeda. Lesk... aga mitte vana. Just niisuke neljakümneline, nagu sa praegu ütlesid. Ja s u u r talu. Kirjaoskamist ma tia, aga küll ta teab sedagi paremini kui mina ja sina. Aga ära ole kitsi, võta mõistlikud viinad ja sakuskad — näita, et sinagi oled jõukas mees ja mitte mõni see ja teine.»

«Kos tuu om?»

«Hea küll, kos om, seal om; külap mina su sinna viin.»

«Tettü! Aga ole siä kah miis, Ristjan, ära ent innembi täus juu, ku me minema nakka. Nüüt piä aga suu, ärä inneaigu vällä plärä — sõss ei saa krossigi. Piä toda miilen. Ma anna sulle viil üte klähmü kümlit, sõss mine ärä kottu, sõss, om su nospli täämbä juba külländ lämmi.»

*

Järgmisel pühapäeval, umbes samal ajal sõidab kaks meest kiiresti Sürgavere küla poole. Ilm on ilus ja meeste meeled on head. Õhus tundub läheneva kevade lõhna, mitmepäevase suure sula tõttu on maantee muutunud auklikuks ja kõntsaseks. Kraavides sinab lobjakasegane vesi, pajupõõsaste punastele oksadele on tekkinud pisikesed urvad nagu väikesed valged kassid. See muidugi ei huvita sõitjaid, sest nii on see olnud igal aastal ning ei muutu tulevikuski. Meeste mõtted on

oma isiklikkude asjade juures, eriti aga püüavad mõlemad kujutleda oma teekonna tagajärgi.

«Ma pole viil elun kosjan käinu,» pöördub Aaberkukk Lible poole, «ma ei tiiägi, mis sääl pease rääkmä.»

«Noh,» vastab kellamees, «kae kos kunst! Küll mina räägin.»

«Aga ärä sa rummalusi plära!»

«Tohhoo pele säh! Kelle sa arvad mu olevat. Milla on Kristjan Lible suu peale kukkunud. Sinul põle muud, kui kraami viinad välja. Piipu kah ära täna tormuta, täna kisume aina paberosse. Näitame, et me peenikesed poisid oleme.»

Nii sõidab kaks peenikest poissi kaunis vahval traavil Purtsli talu õue, kõbivad saanist maha ja seovad hobuse talliukse külge kinni.

«Kas ma nuu viina kohe piä manu võtma?» küsib Aaberkukk nõutult, «vai tule perän perra.»

«Võta aga kaasa, mes seal enam!» julgustab kellamees, olles asja kordaminekus nähtavasti üsna kindel.

Ja on säärane maagiline võim tol ainsal nimetusel «talu», et Aaberkukk, too massiivne, muutub lausa abituks ning kuulab teise sõna nagu väike laps. Seal, nende kahe viksi preilnä man, oli see kõige noorem nagu omas kodus, kuid siin on tal otsekui kammits jalus. Lible on muidu kõigiti korras, ainult teeb natuke ülearust kolinat sisse astudes; lõunalauas istuval perel jääb mulje, otsekui oleks kellameest keegi üle läve tõuganud.

«Noh,» ajab siis jalad harki ja võtab läkiläki peast, «jätku leevale! Kas perenaist ennast põlegi kodus?»

«Jätku tarvis!» vastab sulane, juba vanem mees ja pooltäit peremees talus. «Minge aga tahakambri, perenaine on seal.» Ning kohe on näha, et niihästi sulane ise kui ka teenijatüdruk ja vana Leenu on tulijaist väga huvitatud. Leenu hoiab lusika suu juures punkt selle silmapilguni, mil võõrad tagakambri ukse taha kaovad, tonksab siis tüdrukut põlvega ning sosistab väga saladuslikult:

«Näe, ikke juurde tuleb teisi. Ega needki muud tulnud kui ikke kõsja ja kõsja. Eks olegi õigus, et kui nad kord käima hakkavad, siis käivad nagu sepilised, muidu oota või kümme aastat — ei tule ühtegi. Peaasi, kui sind aga kord keegi püüdma hakkab, siis lähevad teistegi silmad lahti.»

Tüdruk püüab kuulata, mis teises kambris kõneldakse,

sulane kortsutab kulmu, viskab lusika lauale ja heidab voodisse pikali — talle ei meeldi võõrad.

Aga tagakambris arenevad asjad nii.

Purtsli perenaine ja ärimees Kippel parajasti istuvad laua juures pühapäevatoitu maitstes, kui kaks Paunvere tüsedikku endid üle läve vinnavad. Ja juhtub niisugune lugu, et kõik neli elukogenud inimest korraga aimavad paha. Selles on kõige rohkem süüdi see kahtlane korv Aaberkuke kaenlas, mis tahab kõnelda selget keelt. Esimesena siiski toibub Kristjan Lible, lugedes end otse kohustatuks kõnelema ja talitama kõrtsimehe abitu venna eest.

Teretab, kõhatab ja tutvustab oma kaaslast omal viisil. Noojah, et eks Purtsli pereproua teda ikka veel mäleta ja ole vähemalt kuulnudki, kes ta niisugune on. Aga vaadaku, nüüd on nad oma sõbraga teinud natuke saanisõitu ja üksiti siia sisse karanud — vaatama, kuidas kah siitnurga rahvas elab ja on. Sõber on kah Paunverest pärit ja on linakaupmees. Härra Kippeliga on nad tuttavad jõulust saadik — nüüd ei tee paha, kui kaks ärimeest kokku saavad ja nii natuke kõnelevad sehvti asjadest.

«Eks te võtke suuremad riided ära, istuge,» ütleb Purtsli jumekas lesk, kusjuures ta Kippeli poole heidab pika, nõuküsiva pilgu.

«Aga kui me vast essitä?» püüab Aaberkukk sõbralikult naeratada. «Ega me küll kauass ei jäe, tahtsime samute küsstä, kuis teie man nonde linadega om; et ega te ommedegi viil ärä pole müünu? Kaige, ma massasi teile rohkemp kui tõise.»

«Kes neid'nd teab, neid linu,» arvab perenaine. «Müümata on küll teised veel.»

«Ma anna teile, provva...» läheb tulevane kaupmees järsku elavaks, «ma massa teile...» Seejuures nimetab tõesti ilusa hinna, aga mõttes: «No kui ta mulle tule, siis um ju ütskiik, palju ma massa.»

Kippel hammustab värske sigari otsast tüki, närib hoolega seda tükki ja peab võõrast teravasti silmas: viimane kuidagi ei taha ärimehe laadi «välja anda». Kõige rohkem, mis ta võib olla — ülesostja, kes müüb edasi mõnele suuremale firmale; isegi selleks liiga kohmakas ning ajab oma asju pühapäeval, isiku seltsis, kellel pole aimugi kaubandusest. Ja see korv, see poollagunenud korv, millist ei vea kaasas ükski kor-

ralik ärimees! Aga ta vaikib veel, ootab, mis edasi kõneldakse.

Siis on külalised endid üleriideist vabastanud, istuvad ahju lähedale ja torkavad paberossid suhu. Lible rähmane silm pilgub rahutult, ühtlasi hakkavad talle meelde tulema mõningad jutud, mis liikusid Paunveres möödunud nädalal. Viimaks võtab südame rindu, tarvitab oma harilikku siiruviirulist kõneviisi ümber lidama ja Aadama, kusjuures alatasa siunab oma rumalat pead kui kõige kurja juurt. Ta ei mõista siin maailmas muud midagi kui kirikukella taguda ja köstriga jagelda, ja nüüd veel midagi juurde õppida — on hilja. Nüüd tuli sõbraga natuke välja end lahutama või nii, tahtsid proovida seda hiljuti ostetud loomakest ja nii... natuke juttu vesta. Pole viga, jookseb nagu kõrbelõvi, ole aga mees — pea ohje. Einoh, ega seegi halb ole, et linad müümata, sõber on aus mees, ei tee omanurga rahvale kunagi liiga. Ja kui prouad nüüd nii lahked on ja lubavad, et nad selle korvikese lahti teevad, siis võivad linade liigud kas või praegu ära juua. Väljas niisuke ilus ilm ja... ega see kevadki vist enam kaugel ole. Vaata, kui veel paar nädalat niisugust sooja peab, vaata, et ongi kuldnokad väljas. Noojah, ega siis prouad ikka saagi väga pahaseks, kui nad siin pererahvale natuke kosti pakuvad. Endal kah — ega pikk maa ei olegi — aga suu nagu natuke vesiseks löönud. Aga ärgu prouad nende pärast kätt ega jalga liigutagu — nendel on kõik endal, niipalju kui'nd on.

Puudutab nagu poolkogemata Aaberkuke jalga ja hakkab reisikorvi lahti harutama. Kõrtsimehe vend on nüüd jälle kuskil natuke tarvilik ning juhatab: «Võta, Ristjan, see siit kõige innembi vällä. Viimati lätt kaitski.»

Perenaine läheb eeskambrisse midagi tooma, peletab teenijatüdruku ukse tagant minema, kolistab söögikapi juures.

«Noh,» toriseb sulane voodist, «kas pitspall läheb jälle lahti? Ega nüüd lähe enam ühtki pühapäeva mööda, kui... Nüüd tuleb teisi Soomest ja Saarest!»

«Mis sa räägid, Jüri?» küsib perenaine kapi juurest. «Tule kah ära tahatuppa, ega nad sind ära ei söö. Liblet sa ometi tunned.»

«Mina tunnen neid mõlemaid lakardeid.»

«Tasa! Mis sa haugud!»

«Soo,» läheb Jüri järsku vihaseks, «ah siis mina muud-

kui kakesta siin ööd kui päevad tööd, et aga kõiksugustel lakkekrantsidel süüa oleks. Ega seda ole!»

«Jäta järele, Jüri,» tuleb lesk lamaja voodi juurde. Ja veel kord, peaaegu paluvalt: «Jäta järele. Neil on enestel kõik kaasas.»

«Aga mis nad siia siis otsisid? Mis neil tarvis on?»

«Linu tahavad osta.»

«No seda plära ma küll ei usu. See siin pole muud kui... ma ei taha ütelda, mis.» Ja tasa, et Leenu ja tüdruk ei kuuleks: «Küll sa, Liisa, mängid, niikaua kui minu kannatus lõpeb. Mis sa mulle ütlesid mineva lauba?»

«Jumal, no ega's ma. võõraid inimesi ometi uksest välja või ajada?»

«Pane tähele, Liisa, kui see õhk siin homme puhas ei ole, siis...»

Pigistab valusalt perenaise käsivart ja noogutab ähvardades peaga. «Pane sa tähele! Samuti see Kippel, või kes ta siin on! Ära sa puhu mulle prügi silma, et ta on sinu sugulane.»

«Ma räägin sinuga pärast,» lausub perenaine ja läheb külaliste juurde. Jüri pöörab enese näoga seina poole, kisub pintsaku kaeluse üle kõrvade, teeb, nagu magaks. Kuid südames keeb vaen ja viha niihästi võõraste kui ka perenaise vastu, keda on truult orjanud mehe surmast saadik, kellega on kahekesi käinud vaatlemas vilju nurmedel, sammunud külg külje kõrval seal kaasiku serval, kellega alles hiljuti sõitsid laadalt, istudes nii tihedalt kõrvuti, et oli soe ja armas.

Seni on Lible tagatoas söögid-joogid välja pakkinud, kuna Kippel seda tagavara vaatleb nähtava põlgusega. Viimaks võtab sigari suust ja raputab vaikides pead.

«Mis on?» küsib kellamees uudishimulikult. «Miks te pead raputate, härra Kippel? Einoh, eks ole toredad asjad?»

«Ei või just ütelda, et ses valikus oleks palju maitset. Üks kolmetärniline Saradšev näituseks oleks ilmtingimata pidanud hulgas olema.»

«Mul ütskiik, mis ma juu,» arvab Aaberkukk. «Ma võtsi nuu kõige kallimbä.»

«Jaah,» naeratab ärimees üleolevalt. «Öeldakse küll: mis kallis, see kaunis, aga igakord pole see mitte nii.»

«No kaige, ma es tiiä.»

«Toda om nätä, et te es tiiä.»

Kuid Lible — muidugi jälle vana ja rumal ja nii edasi —, aga niipalju teab siiski, et eks kõik ole jumala and; ja ega siis tema sõber meeleldi tahtnud tuua mõnd halba kraami. Muidugi tunnevad linnasaksad paremini kõiki neid sorte ja värke, aga mine'nd võta kinni, kui sa oled lihtne inimene ja pole liikunud peenemas seltskonnas. Temale endale on kah ükstäiskõik, mida tarvitab, kui aga saaks hea tuju ja rõõmsa meele. Sest — ikka veel vana ja sama tark —, nagu tema kuskil kuulnud, olevat rõõmus meel 90% ristiusust.

«Palun,» küsib Kippel järsku ja väga asjalikult, «kas te ei võiks ütelda, kelle juures olete te välja õppinud, härra linakaupmees? Mina tunnen kõiki vanemaid ärimehi igal alal.»

«Minä pole kellegi man opnu,» vastab Aaberkukk. «Mis ma tiiä, toda ole ma esi perrä kaenu. Ennembi kaubelsi hobestega, aga nüüd tahtse pruuvi villäga ja linädega. Vast läits — nuu Paunvere mehe kasvatava hää linä.»

Muidugi seletab seepeale Kippel pikalt-laialt omast hiilgavast äritegevusest, kiites Nossovit ja siunates tema ulakaid poegi. Ning on see endise aja inimene tõesti kaljukindel, et ainult vanasti oli see hea aeg, kus inimesed üldse ja ärimehed eriti olid head. Austades üksnes vanadust salgab ta hoopis ära noorema soo, nähes ses vaid muna, mis tahab olla targem kui kana. On jäänud surnud punktile tema ühekülgne olemus, näeb vaid käesoleva ajajärgu vigu nagu palju teisigi peale tema. On huumorita, nagu iga korralik väikelinlane, haarab kõrist, kus peaks patsutama õlale, andma nõu, kui seda tõesti tarvis; kui teadvuseta tekitabki huumorit teistes, siis mitte ainult surmtõsise näoga, vaid samasuguse hingega. Neid võib veel praegugi näha pritsimeeste koosolekuil, pankades, vanade majaperemeeste hulgas ja rohkesti mõnes kadakasakslikus klubis. Hingelt painduvam on isegi Aaberkukk, see kõige noorem, vanast kellamehest «Ristjanist» ei maksa kõneldagi.

Siis palub Purtsli perenaine külalised laua juurde, vabandades, et neil endil täna midagi pakkuda pole; on just pealelõunane aeg, ja jahedat suppi ei julge ometi pakkuda. Aga kui isandail on aega, siis heameelega valmistab midagi.

Ei, ei, ei! hüüavad külalised üksteise võidu, võtku aga kodurahvaski osa sellest vähesest ja lihtsast, mis tõid kaasa.

Uskugu: nad ei tulnud midagi saama, neil oli vaid tuju teha paar versta mõnusat sõitu. Ja maitsenud mõne napsi, on kellamees väga huvitatud, kas härra Kippel ikka veel sellest ajast siin on, kui nad vaksali teel kohtusid?

Jah on. Purtsli perenaine on tema lähem sugulane, ta tahab siin mõni aeg puhata ja tervist kosutada.

Küsija südamelt veereb otsekui kivi. Kui nad on lähemad sugulased, siis on asi korras. Aaberkukega rohkem kui korras; siis paneb tema, Kristjan, taskusse need sada ruublit, ostab endale ja perekonnale uued riided ja saapad, maksab mõned võlad ning teeb mõistlikud lihavõttepühad. Satub heasse tujju, pilgutab oma ainsat silma, kõneleb Paunvere tühje jutte, ning siis aegamisi, ääri-veeri mööda sinna, kuhu tarvis. Kiidab Aaberkuke jõukust, mehist meelt, ärilist vilumust, head südant. Igatahes pole siin enam tegemist mõne noore tuisupeaga, kes täna ütleb jaa — ning homme ei. Einoh, seda kartust ei tarvitse olla.

Mida pikemale venib niisugune jutt, seda enam hakkab õhetama Purtsli jumekas pereema. Nüüd pole enam kahtlust, missuguseid linu himustavad Paunvere mehed. Samuti pole kahtlust, et seal eeskambri ukse taga kuulavad kaks terast kõrva, kui mitte neli, kui mitte kuus, sest ka Jüri säng on ukse lähedal; ning Lible ütleb nagu jutlust.

Ärimees Kippel on endale seganud mingisuguse alaväärtusliku groki, rüüpab väikeste sõõmudega, kuid kuulab suurtega. Viimaks rüübib oma vurrud korralikult kuivaks, äigab käega ja küsib vinge naeratusega:

«Hea küll, aga kas ma tohiks küsida, isand Lible, kuhupoole te oma jutuga tüürite? Ma aiman, siin on midagi muud peale linaostu. Kui kadunud Nossov vilja ostis, siis kõneles ta nimelt viljast, mitte enese isikust. Siin, nagu kuulen, on asi ümberpöördud.»

«Einoh, härra Kippel, kas te's noh... mis te'nd... Kui te pahaks ei pane, siis ma kõnelen veel natuke.»

Õigus, ta ju on suur plaralõug, aga sinna pole midagi parata, niisuguseks on teda jumal loonud. Tark inimene muidugi ütleks juba paari sõnaga ära, mis tema jõuab poole päevaga, kuid näed — pole oma käega võtta.

Süütab uue paberossi, võtab kõneluseks uut hoogu, kuid samal hetkel lükatakse tagakambri uks hoolimatult lahti ja lävele ilmub Jüri traagiline kuju. Mees on äärmiselt kahvatu,

. . . ja kähistab üheainsa sõna: „Välja!"

silmad sügaval pealuus, habe sassis. Vägevad õlad tõmblevad otsekui krampides.

«Noh, Jüri?» hüüab Lible sõbralikult. «Tule siia, Jüri, me unustasime sinu hoopis ära. Tule, võta naps viina!»

Jüri vaatleb kutsujat mõne silmapilgu tummalt, pigistab siis käed rusikasse ja kähistab üheainsa sõna:

«Välja!»

XII

Luts elab Raja talus nagu rott viljasalves ja on hakanud uskuma oma kõrvu: on veel maailmas tõesti selline maja, mis ei kõlise ja kolise nagu trumm, kus head sõbrad ja truud naabrid ei pea alalist pillerkaari, ei kasvata tiritammi ega kiunu klaveril mõni kuulus lauljanna, sündinud aastal 1859, nagu suurem osa eesti vanema põlve kirjanikke. Peab uskuma, sest niihästi ülal kui all pole kedagi, kes ta kihutaks kodust mõne armsa isamaalauluga. Töötab. Kirjutab «Kevade» II annet ja loeb sellest aeg-ajalt mõne lehekülje Aliidele, Raja nooremale peretütrele; aga Teelet otsekui pelgab pisut, vahib kõõrdi ja peidab kirjutatud lehti.

Istub selgi tähtsal kosjasõidu-pühapäeval «omas» toas, suitsetab, muheleb enese-ette ja kirjutab siis jälle mõne rea. Jõuab kohani, kus Teele Arno Tali suhtes endale esimesed vembud sisse lööb, raputab pead, vajub mõttesse. Mine tea, kas maksab nii? Teele ütles küll, ta ärgu temast jälle niisugust tuvikest tehku kui esimeses jaos, aga... mine tea. Esiteks, ta on siin külaline, peaks olema viisakas pererahva vastu, teiseks võis asi sündida märksa teisiti, kui tema kujutleb.

Siis koputatakse uksele. Kahtlev mehike heidab kohkunud pilgu läve poole, tahab juba märkmikku lauasahtlisse lükata, kuid näeb, et tulija pole kardetav.

«Muidugi pahandate, et eksitan,» ütleb Aliide, «kuid mina ei või sinna midagi parata. Kibelesin siin juba paar tundi, pidasin aru, kas tulla või mitte, aga nüüd ei saa enam teisiti, kui pean nägema, mis te edasi olete kirjutanud. Ütlesite eile õhtul, et varsti võtate käsile minu armsa õekese.»

«Selles see lugu ongi: kas ma teie armsat õekest viimaks rohkem ei puuduta, kui tohib.»

«Noh,» astub Aliide lähemale, «ta ju ise ütles, et te teda enam ei idealiseeriks. Ta koguni tahab, et temast kõneldakse ja kirjutatakse keerulisi asju.»

«Ah nii. Eks lugegem siis. Seekord parajasti veetakse Rajale palke uue maja jaoks, kui Arno Tali ootamata kambrisse astub ja sealt Jaan Imeliku eest leiab. Kuulake, mis seepeale sünnib. «Arnol on piinlik vaadata, kuidas Teele tema ilmudes äkki tigedaks läheb: ilma mingi põhjuseta kahmab ta tahvli õe (õe!) käest ja karvustab teda juukseist, mispeale viimane suure kisaga sängi ronib; kuidas ta siis laualt mõne täiskirjutatud paberilehe võtab, need vihaga puruks rebib, tükid laua alla viskab ja paar altkulmu pilku Arno poole heidab.» Kuidas meeldib? Igatahes näete, et teiegi siin hulgas olete, nagu hiljuti soovisite. Aga... me võime selle koha välja jätta.»

«Miks? Mina ei leia siin midagi kohutavat. Ta katkub mind veel praegugi juukseist, kui ma temaga mõnes asjas nõus ei ole. Nüüd ma küll enam möirgama ei hakka ja sängi ei jookse, kuid siis muidugi oli see rohkem kui võimalik. Andke aga pihta, ärge kartke midagi. Näidake talle kord tema õiget nägu, võib-olla muudab siis meelt. Viimasel ajal on meil suurimad löömingud Tootsi pärast, aga uskuge, mina kunagi pole end seganud nende vahekorda — ta ikka teeb ise sellest juttu. Noh, siis ma muidugi ei taha kaua kuulata, kuidas süüd ainult teise inimese kaela veeretatakse, hakkan vastu.»

«Jaa,» tõmbab Luts kulmud kipra, «ja mina pole nende lepitamiseks veel midagi teinud. Teate, käisin kord Ülesool, aga siis polnud Joosepit kodus; ning õigust öelda: kuigi oleks olnud, vaevalt et siiski oleksin söandanud puudutada seda küsimust. See on habras küsimus, aga selles olen kindel, et nad kord ikkagi kokku lepivad. Teate... Ei, praegu ei saa ma teile midagi rohkem ütelda. Arvan, et selleks ajaks asja-

olud vist küll muutuvad, kui Ülesool uus maja valmis saab.»

«Aga kui Teele kord oma karakterit ei muuda?»

«Loodame, et muudab.»

«Imelik küll! Kui mina kord mehele läheks, siis mina küll ei vaataks, missuguses majas pean elama.»

«Siin on peale maja veel mingi teine asjaolu.»

«Missugune?»

«Teate...» tahab küsitav midagi vastata, kuid samal hetkel avaneb uks ning sisse astub Ülesoo noor peremees ise. Vaatab toas kord ringi, viskab mütsi toolile ja algab siis kohe:

«Noh, koolivend Luts, üks hea inimene lubas mind ikka vahel vaatama tulla, aga on vist hoopis unustanud oma lubamise. Mis sa siin siis nüüd teed? Kirjutad jälle Kentuki Lõvist kõiksuguseid hulle lugusid?»

«Jah, jah!» hüüab Aliide. «Lugege talle seda Kuslapi lugu.»

«Oh ei, sellega on aega, parem jutusta meile, Joosep, mis teeb sinu maja?»

«No selle maja,» vastab Toots rõhuga, «teen mina sügiseks valmis. Poleks uskunud, et kõik nii hästi klapib. Tähtsam materjal peaaegu õngi koos. Ehitajaga tegin täna kaubad maha — pole kah nii kohutav, kui esialgu arvasin. Nüüd on mul tarvis Lible üles otsida, aga pole teist kodus ega seal pika katuse all kah mitte. Pagan teab, kuhu ta on jäänud. Tahaks teist hommiku õige varakult kuhugi saata.»

Nüüd lükatakse uks õige tasa praokile, kuid jutustaja kuuleb seda siiski, vaatab ja võpatab; ning kohe võtab taskust paberossikarbi, pakub Lutsule suitsu, tõmbab ise sügavate pahvakutega, kuna tema tööst krobeline ja kange käsi värisema hakkab.

«Kes seal oli?» küsib Aliide.

«Ma ei näinud,» raputab Ülesoo peremees pead.

«Mina kah ei näinud, aga tean küll, kes seal oli.» Ja tasa: «Tal on ikka see komme, enne salaja vaadata ja siis alles tulla.» Ning ukse poole, valjusti: «No tule, tule, Teele, ega siin võõraid ei ole!»

«Hah,» vastatakse teisest kambrist, «nagu ma kardaks võõraid!»

Mõne minuti kestab vaikus kogu majas, siis kostavad

sammud kuskilt eemalt, ning siis astub kambrisse Raja vanem peretütar, näol üleolev naeratus, samm rahulik ja kindel. Luts poetab käsikirja sahtlisse, vahetab Liidega ühe pilgu ja on kaunis huvitatud, mis edasi sünnib.

«Ohoh,» ütleb tulija, «isegi Joosep Toots Paunverest täna väljas... kuulus Kentuki Lõvi!»

«Jah, ma ajan Liblet taga; ei leia kusagilt.»

«Noh, siin teda küll ei ole.» Ja õele: «Aga võib olla, et on käinud, ma ei tea.»

«Ei.»

«Ah,» arvab Toots üksluiselt, «ma ei tulnudki siia Liblet otsima, tulin vaatama, mis koolivend teeb, ja lasen varsti jalga.»

«Koolivend... koolivend... Arvan, ühe ilusa supi ta sulle ikka keedab. Ainult ühest ma ei saa hästi aru — mispärast neid lehti minu eest nii hoolega varjatakse.»

«Poolik töö pole huvitav,» pomiseb Luts. «Meie ehitame nüüd Joosepiga võidu, saab näha, kumb ennemini valmis saab — kas tema oma maja või mina oma raamatu. Seejuures aga on Joosepil suur pluss: tema majamaterjal on juba koos, kuna mina võtan siit ja sealt, mis just meelde tuleb.»

Ning vaadeldes kooliõde ja koolivenda tuleb talle uuesti meelde vana stseen kihelkonnakoolis, mille vast hiljuti surus oma «Kevadesse».

Koolis on lõunavaheaeg. Kohe pärast lõunasööki toob Jaan Imelik Tootsi tungival soovil oma kandle välja ja hakkab mängima. Poisid kogunevad tiheda ringina muusikamehe ümber ja kuulavad kõrvade liikudes. Natuke eemal seisavad tüdrukud, sosistavad isekeskis, tahavad «reinlendrit». Arno Tali nõjatub aknaraamile, vaadates kärsitult kord mängija, kord sama Teele poole. Isegi Toots kuulab algul enam-vähem rahulikult, kuid siis tekivad ta rõugearmilisele näole punased plekid, nagu oleks ta korraga saanud leetrid; silmad lähevad suureks, ninasõõrmed laiali, ja enne kui keegi midagi erilist teab oodata, sammub sama mees tüdrukute sekka, teeb Teele ees sügava kummarduse, palub tantsima. «Lase nüüd ruttu üks polka,» hüüab mängijale, «ma lähen Tali pruudiga tantsima!» Üldine naer, kilkamine. Unustatakse köster ja kooliõpetaja, vaadeldakse Tootsi nagu kangelast. Teele läheb häbi pärast tulipunaseks, pomiseb vastikule kavalerile ähvardussõnu ja püüab kooliõdede selja taha varju pugeda; kuid

juba tabab tantsuhimuline tema käest kinni, veab ta lagedale, ning algabki säärane tants, millist pole näinud keegi varemalt. Toots kargleb nagu pöörane, lohistab Teelet enese järele, teeb seitse imet. Ja ikka nii, naerulagina saatel edasi, kuni köstri elutoa läveni. Samal silmapilgul avaneb kardetav uks, tantsijad komistavad millegi vastu ja kukuvad täie hooga Julk-Jürile vastu kõhtu. Ning seepeale ainult müdin ja ähkimine ja tosinat paar siplevaid jalgu läve kõrval: isegi ümmargune köster on kaotanud tasakaalu, pugiseb seal kuskil ahju ja seina vahel — ei edasi ega tagasi.

Ja nüüd on need vaenulised tantsijad mees ja naine! Oi, kui siiruviiruline on ilmaelu... peaaegu samane kui kellamees Lible kõne! Ja näe, veel rohkemgi: nad on juba jõudnud sattuda isegi vastuollu! Ja kui nad uuesti ära lepivad, siis on üks käik veelgi rohkem. «Nii,» ohkab viimaks nagu vana auväärt tädi, «lähebki see ilmaelu — sinka-sonka — justkui taline teerada.»

«Ei,» küsib siis Toots uuesti, «mispärast sa, Luts, ei tule mind vaatama?»

«Ah nii. Noh, vaata, ma käisin korra. Teiseks — kui sa mind nüüd natuke kiidelda lubad — olen praegusel ajal kaunis kenakeses töö-tuuris, ja kolmandaks: eks ole loomulikum, kui sina meid vaatamas käid? Ootasin sind iga päev, et tuleb, tuleb; et p e a b tulema. Aga nüüd, tõesti, kui ma ise poleks pulmas olnud, siis oleksin kindel, et te üldse polegi abielus.»

«Meie Joosepiga mängime Koitu ja Hämarikku,» tähendab Teele muiates.

«Oo, see ju on väga ilus ja algupärane, kuid te mängite valesti. Koit ja Hämarik kohtavad teineteist iga kahekümne nelja tunni takka, siin aga elan mina juba jumal teab kui kaua, kuid näen ainult Eha. Mis on juhtunud Koiduga?»

«Koidul on nüüd palju tööd,» raputab Toots pead. «Veel rohkem tuleb. Ei Koidul ole aega. Ta on nüüd peaaegu üksi talus, peab ise igal pool ees ja taga olema. Emast veel on pisut abi, aga isa — seda peab ennast talitama. Rasked ajad. Aga kui nad kord on mööda, siis on nad mööda, ning jääb seegi teadmine, et neist on üle saadud oma jõuga.»

«Jaah,» arvab proua Toots, «kes oleks võinud koolis arvata, et Joosepist tuleb niisugune kange mees. Köster võib sind praegustele õpilastele eeskujuks seada.»

«Noh, mine tea, sellega vast pole kiiret — ma hakkan

midagi tegema, seni pole ma veel midagi iseäralikku teinud.»

«Aa, no siis see jäme ots alles tuleb! Pange tähele, Luts, et teil tulevikus kõik ilusasti meeles oleks, mis Joosep Toots on teinud ja olnud. Aasta paari pärast on ta juba kindlasti kas vallavanem või peakohtumees või kiriku vöörmünder. Ja pidage meeles, et see kõik on saadud oma jõuga. Tulevikus peate temast hoopis teisiti kirjutama kui neis «Kevadetes».»

«Miks mitte, miks mitte,» on Luts öelduga nõus, «kõik võib olla. Kõik võib olla. Keegi ütles: «Inimene ei näe kaugemale kui oma jala ette, ja ei näe sinnagi õieti, sest komistab tihti ja murrab jala.» Aga seni, kui me nüüd siin kõnelesime, tuli mulle hea mõte: kui õige võtaksime kätte ja teeksime ühise jalutuskäigu Paunveresse.» Ja mõttes: «Ehk leiaksime siis ka enam-vähem ühise k e e l e.» Ning jälle teistele: «Mina vähemalt olen tänaseks tüdinud kõigest sellest «Kevadest» ja värgist ning läheks end heameelega luhvtitama vanade sõprade seltsis. Võib-olla satume sel kombel isegi Ülesoole.»

«Oi, see oleks väga kena!» hüüab noorem peretütar rõõmsalt.

«Ega minagi selle vastu ole, ainult Joosep ei saa kaasa tulla — ta peab Liblet otsima.»

Toots mõõdab naist tõsise pilguga, ja jälle väriseb ta krobeline käsi. Välise rahuliku koore all peitub närviline mees.

«Oh, Liblega on aega,» arvab Luts. «Võib-olla tuleb ta meile vastu, siis polegi otsimist. Inimene ju pole nõel ega rahakott, et ta ära kaob ja kadunuks jääbki.»

«Aga te ometi näete, et Lible on talle siiski tähtsam kui meie kõik kokku. Mistarvis sundida inimest — las läheb otsib, keda tal tarvis on.»

«Jah,» vastab Ülesoo peremees hääle värisedes, «Lible tõesti on mu ainsam abimees ja nõuandja; teda m a k s a b otsida. Ja sellepärast siis ka parem minna, kui siin kuulata kõiksuguseid näägutusi.»

Toots noogutab toasolijaile pead ja sammub ukse poole. Noor abikaasa vaatab talle kibeda naeratusega järele, öeldes: «Mine, mine, mine! Kes sind keelab.»

Siis heidab Luts ütleja poole paluv-manitseva pilgu, tõuseb istmelt ja läheb Tootsile järele. Eeskojas saab koolivenna kätte, paneb käe ta õlale:

«Pea'nd kinni, Joosep, aega on. Tule tagasi, ma tahan sinuga kõnelda.»

«Ei.»

«Tule'nd tagasi.»

«Ei. Kõnelda võime mõni teine kord. Tule Ülesoole, seal kõneleme niipalju kui soovid. Muuseas, ma ju saan aru, mispärast sa mind tagasi kutsud, — aga see on tühi töö. Sa näed ju väga hästi, et siin pole midagi parandada ega paigata. Mis on, see on.»

«Kuula siis vähemalt, palun, mis ma sulle ütlen!»

Luts sosistab Tootsile midagi kõrva ja küsib siis valjult: «Sa võib-olla ei teagi seda?»

«Ükskõik,» kehitab teine õlgu. «Mis võin mina sinna parata. Niikaugel on oldud enne tedagi, aga ikka on jäädud inimeseks. Minuga käiakse ümber justkui paiatsiga.»

«Tule'nd tagasi! Ole mõistlik mees, nagu sa koolis teistele alati soovitasid. Ära janda! Lähme kõndima, küll näed, tuju paraneb mõlemail.»

«Ei, seekord igatahes mitte.»

«Ära ole narr!»

«Ei ole. Narridel on õnne. Minul pole õnne, — tähendab, et pole narr. Võib olla, et varemalt olin, aga nüüd on see paar kuud mu targemaks teinud kui kogu eluaeg.»

«Aga Joosep, kas sa seda ei tea, et targem annab järele.»

«Aga kas sa, Luts, seda ei tea, et siis peab ta ka järele andma kogu eluaja? Ise tahad olla kirjanik ja samuti mõistlik mees.»

«Aga ära unusta, et sinu naise elus on praegu erakorraline ajajärk; nüüd on sinu kohus end natuke ära salata, nagu öeldakse.»

Toots mõtleb pisut, kehitab õlgu, sügab lõuga, ja juba on koolivend kindel, et ta siiski tagasi tuleb. Aga sealsamas tuleb Teele eeskoja lävele ja hüüab:

«Las läheb, las läheb! Tulge sisse, Luts, ärge külmetage. Temal on vaja minna, ärge pidage kinni.»

Luts teeb hüüdja poole tõrjuva liigutuse, tõmbab siis Joosepit käisest, ning tasa: «Tule, tule!»

«Ei. Nüüd koguni mitte.»

«Hea küll, aga siis teen sinust «Kevades» niisuguse jeekimi, et sa iseendki ära ei tunne.»

Toots kehitab õlgu, tõmbab enese lahti ja läheb sõnalausumata minema. Läheb ja mõtleb; kaua umbes võib kesta niisugune aeg, kus ta aeg-ajalt tuimenenud südamehaavad uuesti

ja uuesti lahti soritakse. Tekib tüdimus ja ükskõiksus oma tööde ja toimingute vastu; ei taha enam näha niihästi vana kui uut maja, võtaks kätte ja kihutaks Venemaale tagasi, nagu kord kavatses juba suvel. Mistarvis siin sekeldada — küla naeruks ja pilkeks? Uudiseks oli vaid see asjaolu, millest Luts talle ennist kõneles. Kui see tõsi on, siis... igatahes... peaks seda arvesse võtma ja Teelele veel kord mingil kombel läheneda katsuma.

Aga miks ei kõnelnud Teele ise sellest? Romaanides tegid asjaomased sellest ikka rõõmsama silmapilgu. See oli nagu ära tehtud, et ta enesest ja oma naisest alati pidi teateid saama — võõrastelt inimestelt.

Juba tahab ristteelt kodu poole pöörduda, aga seal köögerdab vorstitegija majas keegi isik, hüüab midagi ja vehkleb kätega. Muidugi — seesama poolpurjus Lible.

«Oh-oh — oodake, Joosepi-isand, mul on tähtsad uudised.»

«Sa pole kunagi ilma tähtsate uudisteta. Kõnele kähku, siis ütlen mina, mis sa homme hommikul tegema pead.»

«Kähku... Kos sa niisukesi asju saad kähku kõnelda. Ma käisin täna kosjas, selle Aaberkukega, teate, seal Purtsli talus.»

«Et sind ka igale poole jätkub! Et sa oma nina ka igasse asjasse topid! Praegu on sul naine ja laps kodus, ootavad; kas sa nende juures ei võiks olla vahel mõne tunni?»

«Jah, noh, sinna ma ju praegu lähengi, kulla Tootsi-saks. Seal on õhtuni veel aega küllalt jõreleda. Aga kas teate, kelle me sealt eest leidsime? — Vana ärimehe Nossovi. Teate, selle...»

«Tean, tean, kõnele aga edasi.»

«Ei kedagi, viinad kaasas ja nii edasi. Sõime-jõime, aga ega me seda ei teadnud, et see Jürist sulane seda Purtsli perenaist omale tahab. Muudkui välja ja välja! Katsusime, et tulema saime. Muudkui saani ja ajama.»

«Noh, ja mis sa siis nüüd targem oled?»

«Einoh, mis ma'nd targem olen, aga niipalju ikke tean, et ma Purtslile enam oma jalga ei vii. Vana Aaberkukk sai Jüri käest võmmu selga — muudkui nohises. Viinad ja sakuskad jäid kõik sinna, kellel neid enam aega oli korjata.»

«Neist muidugi on sul kõige rohkem kahju?»

«Kahju neh. Aga ühe pooliku sain ikke üska tõmmata. Näe, siin ta on, vast soovite mekkida, Ülesoo peremees?»

«Ah, jäta järele! Parem ütle, kuhu see Nossov jäi?»

«Häh, Nossov kargas saani jalastele, haaras minul kaelast kinni, naksti ja naksti! Siis karjuma. Aaberkukk, ise kange mees nagu pull, aga muudkui hobusele piitsa. Einoh, ega me keegi ei teadnud, et see Jüri nii hull inimene on ja marru läheb. Jumala eest, marru! Noh, siis tee peal veel ümber, hobune hakkas lõhkuma, Nossov kaotas mütsi...»

«Hea küll, aitab juba. Kus Nossov nüüd on?»

«Nossov läks Ülesoole. Ostsime poest ühe rattasõitja mütsi, pani pähe ja läks.»

«Nii. Mine nüüd koju ja tule homme varemini. Ma tahan su mõisa saata. Võib-olla tulen ise teise hobusega kaasa.»

«Noh, vaadake nüüd!» tuleb Luts kambrisse ja teeb kahetseva liigutuse. «Nüüd jäime kõik ühest ilusast õhtupoolikust ilma.»

«Häh,» vastab proua Toots, «siit Paunverest loodate teie mõnd ilusat õhtu- või hommikupoolikut! See on niisugune igav pesa, kus õieti midagi pole peale hakata. Kõige kiuslikum nurk mitte ainult Eestis, vaid kogu maailmas. Teie ju võite noorpõlve muljetel kirjutada kõiksuguseid härdaid lugusid, kuid tõelikult on siinne elu hoopis teissugune. Üldse on kirjanikud kaunis imelik rahvas: nad kas ei tunne küllalt elu või ei julge seda kirjeldada, nagu näevad... ka need, keda peetakse täisverd realistideks. Ikka satuvad nad härdusse ja püüavad idealiseerida nii üht kui teist tüüpi ja kogu elu. Lõppude lõpuks pole aga see, mis nad mõne tüübi heaks omaduseks loevad, midagi muud kui üsna lihtne egoism.»

«Ohoh!» naeratab noorem õde.

«Mis — ohoh? Mina võin seda ütelda, mina olen ilmas teinud mõlemaid: olen e l a n u d ja olen ka lugenud raamatuid. Võrdlus tekib iseenesest... kellel on vähegi lahtine pea. Sina, Aliide, muidugi ei saa ses asjas kaasa kõnelda.»

«Tõesti? Aga kui mõni isik on nii ühekülgne, et otsib süüdi ainult teistelt, kuna ise põrmugi pole parem kui need, keda siunab?»

«Mis tead sina!» punastab Teele ärritusest. «Sina mine...»

«Noh,» süütab Luts paberossi, «kas maksabki minna nii kaugele. Arvan, et on parem, kui püüame päästa, mis päästa võib. Vaadake, lähme nüüd esiteks välja, kõnnime pisut,

lahutame meelt — eks siis näe, mis meist pärast saab. Siin suitsuses ruumis pole koht pikemaks kõnelemiseks.»

«Aa, ma tean,» noogutab proua Toots peaga, «te tahate meid Ülesoole viia. Muuseas on ju see väga armas soov, kuid olge julge — see ei lähe läbi. Just see puudub veel, et ma temale järele jookseksin!»

«Ei, proua Toots...» tahab paljaspea midagi ütelda, kuid noorik äigab käega ja hüüab kärsitult vahele:

«Jätke ometi kord see «proua Toots»! Kas te ei või mulle endiselt öelda lihtsalt «kooliõde»? Ärge arvake, et ma olen nii alp ja himustan kõiksuguseid p r o u a s i d. Võib-olla ütlesin ma teilegi «härra», kuid see oli samasugune alpimine. Jääme isekeskis ometi selleks, mis me olime.»

«Tubli! Rõõmuga! Nii siis, kallis kooliõde, mul polnudki seda plaani teid otsekohe Ülesoole kutsuda. V i i a aga ei saa ma teid koguni. Minu kavatsus oli vaid teha jalutuskäiku kuulsasse Paunvere külla.»

«See on teine asi. Aga sellegi peale ei tea ma teile praegu midagi vastata. Lähen ja mõtlen, mis teha.» Ning minnes teise kambrisse, lävelt: «Mul on nii halb tuju, et võiksin minna tülli esimese vastutulijaga.»

«Küll läheb mööda, kulla kooliõde,» vaigistab kirjanik. «Küll läheb mööda. Pange tähele, et mööda läheb.»

Teele kehitab õlgu ja suleb ukse. Noorem õde vaatab talle järele ja ütleb muiates:

«Kaks kõva kivi ei tee head jahu.»

«Ega ei tee,» raputab teine oma paljast pead. «Ei tee.» Ja mõninga vaikuse järel: «Noh, aga kui nende vastastikused suhted kord selguvad, siis hakkab kõik jälle hästi minema. Mina arvan nii. Mis teie arvate, Liide?»

«Hmh,» kehitab küsitav õlgu, «mitte midagi ei tea arvata. Aga seda näen küll, et nad pusklevad nagu kaks sikku kitsal purdel. Kui üks juba natuke pehmemaks muutub, siis võtab teine seda enam südant. Ja nii palju võin üsna kindlasti ütelda: olgugi Teele minu õde, aga süüdi on ta tõesti rohkem kui Toots.»

«See on haruldane erapooletus. Muidu...»

«Aga mis ma siis pean tegema? — Kas Tootsile pimedast peast külge jooksma? Teelet veel rohkem takka ässitama?»

«Ei, ei. Ma ju ainult kiidan teid, Aliide. Ja kui...»

Kõneleja süütab uue paberossi, vaatab lumisesse õue ja sügab nina. Mõtleb. Silmapilk sähvatas üks imelik mõte tema paljas peas, nüüd tabas selle veel õigel ajal kinni ja püüab edasi arendada.

«Mis te tahtsite ütelda, isand Luts? Teil nagu jäi midagi pooleli.»

Luts kergitab kulme, naeratades vaevalt märgatavalt.

«Jah, ma tahtsin küll midagi ütelda, aga te vabandage mind, Aliide, kui see jääb ütlemata.»

«Mispärast siis jätate ütlemata? Minule kunagi ei meeldi, kui inimene hakkab midagi kõnelema ja ei kõnele. Möödunud suvel oli meil üks teenijatüdruk Luise. Sel alati oli kombeks suurelt kaugelt hüüda: «Kuule!» Ja kui sa siis kuulatama hakkasid, mis ta ütleb, siis ei lausunud sõnagi. Ja kui küsisid, et mis ta hõigub, siis ikka: «Oh, ma parem ei ütle midagi.» Ma alati vihastasin ja hakkasin seda inimest päris vihkama.»

«Hea küll, et teie silmis mitte saada selle Luise sarnaseks, siis pean tahes või tahtmata ütlema. Kuid seda võin teha ainult ühel tingimusel.»

«Noh?»

«Võtke minu vanadusest mingil kombel maha... aastat kümme.»

«Teie vanadusest maha... aastat kümme? Kuidas ma saan seda teha?»

«Selles ongi küsimus. Mina ise kah ei saa.»

Raja noorem peretütar toetab oma ümmarguse küünarnuki laua najale ja vaatab linlasele küsivalt otsa. Vaikib. Aga peas keerleb üks ning sama mõte: kuhu ta sihib selle kümne aastaga? Mis on tema vanadusel ühist Teele ja Tootsi tüliga?

«Väga hea,» sõnab viimaks, «ütleme, te olete kümme aastat noorem kui olete — kõnelge nüüd!»

«Hm — ütleme! Mis see aitab. Seejuures jään ma ikka sama vanaks kui mõni taevakeha.»

«Aga mis see siis teeb? Just vanematel inimestel ongi rohkem õigust kõnelda kui noortel. Te alles praegu kuulsite, et mind ei lubatud kaasagi rääkida sellepärast, et ma liig noor olen.»

«Olgu siis, ma ütlen teile... aga mitte täna. Kunagi edaspidi. Aega on. Teiseks, ses polegi midagi eriti huvitavat; te ei kaota midagi, kui see jutt jääb hoopis kõnelemata.»

«Ei, sellega ma pole nõus. Peate kõnelema; ja veel täna, praegu!»

«Hm, hm...» paneb Luts oma käe Aliide käele. «Jätame homseks, kulla sõber. Homne päev on pikem kui tänane — aeg läheb kevadesse.».

«Täna, täna! Praegu!»

Jälle sügab kirjanik nina, heidab usutleva pilgu teise kambri uksele, mille taha hiljuti kadus vanem peretütar, köhatab ja ütleb siis nii:

«Tõesti, ses pole midagi iseäralikk". Tahtsin vaid tähendada, et kui kord peaks sündima niisugune lugu näiteks meiega, siis vist küll oleksime teineteise vastu täiesti õiglased.»

Aliide kohmetub pisut, seedib seda vastust kaunis kaua ning küsib siis:

«Missugune lugu? Ma ei saanud teist hästi aru.»

«Noh, vaadake, kui kord peaks niisugune lugu sündima meiega, et... et astuksime abiellu, siis kindlasti püüaksime teineteisest aru saada; millalgi ei veaks vägikaigast.»

Nüüd kohmetub peretütar juba märksa rohkem, tõmbab küünarnukid kirjutuslaualt ja taganeb sammu.

«Eks ole nii?» küsib Luts ning lisab ruttu juurde: «Aga ma ju ütlen: kui selline lugu peaks sündima, siis... Muidugi ei juhtu niisugust asja iialgi, selleks olen mina juba nii vana nagu taevatäht, nagu kuu.»

Aliide turtsatab korra ja kaob kiiresti. Luts jääb üksi, vaatab esiti enese ümber, siis maha, justkui otsiks auku, kuhu võiks vajuda. Nüüd küpsetas ta endale oma lobisemisega ilusa pruuni piruka, mida jätkub mõneks ajaks! Selle asemel et lepitada teisi, lõi ise vembu sisse. Nüüd krillib Teele Tootsiga ja Aliide temaga. Tuleb samasugune kena tants nagu kaera-jaan. Jäänud ometi oma vanatädi ossa, viinud mõnigi asi lõpuni siin maailmas! Aga ei, näed, et oli vaja minna ja seletada, et vaat, ega mina niisugune ei ole kui see teine; mina püüan aru saada, püüan õiglane olla. Ning poolkuuldavalt pomisedes: «Millest sa saad aru, vana koi? No ütle, millest sa saad aru?»

Siis avaneb uks tema selja taga, sisse astub Teele, muhelus näol.

«Mis te siin rääkisite Aliidega?» küsib.

«Kes? Millal?»

«Nüüdsama. Aliide tuli oma tuppa, viskas enese patja ja pugiseb naerda nagu arust ära. Mitte üht sõna ei vasta. Enne arvasin, et nutab, aga ta irvitab nagu metsaline. Mis te ütlesite talle?»

«Oh, ei midagi. Lugesime natuke «Kevadet».»

«Ei, ei. «Kevadet» olete talle ennemaltki lugenud, aga ta kunagi pole niivõrd naernud, et kõneldagi ei saa.»

«Mis ma'nd ütlesingi...» laiutab kirjanik käsi. «Mis ma õieti ütlesin? Mitte midagi niisugust, mis... Nojaa, andsin nii natuke mõista, et küll mina püüaksin leplik olla, kui mina kunagi... noh, nii... teate...»

«Ei tea,» raputab Teele pead. «Arvan, te lihtsalt klatšisite minust — see vist on kõige õigem. Küsimuseks jääb vaid, kumb teist oli peamees.»

«Eei!» tõrjub Luts kahel käel vastu. «Mitte üht sõna.» Ja lävele ilmuvale Aliidele, kelle punetavailt põsilt tõesti raske on lugeda, kas ta on nutnud või naernud: «No ütelge teiegi, Aliide, kas me klatšisime?»

«Kes seda ütleb?»

«Meid kahtlustatakse.»

«Ei klatšinud.»

«Aga see on imelik,» arvab Teele, «millest te siis küll võisite kõnelda. Ma ei uurikski seda nii, aga võib-olla saan minagi natuke naerda. Miks te siis ei ütle mulle, kui see pole saladus?»

«Natuke nii... veider on,» vahetab Luts Aliidega paljuütleva pilgu. «Saladus ei ole, aga veider on.»

«Ah, mis veider! Pole me ju enam koolis, kus vähemaidki asju pärast ette näägutati.»

«Aga, Teele, te saate liigagi palju naerda.»

«Seda ma just tahangi.»

«Olge ettevaatlik!»

«Ah, mis! Laske aga tulla.»

«Noh, minugi pärast,» võtab Luts südame rindu. Ja eneses: «Tulgu, mis tuleb.»

Tekib lühike vaikus, mil linlane ikka veel hoogu võtab ja kiheleb, siis paneb Aliide endale sõrme suule ja teeb: «Tsst!»

«Kas sa oled vait!» kaapab Teele õe poole, kuid juba ongi Luts julguse kaotanud ning hakkab tõe asemel sompsima ilmast ja maast ja mine tea, millest veel. Proua Toots kuulab teda vaikse naeratusega, raputab siis pead ja ütleb:

«Kas teate, koolivend Luts, te valetate kirjalikult palju paremini kui suusõnal.»

«Kuidas? Kuidas?» pomiseb kõneleja otsekui pahaselt, kuid vaikib kohe; süütab jälle uue paberossi ja vahib välja, otsaesine kipras. «Olgu,» sõnab siis ohates, «ma tunnistan teile üles oma patu. Tulge lähemale, armas kooliõde, istuge siia toolile ja kuulake.» Aga Aliidele, kes parajasti kõhatab khm, khm: «Pole midagi parata — mina olen selle pudru keetnud, nüüd pean ka ise...» Siis uuesti Teelele: «Ütlesin ennist teie õele, et kui oleksin nii umbes kümme aastat noorem, siis... siis...»

«Mis siis?»

«Siis paluksin tema kätt, nagu öeldakse.»

Noorem peretütar kaob lävelt nagu vari ja lükkab ukse enese järel kinni.

«Kõigest?» imestab Teele. «Mis on siis ses ütluses nii imelikku? Mille üle pean ma nüüd õieti naerma? Mina ei leia siit midagi naeruväärt. Mõtlesin: mine tea, missuguseid üllatavaid asju ma nüüd kuulen, kuid siin ju pole midagi. Üks punkt siiski paistab mulle natuke ebaloomulik, seda olen ma teis varemgi märganud, armas koolivend...»

«Missugune?»

«Teie armastate kiidelda oma vanadusega; mängite mingi-sugust vanataati peaaegu omavanuste hulgas.»

«Aga see?» paneb kirjanik käe oma paljale pealaele.

«See! Ma ütlesin juba jõulu ajal, mis ma sellest arvan. Ärge olge edev — asi pole sugugi traagiline. Kui see tõesti on tõsi, mis te Aliide kohta ütlesite, siis ütleksin ka mina teile midagi.»

«On tõsi!» koputab koolivend lauale. «Ütelge!»

«Teie ärge soovige endale vähem ega rohkem aastaid, vaid olge rahul sellega, mis teil on. Kui Liide teile üldse tahab tulla, siis ta koguni pole nii rumal, et peaks tähtsaks, kas te olete mõne aasta noorem või vanem. Muidugi, kui te ise kõhelete ja kahtlete, siis... ei või ju tüdruk ise end teile kaela visata. Ehk küll on neidki tüdrukuid, kes... Kas teate, kuidas Kentuki Lõvi minu kätt palus?»

«Ei. Kuidas sündis see?»

«Ta üldse ei palunud. Mina palusin tema kätt.»

«Nonoh! Seda kuulen ma esimest korda. See on niisama

algupärane kui Koidu ja Hämariku mäng. Jutustage ometi, kui see ei pea jääma saladuseks.»

«Ah, mis saladuseks! See olete teie, koolivend Luts, kes igast väiksest asjast saladuse teeb.»

Proua Toots võtab laualt pliiatsi, sirgeldab sellega kõiksuguseid konkse ja haake paberile ja jutustab lühidalt... mitte Joosep Tootsi, vaid o m a kosjalugu. See oli suvel, seal Kantküla teel. Kentuki Lõvi ähkis ja puhkis nagu kuri ilm, enne kui sai sõna suust, enne kui ütles oma jaasõna. Ja seekord oli ta tõesti kaunis kena mees, mitte niisugune jonnipunn nagu praegu. Mitte, et Teele teda jumal teab kui kuumalt-palavalt oleks armastanud, aga nii... siis meeldis Joosep talle.

«Aga nüüd? Aga nüüd?» küsib Luts. «Kuidas see t u l e b, et nüüd...?»

«Nüüd... Eks te näe isegi, mis on n ü ü d. Ajad muutuvad, ja nendega ühes muutuvad ka inimesed.»

«Aga kas siis kuidagi...»

«Ei,» heidab Teele käega, «jätame selle jutu. Sellest on täna juba küllalt kõneldud. Rohkem kui küllalt. Parem jutustame seda teist juttu — see on huvitavam.»

«Missugust? — Ah seda... Nojaa...»

«Kui soovite, ma hakkan vahemeheks. See on hirmus lihtne asi, ja ma olen kindel, et Liide...»

«Ei, ei,» väristab koolivend õlgu. «Sellega on aega. Mistarvis nii äkki. Me hirmutame ta vaesekese nii ära, et ta meile enam nägugi ei julge näidata. Pikkamisi.»

«Noh, kui te nii räägite, kulla koolivend, siis võin ma teile kinnitada, et teil selle asjaga sugugi tõsi taga ei ole. Siis tegite ainult nalja ja tahtsite niihästi Liidet kui mind pisut ninapidi vedada.»

«Aga Teele, kes siis teeb niisuguste asjadega nalja! Ei, seda mitte.»

«No aga mis te siis ootate? Las ometi tuleb natuke elevust meie igavasse ellu. Istuge rahulikult (vaadake, et te plehku ei pane), ma kohe toon Liide siia, siis teeme selle asja sirgeks. Ma ei või kannatada pimesikumängu ja käimist nagu kass ümber palava pudru.»

«Oodake'nd, Teele, laske ma... laske ma kogun end natuke. Ma ei saa praegu sõnagi suust.»

«Koguge, koguge. Teil on küllalt aega koguda, seni kui ma Liide siia toon.»

Jookseb ära, virutab ukse enese järel prahvatades kinni, jätab koolivenna ihuüksi üsna kriitilisel silmapilgul. Jälle vaatab Luts maha, kas vaheajal pole põrandasse auk tekkinud, ning arutab mõttes umbes nii:

«Vaata'nd ometi, inimene, kust algas jutt ja kus ta lõppes! Kui see pole unenägu, siis see võiks olla unenägu. Missugused tujud ja tahtmised on minu armsal kooliõel Teelel! Oi viirastust!»

Ning kohe kerkib tal kujutelm elu argipäevast, tema majanduslikust küljest ja muist niisuguseist hapraist asjust. Toots — on, mis ta on, — tal on vähemalt talu ja maja, ja teeb veel teise maja, aga mis on temal? Kuhu paneb tema oma naise, kui Tootski on igaveses hädas? Oi valukest! Jah, Aliide on ju armas laps, aga... aga...

Sel hetkel avaneb uks ning Teele sikutab oma nooremat õde kättpidi üle läve.

«Vaata, Liide, minu koolivend Luts palub sinu kätt, tahab sind enesele naiseks — ütle ruttu, kas oled nõus või mitte.»

«Lase lahti, Teele!» surub Liide käe silmile. «Lase lahti! Lase lahti! Mis sa kisud minust!»

XIII

Umbes poole tunni pärast astuvad Teele, Liide ja Luts Raja häärberist välja. Liide on natuke arg või nii-öelda natuke kohevil ja hoiab end vanema õe selja taha.

«Kuhu me siis nüüd kõigepealt lähme?» küsib Teele koolivennalt.

«Vast läheme kabelimäest alla, eks siis näe.»

«No lähme pealegi; ega ikka mujale minna polegi.» Ja Aliidele: «Vaata, tüdruk, et sa maha ei jää — mul võib-olla tuleb sind täna veel tarvis!»

Lähevad kaasikust ja vanast krobelise tüvega pajust mööda, vaatavad kõik kolmekesi peaaegu ühel ning samal ajal Saare talu poole, kuid kas nad ka üht ning sama mõtlevad, see jääb teadmatuks. Luts igatahes paneb ümbrust hästi tähele, otsekui kartes, et võib tagasi tulles ära eksida. Aga Teelele järsku tärkab meelde üks pilvine talvehommik... kunagi ammu.

Siis hakkab kabelimäe tagant paistma: esiti üks pea, siis teine, ja siis veel kolmas. Esimene on tulipunane ning läigib loojeneva päikese paistel nagu punane moon, teine on must, kolmas kah must.

«Kes need seal...» venitab koolivend, kätt silme ette tõstes, «neid ma nagu pole ennemalt...»

«Haa,» naeratab Teele, «tulge aga tulge lähemale ja vaadelge neid teraselt, küll ma siis pärast ütlen, kes nad on. Üht te muidugi tunnete väga hästi, aga neid kaht, neid kaht teist — neid pidage silmas. Võib-olla tuleb kunagi vaja... kuski «Kevade» või «Suve» kümnendas andes.»

Luts tahab pilkele midagi vastata, kuid on täna haruldaselt heas tujus ja ülevas meeleolus, nagu öeldakse, silitab korra vurrusid ja mõtleb, samuti kui alati armastab mõtelda Kristjan Liible: «Hea küll, ma kuulan enne kõik ilusti ära, eks ma pärast vasta.»

Seltskonnad lähenevad teineteisele aeglaselt, aga et m õ l e m a d lähenevad, siis sünnib see kaunis kiiresti. Ning siis ütleb Luts tasa:

«Armas koolivend Kiir... kahe neiuga!» Ja veel tasemini: «Kuidas tal neid nüüd nii palju on?»

«Oodake'nd, oodake,» vastab proua Toots, «andke aega.»

Luts tahab olla viisakas nagu linlane ja kirjanik... korraga, kergitab mütsi ja teretab, enne kui koolivend Kiir veel otsustki jõuab teha, kas üldse teretada.

«Tere!» vastab rätsepmeister toruli mokil, kuid mõni silmapilk juba märksa mahedamini: «Aa, koolivend Luts kah meie mail! No kuidas te...»

Astub juurde, annab käe, ootab kuni naistepere on natuke eemale läinud ja küsib siis uuesti:

«No kuidas te siia saite?»

«Noh, see on väike asi.»

«Noo-jah, ega see'nd just kes teab mis ei ole. Kas kauaks jääte?»

«Jah, arvan ikka jääda.»

«Ja elate kõik aeg Rajal?»

«Jah, seni olen Rajal olnud.»

«Jaa-jah,» naeratab Kiir ja noogutab pead, «mulle kõneldi kah juba, et te Rajal elate, et teete kirjatööd, kirjutate seda koolijuttu või nii. Aga teate, koolivend Luts, mis ma teile ütlen: tulge vahel, kui aega on, minu poole, küll siis kuulete asju, mis te ei tea aimatagi. Ei, te muidugi ehk aimategi, aga ei tea kindlasti. Ja ei tea kõike, mis m i n a tean. See asi puutub teissegi, armas koolivend, ärge arvake, et ma üksi... noh, nii...»

Vaatab Jaamaülema Abi ja Klodvigi poole, tähendab käega, jätkab:

«Kahju, et nad nii kaugele läksid, ma oleks teid tutvustanud — see pikem on minu pruut; õmbleja siinsamas all pagarimajas. Kena inimene... tasase iseloomuga... igatahes ette kui Joosep Tootsi endine proua.»

«Kuidas e n d i n e?» jahmatab Luts.

«Hii!» naerab rätsep, «nagu te ise ei teaks, kulla koolivend. Mõnda asja ehk teate rohkemgi kui mina, kui te sealsamas majas elate. Te ainult teete, justkui ei teaks, tahate kõiki asju heaks käänata, nagu me katekismusest õppisime. Aga laseme täna kõik olla. Tulge aga meile, küllap siis räägime. Näe, ongi juba üsna kaugele läinud niihästi teie kui minu omad — tarvis järele joosta. Jääge aga terveks, kulla koolivend, ja tulge nimelt. See teine, kes mu pruudi kõrval läheb, see lühem, see on pruudi õde — kampsonikuduja, kah siinsamas all pagarimajas.»

«Noh, koolivend,» küsib Teele, kui Luts oma kaaslastele on järele jõudnud, «nüüd vist saite isegi teada, kes nad on?»

«Jah. Koolivend Kiire pruut ja pruudi õde, siitsamast alt, pagarimajast.»

«Nii see on. Mis ta veel ütles?»

«Noh, nii... Käskis teid tervitada.»

«Mind tervitada — hahahaa! Kiir laskis mind tervitada! Kas ta mulle surma ja põrgut ei soovinud?»

Nii jõuavad jalutajad jälle natuke maad edasi, siis tuleb neile vastu vana Kristjan Lible ise, kosjapoiss läbi ja läbi, nagu kohe praalib. — Ah, Tootsi-isandat või? — On näinud küll, alles praegu kõnelesid ristteel. Läks koju ja käskis temal hommikul vara platsis olla. Kui nad Ülesoole lähevad, siis leiavad sealt veel isand Nossovi eest, kes... Aga ei, rohkem ta ei ütle Nossovist midagi. Kui teine i s e ütleb, siis on see tema enda asi, aga Kristjan Lible ei taha oma nina igasse asjasse toppida ja igal pool sipelda nagu vähk takukoonlas. Tema läheb nüüd koju — hõkk, — paneb sussid kuivama ja ei näita enne oma nägu kui homme hommikul... kui jumal elu ja tervit annab. Seepeale teeb Raja rahvale viisaka kummarduse ja kööberdab kabelimäest üles.

«Tõesti,» ütleb Luts Teelele, «lähme ometi korraks Ülesoole, vaatame, mis need Kentuki Lõvid ja Nossovid seal teevad. See on hoopis huvitavam, kui end külavahele näitama minna.»

«Ma ei läheks sinna kogunisti,» vastab kooliõde, «kui mul nüüd poleks seda uudist. Tahaksin heameelega näha, missuguse näo teeb Joosep, kui sellest kuulda saab.»

«Millest kuulda saab?»

«Et Luts tema kälimeheks hakkab.»

«Ah nii... nojah,» pomiseb koolivend, kuna Raja noorem peretütar teistest järsku mõne sammu maha jääb.

*

Toots ja Kippel istuvad Ülesoo palgivirnal ja puhuvad juttu. Ärimehel ja hiljutisel kosilasel on veider rattasõitja müts peas, mis talle annab otsekui p u g e j a väljanägemise. Ühtlasi vaatab mehike aeg-ajalt ringi, justkui hirmul, et praegugi võiks kuskilt äkki ilmuda Purtsli-Jüri sõge kuju.

«Einoh,» leiab pika otsimise järel taskust ühe sigarijupi, «ärge sellepärast arvake, et see asi niiviisi jääb. Minul on Purtsli perenaisega kõik juba räägitud ja oldud, vaja on ainult... Teate, opmani-härra, mis ma teen — ma kirjutan talle kirja, soovitan talu ära müüa ja linna tulla. Talu hinna eest võime avada Engelsvärgi filiaalkaupluse ja elada nagu rotid viljasalves, ilma et seal vaja oleks rübeleda kõiksuguste Jüridega ja Jaanidega. Lõppude lõpuks — nagu ma nägin ja välja kalkuleerisin, — ei anna talu pooltki seda sissetulekut, mis annab korralik äri.»

«Seda'nd küll,» ümiseb Ülesoo peremees, «kui aga Purtsli emand sellega nõus on.»

«Einoh, ilmtingimata on ta sellega nõus.»

«Siis on hea. Mina isiklikult küll ei müüks oma talu, et äripidajaks hakata. Siin ma vähemalt näen, mis ma olen teinud ja olnud, kuna äri... Ei, ega ärilgi viga ei ole, aga iga mees pole äri jaoks loodud.» Ning mõttes: «See, kulla mees, mis sa seal räägid, on ikkagi munemata muna, ja kuigi see kord saaks munetud, siis läheks veel palju aega, enne kui sa ta välja haudud. Ära ehita õhulosse, vaid pea kinni, mis sul on. Minu töö edeneb, ja saagu, mis iganes saab — mina viin ta lõpule. Karglemisest siia-sinna jäävad ainult jänese jäljed.»

Siis hüppab Krants lävelt ja jookseb valju haukumisega õuevärava poole. Mõlemad närvilised mehed jahmatavad: nii

hiliseid külalisi ei oodanud kumbki, veel vähem neid, kes praegu õue astuvad.

Toots silmab kõigepealt Teelet ja püüab arvata, missugune uus ja ootamatu kriuks see nüüd on, mis tema armas teinepool jälle on välja mõelnud. Ning siis, nähes, kuidas viimane Lutsule midagi kõrva sosistab ja lõbusalt naerab: «Ta on nagu roos — igale annab ta lehekese, minule aga jätab ainult okkad. Missugune õnn ja rõõm valitseks siin majas ja õues, kui ka minule annaks mõne lehekese!»

Ronivad palgivirnalt maha, lähevad tulijaile vastu ning jälle püüab Ülesoo noor peremees endale sepitseda nägu, millest paistaks igavene osavõtmatus Teele vastu. Kippel lööb purakiide kannad kokku, unustab enese hiljutise äparduse ning kahetseb südame põhjast, et austatud külalistele pole pakkuda üht mõistlikku kolmetärnilist.

«Pole viga,» arvab Teele, «selle eest on meil teile midagi pakkuda.»

«Ah nii. Mis siis nimelt, kui küsida tohib?»

«Uudist. Soovige ruttu isand Lutsule ja Liidele õnne — nad on pruut ja peigmees.»

«Mis?» jääb Tootsi suu mõneks hetkeks lahti, kuna ärimees oma nokitsa peast tõmbab, veel kord purakiide kandu klõpsutab ja pruutpaari käsi raputab. Einoh, see on üpris armas kuulda, et asi juba kord niikaugel on ja Paunveres jälle kord on oodata pulmi.

Viimaks toibub ka Joosep Toots, raputab koolivenda õlast, naeratab ja tähendab:

«Näh nüüd, narr, millal sa niikaugele said? Ma arvasin, et sa Rajal «Kevadet» kirjutad.»

«See,» vastab Luts muheldes, «ongi kõige ilusam kevade, mis ma kirjutada võisin.»

Tekib mõni silmapilk, kus üksteist natuke nagu võõrastatakse, siis tuleb Teelesse nagu uus hoog, ta müksab Joosepile rindu ja ütleb niisugusel toonil, mida viimane temalt enam ammugi pole kuulnud:

«Vaata, Joosep! Enne võtsin sinu, nüüd lasin Liidel võtta Lutsu, ja eks näe, kellel ma veel kedagi võtta lasen. See on minu käes väike asi.»

«Jaa,» pöördub Toots pea viltu, «ma näen, sa tõesti oled kange mees. Sinust... sinust võib veel tubli naine saada.»

«Mis siis sina arvasid! Aga nüüd ole sina nii tubli mees

ja vähemalt kutsu oma külalised kambrisse ja paku neile natuke süüa.»

«Jah, jah,» ärkab Toots otsekui unest ja tammub mõne sammu siia-sinna, «olge nii lahked — palun!» Ning Teelele: «Vaata ometi, kui palju meil juba materjali on uue maja jaoks!»

Kuid enne kui seltskond kambrisse jõuab astuda, ruttab tänavalt veel keegi isik ähkides lähemale — äh, äh, hõkk.

«Noh, Lible,» hüüab Toots, «sa ju lubasid koju minna?»

«Jah, noh, kulla Tootsi-isand, kui ma seda kõike pidama hakkan, mis ma kunagi luban, siis ei saa ilmas ära elada. Es saa koju. Tee peal tuli rätsep Kiir oma mamslitega vastu ja kas teate, mis ta ütles?»

«Mis ta ikka võis ütelda? — Mind sõimas.»

«Ei. Ei sõimanud. Ütles, et... Pagan minagi sellest salgama hakkan, mis ta ütles, kui aga prouad ja härrad pahaks ei pane, et ma kõiksugu lollusi kordan...?»

«Ei pane pahaks — seda sa oled ennemaltki teinud.»

«Ei, miks mitte — olen küll, ega ma sedagi ei salga, pai Ülesoo peremees. Noojah, tuli vastu, mamslid kaasas, ja — mine tea, kust ta niisukese plära võttis — noojah, et Tootsi-isand läks prouaga lahku, et nüüd võtab Luts Teelest-preili või Teelest-proua omale.»

«Ja sina muidugi uskusid?»

«Ei, ma ei uskunud, ma ainult jooksin vaatama, kudas see lugu selle asjaga on. Teate, ma ju ei saa muidu magada.»

Üldine naer. Siis võtab Toots Lible käisest kinni, talutab Liide juurde ja ütleb:

«Siin, näe, igavene surnukas, siin, siin on Lutsu pruut. Siin.»

Kellamees ajab silmad pärani, paneb käed risti ja pomiseb:

«Einoh... einoh, ma ju ütlesin kohe.»

*

Nüüd, head inimesed, rahu ja rõõmu teie majja, kuni ta jälle tuleb ja näeb teid. Neid ridu kirjutades vaatasid aknast sisse seitse tonti ja ülal lõid mürglit seitse nõida, aga nende ridade autor ütles: «Hea, et ta niigi läits! Et polnud kõik kaheksa.»

Ühel ilusal ööl püüdis aknast sisse vaadata isegi kaheksas, aga ta oli unustanud portfelli, tõmbas saba jalge vahele ja laskis jalga.

Ja teie, mu noored sõbrad, ärgem saagem võõraks, andkem minulegi nii andeks, kui andis andeks Raja Teele Joosep Tootsile. Kui tuleb kunagi jutt, et on üle elatud suured sõjad ja suured valud, siis kõneleme edasi, mu head inimesed.

Seniks aga rõõm ja rahu teie majja!

1924

Järelsõna

1

«Kevadete» ja «Suvede» järg «Tootsi pulm» on kirjutatud talvel 1920/21. a. ja ilmunud kohe selle järel (1921). Teos olevat J. Roosi andmetel valminud võrdlemisi kiiresti [1], nagu suurem enamus Oskar Lutsu teoseid üldse. Üheaegselt «Tootsi pulmaga» töötas autor mitme teose kallal ja ehkki «Tootsi pulma» ja «Suve» teise osa kirjutamise ajaline vahe on väike — vähem kui kaks aastat — ning nad järgnevad sündmustikuliselt otseselt teineteisele, olles tihedamalt seotud kui «Suved» «Kevadetega» või «Tootsi pulm» «Argipäevaga», lahutab «Tootsi pulma» «Suvedest» autori suur loominguline arengutee ja terve rida vahepeal ilmunud teoseid.

1919. ja 1920. aasta olid O. Lutsu varajasema loominguperioodi kõige produktiivsemad aastad.

1919. aastal ilmus Lutsu sulest 9 teost; jutustused «Suvi» II ja «Kirjad Maariale», näidendid «Arusaamatu lugu», «Kalevi kojutulek», «Onu paremad päevad», «Sinihallik», «Sootuluke», «Viimne pidu» ja «Ülemiste vanake».

1920. aastal lõpetas ta 4 teost — noorsoole määratud reisivested «Inderlin», Inderlinile jutustatud muinasjutu «Nukitsamees» ning jutustused «Karavan» ja «Harald teotseb» (ilmus 1921. a. algul).

Jutustused «Kirjad Maariale», «Karavan» ja «Harald teotseb» ning lühinäidendid «Ülemiste vanake», «Sinihallik», «Sootuluke» pärinevad kõik Oskar Lutsu ühest loomingulättest, ajajärgust, millal autor maksis lõivu romantismile. Neis teostes kajastub autori ajutine taandumine realistlikult elukäsitluselt, lähenemine ekspressionismile, sümbolismile ning romantismile.

Need on Oskar Lutsu endaotsingu aastad.

Tolle perioodi teoste alatoon on eleegiline, nukker. Stiililiselt on kõik eelmainitud jutustused hoolikalt viimistletud ning kirjutatud mina- ja kirjavormis. Oma subjektiivse elukäsituse, aine ja vormi ühtsuse tõttu moodustavad need kolm teost nagu mingi ühtse terviku. Kuid samaaegselt võib nende taustal näha autori arengut aine käsitlusel.

«Kirjad Maariale» on kirjavormiline jutustus noore kirjaniku suuresi traagilisest armastusest ja kustumatust kirest, mis toob endaga kaasa

[1] Oskar Luts «Kogutud teosed» V, Tartu 1938, lk. 9.

üliinimlikke kannatusi. Teos on kirjutatud tugeva loomingulise pingega ja on oma psühholoogilises käsitluslaadis küllalt tihe. Teos on häälestatud romantiliselt, ilmse impressionistliku kallakuga.

Järgmine jutustus «Karavan» käsitleb armastuse ja abielu probleeme. Teose tegelaste, kahe naise ja kahe mehe abielud lõpevad laostumise ja hävinguga. Peategelase laps sureb, sellele järgneb ka ta naise surm. Ülejäänud jäävad varjudena ekslema elukõrbe, mida sümboolselt tähistab ka teose pealkiri «Karavan». Ka see teos on hästi viimistletud, psühholoogiliselt tihe ja elamuslik. Sõnastus on värske, kuid kunstlik. Võrreldes eelmisega on «Karavan» vähem eleegiline ja vaatamata oma äärmiselt troostitule teemalahendusele siiski elulähedasem.

Kolmas jutustus «Harald teotseb» käsitleb jällegi abielu probleeme. Intriig areneb kirjanikust mehe, kelle annet ja kutsumust tema naine ega viimase sugulased ei oska hinnata, võitluses oma teose kirjutamisel ja sellele eluõiguse otsimisel. Teos lõpeb valminud käsikirja põletamisega «kirjandust armastava» naise poolt. Kõigist kolmest jutustusest on «Harald teotseb» kirjutatud kõige realistlikumalt.

Nendes kolmes jutustuses ilmneb autori maailmavaateline kujunemine, tema järjekindel taganemine antirealistlikelt uusromantilistelt katsetuste positsioonidelt, mis lõpeb realistliku elukäsitluse võiduga «Andrese elukäigus» (ilmus 1923. a.).

«Suve» teise köite ja «Tootsi pulma» kirjutamise ajajärk on Lutsu loomingus kõige pingelisem ja üks viljakamaid. Luts iseloomustas seda perioodi: «Mu kuldne töötahe lihtsalt pressis välja nende aisade vahelt, kuhu nüüd oli rakkesse aheldatud.»[1] See ajajärk ei olnud Lutsu loomingus mitte ainult üks viljakamaid ja väga pingeline, vaid see oli ka kõige murrangulisemaks perioodiks kirjaniku loomingus. See periood näitab kõige kujukamalt kirjaniku otsinguid, ajutist lõivumaksmist uusromantismile, sellest taganemist ja väljajõudmist kriitilise realismi positsioonidele, realistlikule elukäsitlusele, millele ta jääb truuks oma elu lõpuni.

Vaatamata sellele näilikult suurele käsitluslaadi erinevusele, mis näib eraldavat Tootsi-lugude käesolevaid teoseid («Tootsi pulm» ja «Argipäev») Oskar Lutsu vahepealseist impressionistliku kallakuga romantiliselt häälestatud jutustustest ja sümbolistlikest näidenditest, on need kirjaniku maailmavaatelise kujunemise seisukohalt üksteisega väga tihedalt seotud.

Ei ole kindlasti juhuslik nähtus, et töötades mitme teose kallal korraga on Luts püüdnud nendes paralleelselt lahendada talle endale südamelähedasi küsimusi, püüdnud leida õiget teed uusromantismi ja sümbolismi rabast ning on kasutanud nende, teda ennast vaevavate küsimuste lahendamiseks samu prototüüpe ja isegi samanimelisi tegelasi.

Kas ei ole «Karavani» Virve seesama Virve, kellest unistab Arno Tali ja kas ei ole «Kirjad Maariale» needsamad pikad ja palavad kirjad, mida nii lootusrikkalt, kuid tagajärjetult saadab Virvele Arno Tali? Arno Tali prototüüp, vähemalt «Kevadetes» kindlasti, on ju Luts ning Arno Tali on kirjaniku romantilisemate, hellemate ja sentimentaalsemate mõtete kandja. Ning kas ei avaldu kirjaniku ellusuhtumine, tema otsingud, tema võitlus antirealistlike kirjandussuundadega ja realistliku maailmatunnetamise võit Arno Tali suu kaudu, kes pärast «Kõduneva palmi» korrektuuripoognate lugemist ütleb Lestale:

---

[1] Oskar Luts «Kogutud teosed» IV, Tartu 1937, lk. 7.

«Usu, need olid ainult samad kärsitud mõttekujutused, mis mind uuesti püüdsid muuta armetuks... mälestused endisest Virvest, sellest Virvest, nagu teda kujutelin endisel ajal,» ning jõuab järelduseni: «Oh see on ammu, ammu leitud tõde, ka mina teadsin seda ammu, kuid nüüd tunnen seda, tunnen, kulla Lesta. — Töö on see, mis meid päästab. Töö. Selles hüüdes on küll natukene palju paatost, aga minule jääb troost, et see siiski pole õõnes paatos, tühi sõnakõlin, vaid põhjeneb «sisemisel äratundmisel», nagu öeldakse.» («Tootsi pulm», lk. 93/94.)

Meil ei ole lähemaid andmeid Lesta jutustuse «Kõdunenud palm» kohta. Teame ainult, et see käsitles Arno Tali romantilist, õnnetut armastuslugu. Kuid võime julgelt väita, et Arno Tali hingeline ja maailmavaateline murrang, hüvastijätt romantilise meeleolutsemisega ja asumine realistlikule, elujaatavale tööplatvormile, on autori seisukoht, autori otsingute pihtimus. See maailmavaateline murrang, uus elujaatav maailmatunnetus väljendub ka vana apteekri pulmakõnes, mis on kahel-damatult paremaid ja suurima hingesoojusega kirjutatud lehekülgi Lutsu loomingus üldse.

«... Kui ma vaimus tegin paraadi kogu oma elukäigule ja tegevu-sele», ütleb vana apteeker, «ja tahtsin kõik kokku võtta *in summa summarum*, nagu öeldakse, siis tõusis minus korraga üks uus küsimus. «Kas on see tõesti õigus ja kohus,» küsisin eneselt, «et sa kogu aeg piilusid elu otsekui nurga tagant ja vaatlesid teda altkulmu, ilma et sellest ise oleksid kuidagi osa võtnud?» («Tootsi pulm» lk. 122).

Vanahärra härdub vahepeal, kogub end siis ja jätkab:

«Ärge kartke elu! Ärge kartke vaeva ja valu! Elule lähemale — on jumalale lähemale. Ärge kartke võitlust — võideldes kasvab jõud. Pole viga, kui te vahel jääte alla võitluses eluga, tähtsam on, kas olete saanud võidu enese üle... Elagu elu! Ja kui mul veel midagi ütelda oleks, siis hüüaksin veel kord: Elagu elu!» (lk. 123).

Milline ellusuhtumise vahe, kui võrrelda seda elujaatavat paatost «Karavani» esimeste lausetega (kirjutatud umbes aasta enne «Tootsi pulma»), milles on kokku võetud terve jutustuse mõte ja mis selgesti peegeldab autori resignatsiooni, kes piilus elu otsekui nurga tagant:

«Võiks öelda nii:

Seisin üksinda kõrves; ainult liiv ja vaikus oli mu ümber. Siis tuli janunev karavan, millega sammusin ühes. Kuid jäin varsti maha karavanist ning seisin jälle üksinda keset liiva ja vaikust.»[1]

Ei ole muidugi juhuslik nähtus, et samaaegselt, kui me Oskar Lutsu loomingus näeme pidevat lähenemist realismile, kaks Lutsule küllaltki lähedast «Suvede» ja «Tootsi pulma» tegelast löövad käega passiivsele pealtvaataja osa mängimisele ja elul endast mööda minna laskmise meeleoludele ning asuvad elujaatavatele, töö ja võitluse positsioonidele. Ei, see ei ole juhuslik nähtus, see on autori seisukoht, kes on maha jätmas oma romantilise elukäsitlusega meeleolutsemisi, kes juba näeb oma vaimusilma ees reaalse elu ilu tema mitmepalgelisuses, kes mõttes töötab juba «Andrese elukäigu» kallal ja kelle loov sulg annab meile hiljem «Õpilase Valteri», «Pankroti», «Tagahoovis», «Väino Lehtmetsa noorpõlve» ja terve rea teisi kriitilise realismi väljapaistvaid teoseid.

[1] Oskar Luts «Kogutud teosed» VI, Tartu 1938, lk. 101.

Ja mõned aastad hiljem, vastates «Postimehe» küsimusele: «Mis arvata meie kirjanduse sihtjoontest?» vastab Luts selgelt:

«Elule lähemale! Ei oleks kuidagi mõeldav, et õhus heljumine ja armatsemine rahuldaks tänapäeva lugejat. Ei, see oleks tujurikkumine, kui inimesele, kes näiteks päev otsa peab vihtuma heinakaarel, kujutatakse suvitajate armatsemist ja mõnulemist rohul. Ühel higinired ja igavene väsimus, teistel elumaitsemise idüll.»[1]

2

Ajaliselt järgneb «Tootsi pulm» vahetult «Suvedele» ja «Argipäev» «Tootsi pulmale». Tegevus sünnib 1912/13. a. talvel. Tollele viitab autor mitmeti. Lugeja teab, et «Kevade» I on äsja ilmunud (ilmus novembris 1912. a.) ja Luts kirjutab «Kevade» teist jagu. Samuti viitavad samale ajale ka Nossovi endise ärijuhi Kippeli pahandamised, keda olevat «Ärimeestes» Viilias Vooksiks ristitud ja tema kulul «Vanemuises» ja igal pool «igavest kometit ja vigurit» tehtud («Ärimehed» ilmus 1912. a.).

Ainestikult ja sündmustikult on «Tootsi pulm» ja «Argipäev» seotud «Suve» I ja II-ga orgaanilisemalt kui «Suved» «Kevadetega».

«Suvedega» algab uus ajajärk «Kevade» tegelaste elus ning muutub ka nende osatähtsus.

Lutsu on sageli süüdistatud, et ta oma Tootsi-lugudes on püüdnud kõiki tegelasi asetada uude situatsiooni, kuid neid endid ei ole suutnud ometi muutununa esitada. Nad jäävat endisteks.

See muidugi ei ole nii. Osaliselt võiks seda väita Tootsi-lugude üksikute osade kohta, kuid tervikuna — «Kevadest» «Sügiseni» — teevad peamised tegelased läbi suure arengukäigu. Kõik need idud, mida me nägime «Kevadetes», kasvavad, arenevad loogiliselt edasi «Suvedes» ning neile järgnevates teostes.

«Kevadetes» pühendab autor kõige rohkem tähelepanu Arno Talile. See on ainuke tegelane, keda Luts on näidanud peale kooli ka koduses miljöös. Arno on ka ainuke «Kevadete» tegelane, kelle sisemaailma kujunemist autor on näidanud. Arno Tali on korralik ja andekas poiss, hell ja nukrameelne unistaja, kes ei leia kooskõla ümbritsevate inimestega, pettub ja tõmbub endasse.

Arno on romantiline, unistaja hing. Juba lapsena ta armastab ja pettub. Ta noor armastus areneb romaaniks. Piinatud, vaevlemas õnnetu armastuse pärast tuulemeelse Teele vastu, tõuseb ta öösel voodist, vaatleb säravaid tähti ja kurdab neile oma armastuse kurbust. Trotsivalt tõendab ta endale, et üksi olla on kõige parem:

«Aga mis siis? ... Ei midagi. Ta on üksi ja talle ei ole midagi vaja. Ta on sõber nendega seal ülal, tähtedega ... ja kaebab jumalale oma kurbust. Mis siis, kui Tõnisson temast aru ei saa; mis siis, kui keegi temast aru ei peaks saama — tema on üksi ja kaebab jumalale oma kurbust.

Üksi on hea olla. Meel on kurb, aga mingi magusus on üksinduses.»[2]

---

[1] «Postimees» nr. 102, 16. apr. 1928. «Tartu boheemlaste jutul».

[2] Oskar Luts «Kevade», Tallinn 1954, lk. 289/290.

Ta jälgib oma hingeelu nagu meteoroloog baromeetrit. Mitte mingid välised huvid ei kisu teda sellest eemale. Kannatused on talle nagu toiduks.

Kuid see on lapsepõlv, ainult üks ajajärk inimese elust. Meheikka jõudes teeb tema hing läbi suure arengutee.

Elanud teistkordselt läbi õnnetu armastuse draama, ei sulgu too endine melanhoolne unistaja enam üksindusse, ei lähe kaebama oma häda tummadele taevatähtedele ega jõe nukratele voogudele, vaid pihib nüüd Lestale:

...«mina näen «Kõdunevast palmist» selgesti, et oli ainult peategelase m õ t t e l e n d see, mis teda oma saatust laskis näha nii traagilises valguses», ja lõpetab oma pihtimuse pateetilise hüüdega: «Töö on see, mis meid päästab.»

Ja «Lesta vaatab sõbrale aralt, peaaegu võõrastades otsa; niivõrd näib olevat muutunud Arno Tali.» («Tootsi pulm» lk. 93/94.)

Arno Tali on «Kevadetele» järgnevates teostes küll episoodiline kuju, keda me kohtame üldiselt väga harva, kuid tema areng on silmanähtav ja loogiline. Kahju ainult, et autor ei oska temaga Tootsi-lugudes enam midagi peale hakata.

Kui Teele küsib «Argipäevas» Lutsult:

«Peategelane on ikkagi Tali. Teie raamatust on näha, et te Tali iseloomu tundsite läbi ja läbi — tema koolipõlves. Olge nii lahke ja ütelge, kas tunnete tema iseloomu nüüd?» Siis ei oska Luts selle peale vastata midagi muud kui ainult «Hm...» (lk. 200).

Arno Tali kaob pikkamööda Tootsi-lugude veergudelt, sellest ei saa aga järeldada, et ta kaoks ka Lutsu loomingust. Ei, sugugi mitte.

Kirjanik lahkub Arno Talist ainult näiliselt. See hell, nukrameelne unistaja võtab teise kuju, teise nime, esineb teises miljöös. Kord on ta Andres Süvalepp «Andrese elukäigus», kord Arnold Kask «Olga Nukruses», kord Jaan Ennuk «Tuulesellides». Seda õrnahingelist, pisut melanhoolset noormeest me kohtame ka mujal Oskar Lutsu loomingus. Ent Tootsi-lugudes on tema oma osa täitnud. Unistaja Arno Tali on jõudnud reaalse elu tunnetamisele, tema unelmad ja igatsused saavad reaalse kuju, mille nimi on — töö, ning tema asemele asub tegelik töötegija Joosep Toots.

«Kevadete» kangelane Arno Tali taandub tagaplaanile ning kaob. Nii, nagu kaovad romantilised ja sümbolistlikud meeleolutsemised Lutsu loomingus, nii kaob märkamatult ka nende meeleolude kandja. Nii, nagu hakkavad Lutsu loomingus kõlama üha rohkem realistlikud noodid, nii kerkib «Kevadete» järgede vaieldamatuks peategelaseks elurõõmus vembumees Joosep Toots.

«Tootsi pulma» ja «Argipäeva» peategelane on nii nagu «Suvedeski» Joosep Toots Ülesoolt.

«Kevadest» me tunneme Joosep Tootsi peamiselt vembumehena. Ta on rahutu vaimuga, distsiplineerimatu, elava loomusega, pidevalt tegevust otsiv inimeselaps. Loomult on ta andekas ja rikka fantaasiaga. Oskamata aga oma võimeid õige kasvatuse puudusel õigesti ellu rakendada raiskab ta oma ülekeevat energiat igasuguste vempude väljamõtlemisele.

Ka «Suvedes» jätkuvad Tootsi vembud, «Tootsi pulmas» on neid juba vähem, «Argipäevas» ning «Sügises» aga annavad nad ruumi reaalsetele elumuredele ja esiplaanile kerkib igapäevane töö oma mure

ja rõõmudega. Tootsi rahutu ja tegevust ihkav vaim on leidnud õige rakenduse. Töö seob Tootsi eluga.

Toots, keda me näeme «Argipäevas», ei ole ammugi enam see Toots, keda me kohtame «Suve» I alguses. Venemaalt tagasi jõudnud Tootsi esimesed mured on rõivastumise küsimused ja häda oma simuleeritud haige jalaga. Pikkamööda, juba «Suvedes», ärkab temas aga tegutsemisiha ja «Argipäeva» Tootsi mured on juba töömured. Tootsi areng on usutav, realistlik, võiks öelda paratamatu.

Luts näitab Tootsi kujuga ilmekalt, millise muutuse võib läbi teha inimloomus, kui ta leiab oma õige elueesmärgi, kui tema iseloomuomadused ja energia leiavad õige rakenduse. Et aga Toots sealjuures oma külgesündinud huumorimeele säilitab, on muidugi loomulik.

Joosep Toots ja Raja Teele pulmapäeval istuvad koos koolivend Jaan Imeliku teinepool ning Teele ja arutavad omavahel. Ärnja väitele, et Toots olevat vist natuke iseäralik ning et Jaan ütlevat sedasama, vastab Teele:

«Noh, see läheb aja jooksul mööda. Küll ta pikkamisi mehelikumaks muutub.» («Tootsi pulm» lk. 127).

Toots on juba muutunud mehelikumaks ja muutub veelgi «Argipäevas», kus Teelegi peab tunnistama, et Joosep on kange mees.

«Jaah,» arvab proua Toots, «kes oleks võinud koolis arvata, et Joosepist tuleb niisugune kange mees. Köster võib sind praegustele õpilastele eeskujuks seada... Pange tähele, Luts, et teil tulevikus kõik ilusasti meeles oleks, mis Joosep Toots on teinud ja olnud. Aasta paari pärast on ta juba kindlasti kas vallavanem või peakohtumees või kiriku vöörmünder. Ja pidage meeles, et see kõik on saadud oma jõuga.» («Argipäev» lk. 234/235).

Muidugi on nendes Teele sõnades küllaltki pilget Tootsi aadressil, kes kõike tahab saavutada oma jõuga, kes ei palu Teele abi uue elumaja ehitamiseks Ülesoole. Teisest küljest kõlab siin tunnustus, arusaamine Tootsist ja tema tegevuse hindamine.

Et Teele Joosep Tootsi hindab, temast aru saab ja lugu peab, seda kinnitab ka järgmine katke Teele ja Lutsu omavahelisest arutelust Raja talu «suures toas»:

«Teie kirjeldate üksnes tema tempusid ja koerustükke, ilma et näitaksite tema sisemist ilma. Aga kui ma teile nüüd korraga ütleksin, et temalgi on olemas see nõndanimetatud sisemine ilm? Ja tähelepanuvõime... Sitkus.» («Argipäev» lk. 201/202).

Nõnda iseloomustab Teele oma meest.

Paraku on aga nende sõnade ütleja, kes kaheldamatult on Joosep Tootsi kõrval «Tootsi pulmas» ja «Argipäevas» üks peategelasi, Lutsul antud vähema läbielamisega kui Joosep Toots. Samasugusena, nagu me tunneme Raja Teelet «Kevadetes» — hellitatud ja imetletud tüdrukuna, isekana ja tujukana, kohtame me Teelet ka «Tootsi pulmas» ja «Argipäevas».

«No-noh, olgu» arutab «Kevade» teises osas Teele, pärast seda, kui Arno teda hommikul roobasteel ei oodanud, «küll ta jookseb talle teinekord jälle järele nagu kutsikas, aga küll siis tema, Teele, teab, mis ta ütleb. Las ta siis vingub, niipalju kui tahab, tema ei ütle talle ainustki

troostisõna. Küll ta siis viskab talle kõik ette ja piinab teda, kuidas vähegi mõistab.»[1]

Kümmekond aastat hiljem istub Joosep Toots ja mõtleb endamisi oma sassiläinud abielu üle.

«Ei, igatahes pidi see olema üks haruldane uss, mis näris Teelet, tema praegust naist, ning sundis närima teisi kaasinimesi. Kunagi ei kinkinud Teele oma poolehoidu kauemaks ajaks sellele, kellelt i s e leidis poolehoidu ja veel rohkemgi kui poolehoidu. Ikka oli tal tegemist kellegi kolmanda isikuga, kes, hoopis vastuoksa, ei püüdnudki teda.» («Argipäev» lk. 187).

Seesama Teele. Vahe on ainult selles, et «Kevadetes» on Teele kooliplika, kes jooksutab ja narritab temasse kiindunud Arno Talit, «Suvedes» heidab kurja nalja naisevõtuhimulise Jorh Aadniel Kiire kulul, jätkab «Argipäevas», nüüd juba hoopis sügavama naiseliku trotsiga Joosep Tootsi «taltsutamist», kellest ta südamepõhjas siiski väga lugu peab ja taltub lõpuks «Sügises».

Rikka ja ilusa talutütre tegevusetusest rikutud tujukas ja taltsutamatu iseloom otsib ainult uusi vorme oma tujude rahuldamiseks, kuid sisemaailmalises arengus jääb ta ka «Argipäevas» samale tasemele kui oli «Kevades». Muidugi on elu valmistanud mõnegi ebameeldivuse ja pettumuse ka temale. Teele uhkus ei suuda leppida, et tema, kes kogu eluaja on jooksutanud enda ümber algul poisse ja hiljem mehi, et tema, rikas ja ilus Raja Teele, on äkki maha jäetud, et lapsepõlves ja ka hiljem Tartus temasse nii hellalt kiindunud Arno Tali suutis kellegi Virve pärast unustada teda — Teelet. See ei mahu tema hinge ega südamesse, see rikub tema tuju, see on see uss, mis ei anna talle asu, mis mürgitab vahekorda Joosep Tootsiga.

Üldiselt on Luts vähe püüdnud näidata Teele sisemaailma ja selle kujunemist. Tema iseloomu üle me võime otsustada tema tegude järgi, tema tegelikust suhtumisest nii Arno Talisse kui ka Joosep Tootsisse võime teha järeldusi ainult nende nappide lehekülgede järgi, kus ta Lutsuga koos arutab «Kevade» I tegelasi ja aitab seega Lutsul anda autorihinnangut oma tegelastele.

Rätsepapoeg Georg Aadniel Kiir saab «Kevadetele» järgnevates teostes üha suurema osatähtsuse, kuni muutub «Sügises» peategelaseks. Vibalikust, hellitatud antvärgivõsust ja vastikust pealekaebajast, kellel juba kooliajal ei ole midagi ühist teiste kaasõpilastega ja kes on paratamatult vastuolus kollektiiviga, kujuneb aastate vältel endast lugupidav ja ennast ülehindav kadakasaksik antvärk, kelle peamisteks tööriistadeks on terav rätsepanõel ja sama terav, kuid veel pikem keel. See on inimene, kes on kaotanud täiesti reaalsuse tunde, kuna teda reaalse maailmaga seovad ainult papa ja mamma hellitused, ja oma iseloomust tingituna paratamatult peab tigestuma kogu maailma peale, seda enam aga Joosep Tootsi peale, kes röövis temalt pruudi, hea partii ja võimalused väliseltki pääseda meeste sekka.

Täismeheealise, kuid papa-mamma seelikusaba varjus elava antvärgipoja iseloomustamisel ei ole Luts kitsi kaunistavate, tabavate epiteetidega juba «Suvedes». Kiire nohin on kuulus, samuti tema rahutu vaim, mis sunnib teda igal pool ringi timpima oma peenikestel jalutuskepi-

[1] O s k a r L u t s «Kevade», Tallinn 1954, lk. 296.

taolistel jalgadel, uste taga kuulama ja veriseid kättemaksuplaane hauduma Joosep Tootsi arvel. Need kaua tuha all hõõgunud kättemaksuplaanid löövad heledalt lõkkele tema teravas ja sapises pulmakõnes. Vastavalt tema iseloomule langevad «kõrbenud oinanäoga» rätsepa kättemaksu ohvriks mitte Joosep Toots ega tema naine, vaid Ülesoo pulmaroad, õlled ja viinad.

Väga õigesti ütleb Joosep Toots:

«Nii kindel kui see on, et Kiirest ei saa iialgi hobusevarast — see on tema arvates patt — niisama kindel on, et ta valjad puruks lõikab ja sedulgarihma ära viib, kui arvab, et talle keegi on liiga teinud. Sellega saab ta valmis. Teine mees tema asemel oleks mulle kas tule katusesse torganud või mulle endale nuiaga pähe valanud, aga tema peksab selle asemel süldikausse ja avab õllevaadi kraani. Jaa, jaa, niisuguste, ainult niisuguste asjadega saab minu armas sõber ja silmatera valmis.» («Tootsi pulm» lk. 109.)

Nigela ning vastiku karakterina ei leia Kiir kellegi poolehoidu, alles «Argipäevas» kingivad oma poolehoiu talle õeksed, Jaamaülema Abi ja Klodvig. Kuid mis see neile maksma läheb, see selgub «Sügises», kus Kiire alatu iseloom täiesti valla koorub. Abielludes ühe õega — Juuliga, keda ta koduskasvanud türannina terroriseerib, jagab ta oma mehelikke tundeid ka teisele õele — Maalile, kes on emaks saamas. Maali «patuvilja» varjamise ettekäändel petab Kiir õnnetult Maalilt välja selle vaevaga korjatud veeringud, et teostada oma ammune igatsus — osta talu ja hakata taluperemeheks ning pääseda sellega vähemalt väliseltki täismeeste kilda.

«Tootsi pulma» tegelased on üldiselt needsamad, keda me tunneme juba «Suvedest». Tuttavale koolivendade-õdede perele liitub «Tootsi pulma» koolivend Lutsu näol autor ise.

Vaatamata soravale jutustamiseoskusele, huumorile, mis pahatihti kaldub küll jantlikusse, nagu Kiire laua alla kukkumine Tootsi pulmalauas, stseen rätsepmeister Kiire majas, kui Tootsi pulmarong nende akendest möödub jt., ning tüüpide realistlikule väljajoonistamisele on ka «Tootsi pulm» kompositsiooniliselt laialivalguv, episoodiline. Palju lehekülgi on autor pühendanud Kiire rüütlikslöömisele ja kuulsa pulmatondi Kärt-Härt-Märt-Kört-Jört-Priks-Praks-Trimps-Tramps-Trulli tembutamise jantlikule episoodile, paraku aga mitte teose kasuks.

Luts on detailide meister, kuid see on ühtlasi tema teoste kompositsioonilise lõtvuse põhjus. Koolivend Lutski peab tunnistama:

«Ah-jaa, ma kaldusin juba jälle kõrvale oma jutuainest, nagu see on nende harilik komme, kes oma jutustamistes ei suuda loobuda detailidest, kes vahel just nendesamade detailide varal tahavad teha uskumisväärilisemaks ühed kui teised sündmused.» («Tootsi pulm» lk. 128.)

Nagu teisteski Lutsu teostes ilmneb ka «Tootsi pulmas» autori suur oskus luua häid realistlikke tüüpe, inimesi, kes on võetud elust endast, kuid sageli jääb tunne, et ta ei oska neid õigesti rakendada. See on üks Lutsu loomingulisi omapärasid. Luts oli, nagu ta isegi möönis, tihtipeale päris hädas oma tegelastega: «Mul on tüüpide kogusid palju, sagedasti ei tea, kuidas neid käsitada.»[1]

Oma mälestustes kirjutab Luts:

[1] «Postimees» nr. 102, 16. apr. 1928. «Tartu boheemlaste jutul».

«Ent siis hakkavad mu pealuus ja selle ümber viirlema uued tüübid. Imelik küll: enne tüübid, siis alles probleeminatuke, mida lahendada. Mis ma hakkan tegema nende meeste ja naistega, kes eluselgesti seisavad mu silmis, südames, ja võib-olla neerudeski?»[1]

Tõepoolest. Luts on oma tegelastega hädas. «Tootsi pulmas» viib ta kõik otsad kenasti kokku, kuid siis hakkavad nad jälle peas kumisema, nõuavad eluõigust, kirjanik annab tegelastele ja lugejatele järele ning hakkab kirjutama «Argipäeva», siin on ta aga oma tegelastega püstihädas. Ei päästa vaest autorit ka see, et ta toob teosesse uusi mehi ja naisi. «Argipäevas» täieneb vana tuntud tegelaskond veel paari uue tegelasega, päris lutsulike kujudega. Need on õeksed Juuli ja Maali Visplid, või paunverelaste keeli Jaamaülema Abi ja Klodvig ning Paunvere kõrtsimehe noorem vend Aaberkukk see kõige noorem ja mõned teised; need annavad teosele mõningat värskust, kuid muudavad teose veelgi episoodilisemaks.

3

«Argipäev» on kirjutatud 1923. aastal. Eriraamatuna ilmus 1924. Aastad, mis lahutavad «Argipäeva» «Tootsi pulmast» ei olnud just eriti loomingurohked. 1922. aastal ilmus Lutsu, muidu nii produktiivse kirjaniku sulest, ainult kaks raamatukest, millest märkimisväärsem on pikem följeton «Vähkmann ja Ko ehk majanduslik tõus». 1923. aastal nägi maailmavalgust üksainuke teos — «Andrese elukäik». Need on kõige loominguahtramad aastad Lutsu kahe viljaka perioodi vahel. «Argipäev» on kirjutatud, kui nii võib öelda, loomingulise mõõna perioodil.

Nagu Luts ise «Argipäeva» eessõnas kirjutas, olevat teda tõuganud teose kirjutamisele nii suulised kui ka kirjalikud järelepärimised, millal ilmub «Tootsi pulma» järg. Ja peale seda, kui oli mõnda aega hoidnud käte vahel oma pead ja natuke mõtelnud, mida peale hakata niisuguste isikutega nagu seda on seni olnud Joosep Toots ja kõik see auväärt kompaljong, siis jõudis autor tasahiljukesi otsusele, et «püüan natuke jutustada meie tuttavate maa- ja linnategelaste argipäevast, sest muuseas on nad minu arust juba küllalt pillerkaaritanud, pulmi pidanud ja vaevelnud nõndanimetatud armuvalus.»[2]

«Argipäeva» iseloomustavad kõik lutsulikud voorused ja puudujäägid, mis olid omased ka «Tootsi pulmale». Kuid puudujäägid on sedapuhku suuremad ja tuntavamad. «Argipäev» on palju laialivalguvam kui eelmised Tootsi-lood. Sidumata episoode esineb palju ja teos tervikuna mõjub venitatuna.

Seda tunneb ka kirjanik ise ja vabandab eessõnas juba ette ära: «Peale selle pean tähendama, et järgnevate kapiitlite toon saab natuke teisem kui olid eelmistel: mul tihti on tung jutustatava käigust kõrvale kalduda ja ajada lugejatega paar sõna omavahelist juttu, nii... ühest kui teisest, mis just parajasti meelde tuleb.»[3]

Teose põnevuse tõstmiseks laseb Luts peategelastel Joosepil ja Teelel

---

[1] Oskar Luts «Mälestusi» VIII, Tartu 1936, lk. 172.
[2] Oskar Luts «Kogutud teosed» V, Tartu 1938, lk. 222.
[3] Oskar Luts «Kogutud teosed» V, Tartu 1938, lk. 223.

tülli minna, tekitab huvitava intriigi, kuid ei oska seda realistlikul pinnal lahendada. Kirjanik kutsub küll appi koolivend Lutsu, kuid seegi konstateerib, et «nn. intriig peab tulema ju jutu enese pärast.» («Argipäev» lk. 201) ja peaaegu peab oma poissmehepõlve tooma ohvriks, et leida mingit põhjust peategelaste lepitamiseks.

Tundub, et «Argipäev» on kirjutatud rutates, nagu paljud teised Lutsu teosed ja mida rohkem lõpu poole, seda suurema tempoga, seda katkendlikumalt.

«Argipäevas» annab end tunda Lutsu püsimatus. Tal ei jätku püsivust, et põhjalikult läbi töötada aine, üksikasjaliselt välja arendada sündmustik, tihendada ning loogilisse sidemesse viia peategelaste hingeelulist arengut, viia teos veenvale lõpplahendusele.

Pärast «Argipäeva» ilmumist katkestab Luts pikemaks ajaks Tootsi-lugude kirjutamise. Alles 1938. aastal ilmub uus raamat sellest sarjast — «Sügis».

Teose sündmustik toimub tõenäoliselt kahekümnendate aastate alguses. Jutustuse peategelaseks on tõusnud Jorh Aadniel Kiir, kelle seiklustele talukoha saamisel on teos pühendatud. Teos on kirjutatud kunstiliselt madalal tasemel, laialivalguvalt ja on igati nõrgem Tootsi-lugude eelnevatest osadest.

1941. ja 1942. aastal pöördub Luts järjekordselt oma vanade kangelaste juurde. Ta kirjutab «Lisapildikesi «Kevadele»» (ilmunud «Postimehes») ja «Sügise» teise osa. Kuid aine on ammendatud. Autoril ei ole varemõeldule enam midagi lisada ja vaatamata mõningatele uutele situatsioonidele ja mõningate «Kevadete» tegelaste täiendavale iseloomustamisele mõjuvad teosed igavalt ja ei ole lugejale huvipakkuvad.

4

Nii «Tootsi pulmas» kui ka «Argipäevas» avalduvad ilmekalt Lutsu loomingu omapära negatiivsed ja positiivsed küljed.

Luts ei olnud kunagi revolutsiooniline võitleja rõhutud rahvahulkade vabastamise eest, kuid paljastused, mis ta suunas kehtiva kodanliku korra hundimoraali vastu, tõendavad, et Luts oli üldiselt alati seisnud väikeste inimeste poolel.

«Tootsi pulmas» ja «Argipäevas» kõneldakse palju tegelaste argipäevaaskeldustest enne ja pärast pulmi, kuid tegelased oleksid nagu asetatud väljaspoole reaalset olukorda. Otsekohese sotsiaalse miljöö kujutamine puudub täiesti.

Luts nagu ei tahaks ennast vaevama hakata, et anda mingit realistlikku pilti eesti külast Stolõpini reaktsiooni aastail. Ei, tema seab oma ülesandeks ainult «natuke jutustada meie tuttavate maa- ja linnategelaste argipäevast».[1]

Ja jutustab ta meisterlikult.

Hea vestleja sulavusega jutustab ta oma tegelastest, mõnest soojalt ja südamlikult, teisest iroonilisel muiates ja üleolevalt, kuid ikka andestava ja arusaava huumoriga. Ta jutustuse stiil on üldiselt följetoni kal-

[1] Oskar Luts «Kogutud teosed» V, Tartu 1938, lk. 222.

duv, liiga pealetükkivalt sõbralik, kuid alati rahvapärane, ladus ja voolav.

Lutsu stiili voolavus on tingitud tema jutustamiseviisi loomulikkusest ja sundimatusest. Autorile on olnud tema tegelased lähedased, ta oskab neid hingestada, teha koduseks ning lähedaseks ka lugejale. «Ialgi ei lähe ma kirjutama asjadest, mida ma ei tunne,» ütleb Luts ise.[1]

Autori jutulõng katkeb sageli, ta teeb vahemärkusi lugejale, kaldub teemast kõrvale, teeb vihjeid olevikku. Kuid see kõik ei häiri, vaid tundub orgaaniliselt seotuna tänu voolavale meisterlikule jutustamisoskusele.

Lutsu suureks vooruseks on nappide vahenditega elavalt ja suure ilmekusega karakteriseerida oma tegelasi ning kujutada üksikuid stseene ja pilte.

Suurema osa «Tootsi pulmast» ja «Argipäevast» võtavad enda alla dialoogid. Lutsu dialoog on elav ja ilmekas. Autor tunneb oma tegelasi, nende hingeelu ja väljendusviisi. Olgu dialoog lühike või pikk, alati on ta isikupärane, rahvalik, lihtne ja loomulik.

Vaatamata suurte probleemide puudumisele suudab Luts oma tegelasi hingestada ja kõita lugejat.

Nõukogude lugeja hindab Lutsu, vaatamata tema maailmavaatelisele piiratusele, kui «Andrese elukäigu», «Õpilase Valteri», «Tagahoovi» ja paljude teiste populaarsete teoste autorit, milles ta on andnud suure kunstilise jõuga realistlikke elupilte väikeste inimeste elust kodanliku korra tingimustes. Kuid eeskätt hindame me teda Tootsi-lugude loojana, mis jäävad alatiseks eesti kirjanduse varasalve ja populaarsemaks lugemispalaks nii noorele kui vanale.

F. Kauba.

Muukeelsete tekstide tõlge

Lk. 26: sihher (saksa k.: sicher) — kindel
Lk. 33: *alias* (ladina k.) — teisiti, teise nimega.
Lk. 73: «Конечно, верно, что не надо любить безумно ... надо любить у м н о ... но, ведь, как же быть-то? — Muidugi, on ju õige, et ei pea armastama ilma aruta ... peab armastama a r u k a l t ... kuid mis peab siis ometi tegema.»
Lk. 100: *Das Geschäft blüht* (saksa k.) — Äri õitseb.
Umsats (saksa k.: Umsatz) — läbikäik, läbimüük.
Das war ja ganz fein gesagt (saksa k.) — See oli ju päris peenelt öeldud.
Lk. 120: *pardon* (prants. k.) — vabandust.
Lk. 122: *in summa summarum* (ladina k.) — lõppkokkuvõttes.
Lk. 182: Не имей ста рублей, а имей сто друзей — Ärgu olgu sul sada rubla, aga olgu sada sõpra (vene vanasõna).
Lk. 194: Пошла — поехала. А мне хоть бы слово! Хоть бы единое слово! — Ну, хорошо! — Läks — sõitis minema. Aga et mulle oleks öelnud ühe sõnagi! Kas või üheainsagi sõna! — Noh, hea küll!

[1] Edg. V. Saks, «Oskar Lutsuga vestlemas», «Looming» 1936, lk. 54.

Bibliograafilisi märkusi

Käesoleva väljaande aluseks on olnud mõlema jutustuse puhul nende viimane, O. Lutsu «Kogutud teoste» V andes (Tartu 1938) ilmunud trükk.

«TOOTSI PULM»

Jutustus valmis kirjanikul 1920./21. a. talvel Tartus. I tr. — Tallinn 1921; II tr. — «Kogutud teosed» V anne, Tartu 1938.
Käesolevas väljaandes ilmub jutustus kolmandas trükis.

«ARGIPÄEV»

Jutustus on kirjutatud 1923. a. Tartus. Ilmus esmalt ajakirjas «Odamees» (1923, nr. 9—10 ja 1924, nr. 1—8 ja 10) ning seejärel eraldi raamatuna (Tartu 1924) pealkirja all «Äripäev». II tr. — «Kogutud teosed» V anne, Tartu 1938.
Käesolevas väljaandes ilmub jutustus kolmandas trükis.

Лутс, Оскар Хендрикович
СВАДЬБА ТООТСА. БУДНИ
На эстонском языке
Оформление Я. Иенсена
Иллюстрации А. Вендер и О. Соанса
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярну маантеэ 10

Toimetuskolleegium: J. Feldbach, E. Hiir ja H. Niit.
Toimetaja E. Puskar. Kunstiline toimetaja H. Vitsur.
Tehniline toimetaja H. Veber. Korrektorid L. Goldberg ja E. Kask.

Ladumisele antud 14. IX 1955. Trükkimisele antud 18. XI 1955. Paber 54:84, 1/16. Trükipoognaid 16,5 + 9 lisalehte. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 14. Arvutuspoognaid 12,2. Trükiarv 35 000. MB-19016. Tellimise nr. 3092. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk tänav 40/42.

Hind rbl. 7.30

7—3